
IZVJEŠĆE O RADU ZA 2014.

Zagreb, ožujak 2015. godine

REPUBLIKA
HRVATSKA

PRAVOBRANITELJ ICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

**REPUBLIKA HRVATSKA
PRAVOBRANITELJICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Ev. broj: PRS 12-02/15-18
Ur. broj: 08-15-01
Zagreb, 31. ožujka 2015.

**HRVATSKI SABOR
Predsjednik, g. Josip Leko
Trg sv. Marka 6
10 000 Zagreb**

Predmet: Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2014. godinu

Poštovani predsjedniče Hrvatskog sabora, gospodine Leko,

Sukladno obvezi iz čl. 22. st. 1. Zakona o ravnopravnosti spolova dostavljam Hrvatskom saboru *Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2014. godinu* i zapis istog na CD-u zajedno sa njegovim *Sažetkom*.

Uz naprijed navedeno godišnje Izvješće o radu, sukladno obvezi iz Uredbe o sastavljanju i predaji Izjave o fiskalnoj odgovornosti i izvještaja o primjeni fiskalnih pravila (NN, broj 78/11, 106/12, 130/13 i 19/15), dostavlja se i Izjava o fiskalnoj odgovornosti za 2014. godinu (Prilozi: 1.a i 2.a).

S poštovanjem,

**PRAVOBRANITELJICA ZA
RAVNOPRAVNOST SPOLOVA**

Višnja Ljubičić, dipl.iur.

Privitak:
- navedeno

Dostaviti:
- naslovu
- arhivi

Preobraženska 4/I
10 000 Zagreb
Hrvatska

tel: ++385 (0)1 48 48 100
++385 (0)1 48 28 033

Fax: ++385 (0)1 48 44 600
e-mail: ravnopravnost@prs.hr
www.prs.hr

0. UVODNI DIO.....	1
---------------------------	----------

I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2014. GODINI

1. ANALIZA PREDMETA.....	6
1.1. Oblici i osnove diskriminacije	8
1.2. Područje diskriminacije.....	9
1.3. Način rješavanja predmeta	9
1.4. Uloga umješnice u sudskim postupcima	10
2. ANALIZA OSTALIH PREDMETA I AKTIVNOSTI PO KOJIMA SE POSTUPALO.....	11
2.1. Zaključno razmatranje	14

II. ANALIZA PO PODRUČJIMA

1. ZAPOSŁJAVANJE I RAD.....	17
1.1. Okvirna razmatranja i stajališta Pravobraniteljice u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih koristi vezanih uz sudjelovanje na tržištu rada	17
1.2. Tržište rada – trendovi iz 2014. koji zasluŹuju posebnu pozornost.....	19
1.2.1. Niska stopa radne aktivnosti Źena	19
1.2.2. Trendovi vezani uz nejednak poloŹaj Źena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja	21
1.2.3. Rodno uvjetovana segregacija tržišta	25
1.2.4. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti – jaz u plaćama.....	26
1.2.5. Trendovi koji dodatno pridonose neravnopravnosti spolova na tržištu rada.....	27
1.2.6. Zaključno razmatranje i preporuke	28
1.3. Diskriminacija pri zapošljavanju i radu s opisima slućajeva	30
1.3.1. Pojedinaćne prituŹbe graćdana zbog diskriminacije temeljem spola, spolnog uznemiravanja i uznemiravanja temeljem spola - statistićki trendovi i opisi slućajeva.....	30
1.3.2. Opisi slućajeva iz područja rada i zapošljavanja	35
1.4. Uznemiravanje i spolno uznemiravanje na radnom mjestu s opisima slućajeva	35
1.4.1. Zaključno razmatranje i preporuke	37
1.5. ISTRAŹIVANJA U OKVIRU PROGRESS-PROJEKTA "STAKLENI LABIRINT"	38
1.5.1. ISTRAŹIVANJE o zastupljenosti Źena i muškaraca na upravljaćkim pozicijama u poslovnim subjektima u RH - 500 trgovaćkih društava	38
1.5.2. ISTRAŹIVANJE o zastupljenosti Źena i muškaraca na upravljaćkim pozicijama u poslovnim subjektima u RH – 100 trgovaćkih društava	43
1.5.3. Zaključna razmatranja vezana za oba istraŹivanja.....	47
1.6. Rodiljne i roditeljske potpore.....	49
1.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke	52
1.7. MJERE AKTIVNE POLITIKE ZAPOSŁJAVANJA U 2014. – Analiza provedbe	53
1.7.1. Smjernice za provedbu aktivne politike zapošljavanja u 2014.....	53
1.7.2. NEZAPOSLENOST I ZAPOSLENOST - STANJE I KRETANJA	56
1.7.3. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOSŁJAVANJE – Mjere iz APZ-a prema Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za ukljućivanje Roma 2005.-2015.....	57

2. OBITELJ	58
2.1. NOVO ZAKONSKO REGULIRANJE OBITELJSKIH ODNOSA	58
2.2. NASILJE U OBITELJI	60
2.2.1. Pregled brojčanih pokazatelja prekršajnih djela obiteljskog nasilja dostavljenih od strane MUP-a	62
2.2.2. Statistički podaci MUP-a o kaznenim djelima nasilja u obitelji	64
2.2.3. Problemi koji traju i 'novi trendovi'	66
2.2.4. POSTUPANJE CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB po obvezama iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji	68
2.2.5. Stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji	69
2.2.6. Zaključno razmatranje i preporuke	70
2.3. (NE)SENZIBILIZIRANOST PREKRŠAJNIH SUDOVA PREMA ŽRTVAMA OBITELJSKOG NASILJA	72
2.4. DRUGI OBLICI NASILJA	77
2.4.1. Partnersko nasilje	77
2.4.2. Prijedlozi i zaključna razmatranja	79
2.4.3. Silovanje	80
2.5. RODITELJSKA SKRB	81
2.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke	83
2.5.2. Opisi slučajeva u području roditeljske skrbi	83
2.5.3. ISTRAŽIVANJE o poteškoćama u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi	83
2.5.4. ISTRAŽIVANJE o ovršnim postupcima radi predaje djeteta roditelju s kojim će živjeti i o ovršnim postupcima radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom	87
2.6. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, ZA RAZDOBLJE OD 2011.-2016.	90
2.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke	91
2.7. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI	92
2.7.1. Koordinator/ice za ravnopravnost spolova	92
2.7.2. Povjerenstva za ravnopravnost spolova	93
2.7.3. Financiranje povjerenstva za ravnopravnost spolova	94
2.7.4. Zaključna razmatranja i preporuke	95
3. SPOLNE I RODNE MANJINE	96
3.1. PRAVNA OSNOVA I OCJENA STANJA	96
3.1.1. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom	97
3.1.2. Sloboda okupljanja i izražavanja	98
3.1.3. Sloboda kretanja, spajanje obitelji, azil i supsidijarna zaštita	99
3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima	100
3.2. Aktivnosti Pravobraniteljice vezane uz promicanje prava osoba istospolne seksualne orijentacije	103
3.3. Zaključna razmatranja i preporuke	104
3.4. PROBLEMI RODNO-DISFORIČNIH OSOBA	104
3.4.1. Zaključno razmatranje i preporuke	105
4. RIZICI VIŠESTRUKKE DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE DRUŠTVENE SKUPINE	106

4.1. Žene u ruralnim područjima	106
4.1.1. Zaključna razmatranja i preporuke	108
4.2. Žene s invaliditetom	108
4.2.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz položaj žena s invaliditetom	110
4.2.2. Zaključna razmatranja i preporuke	111
4.3. Žene pripadnice nacionalnih manjina	111
4.3.1. Status Romkinja u Republici Hrvatskoj – pregled stanja	111
4.3.2. ISTRAŽIVANJE „Status Romkinja u Republici Hrvatskoj s posebnim naglaskom na oblike nasilja prema Romkinjama“	114
4.3.3. Zaključna razmatranja i preporuke	116
4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU	116
4.5. Žene u prostituciji	117
4.5.1. Opis slučaja „Turistička ponuda - Puteni put Zagreba“	119
4.5.2. Zaključno razmatranje i preporuka	120
4.6. Žrtve trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom	121
5. PODRUČJE OBRAZOVANJA	122
5.1. Novi propisi koji se dotiču pitanja ravnopravnosti spolova	122
5.1.1. Odluka o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2014./2015.	122
5.1.2. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije	124
5.2. Aktivnosti Pravobraniteljice po pitanju Zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama	125
5.2.1. Priručnik za nastavnike i stručne suradnike u srednjoj školi za provođenje Zdravstvenog odgoja	125
5.2.2. Plasiranje netočnih informacija o povezanosti spolnog odgoja u Hrvatskoj s pedofilijom	126
5.2.3. Homofobija na sjednici Vijeća roditelja u osnovnoj školi	128
5.2.4. Konferencija hrvatskih psihologa „Kako obrazovanju dodati boju?“	129
5.3. Aktivnosti Pravobraniteljice po pitanju Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama	129
5.4. ISTRAŽIVANJE „Uvjeti i način rada studentskih pravobranitelja/ica u Hrvatskoj“	131
5.4.1. Aktivnosti studentskih pravobranitelja/ica vezano za diskriminacijske osnove u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova	134
5.4.2. Zaključci i preporuke	135
5.5. Rodno osjetljiv jezik u području visokog obrazovanja	136
5.6. Opisi slučajeva vezano za rodno-osjetljiv jezik	138
5.7. Obrazovanje – ostalo	138
6. MEDIJI	140
6.1. ISTRAŽIVANJE TISKA I INTERNET PORTALA IZ ASPEKTA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - uzorak 2.873 članka	140
6.2. ANALIZA SEKSIZAMA I SPOLNIH STEREOTIPA U PREDSEDNIČKOJ KAMPANJI 2014./2015.	143
6.2.1. Uvodna riječ o postupanju Pravobraniteljice vezano za seksizam i spolne stereotipe	143
6.2.2. Analiza predsjedničke kampanje 2014./2015.	144

6.2.3. Zaključno razmatranje	152
6.3. POSTUPANJE PO PRITUŽBAMA NA MEDIJSKE SADRŽAJE	153
6.3.1. Bračno/obiteljsko stanje kao prepreka za angažman na radnom mjestu - ali samo za žene.....	153
6.3.2. Širenje diskriminatornih izjava putem društvenih mreža	154
6.3.3. Spolni stereotipi i seksizam u medijskim sadržajima namijenjenima djeci.....	155
6.3.4. Spolni stereotipi i seksizam u reklamnim kampanjama za odrasle	157
6.3.5. Pritužbe izvan nadležnosti Pravobraniteljica.....	160
6.3.6. Pritužbe na medije drugim nadzornim tijelima.....	160
6.4. ANALIZA TRENDOVA U MEDIJSKOM IZVJEŠTAVANJU	162
6.4.1. Minoriziranje štetnosti seksizma u medijskim sadržajima.....	162
6.4.2. Vrijeđanje i omalovažavanje žena preko društvenih mreža	163
6.4.3. Omalovažavanje „ženskog“	163
6.4.4. Imperativ nedostižnog ideala fizičkog izgleda - ali samo za žene	164
6.4.5. Izvještavanje o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji	165
6.4.6. Izvještavanje o pravima osoba istospolne seksualne orijentacije	165
6.4.7. Sažetak ostalih medijskih trendova koji se ponavljaju iz godine u godinu	166
6.5. Zaključno razmatranje i preporuke	167
6.6. ANALIZA PROVEDBE MJERA NACIONALNE POLITIKE ZA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA, 2011.-2015.	167
6.6.1. Hrvatska radiotelevizija	167
6.6.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova	168
6.6.3. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske	169
6.6.4. Zaključak	169
6.7. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE PRAVOBRANITELJICE U MEDIJIMA.....	170
6.7.1. Javna priopćenja (22)	170
6.7.2. Radio i TV izjave i intervjui (117).....	171
6.7.3. Press-clipping (731).....	172
6.7.4. Službena web stranica i društvene mreže	172
7. RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE.....	173
7.1. Izbori članova/ica u Europski parlament iz RH u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova	173
7.1.1. Analiza procesa izbora kandidata/kandidatkinja.....	174
7.1.2. Analiza rezultata izbora	175
7.1.3. Zaključno razmatranje	176
7.2. Izbori za Predsjednika/cu Republike Hrvatske u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova	177
7.2.1. Zaključno razmatranje	178
7.3. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za političku participaciju žena.....	179
7.4. Preporuke političkim strankama	181
8. NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA	
- Analiza provedbe mjera u 2014.	182
8.1. Zaključno razmatranje i preporuke	188

9. REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE	190
9.1. TRETMAN RODILJA PRILIKOM PORODA.....	190
9.1.1. Opisi slučajeva	190
9.2. PRIZIV SAVJESTI VEZANO UZ PRAVO ODLUČIVANJA ŽENA O SVOM REPRODUKTIVNOM ZDRAVLJU	191
9.2.1. Opisi slučajeva vezano za priziv savjesti	192
9.2.2. PROBLEM ISTOVREMENOG OSTVARIVANJA PRAVA NA POBAČAJ I PRAVA NA PRIZIV SAVJESTI	192
9.3. ISTRAŽIVANJE „Praksa zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj po pitanju osiguranja dostupnosti legalno induciranog pobačaja“	194
9.3.1. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	195
9.3.2. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	199
10. ŽENE U MIGRACIJSKOJ POLITICI I AZILANTICE	201
10. ŽENE U MIGRACIJSKOJ POLITICI I AZILANTICE.....	201
10.1. ISTRAŽIVANJE: Tretman azilanata/tkinja prije i nakon dolaska u Republiku Hrvatsku	203
10.2. Zaključno razmatranje i preporuke	205
11. PROVEDBA NACIONALNOG AKCIJSKOG PLANA ZA PROVEDBU REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA, 2011.-2014.	206
11.1. Zaključno razmatranje i preporuke.....	209
12. ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE	210
12.1. Zakon o radu.....	210
12.2. Zakon o državnim službenicima.....	212
12.3. Zakon o porezu na dohodak.....	212
12.4. Zakon o mirovinskom osiguranju.....	214
12.5. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o putnim ispravama hrvatskih državljana	215
12.6. Kazneni zakon.....	216
12.7. Pravilnik o obiteljskoj medijaciji	219
12.8. Inicijativa za izmjenu pravnog okvira za korištenje obveznog rodilnog dopusta diplomatskog osoblja tijekom mandata u inozemstvu	219
12.9. Zakon o osobama s duševnim smetnjama	220
12.10. Obiteljski zakon	221
12.11. Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu	222
12.12. Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu	223

III. DISKRIMINACIJA U PRUŽANJU I PRISTUPU USLUGAMA

IV. SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI

V. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

VI. FINANCIJSKO POSLOVANJE

UVODNI DIO

Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2014. godinu¹ sadrži aktivnosti i napore institucije u području promicanja načela ravnopravnosti spolova, u okviru ovlasti koje ima temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova. Ovo Izvješće ne predstavlja ocjenu i analizu stanja u području ravnopravnosti spolova, već čini presjek godišnjeg rada Pravobraniteljice i ukazuje na pojedine trendove vezano za diskriminaciju na temelju spola, bračnog i obiteljskog statusa, spolne orijentacije i rodnog identiteta u područjima rada i zapošljavanja, obitelji (uključujući obiteljsko nasilje), obrazovanja, političke participacije i medija.

Ravnopravnost spolova, kao ustavna vrednota Republike Hrvatske je cilj za koji smo se kao društvo opredijelili i na čemu se sustavno radi donošenjem zakona, nacionalnih politika, usvajanjem međunarodnih dokumenata te postavljanjem institucionalnih mehanizama.

Kontinuiranim radom, suočeni smo niz godina sa najvećim brojem pritužbi žena na diskriminaciju i diskriminatorno postupanje u svim segmentima društva, što čini konstantu od više od 2/3 svih pritužbi. Zbog navedenog, institucija se rukovodi najčešće rješavanjem svih

¹ Odlukom Hrvatskoga sabora pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova imenovana je Višnja Ljubičić koja podnosi četvrto godišnje izvješće Hrvatskom saboru.

problema i prepreka s kojima su suočene žene danas u društvu. Bez obzira što žene u Hrvatskoj čine natpolovičnu većinu stanovništva (52%), što su u većem postotku obrazovanije od muškaraca (60%) zapravo predstavljaju najveću društvenu skupinu koja je suočena sa diskriminacijom temeljem spola u društvenoj, javnoj i privatnoj sferi.

Kroz vrste pritužbi građana i građanki stječe se dojam da se mnoge stvari ipak mijenjaju na bolje, dok mnoge još treba mijenjati i unaprjeđivati. Na primjer, u borbi protiv obiteljskog nasilja u kojem su žrtve u najvećem postotku žene, mnogo je toga postignuto ako se osvrnemo na razdoblje od prije 10-ak godina kada je obiteljsko nasilje još uvijek bilo percipirano kao privatni, a ne ozbiljan društveni problem. Bez obzira što je patrijarhalno nasljeđe još uvijek jako, ne samo u Republici Hrvatskoj, žene su izašle iz privatne sfere doma i obitelji i dokazale se i u drugim područjima života, ali su i dalje podzastupljene na pozicijama gdje se donose važne društvene, gospodarske i političke odluke što je neophodno mijenjati.

U praksi diskriminacija se pojavljuje u raznim područjima javnog i privatnog života, a prema zaprimljenim pritužbama, najčešće u području rada i zapošljavanja, gdje žene čine većinu nezaposlenih, većinu zaposlenih na određeno vrijeme, većinu u potplaćenim sektorima, većinu žrtava uznemiravanja po spolu ili seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. U gospodarstvu žene su podzastupljene na visokim pozicijama poslovnog odlučivanja te nailaze na „stakleni strop“, nemaju jednake mogućnosti za napredovanje i imaju niže plaće od muškaraca. Životna dob sve se više ispoljava kao prepreka prilikom zapošljavanja ili u napredovanju, žene su uvjetno rečene „premlade“ ili „prestare“ za zasnivanje radnog odnosa ili zadržavanje određene pozicije u hijerarhijskom sustavu i radnom okruženju.

Slučajevi nasilja nad ženama, kao najokrutniji oblik spolne diskriminacije, pogađaju nas na ljudskoj razini. Pritužbe i policijska statistika pokazuju da gotovo 2/3 žrtava obiteljskog nasilja čine žene. U obiteljskim odnosima svjedočimo o neplaćenom radu žena u obitelji i domaćinstvu, dok skrb o djeci i starijima nije vrednovan i uglavnom je na teret žena.

Žene su i dalje podzastupljene u političkim strankama i na pozicijama političkog odlučivanja. Međutim jedini pozitivni pomak vidljiv je u izborima za Europski parlament i izboru žene za prvu predsjednicu RH, obzirom da se politika tradicionalno smatra „muškim“ zanimanjem. Ujedno se primjećuje i napredak u uključivanju žena u oružane snage, policiju i sustav državne sigurnosti, dakle u područja koja su do sada također bila tretirana kao „muško“ područje.

Spolni stereotipi i seksizam vrlo su rašireni i ne smatraju se ozbiljnim problemom i velikom preprekom ostvarivanju stvarne ravnopravnosti spolova, mediji i dalje perpetuiraju spolne stereotipe te koriste uglavnom žensko tijelo kao objekt za privlačenje pažnje na druge sadržaje, što prvenstveno ide na štetu žena, ali posljedično i na štetu cijeloga društva. Budući da smo u svim dosadašnjim izborima svjedočili seksističkim izjavama, osobno stalno ističem kroz javne nastupe kako je uklanjanje seksizama kao oblika diskriminirajućeg postupanja

obveza svake političke stranke te u najmanju ruku moralna obveza svake političarke i političara, i svake druge javne osobe.

Želim skrenuti pozornost da smo prepoznali potrebu za ravnopravnim sudjelovanjem oba roditelja u skrbi i odgoju djece obzirom da sve češće dobivamo pritužbe očeva na postupanje nadležnih tijela o odluci s kime će dijete živjeti i činjenicu da se djeca češće dodjeljuju majkama nakon razvoda. Ujedno smo dali preporuke nadležnim tijelima kako potaknuti porast broja očeva koji će koristiti roditeljski dopust.

Važno je spomenuti da smo kao državna institucija, po prvi puta uspjeli dobiti povjerenje Europske komisije za provođenje projektnih aktivnosti u području promicanja ravnopravnosti spolova u tržišnoj utakmici EU i to kao najbolji u konkurenciji od 50-tak prijavljenih prijedloga i dobili sredstva u iznosu od 205.000 eura, na rok od dvije godine, za projekt „Uklanjanje staklenog labirinta“.

Izvještajna godina bila je posebno obilježena našim naporima u ostvarivanju prava društvenih skupina koje su izložene većem stupnju diskriminacije ili koje još uvijek nemaju uređen pravni okvir u Republici Hrvatskoj na zadovoljavajući način, prvenstveno mislimo na osobe istospolne orijentacije i rodno-disforične osobe.

Na kraju želim istaknuti da pitanje ravnopravnosti spolova nije isključivo pitanje ljudskih prava žena, već se radi o gospodarskim, ekonomskim, društvenim i političkim pitanjima. Isključivanje žena iz javnog života znači da se društvo odriče ogromnog potencijala i sposobnosti koje žene posjeduju, a to znači gubitak za cijelo društvo. Ravnopravnost ne znači zahtijevanje da svi budemo isti, već da svi imamo jednaka prava, jednake mogućnosti, jednaku vidljivost i jednaku korist od ostvarenih rezultata. Želimo vjerovati i osigurati da smo svi jednaki po pravima i da jedino ono društvo koje tome teži i u tom pravcu se kreće, je uistinu demokratsko društvo.

I.

POKAZATELJI O RADU
PRAVOBRANITELJICE
ZA RAVNOPRAVNOST
SPOLOVA U 2014. GODINI

Građani/ke su pritužbe podnosili u pisanom obliku ili usmeno na zapisnik. Pritužbe u pisanom obliku dostavljali su redovnom poštom i elektroničkim putem.² Pravobraniteljica je otvarala predmete po zahtjevu prituženog/e građanina/ke, drugih fizičkih i pravnih osoba (pojedina/nki, organizacija civilnog društva, državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne /regionalne/ samouprave, drugih javnih tijela/institucija, odbora/povjerenstava za ravnopravnost spolova) ili po vlastitoj inicijativi. Po sadržaju, predmeti se odnose na kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminaciju na temelju spola, bračnog ili obiteljskog statusa i spolne orijentacije te rodnog identiteta i izražavanja, kao i na praćenje provođenja *Zakona o ravnopravnosti spolova*. Za stranke koje se obraćaju putem telefona radi traženja informacije i/ili stručnog savjeta od Pravobraniteljice, ne otvaraju se spisi predmeta tako da se ti podaci ne uključuju u statistički pregled, a ima ih oko 30 tjedno.

Tijekom 2014. radilo se na ukupno **2.588 predmeta** što predstavlja **povećanje za 21,3%** u odnosu na 2013.³:

- 2.531 otvorenih u 2014.
- 57 predmeta prenesenih iz ranijih godina.

Navedenih 2.588 predmeta odnosi se na:

- 432 predmeta zaprimljenih po pritužbama građana/ki, od kojih je **375 novih predmeta iz 2014. (povećanje 10,6%** u odnosu na 2013.)⁴, a 57 iz ranijih razdoblja;
- **19 novih predmeta iz 2014., otvorenih na inicijativu Pravobraniteljice** vezano za kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminaciju na temelju spola u odnosu na pojedince/ke;
- **2.137⁵** predmeta otvorenih većinom na inicijativu Pravobraniteljice (**povećanje 26,6%** u odnosu na 2013.) radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova, odnosno temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba, od kojih su svi novo-otvoreni u 2014.

² Putem e-mail-a i web-obrasca dostupnog na službenoj web stranici Pravobraniteljice - www.prs.hr.

³ U 2013. bilo je 2.133 predmeta.

⁴ U 2013. bilo je 339 novih predmeta, u 2012. - 331, u 2011. - 283.

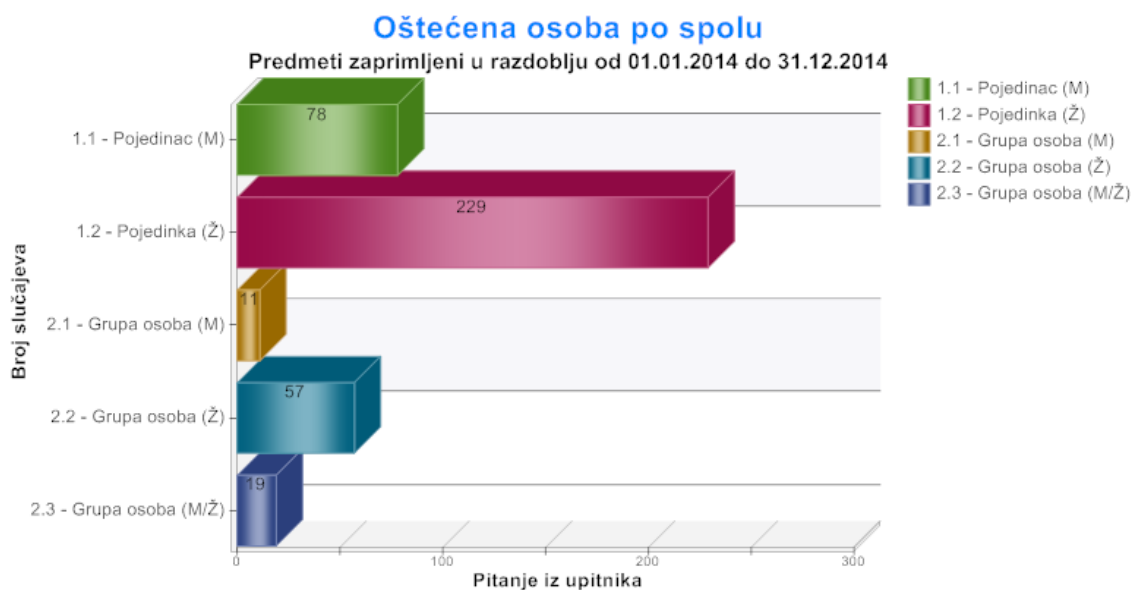
⁵ U 2013. bilo je 1.687 novih predmeta.

ANALIZA PREDMETA

Podaci se odnose na 394 novih predmeta u 2014.⁶ (povećanje 5,1% u odnosu na 2013.), od čega 375 pritužbi građana/građanki i 19 predmeta otvorenih na inicijativu Pravobraniteljice.

394 novih slučajeva u 2014., razvrstano **po spolu** oštećenih osoba:

- žena 229 (58,1%)
- muškaraca 78 (19,8%)
- skupina 87: žena 57 (14,5%), muškaraca 11 (2,7%), muškaraca i žena 19 (4,9%).

Ukupno razvrstano po spolu prituženih, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 72,6% slučajeva⁷, zatim u manjem broju na muškarce – 22,5% slučajeva⁸ te na mješovite skupine (žena i muškaraca zajedno) – 4,9% slučajeva⁹.

⁶ U 2013. bilo je 375 novih predmeta.

⁷ Razvrstano po spolu prituženih, bilo je 229 (58,1%) žena i 57 (14,5%) skupina žena. Ukupno 72,6 % slučajeva u vezi žena u 2014. u odnosu na 69,3% u 2013. i 68,7% u 2012.

⁸ Razvrstano po spolu prituženih, bilo je 78 (19,8 %) muškaraca i 11 (2,7%) skupina muškaraca. Ukupno 22,5% slučajeva u vezi muškaraca u 2014. u odnosu na 21,4 % u 2013. i 25,2% u 2012.

⁹ Razvrstano po spolu prituženih, bilo je 19 (4,9%) mješovitih skupina (muškaraca i žena zajedno).

U **394** slučaja postupalo se po zahtjevu ili inicijativi:

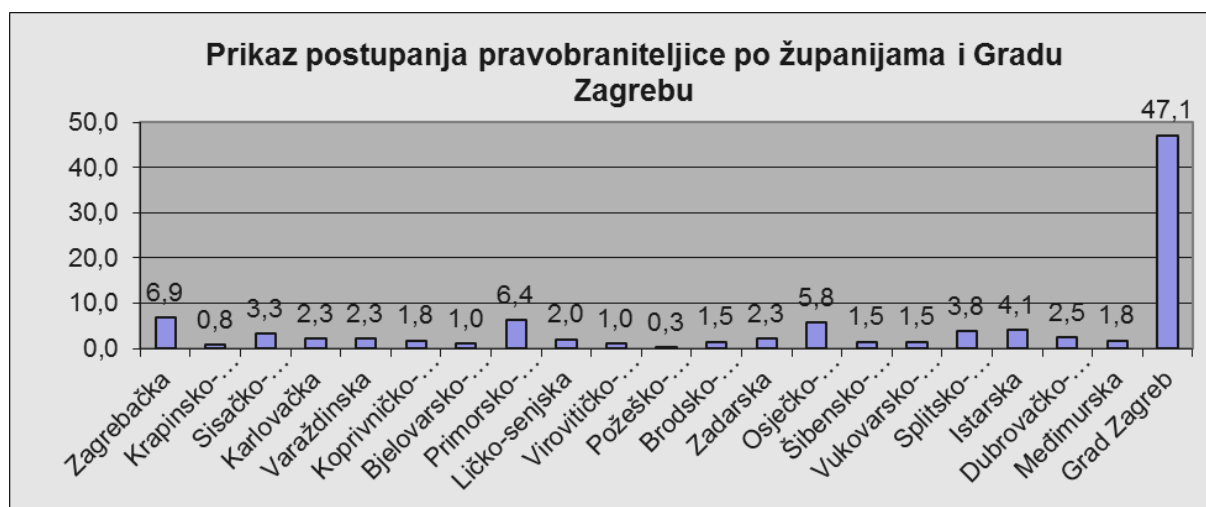
- pritužene stranke: **žene** u 186 slučaja (**47,2%**), **muškarci** u 75 slučaja (**19%**);
- **drugih** u ime pritužene stranke u 114 slučaja (**29%**), i to: pojedinac/ka u 47 slučaja, državna tijela u 41 slučaja i civilno društvo u 26 slučaja;
- **Pravobraniteljice** u 19 slučaja (4,8%).

Pritužene stranke po stručnoj spremi: NK – 3,3%, PK – 5,3%, KV – 9,4%, SSS – 33,7%, VKV – 2,8%, VŠS – 8,9%, VSS – 33,8%, magisterij – 1,3%, doktorat – 1,5%.

Po starosnoj dobi pritužene stranke bile su: 18-24 godine – 1,9%; 25-34 godine – 23,5%; 35-44 godine – 41,5%; 45-54 godine – 21,5%; 55-64 godine – 8,1%; 65 i više godina – 3,5%.

Kao i ranijih godina, Pravobraniteljici su se prituživale osobe s područja cijele Republike Hrvatske, najviše iz Grada Zagreba (47,2%), a zatim s područja Zagrebačke županije (6,9%), Primorsko-goranske (6,4%), Osječko-baranjske (5,8%), Istarske (4,1%) te drugih županija kako je prikazano u grafičkom prikazu.

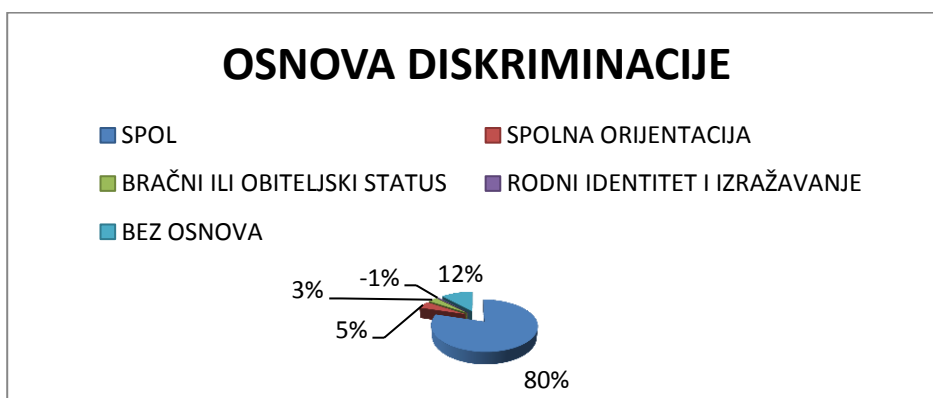
Grafički prikaz postupanja Pravobraniteljice po županijama i Gradu Zagrebu, izraženo u %

1.1. Oblici i osnove diskriminacije

U 394 slučaja analiziranih:

- **po oblicima diskriminacije**¹⁰ bilo je:
 - 345 slučaja izravne diskriminacije (87,6%), od kojih se, između ostalog, na spolnu diskriminaciju na području rada i zapošljavanja odnosio 131 slučaj, a na nasilje u obitelji 98;
 - 3 slučaj neizravne diskriminacije (0,7%)¹¹;
 - 46 slučaj u kojem nije utvrđen niti jedan oblik diskriminacije niti svjedočenja o nejednakom postupanju (11,7%).
- **po osnovi diskriminacije**¹² bilo je:
 - spol - 314 slučaja (79,7%);
 - spolna orijentacija – 18 slučaja (4,6%);
 - bračni status - 10 slučaja (2,5%);
 - obiteljski status – 3 slučaja (0,8%);
 - rodni identitet i izražavanje – 2 slučaja (0,5%);
 - druge osnove - 1 slučaj (0,2%);
 - bez osnova za postupanje - 46 slučaja (11,7%).

¹⁰ Slučajevi su analizirani po oblicima diskriminacije u smislu odredbi čl.7. ZRS.

¹¹ Slučajevi su evidentiranih u upisniku predmeta PRS po brojevima: 01-03/14-53, 01-03/14-66 i 03-01/14-20.

¹² Slučajevi su analizirani po osnovi diskriminacije u smislu odredbi čl.6. ZRS.

1.2. Područje diskriminacije

Analiza 394 slučaja prema području diskriminacije u smislu odredbi čl.19.st.2.t.1., toč.2.-3. Zakona o ravnopravnosti spolova:

- 155 slučaja (39,3%) – socijalna sigurnost, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti;
- 119 slučaja (30,3%) – rad i radni uvjeti; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije;
- 24 slučaja (6,1%) – javno informiranje i mediji;
- 11 slučaja (2,8%) – zdravstvena zaštita;
- 10 slučaja (2,5%) – pravosuđe i uprava;
- 10 slučaja (2,5%) – pristup dobrima i uslugama;
- 10 slučaja (2,5%) – obrazovanje, znanost i šport;
- 5 slučaja (1,3%) – članstvo i djelovanje u sindikatima, organizacijama civilnoga društva, političkim strankama ili bilo kojim drugim organizacijama;
- 2 slučaja (0,5%) - kulturno i umjetničko stvaralaštvo;
- 2 slučaja (0,5%) - stanovanje;
- 46 slučaj (11,7%) – **nije se odnosio na diskriminaciju.**

1.3. Način rješavanja predmeta

Iz naprijed navedenog proizlazi da je u **394 analizirana** slučaja, sumnja na diskriminaciju postojala u **348 slučaja** ili 88,3% (uključujući i 98 slučaja koja su se odnosili na nasilje u obitelji¹³), koji su zbog toga i zaprimljeni kao diskriminacijske pritužbe, dok nije postojala u 46 (11,7%) slučaja.

Od ukupno 394 predmeta, do kraja godine riješeno je 312 (79,2%) u kojima je **diskriminacija utvrđena u 120 slučaja (30,5%)**¹⁴. Nakon postupanja po pritužbama građana/ki Pravobraniteljica je ukupno uputila državnim tijelima, tijelima jedinica lokalne samouprave, drugim tijelima s javnim ovlastima, drugim pravnim osobama i medijima: **130 preporuka**,

¹³ Napomena: Nasilje nad ženama smatra se oblikom spolne diskriminacije s najtežim posljedicama za fizičko dostojanstvo i integritet žena, a postupanje Pravobraniteljice s tim u vezi temelji se na odredbi čl.4. ZRS-a temeljem koje se odredbe ZRS ne smiju tumačiti niti primjenjivati na način koji bi ograničio ili umanjio sadržaj jamstava o ravnopravnosti spolova koja izvire iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine EU, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Ugovorima UN-a o građanskim i političkim pravima...”

¹⁴ Na godišnjoj razini povećao se broj utvrđenih slučajeva diskriminacije: 2013. riješeno je 318 predmeta u kojima je diskriminacija utvrđena u 76 slučaja, 2012. riješeno je 297 u kojima je diskriminacija utvrđena u 82 slučaja, 2011. riješeno je 219 predmeta u kojima je diskriminacija utvrđena u 76 slučaja.

105 upozorenja, 18 prijedloga, inicirala pokretanje 1 prekršajna prijava¹⁵ i 2 kaznene prijave¹⁶, dala inicijativu za izmjenu 1 internog propisa¹⁷ dok je za nezavršenih 82 slučaja iz 2014. (20,8%) ishod bio nepoznat do kraja izvještajnog razdoblja. Strankama je pružila obavijest o pravima i obvezama u 373 slučaja (94,7%).¹⁸

U obavljanju poslova iz svojega djelovanja Pravobraniteljica je ovlaštena *upozoravati, predlagati i davati preporuke*, a tijela javne vlasti i tijela s javnim ovlastima te druge pravne i fizičke osobe u takvim slučajevima dužna su pisanim putem povratno obavijestiti Pravobraniteljicu o mjerama i radnjama poduzetim u skladu s tim najkasnije u roku od 30 dana od dana primitka upozorenja, prijedloga i preporuke (čl.23.ZRS). Analizom povratnih obavijesti utvrđeno je da se **upozorenje/preporuka/prijedlog u: 94,83% slučajeva uvažava u potpunosti**, 3,45% slučajeva uvažava djelomično i 1,72% ne uvažava.

1.4. Uloga umješačice u sudskim postupcima

Tijekom 2014., Pravobraniteljica je nastavila pratiti 2 započeta sudska postupka u koje se umiješala u ranijem periodu (2 na Vrhovnom sudu).

¹⁵ PRS-05-01/14-3 – prijava prekršajnog djela seksualnog uznemiravanja putem društvene mreže na facebook-u.

¹⁶ PRS-03-06/14-10 – prijava kaznenog djela govora mržnje prema osobama istospolne seksualne orijentacije i PRS-03-06/14-16 – prijava kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju na facebook stranici organizacije „Ne dirajte djecu“.

¹⁷ Pravobraniteljica je uputila opsežnu odluku i preporuku Ministarstvu vanjskih i europskih poslova koje je izmijenilo *Pravilnik o unutarnjem redu* i time uklonilo mogućnost skraćivanja mandata diplomatkinjama radi korištenja roditeljskog dopusta, odnosno to su prestali biti opravdani razlozi za skraćivanje mandata (Vidjeti Poglavlje II).

¹⁸ Tijekom 2014., kao ni u prethodnom izvještajnom razdoblju, nije bilo slučajeva podnošenja udruženih tužbi od strane Pravobraniteljice.

ANALIZA OSTALIH PREDMETA I AKTIVNOSTI PO KOJIMA SE POSTUPALO

Od 2.137¹⁹ slučaja koji nisu bili pritužbe građana/ki, Pravobraniteljica je dala: **439 preporuka** (jedinicama lokalne samouprave i visokoškolskim ustanovama) te **19 pisanih prijedloga, 10 upozorenja i 1 preporuku** (nadležnim tijelima u vezi donošenja novih propisa ili njihovih izmjena i dopuna). Pravobraniteljica je tijekom 2014. provela **7 neovisnih istraživanja** i to iz područja: rada i radnih uvjeta - 2²⁰, socijalne sigurnosti, uključujući područje socijalne skrbi - 2²¹, obrazovanja i znanosti - 1²², javnog informiranja i medija - 1²³ i reproduktivnog zdravlja - 1²⁴.

Osim toga radila je i druge **analize**²⁵ kojima je pratila provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova čemu je, ukupno gledano, bio posvećen velik dio rada Pravobraniteljice tijekom godine.

○ Provedba 2 memoranduma o suradnji:

(1) *Memorandum o suradnji između Ministarstva unutarnjih poslova i Pravobraniteljice (2012.)*, po kojem je pratila postupanje policijskih službenika/ca u slučajevima obiteljskog nasilja osobito u odnosu na njihov rodni senzibilitet i promicala podizanje svijesti o navedenoj problematici.

¹⁹ Analiza se odnosi na predmete otvorene na inicijativu Pravobraniteljice radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova, odnosno temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba, 2.137 nova u 2014.

²⁰ Istraživanja su dio PROGRESS-projekta JUST/2012/PROG/AG/GE/4157: „Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia“ za čiju provedbu je odgovorna Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova: „I. Zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“ - 500 tvrtki; „II. Zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim i rukovodećim pozicijama u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“ - 100 tvrtki.

²¹ „Poteškoće u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi“ i „Ovršni postupci radi predaje djeteta roditelju s kojim će živjeti i o ovršnim postupcima radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom“.

²² „Uvjeti i način rada studentskih pravobranitelja/ica u RH“.

²³ „Istraživanje tiska i internet portala iz aspekta ravnopravnosti spolova“.

²⁴ „Praksa zdravstvenih ustanova u RH u osiguranju dostupnosti legalno inducirano pobačaja“.

²⁵ Praćenje provođenja ZRS-a i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova na različitim područjima života i rada analizirala je u vezi: pristupa tržištu rada, mogućnosti dobivanja i nabave roba te pružanju i pristupu uslugama, različitih oblika nasilja, slučajeva kaznenih djela motiviranih mržnjom, višestruke diskriminacije posebno osjetljivih društvenih skupina, tretmana azilantata, trendova u medijskom izvještavanju, obrazovanju, izbora kandidata/kinja za europski parlament i za izbor Predsjednika/ce RH u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova, provedbe nacionalnih planova, politika i protokola vezanih za područje ravnopravnosti spolova.

(2) *Memorandum o suradnji između Pravne klinike Pravnog fakulteta u Zagrebu i Pravobraniteljice* (2013.), temeljem kojeg se 7 studenata/ica stručno usavršavalo u instituciji Pravobraniteljice.

○ **Pravobraniteljica je sudjelovala u aktivnostima koja su financirana sredstvima Europske unije i/ili njezinih članica:**

(1) Pravobraniteljici je po prijavi na natječaj „Support for national action for equality between women and men, in particular in economic decision-making“ Europska komisija u Brüsselsu²⁶ odobrila 203.502 EUR-a za provedbu projekta JUST/2012/PROG/AG/GE/4157 - „*Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia*“, *„Uklanjanje staklenog labirinta-jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj.“*²⁷ Tijekom 2014. provedena su dva od četiri predviđena istraživanja, i to: Istraživanje „Zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“ (na uzorku od 500 javnih i privatnih trgovačkih društava izabranih temeljem kriterija njihove tržišne uspješnosti); Istraživanje „Zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim i rukovodećim pozicijama u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“ (na uzorku od 100 javnih i privatnih trgovačkih društava izabranih temeljem kriterija njihove tržišne uspješnosti).

(2) Pravobraniteljica je kao jedna od partnera/ica odgovorna za provedbu planiranih aktivnosti, sudjelovala u projektu „*Creating Society to tackle discrimination*“, financiranom od strane EK,²⁸ nositeljice Cenzura Plus iz Splita. Projekt je završen 2014.

(3) Pravobraniteljica je sudjelovala u kampanji „*Dvije djevojčice*“ (*Two little girls*) koju je provodio CESI-Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje iz Zagreba u suradnji s Veleposlanstvom Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, Ministarstvom unutarnjih poslova - Ravnateljstvom policije, Uredom Vlade za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Kampanja se provodila u 13 europskih država i završena je 2014.²⁹

(4) Pravobraniteljica je jedna od partnera/ica odgovorna za provedbu planiranih aktivnosti u EU projektu JUST/2013/PROG/AG/4910/GE „*Gender Pay Gap: New solutions for an old problem, Developing transnational strategies together with trade unions and gender equality units to tackle the gender pay gap*“, financiranog od strane EK,³⁰ kojeg je odgovorna osoba za provedbu CESI iz Zagreba. Projekt se provodi u 7 europskih država i traje do 31.08.2016.

²⁶ http://ec.europa.eu/justice/newsroom/files/progresswp_2012_en.pdf

²⁷ Od ukupno dobivenog iznosa, u 2014. se raspolagalo iznosom od 101.751 EUR-a (774.908,45 kn), a utrošeno je 62,7% (485.745,66 kn) do kraja izvještajnog razdoblja. Projekt se provodi do kraja listopada 2015.

²⁸ Projekt *Creating Society to tackle discrimination* uključivao je partnersku suradnju između organizacije Cenzura Plus i Pravobraniteljice u razdoblju od 01.03.2013.-28.02.2014.

²⁹ Kampanja se provodila tijekom 2013.-2014. a osmišljena je na kratkom animiranom filmu u trajanju od tri minute, koji prati priče dviju djevojaka koje su okrutno prevarene od ljudi koje su poznavale i kojima su vjerovala te prodane u svrhu seksualnog iskorištavanja: autorice Ruth Beni. Policija je u svoje redovite preventivne aktivnosti suzbijanja trgovanja ljudima uključila prikazivanje ovog filma, a kampanja ima i facebook stranicu <https://www.facebook.com/kampanjadvijevojice>.

³⁰ Projekt se provodi tijekom 2014.-2016. u Austriji, Belgiji, Hrvatskoj, Estoniji, Njemačkoj, Španjolskoj i Švedskoj.

○ **Ostali projekti i aktivnosti:**

(1) Pravobraniteljica je podržavala i sudjelovala u projektu „*Budi tata – iskoristi pravo na roditeljski dopust*“, financiranog od strane Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, kojeg je odgovorna osoba za provedbu Udruga RODA-Roditelji u akciji, a Pravobraniteljica i Hrvatska udruga poslodavaca su partneri odgovorni za provedbu planiranih aktivnosti. Projekt je započet 2014. i provodi se u 2015.

(2) Pravobraniteljica kontinuirano podržava i surađuje u programima Organizacije mladih Status M „*Budi muško, promjeni svijet*“, uključuje ih na svoja događanja vezana uz prevenciju nasilja i uključenje muškaraca u postizanju rodno ravnopravnijeg društva kako na nacionalnoj, tako i na lokalnoj razini putem povjerenstava/odbora za ravnopravnost spolova.

(3) Provedena je opširna evaluacija rada institucije Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova, od osnivanja 2003.-2014.,³¹ te je tiskana publikacija koja će biti javno prezentirana u Hrvatskom saboru u prvoj polovici 2015.

*Tablica: Struktura 2.137 novo-otvorenih predmeta
u 2014., po područjima*

Područja djelovanja u 2014.	Broj predmeta
1. Zapošljavanje i rad	738
2. Obrazovanje	129
3. Mediji	120
4. Političke stranke	5
5. Država tijela, pravne osobe s javnim ovlastima	180
6. Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i	321
7. Organizacije civilnog društva	56
8. Ravnopravnost spolova – institucije EU i UN-a	38
9. Praćenje donošenja novih propisa i izmjena ili dopuna	55
10. Statistički podaci, neovisna istraživanja, programi i projekti	84
11. Ravnopravnost spolova – ostalo	411
UKUPNO:	2.137

³¹ Evaluaciju je proveo *Institut za društvena istraživanja iz Zagreba* (2014). Opći cilj evaluacije bio je utvrditi sukladnost djelovanja institucije Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova sa Zakonom o ravnopravnosti spolova obzirom na predviđena područja djelovanja. Specifični ciljevi evaluacije bili su ocjena rada i pozitivnih praksi institucije te davanje preporuka za unaprjeđenje rada Pravobraniteljice.

2.1. Zaključno razmatranje

Navedeni statistički podaci pokazuju da se zadržao trend povećanja broja pritužbi u odnosu na 2013.³² i raniji period. Isto tako, pritužbe se i dalje u pretežnom broju odnose na spolnu diskriminaciju i u najvećem broju se radi o ženama.

Analiza pritužbi pokazuje, iako je Pravobraniteljica analizirala 3 slučaja neizravne diskriminacije (i niti jedan tijekom 2012.-2013.), kako ovo jamstvo nije zaživjelo u praksi, odnosno da građani i građanke i dalje imaju problema s njegovim razumijevanjem.

Najviše pritužbi dolazi u pogledu ostvarivanja socijalne sigurnosti (39,3%) i radnih prava (30,3%) što čini značajan udio od 69,6%, zatim javno informiranje i mediji (6,1%) te zdravstvena zaštita (2,8%), dok se udio pritužbi na rad pravosuđa i uprave smanjio sa 7,2% u 2013. na 2,5% u 2014.

Pritužbe glede seksualne orijentacije u 2014. ne zadržavaju trend blagog porasta kao u ranijem periodu³³, što upućuje kako ove osobe treba nastaviti osnaživati za aktivnije korištenje dostupnih pravnih instrumenata zaštite uključujući i mogućnost obraćanja Pravobraniteljici.

Pravobraniteljica je, postupajući po pritužbama i osobnoj inicijativi, djelovala na svim razinama državne uprave i na području svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije. Ukupno je uputila **570 pismenih preporuka, 115 upozorenja i 37 prijedloga**³⁴.

Pravobraniteljica je utvrdila da se u visokom postotku od **94,83% slučajeva u potpunosti uvažavaju upozorenja/preporuke/prijedlozi** koje je uputila tijelima javne vlasti svih razina, tijelima s javnim ovlastima i drugim pravnim i fizičkim osobama postupajući po primljenim pritužbama u predmetima u kojima je utvrdila diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova.

Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala na 17 sjednica i tematskih sastanaka odbora Hrvatskog sabora i iznosila svoje primjedbe na prijedloge zakona i drugih propisa.

Isto tako, tijekom 2014. je javno istupala i upozoravala na pojave diskriminacije tako što je s tim u vezi: posjetila 13 županija kojom prilikom se susretala sa predstavnicima/ama 13 županija i 16 gradova te sudjelovala na 23 lokalna događanja; sudjelovala u organizaciji 8 javnih događanja (radionice, seminari, okrugli stolovi i javna predstavljanja) dok je izlagala i aktivno sudjelovala na 164 drugih javnih događanja;³⁵ sudjelovala je i izlagala na 25 međunarodnih i regionalnih konferencija i stručnih skupova i održala 22 susreta na

³² 394 novootvorenih individualnih predmeta u 2014., u odnosu na 375 u 2013., 368 u 2012. i 308 u 2011.

³³ 18 slučajeva u 2014. u odnosu na 27 u 2013., 39 u 2012., 16 u 2011., 12 u 2010. i 9 u 2009.

³⁴ (2013.) 503 pismenih preporuka, 227 upozorenja i 168 prijedloga; (2012.) - 132 pismenih preporuka i 133 upozorenja, (2011.) 207 preporuka i 120 upozorenja.

³⁵ Okrugli stolovi, konferencije i javne rasprave u organizaciji državnih tijela, institucija, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva.

međunarodnoj/regionalnoj razini; samostalno je provela 7 neovisnih istraživanja; redovno surađivala sa pravobraniteljima/icama u Republici Hrvatskoj; surađivala i podržala rad 56 različitih organizacija civilnog društva iz cijele RH i 4 sindikata; dala je 22 javna priopćenja; 117 puta nastupala u TV i radio emisijama (**13,6% više** nego u 2013.); promotivni spot u okviru provedbe EU Progress-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj“ emitiran je 181 put na HTV 1 i HTV 2, 32 puta na RTL-u; njezine izjave objavljene su u 731 novinarskih članaka tiska i Internet-portala (za **101% više** nego u 2013.). U 2014. na službenoj web-stranici Pravobraniteljice pregledavani su sadržaji 2.468.376 puta što je povećanje od **97%** u odnosu na 2013.

Osim službene web-stranice www.prs.hr na kojoj se redovno objavljuju sve aktivnosti Pravobraniteljice i drugi relevantni sadržaji, u 2014. otvoreni su i službeni „facebook“, „twitter“, „g+“ i „You Tube HR“ profili te posebna web-stranica u okviru provedbe EU Progress projekta „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj“ – www.staklenilabirint.prs.hr.

II.

ANALIZA PO PODRUČJIMA

ZAPOŠLJAVANJE I RAD

1.1. Okvirna razmatranja i stajališta Pravobraniteljice u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih koristi vezanih uz sudjelovanje na tržištu rada

Položaj žena i muškaraca na hrvatskom tržištu rada tijekom 2014. obilježen je izraženim nepovoljnijim položajem žena. Štoviše, analiza dostupnih statističkih podataka o kretanjima na tržištu rada ukazala je na određene trendove koji nisu bili prisutni proteklih godina i koji ukazuju na određene promjene na hrvatskom tržištu rada. Analizirajući te trendove, Pravobraniteljica smatra potrebnim naglasiti njihov pomalo paradoksalan karakter. Naime, analizirajući podatke uočena su određena načelno pozitivna kretanja na tržištu rada kao što je rast stope radne aktivnosti žena, veći broj zaposlenih osoba oba spola u odnosu na prošlu godinu te vrlo blagi pad nezaposlenosti kako muškaraca tako i žena. No, unatoč svom načelno pozitivnom ekonomskom karakteru, ova kretanja ne pretvaraju se nužno u veću ravnopravnost žena i muškaraca na hrvatskom tržištu rada, već nastavljaju potvrđivati duboku strukturalnu rodnu uvjetovanost odnosa na hrvatskom tržištu rada. Na primjer, kao što je detaljnije opisano kasnije, veća stopa radne aktivnosti žena ne stvara podjednaki pritisak konkurencije za žene i muškarce što bi načelno pridonijelo uravnoteženijoj raspodjeli prilika na tržištu rada. Žene se na tržište rada uključuju prvenstveno u ona tržišna područja u kojima su već brojčano dominantne. To stvara dodatan pritisak konkurencije na njihov položaj na tržištu rada koji se prvenstveno očituje u vrsti ugovora o radu, koji sklapaju unutar tih područja, te pritisku na visinu plaća za rad u tim područjima. Paradoks da ekonomski trendovi, koji su zasebno gledajući pozitivni, svejedno učvršćuju ili čak jačaju nejednak položaj žena na tržištu rada i ukazuju da tržišni mehanizmi, bez rodno osvijestene intervencije relevantnih društvenih institucija, nisu sposobni sami ukloniti rodnu nejednakost hrvatskog tržišta rada.

Analiza ekonomskih podataka objavljenih tijekom 2014. pokazuje sljedeće poznate karakteristike hrvatskog tržišta rada.

Prvo, iako se mogu primijetiti određeni pozitivni trendovi, izuzetno *niska stopa radne aktivnosti žena* - 39,1% i dalje predstavlja vjerojatno najproblematičniji aspekt položaja žena na hrvatskom tržištu rada, što znači da na svake dvije žene (kao zaposlene ili nezaposlene) koje sudjeluju na tržištu rada u Hrvatskoj, dolaze tri žene koje su u potpunosti odsutne sa

tržišta rada. Istovremeno, stopa radne aktivnosti među muškarcima iznosi značajno viših 52,2%.

Drugo, u okvirima *radno aktivnog stanovništva*, stopa zaposlenosti muškaraca viša je u odnosu na stopu zaposlenosti žena te je stopa nezaposlenosti žena viša od stope nezaposlenosti muškaraca. Prema podacima DZS-a³⁶ žene su činile tek 46,4% ukupnog broja zaposlenih na hrvatskom tržištu tijekom 2013., iako čine 51,7% ukupnog broja stanovnika te 50% radno aktivne populacije u dobnoj skupini 16-54. Prema podacima Eurostata za 2014. (prva tri kvartala), stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj među muškarcima iznosila je 16%, a među ženama 18,1%.³⁷ Drugim riječima, ženama je osjetno teže naći zaposlenje te se stoga i dalje ne može govoriti o jednakosti prilika za žene i muškarce na hrvatskom tržištu rada.

Treće, hrvatsko tržište rada i dalje je *izuzetno rodno segregirano* kako po horizontalnoj tako i po vertikalnoj osi. Prema podacima koje je tijekom 2014. objavio DZS, broj žena i muškaraca bio je donekle uravnotežen (udio osoba jednog spola ne pada ispod 40% ukupnog broja) u 8 od 19 područja tržišne djelatnosti s tim da su **žene podzastupljene u 16, a nadzastupljene tek u 3 tržišna područja djelatnosti**. Istovremeno, uz horizontalnu segregaciju nastavljen je i trend vertikalne segregacije tržišta rada. Prema podacima koje je Pravobraniteljica potvrdila svojim istraživanjima situacije na tržištu rada³⁸, žene čine tek 17% svih članova/ica uprava odnosno 20,34% svih članova i članica nadzornih odbora dioničkih trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj.

Četvrto, rodno uvjetovani *jaz u plaćama* i dalje je tvrdoglavo visokih 10% na štetu žena. Analize podataka ukazuju kako je jaz rezultat sinergijskog djelovanja horizontalne i vertikalne segregacije na tržištu. Naime, žene ostvaruju tržišno ispodprosječne plaće u onim područjima u kojima su brojčano nadzastupljene, ali i tek prosječne plaće u onim tržišnim područjima koje po prosjeku ostvaruju najviše dohotke, a što ukazuje da „ženska zanimanja“ načelno imaju nižu tržišnu vrijednost, ali i da visoke rukovodeće odnosno upravljačke pozicije sa najvišim primanjima unutar svakog zasebnog područja uvjerljivo ostaju pod dominantnom kontrolom muškaraca.

Peto, podaci upozoravaju na daljnji nerazmjer u povećanju broja *ugovora o radu na određeno vrijeme* na štetu žena iako ovaj trend nema razmjere koji mu se nerijetko prepisuju u javnosti. Štoviše, treba ukazati na jedan drugi trend koji se često olako prihvaća pa čak i potiče u javnoj raspravi. Analiza podataka ukazala je na postepeno, ali primjetno ubrzanje trenda sklapanja ugovora o radu sa skraćenim (tzv. fleksibilnim) radnim vremenom među ženama. Ovaj oblik zapošljavanja možda pridonosi rastu stope zaposlenosti ili padu stope nezaposlenosti među ženama te potiče njihovu uključenost u tržište rada. No, istovremeno treba imati na umu činjenicu da nerazmjer u prisutnosti ovakvih ugovora među ženama i muškarcima na tržištu rada značajno pridonosi stvaranju odnosno produbljivanju rodno uvjetovane nejednakosti.

³⁶ Objavljenim tijekom 2014., „Hrvatska u brojkama, 2014.“

³⁷ Za usporedbu, prosječna stopa nezaposlenosti među muškarcima na razini EU28 iznosila je tijekom istog perioda 2014. - 10,1% a među ženama 10,3%.

³⁸ Vidjeti toč.1.3.1. Izvješća o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2014.

Navedenih pet karakteristika hrvatskog tržišta rada zasebno su detaljnije analizirani kao trendovi u ostatku ovog poglavlja. Za potrebe analize položaja žena i muškaraca na tržištu rada, Pravobraniteljica se služila s nekoliko izvora podataka.³⁹

Pravobraniteljica je značajnije trendove na tržištu rada u 2014. analizirala vodeći se prvenstveno načelima: (1) radna aktivnost i zaposlenje predstavljaju preduvjet ekonomske neovisnosti; (2) ograničeni pristup tržištu rada perpetuira spolno i rodno uvjetovanu podjelu društvenih uloga prema kojoj su žene prirodno predodređene za ulogu njegovateljica i domaćica, dok su muškarci po svojoj prirodi predodređeni za društveno kreativne poslove, bilo na tržištu rada, u javnom sektoru ili u političkom upravljanju društvenim odnosima; (3) formirajući društvene odnose, a posebno one na tržištu rada, temeljem spolno i rodno uvjetovanih predrasuda i stereotipova o potrebama, interesima i sposobnostima žena, odnosno muškaraca, zajednica ne samo da stvara hijerarhijski odnos podređenosti između jednako vrijednih društvenih skupina, već također sama sebi uskraćuje pristup ljudskom potencijalu kojeg sadrži.

1.2. Tržište rada – trendovi iz 2014. koji zaslužuju posebnu pozornost

1.2.1. Niska stopa radne aktivnosti žena

Prema podacima Eurostata za 2013., žene predstavljaju 51,7% svih stanovnika Republike Hrvatske dok prema podacima DZS-a o položaju žena i muškaraca u Hrvatskoj objavljenih 2014., žene predstavljaju 52% ukupnog broja (3.794.000) stanovnika starijih od 15 godina života. Istovremeno, prema podacima DZS-a, žene su činile 45,4% radno aktivnog stanovništva i čak 58% radno ne-aktivnog stanovništva. Prema nešto opsežnijim podacima Eurostata za 2013., žene su činile 45,8% radno aktivnog ukupnog stanovništva, ali i 50% radno aktivnog stanovništva od 16-64 godine života. S obzirom na zakonski određenu mirovinsku dob, ovaj zadnji podatak ukazuje na činjenicu da je prosječni životni vijek žena duži što pridonosi većem udjelu žena u ukupnom broju radno neaktivnog stanovništva.

No, istovremeno izuzetno važan problem u smislu ekonomske neravnopravnosti žena i muškaraca nalazimo u činjenici da prema podacima DZS-a *stopa radne aktivnosti* među samim ženama kao dijelu ukupnog stanovništva iznosi tek 39,1%. Istovremeno, stopa radne aktivnosti među muškarcima iznosi 52,2%.⁴⁰ Čak i kada se usredotočimo na dobnu skupinu

³⁹ Podaci DZS-a objavljeni kroz nekoliko publikacija tijekom 2014. (posebno „Žene i muškarci u Hrvatskoj 2014.“). Podaci HZZ-a dostupni u njihovoj bazi podataka. Baze podataka statističkog ureda Europske komisije (Eurostat). S obzirom da se službeni objavljeni podaci DZS-a za 2014., temelje na činjenicama prikupljenim tijekom 2012., korištenje ažurnijih i često detaljnijih baza podataka HZZ-a i Eurostata omogućilo je da se u izvješću ukaže na recentnije trendove od onih koji su opisani podacima DZS-a što je bitno s obzirom da je zbog kriznih kretanja i mjera moguće da je u razdoblju između prikupljanja podataka od strane DZS-a i podnošenja izvješća došlo do promjene određenih trendova. Analiza kombiniranih statističkih podataka omogućava Pravobraniteljici da Hrvatskom saboru predstavi trenutačno trendove (ne)ravnopravnosti spolova na tržištu rada u Hrvatskoj.

⁴⁰ Prema podacima Eurostata stopa radne aktivnosti je tijekom 2013. iznosila 58,5% među ženama te životne dobi naprema 69% među muškarcima te dobne skupine.

od 16-64 godine života (u kojoj je radna sposobnost populacije izraženija) i tako iz prosjeka izuzmemo činjenicu da žene čine veći udio u stanovništvu iznad 65 godina života, uočavamo izrazito nisku radnu aktivnost žena u Hrvatskoj.⁴¹ Istovremeno, uočeni su određeni blagi pomaci. Prema posljednjim podacima Eurostata,⁴² stopa radne aktivnosti u dobnoj skupini od 16-64 iznosi 61,4% za žene i 70,6% za muškarce dobne skupine. Ovakav porast stope radne aktivnosti sugerira da je ekonomska kriza utjecala na nešto veće uključivanje žena u odnose na tržištu rada. Ako rast bude potvrđen podacima za zadnji kvartal 2014., Hrvatska nakon dugo vremena više neće biti u zadnjoj skupini sa državama članicama (Italija, Rumunjska ili Malta), već će ući u razred sa državama članicama (Poljska, Slovačka, Mađarska i Irska) koje imaju sličnu nisku stopu aktivnosti žena ove dobne skupine.

Analiza podataka koje sadrži Eurostat⁴³ ukazuje kako je niska stopa radne aktivnosti žena u Hrvatskoj generacijski problem. Naime, žene u Hrvatskoj izuzetno su aktivne u mlađim i srednjim dobnim skupinama. U dobnim skupinama 25-29, 30-34, 35-39 i 40-44, stopa aktivnosti žena u Hrvatskoj bila je čak i osjetno iznad EU28 prosjeka. Istovremeno, stopa aktivnosti među muškarcima ovih dobnih skupina bila je oko EU28 prosjeka. Dijametralno suprotnu situaciju nalazimo među populacijom starijom od 50 godina. U dobnoj skupini 50-59, stopa aktivnosti među ženama je iznosila 57% što je za 13 postotnih poena niže od EU28 prosjeka. Istovremeno, stopa aktivnosti među muškarcima iste dobne skupine iznosila je osjetno viših 71,5% što je 12 postotnih poena niže od EU28 prosjeka. Stopa aktivnosti žena nakon 60 godine života postaje još niža. Tako u dobnoj skupini 60-64, stopa aktivnosti žena iznosila je tek 18,3% dok je za muškarce iznosila značajno viših 35%.

Navedeni podaci ukazuju da nastavi li se trend visoke radne aktivnosti mladih žena te ostanu li žene koje se trenutno nalaze u srednjoj životnoj dobi (35-44) radno aktivne, kroz godine koje dolaze Hrvatska bi se mogla značajno približiti EU prosjeku. S obzirom na značaj koju radna aktivnost žena ima za njihovu ekonomsku samostalnost, nižu izloženost riziku siromaštva, ali i iskorištenost ljudskog potencijala kojim raspolaže određeno društvo, ovakav razvoj bio bi izuzetno dobrodošao sa aspekta ravnopravnosti spolova. Iz tog razloga, a imajući u obzir gore opisani oštri pad radne aktivnosti žena kada pređu prag od 50 godina života, Pravobraniteljica ukazuje kako je neophodno razvijati mjere koje bi poticale ostanak žena na tržištu rada i nakon tog praga.

Pravobraniteljica smatra korisnim ukazati i na još jedan oblik strukturalne neuravnoteženosti odnosa na tržištu rada na štetu žena odraženu kroz stopu radne aktivnosti. Iako je stopa aktivnosti žena u mlađim i srednjim dobnim skupinama u Hrvatskoj trenutno viša od EU prosjeka ne smije pobjeći iz fokusa činjenica da je ona još uvijek osjetno niža (oko 10 postotnih poena) od stope aktivnosti njihovih muških vršnjaka. Ovakav jaz u radnoj aktivnosti koji ukazuje da značajno veći broj žena ove životne dobi ostaje izvan tržišta rada trebalo bi razmatrati u svjetlu još uvijek duboko ukorijenjenog društvenog stereotipa prema kojem je

⁴¹ U tom smislu Hrvatska je u 2014. bila jedna od tek 6 država članica (Grčka, Italija, Mađarska, Malta i Rumunjska) u kojoj je manje od 60% žena u dobi od 16-54 sudjelovalo na tržištu rada. Ova činjenica ima i više nego jasne posljedice za ekonomsku ovisnost žena o muškarcima u Hrvatskoj i stopu siromaštva među ženama u Hrvatskoj.

⁴² Prva tri kvartala 2014.

⁴³ Koji su značajno sofisticiraniji po rodnoj osviještenosti od podataka koje nudi DZS.

glavna odgovornost za njegu članova obitelji, a posebno djece na ženama koje zbog toga nerijetko žrtvuju svoje profesionalne ambicije i karijere. S obzirom da gore opisani podaci više nego jasno ukazuju kako među ženama u Hrvatskoj, naročito mlađih i srednjih generacija, postoji jak interes za sudjelovanjem na tržištu rada, Pravobraniteljica potiče izvršnu i zakonodavnu vlast da ženama omogući jednaku priliku da ostvare taj interes razvojem pristupačne mreže usluga brige i njege za djecu, odnosno nemoćne članove obitelji.

1.2.2. Trendovi vezani uz nejednak položaj žena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja

Tijekom 2014. uslijedila je blaga promjena dugogodišnjih trendova vezanih uz stopu zaposlenosti, a posebno stopu nezaposlenosti.

1.2.2.1. Trendovi vezani uz stopu zaposlenosti

Prema podacima DZS-a objavljenim tijekom 2014.,⁴⁴ žene su činile tek 46,4% ukupnog broja zaposlenih na hrvatskom tržištu tijekom 2013., iako čine 51,7% ukupnog broja stanovnika te 50% radno aktivne populacije u dobnoj skupini 16-54. Drugim riječima, ženama je osjetno teže naći zaposlenje te se stoga i dalje ne može govoriti o jednakosti prilika za žene i muškarce na hrvatskom tržištu rada. Nejednakost prilika jasno se očitava i kroz sljedeće trendove.

Prema posljednjim podacima Eurostata⁴⁵ koji se odnose na radno sposobno stanovništvo (15-64), stopa zaposlenosti tijekom 2014. u blagom je porastu te je u prva tri kvartala 2014. iznosila 54,7% u usporedbi sa 52,5% za isti period u 2013. Istovremeno, stopa zaposlenosti među muškarcima ove skupine iznosila je 58% u usporedbi sa 56,6% za isti period 2013. Stopa zaposlenosti među ženama iznosila je 50,1%, u usporedbi sa 48,4% za isti period 2013.

Pozitivan trend stope zapošljavanja očituje se i u podacima HZZ-a⁴⁶. Ukupan broj muškaraca zaposlenih s evidencije na temelju radnog odnosa tijekom 2014. bio je 7% viši u odnosu na 2013. dok je ukupan broj žena bio 3,7% viši u odnosu na 2013. No, kada se pogledaju apsolutne brojke koje stoje iza postotaka proizlazi da je u periodu između siječnja 2013. i kraja prosinca 2014. iz evidencije HZZ-a ukupno zaposleno više žena od muškaraca, preciznije njih 16.691 više. Eurostat podaci također ukazuju da je u periodu tijekom 2012. do kraja 2013. brže rasla stopa zaposlenosti žena. Zaposlenost među muškarcima bila je 1 postotni poen viša dok je među ženama bila 1.6 postotnih poena viša (+0.6). Navedeno ukazuje na relativno uravnotežen rast stope zaposlenosti među ženama i muškarcima.

S obzirom na relativno ujednačen rast stope zaposlenosti među muškarcima i stope zaposlenosti među ženama, manji udio žena u ukupnom broju zaposlenosti nije se značajno promijenio tijekom izvještajne godine te je ostao u *statusu quo*.

⁴⁴ Hrvatska u brojkama, 2014.

⁴⁵ Podaci za tri kvartala 2014.

⁴⁶ Prema podacima HZZ-a objavljenim u prosincu 2014.

No, dostupni podaci i ovdje pokazuju da je rodna nejednakost na tržištu rada značajnim dijelom generacijski problem. Analiza podataka iz 2014. pokazala je da značajan doprinos sveukupnoj razlici u stopama zaposlenosti na štetu žena daje vrlo niska zaposlenost žena iznad 50 godina života. Tako je u dobnoj skupini 50-59 stopa zaposlenosti žena tijekom 2014. iznosila 49,3% što je nazadovanje u odnosu na 50,3% iz 2013. Istovremeno, stopa zaposlenosti muškaraca iste dobi iznosila je 63,6% tijekom 2014. što je napredak u odnosu na 61,9% iz prethodne godine.⁴⁷ Navedeni podaci ukazuju kako je u svrhu postizanja uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u broju zaposlenosti neophodno zaustaviti nerazmjerno visok pad zaposlenosti žena iznad 50 godina života u odnosu na muškarce iste dobi kojem zasigurno doprinosi i rodna uvjetovanost mirovinske dobi.

Podaci HZZ-a ukazuju na još jedan trend u pogledu pozitivnih kretanja zaposlenosti koja ide na ruku muškarcima. Naime, zapošljavanje među muškarcima imalo je pozitivan trend u svim obrazovnim skupinama osim među onima koji nemaju završenu osnovnu školu. Istovremeno zapošljavanje među ženama raslo je među ženama sa završenom srednjom školom i onima sa završenim fakultetom ili najvišim stupnjevima sveučilišnog obrazovanja. Zapošljavanje žena bez završene osnovne škole, sa završenom osnovnom školom i sa srednjom stručnom školom do tri godine trajanja, bilo je u padu tijekom 2014. u odnosu na 2013. No, kako je u evidenciji nezaposlenih, koju vodi HZZ, već niz godina registriran značajno veći broj žena sa sveučilišnim obrazovanjem nego muškaraca, te je taj broj dodatno značajno povećan tijekom 2014. (18.424 novo-prijavljenih muškaraca nasuprot 38.341 novo-prijavljenih žena), ukupan broj žena sa višim i visokim stupnjem obrazovanja zaposlenih tijekom 2014. dvostruko je veći od broja muškaraca istog stupnja obrazovanja, naročito među onima sa prvim stupnjem fakultetskog obrazovanja ili stručnim studijem odnosno sa fakultetskim, magistratskim i doktorskim obrazovanjem (24.530 žena naprema 12.075 muškaraca).

Nastavi li se ovaj trend brojčane dominacije žena sa višim i visokim obrazovanjem u ukupnom broju novozaposlenih visoko-obrazovanih osoba kroz duže vremensko razdoblje, realno je očekivati značajnu promjenu u strukturi odnosa na tržištu rada. Istovremeno, u ovom trenutku nije jasno hoće li ona biti pozitivna ili negativna s aspekta ravnopravnost spolova na hrvatskom tržištu rada. Kvaliteta te promjene ovisi o tome: 1) zauzimaju li visoko obrazovane žene radna mjesta na kojima su prije njih dominirali manje kvalificirani i sukladno tome manje plaćeni zaposlenici i 2) zapošljavaju li se žene iz tih skupina u sektorima koji su tradicionalno „ženski“, a time i u prosjeku niže plaćeni.

1.2.2.2. Trendovi vezani uz stopu nezaposlenosti

Slični trendovi koji u načelu ne idu na ruku ženama na tržištu rada odražavaju se i u podacima koji se odnose na kretanje nezaposlenosti.

Prema podacima Eurostata za 2014. (prva tri kvartala), stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj među muškarcima iznosila je 16%, a među ženama 18,1%. Za usporedbu, prosječna stopa

⁴⁷ Ovi trendovi još su izraženiji za dobnu skupinu 60-64. Stopa zaposlenosti među muškarcima ove dobi tijekom 2014. iznosila je 30,8% dok je za isto razdoblje 2013. iznosila 31,26%. Istovremeno, stopa zaposlenosti žena te dobi iznosila je tek 16,9% u usporedbi sa 18,8% iz prethodne godine.

nezaposlenosti među muškarcima na razini EU28 tijekom istog perioda 2014. iznosila je 10,1%, a među ženama 10,3%. U tom smislu, s obzirom na veličinu razlike u stopi nezaposlenosti među spolovima koji iznosi preko 2 postotna poena, Hrvatska se uz još tri države članice nalazi u zadnjem razredu. Štoviše, Eurostat podaci pokazuju kako je u razdoblju od početka 2013. do kraja 2014. stopa nezaposlenosti među radno sposobnim muškarcima (15-64) lagano smanjivala sa 17,7% na 16% dok je stopa nezaposlenosti među ženama iste skupine porasla sa 16,8% na 18,1%. Gledajući ukupnu radnu snagu, stopa nezaposlenosti u istom periodu blago je smanjena sa prosječnih 17,3% tijekom 2013. na 17% tijekom prva tri kvartala 2014. s tim da je ovaj trend blagog padanja stope nezaposlenosti među muškarcima i istovremenog blagog rasta među ženama prisutan od prvog kvartala 2013. Drugim riječima, da se stopa nezaposlenosti među ženama smanjivala na sličan način kao i među muškarcima, danas bi ukupni pad nezaposlenosti u Hrvatskoj bio osjetniji.

Gledano po dobnim skupinama kretanje stope nezaposlenosti među ženama i muškarcima ima drugačiji karakter od onog koji je uočen kod kretanja stope zaposlenosti. Najveća razlika u padu stopa nezaposlenosti među muškarcima i ženama uočena je upravo u dobnim skupinama od 25-49 godina života koje se tržišno smatraju najproduktivnijima. Dok je u 2013. stopa nezaposlenosti u ovoj dobnoj skupini bila istih 16,2% i za muškarce i žene, prema posljednjim podacima Eurostata za 2014. (prva tri kvartala) stopa nezaposlenosti među ženama iznosila je 17,1% što je značajno više od 14,2% koliko je iznosila za muškarce. Trend je posebno uočljiv među sudionicima i sudionicama na tržištu rada u četrdesetim godinama.⁴⁸

Istovremeno, podaci koje je tijekom 2014. objavio HZZ potvrđuju opisane trendove. Prema podacima o broju nezaposlenih registriranih pri HZZ-u tijekom 2014., ukupan prosječni broj nezaposlenih bio je 4 postotnih poena niži od broja nezaposlenih u 2013.⁴⁹ No, kada se isti pad broja nezaposlenih pogleda po spolu proizlazi da je broj nezaposlenih muškaraca u 2014. bio 6 postotnih poena niži od tog broja u 2013.,⁵⁰ dok je broj nezaposlenih žena u 2014. bio 4 postotna poena niže⁵¹. Slično tome, Eurostat podaci i HZZ-o podaci ukazuju na osjetno sporiji pad nezaposlenosti među ženama.

No HZZ-o podaci upozoravaju na nastavak trenda koji je Pravobraniteljica uočila prošle godine, a odnosi se na osjetno povećanje broja nezaposlenih žena sa višim i visokim stupnjem obrazovanja. U tom smislu izuzetno je zanimljiva činjenica da se tijekom 2014. broj nezaposlenih žena sa visokim stupnjem obrazovanja (puno fakultetsko obrazovanje, magisterij ili doktorat) povećao za 4,4 postotna poena dok se broj nezaposlenih muškaraca istog stupnja obrazovanja povećao tek za značajno povoljnijih 0,9 postotnih poena. Ono što

⁴⁸ Prema podacima Eurostata, prosječna stopa nezaposlenosti među muškarcima dobne skupine 40-44 u 2013. iznosila je 14% dok je u prva tri kvartala 2014. pala na 7,7%. Istovremeno, za žene iste dobne skupine ona je u 2013. iznosila 16% dok je u prva tri kvartala 2014. iznosila tek blago nižih 15,2%. Prosječna stopa nezaposlenosti među muškarcima dobne skupine 45-49 u 2013. iznosila je 9,4% dok je u prva tri kvartala 2014. blago porasla na 10%. Istovremeno, za žene iste dobne skupine ona je u 2013. iznosila 13,3% dok je u prva tri kvartala 2014. porasla na prosjek od 14,6%. Razlike u stopama nezaposlenosti za žene i muškarce su tolike da je Eurostat upozorio kako statističkim podacima koji ukazuju na njih treba prići sa značajnom rezervom.

⁴⁹ 346.112 prosječno nezaposlenih registriranih tijekom 2013. naspram 328.187 tijekom 2014. - 96,1%.

⁵⁰ 163.070 registriranih nezaposlenih muškaraca tijekom 2013. naspram 153.585 tijekom 2014.

⁵¹ 182.042 registrirane nezaposlene žene u 2013. naspram 174.702 tijekom 2014.

ovaj trend čini vrlo zanimljivim je činjenica da se i broj žena i broj muškaraca s ovim stupnjem obrazovanja koji su našli zaposlenje tijekom 2014. povećao za 22 postotna poena u odnosu na 2013. U apsolutnim brojkama to znači da je prema evidenciji HZZ-a 15.245 žena ovog stupnja obrazovanja zaposleno tijekom 2014., dok je u istom periodu zaposleno gotovo dvostruko manje muškaraca istog stupnja obrazovanja, odnosno njih 7.164. Istovremeno, tijekom 2014. na HZZ-u je evidentirano 10.738 novo-prijavljenih nezaposlenih muškaraca ovog stupnja obrazovanja te više od duplo novo-prijavljenih žena ovog stupnja obrazovanja, tj. njih 23.409. Pravobraniteljica naglašava kako su apsolutne brojke varljive jer sugeriraju da žene ovog stupnja obrazovanja pri zapošljavanju bolje prolaze od muškaraca. Situacija je u biti vrlo drugačija. Kada se apsolutne brojke izraze kroz postotke proizlazi da je između zaposlenih i novo-prijavljenih nezaposlenih muškaraca ove skupine u 2014. odnos 1 : 1.49 (tj. 66,7%), a između zaposlenih i novo-prijavljenih nezaposlenih žena u istom razdoblju 1 : 53 (tj. 65,1%). Drugim riječima, unatoč sad i pomalo izrazitoj dominaciji žena među visoko obrazovanom populacijom mlađih i srednjih dobnih skupina te očigledno većoj ponudi visoko obrazovanih žena na tržištu rada, muškarci ovog stupnja obrazovanja još uvijek imaju bolju šansu naći posao.

Skupina unutar koje muškarci imaju izrazito bolje šanse za zaposlenjem od žena je populacija sa srednjoškolskim obrazovanjem. Prema podacima HZZ-a ukupni broj registriranih nezaposlenih muškaraca te obrazovne skupine pao je čak za 10 postotnih poena u odnosu na 2013., dok je kod žena isti pad iznosio 6.2 postotna poena. No, dok je broj novo-prijavljenih nezaposlenih osoba ovog stupnja obrazovanja, kako muškaraca tako i žena, bio istih 9.5 postotnih poena niži u odnosu na 2013., broj zaposlenih muškaraca tijekom 2014. bio je 3 postotna poena viši, a broj žena koje su se uspjele zaposliti u istom periodu 2 postotna poena niži.

Skupno gledajući izneseni podaci zorno ukazuju na zabrinjavajuću mogućnost da žene neće imati jednaku ili jednako brzu korist od mogućih pozitivnih ekonomskih kretanja. Istovremeno, u obzir treba uzeti i prije navedenu činjenicu da su se tijekom krize, a vjerojatno i upravo radi nje, žene u većem broju uključivale na tržište rada što se očituje u rastu stope radne aktivnosti među ženama. Činjenica da paralelno s padom stope nezaposlenosti muškaraca *uočavamo rast* stope nezaposlenosti među ženama, i to usprkos njihovom povećanom zapošljavanju u istom periodu, upozorava na duboku strukturalnu neravnotežnost žena i muškaraca na tržištu rada.

Sljedeće aspekte strukturalne neravnotežnosti treba pratiti s posebnom pozornošću. Visoki broj žena koje nisu bile radno aktivne, ali su pod pritiskom ekonomske krize odlučile ući na tržište rada, povećava konkurenciju na tržištu radne snage. Time se povećava i pritisak na visinu prosječnog dohotka. No, taj pritisak ne mora biti ravnomjerno raspoređen prema muškarcima i ženama. Na tržištu koje je čvrsto segregirano na „ženske“ i „muške“ poslove, odnosno na kojem rodno uvjetovane predrasude i stereotipovi utječu na odluke poslodavaca o korištenju ljudskih potencijala, vjerojatnije je kako će povećana konkurencija nastala značajnijim ulaskom na tržište rada onih žena koje su prije krize bile radno neaktivne, stvarati pritisak prvenstveno na prilike za zapošljavanje, odnosno visinu dohotka među samim

ženama. Imajući na umu ovakav nepovoljni scenariji, Pravobraniteljica je posebnu pažnju posvetila trendovima unutar zasebnih gospodarskih područja na hrvatskom tržištu.

1.2.3. Rodno uvjetovana segregacija tržišta

Prema podacima koje je tijekom 2014. objavio DZS (prikupljeni tijekom 2012.), broj žena i muškaraca bio je donekle uravnotežen (udio osoba jednog spola ne pada ispod 40% ukupnog broja) u 8 od 19 područja tržišne djelatnosti. U pogledu uravnoteženosti najbolji odnos nalazimo u području „trgovina na malo; popravak motornih vozila i motocikla“ sa 53,6% žena naprema 46,4% muškaraca od 185.277 zaposlenih u tom području. Slijedi područje „javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje“ sa 45,5% žena naprema 54,5% muškaraca od 106 355 zaposlenih. *Žene su najviše podzastupljene* u području „građevinarstvo“ gdje tek 12,1% žena sudjeluje u ukupnom broju (78.579) zaposlenih. Žene su također *izrazito podzastupljene (udio manji od 30%)* u području „rudarstvo i vađenje“ (14,1% od 5.576 ukupno zaposlenih); području „opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša“ (19,7% od 22.529); području „opskrba električnom energijom, plinom parom i klimatizacija“ (21,6% od 16.537); području „prijevoz i skladištenje“ (24,8% od 62.575); području „poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo“ (27,2% od 25.391). Žene su podzastupljene i u po broju zaposlenih najvećem području „prerađivačka industrija“ gdje čine udio od 35,6% od ukupno 207.298 zaposlenih. Dok su podzastupljene ili izrazito podzastupljene u 8 područja, *žene su nadzastupljene tek u 3 područja*: području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ (79,2% od 84.636); području „obrazovanje“ (76,8% od 107.882) i području „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja“ (68,8% od 37.187).

Uz horizontalnu segregaciju tijekom 2014. nastavljen je i *trend vertikalne segregacije tržišta rada*. Prema podacima Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA) objavljenih tijekom 2014., žene su činile tek 17% svih članova/ica uprava dioničkih trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj. Minimalno uravnoteženu zastupljenost žena u upravnim tijelima nalazimo tek u području usluga osiguranja (41,67%). Žene su podzastupljene (između 40% i 30% zastupljenosti) u području bankarskih usluga (32,5%) i području drvne industrije (30%). U svim ostalim tržišnim područjima žene su u tijelima uprave izrazito podzastupljene (niže od 30% zastupljenosti). Situacija je tek nešto bolja u pogledu sudjelovanja žena u nadzornim odborima. Prema posljednjim objavljenim podacima HANFA-e od ukupno 816 analiziranih članova nadzornog odbora dioničkih društva u Hrvatskoj, 166 njih su žene što znači da je prosječni udio žena u nadzornim odborima iznosio 20,34%.⁵²

Navedeni podaci pokazuju da je hrvatsko tržište rada i dalje izrazito horizontalno segregirano na „muška“ i „ženska“ područja koja odražavaju tradicionalnu pa i patrijarhalnu podjelu rodni uloga unutar društva. No, osim što ima dalekosežne socijalne posljedice za oblikovanje

⁵² Pravobraniteljica je tijekom 2014. samostalno provela 2 istraživanja o zastupljenosti žena na upravljačkoj razini (uprava i nadzorni odbori) odnosno na rukovoditeljskoj razini (ne-izvršne direktorske pozicije i voditelji/ice odjela). Istraživanja su potvrdila podatke koje je objavila HANFA.

društvene percepcije o „poželjnoj“ ulozi osoba određenog spola, horizontalna segregacija ima i jasne posljedice za ekonomsku neovisnost žena jer određuje spolno uvjetovan jaz u plaćama žena i muškaraca. U tom smislu ne iznenađuje činjenica kako je jaz u plaćama na štetu žena najveći upravo u onim područjima u kojima su žene kao radna snaga nadzastupljenje.

1.2.4. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti – jaz u plaćama

Prema podacima koje je u 2014. objavio DZS, prosječna bruto plaća u Hrvatskoj iznosila je 7.863 kn dok je udio prosječne plaće žena (7.424 kn) u prosječnoj plaći muškaraca iznosio 90,2%. Drugim riječima, muškarac u Hrvatskoj prosječno godišnje zaradi 9.708 kn bruto više od žene odnosno **na svakih 10 prosječnih bruto plaća koje zaradi žena muškarac zaradi 12**. No, kao i svaki drugi prosjek i ovaj u sebi uključuje izrazite razlike koje je potrebno uzeti u obzir kako bi se u potpunosti razumjela dinamika odnosa između segregacije tržišta i jaza u plaćama.⁵³

Kada se pogleda svih 19 područja tržišnih aktivnosti, prosječna plaća koju ostvaruju žene izrazito je niža (više od 20 postotnih poena) u tri područja, dok je osjetno niža (više od 10, a manje od 20 postotnih poena) u čak 9 područja. U dodatna tri područja udio prosječne ženske plaće iznosi između 90%-100% prosječne muške plaće. Iako predstavljaju većinski i obrazovaniji udio u hrvatskoj populaciji, **žene ostvaruju veću prosječnu plaću tek u 4 tržišna područja i to uglavnom u područjima s izrazito fizičkim poslovima na kojima dominira muška radna snaga**. Tako u području „građevinarstvo“ udio plaće žena u plaćama muškaraca iznosi 116,4% (7.032 kn naprema 6.039 kn); u području „rudarstvo i vađenje“ iznosi 106,9% (10.174 kn naprema 9.513 kn); u području administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 104,2% (5.351 kn naprema 5.134 kn) te u području „opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša“ gdje udio iznosi 101,3% (7.499 kn naprema 7.400 kn).

Ovakvi trendovi jesu i trebaju biti izrazito zabrinjavajući, ali nisu iznenađujući. Predstavljaju odraz duboko ukorijenjene predrasude da su poslovi koje društvo tradicionalno dodjeljuje ženama društveno manje korisni, a time i financijski manje vrijedni. Tržište kroz mehanizam ponude i potražnje jednostavno perpetuira tu društvenu konstrukciju razvijenu izvan tržišnih okvira. Potvrdu nalazimo i u Eurostat podacima koji pokazuju da se u periodu od 2013.-III.kvartala 2014., *najveći broj žena zapošljavao upravo u onim područjima u kojima žene tradicionalno dominiraju*.⁵⁴

⁵³ Na primjer, iako prosječni jaz u plaćama na hrvatskom tržištu iznosi 10 postotnih poena on je u određenim područjima izrazito zabrinjavajući. Npr., u području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ udio bruto plaća žena u plaćama muškaraca iznosi tek 74,1% (8.313 kn naprema 11.221 kn). U području „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja“ iznosi tek 75,2% (10.658 kn naprema 14.175 kn). Drugim riječima, u području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ žena u prosjeku godišnje zaradi 34.896 kn manje što iznosi 4,4 prosječne bruto plaće na hrvatskom tržištu, a u području „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja“ 42.204 kn manje što je 5,3 hrvatske prosječne bruto plaće.

⁵⁴ Tako se broj zaposlenih žena u području obrazovanja sa 71.400 sa početka 2013. popeo na 100.000 na kraju trećeg kvartala 2014. U istom periodu broj zaposlenih muškaraca u obrazovanju porastao je s 25.500 na 29.800. Jednako ilustrativan je i primjer područja ugostiteljskih usluga gdje prema Eurostat podacima uočavamo rast sa 16.100 žena na početku 2013. na 35.100 na kraju trećeg kvartala 2014. Istovremeno uočavamo i statistički podjednako uočljiv, ali u apsolutnim brojkama

Kada pažnju usredotočimo na područja tržišnih aktivnosti u kojima *zaposleni ostvaruju najveće osobne prihode* primjećujemo drugačiji trend. Prema Eurostatu u području „financijska djelatnost i djelatnost osiguranja“ gdje prosječna bruto plaća prema podacima DZS-a iznosi 11.835 kn, uočavamo rast muških zaposlenika sa 8.000 početkom 2013. na 11.700 krajem trećeg kvartala 2014. te pad zaposlenica u istom periodu sa 32.100 na 18.700. U području „opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija“ u kojem prosječna bruto plaća iznosi 9.808 kn, Eurostat ukazuje na rast muških zaposlenika sa 10.000 početkom 2013. na 12.900 krajem trećeg kvartala 2014., dok u istom periodu primjećujemo stagnaciju broja zaposlenih žena sa 2.900 na početku 2013. i 2.700 na kraju trećeg kvartala 2014.

Navedeni trendovi ukazuju na opravdanost prethodno iznesene bojazni vezanu uz pozitivni trend veće uključenosti žena u tržište rada prema kojoj veći broj žena na tržištu rada neće dovesti do poželjnog učinka povećane konkurencije muškarcima što bi moglo umanjiti jaz u plaćama već bi prije svega mogao stvoriti pritisak na same žene te dodatno učvrstiti, ako ne i povećati postojeći spolno uvjetovan jaz u plaćama. U tom smislu, a uzimajući i obzir činjenicu da su podaci koje je DZS objavio za 2014. prikupljeni tijekom 2012., a opisani trendovi vezani uz stope zaposlenosti i nezaposlenosti žena i muškaraca na tržištu rada odnose se pretežno na 2014., bit će nužno vrlo pažljivo promatrati što se događa sa spolno uvjetovanim jazom u plaćama. Pažnja je opravdana i zbog još dva uočena tržišna trenda.

1.2.5. Trendovi koji dodatno pridonose neravnopravnosti spolova na tržištu rada

1.2.5.1. Povećanje broja ugovora o radu na određeno vrijeme

Prema Eurostat podacima u razdoblju sa 2013. na 2014., broj zaposlenih temeljem *ugovora o radu na određeno* osjetno se povećao. Dok je u 2013. udio zaposlenih na određeno u ukupnom broju zaposlenih iznosio 12%, u 2014. taj udio se povećao na 14,1%. No, povećanje nije bilo ravnomjerno raspoređeno na žene i muškarce. U 2013., udio muškaraca zaposlenih na određeno u ukupnom broju zaposlenih muškaraca iznosio je 11,9%, dok je isti udio kod žena iznosio 12,1%. U 2014. dolazi do povećanja razlike. Dok udio muškaraca zaposlenih na određeno u ukupnom broju zaposlenih muškaraca iznosi 13,4%, isti udio kod žena dosegao je 14,9%.

Trend povećanja jaza između broja žena i muškaraca zaposlenih na određeno upozorava na slabiji položaj žena u tržišnoj utakmici na tržištu rada.

Dok je *ugovor o radu na neodređeno vrijeme* sve teže dostupan sve većem broju osoba, činjenica je da se to posebno odnosi na žene. Čini se kako je: 1) tradicionalno veća stopa nezaposlenosti među ženama, 2) trend povećanog uključivanja na tržište rada žena koje su do

manji rast muškaraca sa 8.700 na 19.600. Slično je i u području udomljavanja i njege starijih ili nemoćnih osoba gdje uočavamo rast broja zaposlenih žena sa 7.000 početkom 2013. na 18.800 krajem trećeg kvartala 2014. Istovremeno broj muškaraca u ovom području porastao je sa niskih 1.800 na jednako niskih 2.400.

nedavno bile radno neaktivne i to posebno u područjima koja su tradicionalno „ženska“ te 3) pritisak potrebe uravnoteživanja tereta brige za djecu i brige o ekonomskim potrebama obitelji dovodi žene u poziciju u kojoj prema poslodavcima nemaju podjednaku pregovaračku poziciju koju uživaju muškarci. Drugim riječima, trend stvaranja jaza u broju žena i muškaraca zaposlenih na određeno vrijeme predstavlja jasno upozorenje na rast stvarne nejednakosti prilika za žene na hrvatskom tržištu rada.

1.2.5.2. Rast broja ugovora o radu sa skraćenim radnim vremenom

Podaci Eurostata također pokazuju statistički značajan nerazmjer u pogledu rasta broja žena u radnom odnosu sa skraćenim radnim vremenom. Na primjer, prosječni udio muškaraca u ukupnom broju osoba u radnom odnosu sa skraćenim radnim vremenom iznosio je 45% u 2013., ali se kroz prva tri kvartala 2014. smanjio na 42% na kraju trećeg kvartala 2014. Dok je u 2013. u prosjeku 4,6% svih zaposlenih muškaraca radilo temeljem radnog odnosa sa skraćenim radnim vremenom taj postotak je za žene iznosio 6,3%. U prva tri kvartala 2014. jaz je porastao. Udio muškaraca zaposlenih sa skraćenim radnim vremenom u ukupnom broju zaposlenih muškaraca iznosio je blago nižih 4,3% dok je taj isti udio za žene iznosio 7%.

Opisani statistički trendovi ukazuju da u Hrvatskoj radni odnos sa skraćenim radnim vremenom nije raširen kao u drugim EU članicama, ali je u postepenom porastu s kojim postaje sve očitije da se ovim oblikom radnog odnosa sve više koriste žene. S obzirom na ovakav trend Pravobraniteljica ukazuje kako je mogućnost korištenja radnog odnosa sa skraćenim radnim vremenom izuzetno ambivalentna opcija u smislu ostvarivanja stvarne jednakosti žena na tržištu rada. S jedne strane, ova opcija omogućava ženama određenu fleksibilnost pri usklađivanju obiteljskog i poslovnog života, ali istovremeno stvara značajan pritisak u smislu širenja spolno uvjetovanog jaza u plaćama te žene usmjerava na karijerne pozicije na kojima su prilike za napredovanje ograničene.

1.2.6. Zaključno razmatranje i preporuke

S aspekta rodno osviještene ekonomske analize tržišta ovakva kretanja nisu iznenađujuća, odnosno potvrđuju uočeni ciklički trend prema kojem nezaposlenost muškaraca brže raste u prvim fazama ekonomske krize dok nezaposlenost žena počinje sustizati, pa zatim prestizati rast nezaposlenosti muškaraca u kasnijim fazama krize, te nastavlja rast u prvim fazama oporavka u kojima nezaposlenost muškaraca počinje padati. Na žalost, opisana neravnopravnost odražena u kretanju stopa nezaposlenosti žena i muškaraca u razdobljima ekonomske krize signalizira i ekonomsko stanje tržišta. Pad stope nezaposlenosti među muškarcima sugerira početak blagog oporavka tržišta, ali o stabilnijem oporavku može se govoriti tek kada se uoči pad stope nezaposlenosti među ženama koji gotovo uvijek zaostaje za padom stope među muškarcima.

Pravobraniteljica **naglašava** kako opisani trendovi ukazuju da redovni mehanizmi tržišta rada nisu u stanju samostalno riješiti problem nejednakog položaja žena u tržišnoj utakmici koji postaje sve očitiji iz godine u godinu. Nema sumnje kako postoje trendovi koji idu u korist

jednakom položaju žena na tržištu rada. To se prije svega odnosi na sve veći udio žena u visoko obrazovanom dijelu radne snage. Ako se pokaže dugoročnijom pojavom nedavno uočeni trend povećanja stope radne aktivnosti žena, prije svega među mladim i srednjim generacijama, također bi mogao (iako ne nužno) doprinijeti ravnopravijem položaju žena na hrvatskom tržištu rada. No, istovremeno postoje tržišna kretanja koja snažno guraju u smjeru povećanja nejednakosti prilika i natjecateljske pozicije žena na tržištu. Tradicionalno veća stopa nezaposlenosti među ženama u spoju sa krizom potaknutim rastom radne aktivnosti žena povećava tržišnu konkurenciju u onim tržišnim područjima koja se smatraju tradicionalno „ženskim“ i na taj način dodatno oslabljuje njihovu već slabiju pregovaračku poziciju prema poslodavcima, odnosno učvršćuje horizontalnu segregaciju tržišta rada. U takvim tržišnim okolnostima radnopravni instrumenti koji su osmišljeni da bi ograničili utjecaj tradicionalnih prepreka sudjelovanju žena na tržištu rada, kao što je radni odnos sa fleksibilnim ili kraćim radnim vremenom, počinju proizvoditi nepovoljne učinke za natjecateljsku poziciju žena na tržištu rada. Čini se da su takvi instrumenti korisniji ženama koje su već ostvarile zavidan položaj na tržištu i koje si na ograničeni period mogu „priuštiti“ takvu fleksibilnost koja im omogućava da više vremena posvete obitelji bez dalekosežnijih posljedica za njihovu karijeru. No, za žene koje tek ulaze na tržište rada ili pripadaju u skupinu niže kvalificiranih osoba ovakvi instrumenti znače prvenstveno „fleksibilnost“ za poslodavca u pogledu umanjenja troškova radne snage na štetu položaja žena na tržištu rada.

Sve navedeno ukazuje kako deklarirani cilj postizanja stvarne jednakosti žena na tržištu rada neće biti ostvaren kroz redovne tržišne mehanizme već zahtjeva osmišljenu politiku mjera koja će poticati ona tržišna kretanja koje umanjuju neravnopravnost odnosno ograničavati ona kretanja koja tu neravnopravnost produbljuju. Sukladno navedenom, Pravobraniteljica predlaže **preporuke**:

- (1) Snažno poticati uključivanje žena u tržište rada kako bi se nastavio trend rasta stope radne aktivnosti među ženama.
- (2) Pri poticanju uključivanja žena u tržište rada posebnu pažnju posvetiti ženama u dobnoj skupini 50 i više i to: mjerama stručnog usavršavanja i dodatne kvalifikacije ili prekvalifikacije te razvijanjem obrtničkih vještina te poticanjem samozapošljavanja kroz obrtničke, uslužne i turističke djelatnosti.
- (3) Uzlazni trend uključivanja žena mlađe i srednje životne dobi u tržište rada usmjeravati prema onim tržišnim područjima profesionalnih djelatnosti koja se tradicionalno smatraju „muškim“ i u kojima su žene podzastupljene putem sljedećih mogućih mjera (npr. obrazovnim mjerama poput medijskih kampanja, stipendija, potpora, otvaranja znanstveno-suradničkih mjesta poticati uključivanja žena u srednjoškolske i sveučilišne programe osposobljavanja za profesije u kojima su žene na tržištu rada podzastupljenje s posebnim fokusom na one profesije koje na tržištu ostvaraju najviše dohotke; putem institucija kao što su HZZ, Ministarstvo gospodarstva ili Ministarstvo poduzetništva, investirati u kreiranje i otvaranje programa stručnog usavršavanja za žene za profesije u kojima su žene podzastupljene na tržištu rada; osigurati da se pozitivne mjere s ciljem uravnotežavanja

strukture zaposlenih kod pojedinačnih poslodavaca propisane čl.9.-12. Zakona o ravnopravnosti spolova počnu uistinu provoditi u praksi).

(4) Razviti mjere kojima bi se smanjio trenutno rastući jaz u stopama zaposlenosti, odnosno nezaposlenosti žena i muškaraca na tržištu rada (npr. mjerama porezne politike poticati poslodavce da rodno uravnoteže strukturu zaposlenih kao cjelinu, ali i po pojedinačnim odjelima i razinama; donijeti zakonodavne mjere kojima bi se osigurala veća transparentnost i objektivnost u postupku zapošljavanja te kandidatima i kandidatkinjama omogućio uvid u razloge zbog kojih nisu bili uspješni; osigurati da se pozitivne mjere s ciljem uravnotežavanja strukture zaposlenih kod pojedinačnih poslodavaca propisane čl. 9.-12. ZRS-a počnu uistinu provoditi u praksi).

(5) Razviti mjere kojima bi se smanjio godinama postojan jaz u plaćama između žena i muškaraca (npr. onemogućiti korištenje instrumenata ugovora o radu na određeno vrijeme, odnosno ugovora o radu sa skraćenim radnim vremenom onim poslodavcima koji nisu izradili analizu položaja žena i muškaraca u svojim trgovačkim društvima, utvrdili razloge podzastupljenosti ili slabije plaćenosti osoba određenog spola te donijeli planove djelovanja radi postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca u svim odjelima i na svim razinama poslovanja; pravno obvezati sve poslodavce sa većim brojem zaposlenih (npr. 50 i više) da po uzoru na sustav državne uprave uvedu transparentan sustav politike plaća, nagrada i poticaja, temeljen na objektivnim kriterijima vrednovanja i jamstvima dosljedne i transparentne primjene istih).

(6) Razviti mjere s ciljem rodnog-uravnotežavanja na pozicijama ekonomskog odlučivanja (uprava, nadzorni odbor, neizvršni direktori, voditelji odjela i sl.) u trgovačkim društvima na hrvatskom tržištu - po uzoru na prijedlog *Direktive o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama predložene od strane Europske komisije* razviti sustav fleksibilnih pozitivnih mjera koje bi bile prilagođene specifičnostima hrvatskog tržišta).

1.3. Diskriminacija pri zapošljavanju i radu s opisima slučajeva

1.3.1. Pojedinačne pritužbe građana zbog diskriminacije temeljem spola, spolnog uznemiravanja i uznemiravanja temeljem spola - statistički trendovi i opisi slučajeva

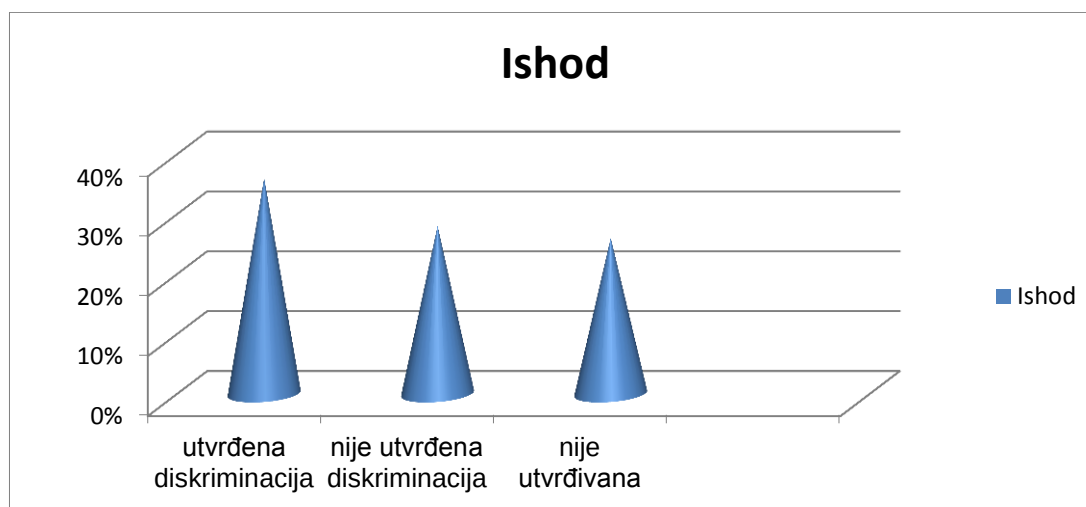
Pojedinačne pritužbe građana i građanki koje se odnose na nepovoljno postupanje temeljem spolne pripadnosti u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih povlastica vezanih uz sudjelovanje na tržištu rada nastavile su predstavljati najveći udio u ukupnom broju pojedinačnih pritužbi koje je Pravobraniteljica zaprimila tijekom izvještajne godine. Od 394 postupaka provedenih tijekom 2014., 30,3% ih se odnosilo na rad i radne uvjete, mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju, pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije, dok se 39,3% odnosilo na pitanja socijalne sigurnosti, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog sustava

osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti. Skupno su ova dva područja činila **69,6%** (274 od 394) svih slučajeva provedenih tijekom izvještajne godine.⁵⁵

Razloge godišnjih oscilacija u broju pritužbi nije moguće precizno definirati s obzirom da Pravobraniteljice od osoba koje se pritužuju ne prikuplja tu vrstu podataka. Nažalost, rast broja pritužbi potvrđuje ustaljenost spolno uvjetovanog diskriminatornog postupanja na tržištu rada izraženog i kroz prije iznesene statističke trendove vezane uz položaj žena i muškaraca na tržištu.

U području rada i zapošljavanja, Pravobraniteljica je tijekom 2014. pokrenula sveukupno 131 anti-diskriminacijski postupak⁵⁶, od čega ih je 119 pokrenuto temeljem pojedinačnih pritužbi građana i građanki. U 30 slučajeva (23%) nije u potpunosti proveden postupak. U 13 predmeta (10%) stranka je odustala od pritužbe tijekom postupka, dok je u 17 slučajeva (13%), već inicijalnom analizom pritužbe pokazalo da su bez zakonskog temelja. Od 131 postupka tijekom 2014. okončano ih je 117 (89,3%). U 42 predmeta (36%) utvrđeno je postojanje diskriminacije dok u 37 njih (28%) diskriminacije nije utvrđena. U preostalih 26% predmeta utvrđivanje diskriminacije nije bio cilj postupka jer se radilo o pružanju pravnih savjeta.

Tablica: Ishodi utvrđivanja diskriminacije u području rada i zapošljavanja

Najveći dio pritužbi građani/ke su podnosili smatrajući da su bili izloženi diskriminaciji temeljem spola i one čine 97% pritužbi u području rada i zapošljavanja. Pritužbe radi diskriminacije temeljem spolne orijentacije čine 1% svih pritužbi iz ovog područja dok pritužbe temeljem bračnog statusa i pritužbe temeljem obiteljskog statusa čine 2%.

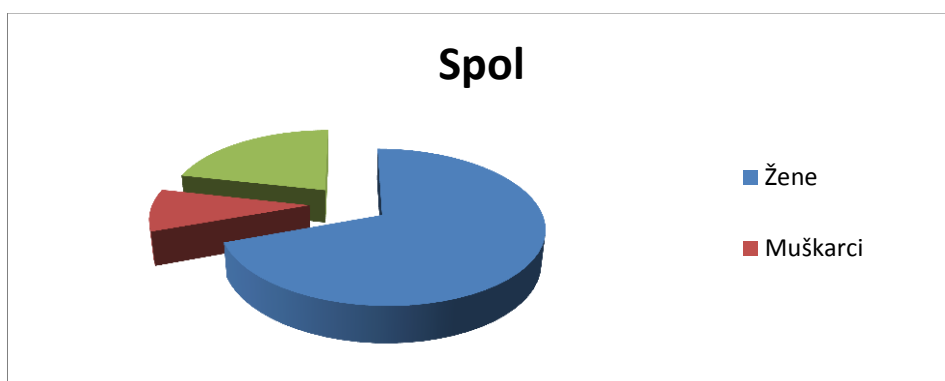
⁵⁵ Radi usporedbe, slučajevi iz ova dva područja činili su 60,8% svih pritužbi u 2013. te 58,5% svih pritužbi u 2012.

⁵⁶ Temeljem ovlasti iz čl.19. Zakona o ravnopravnosti spolova.

Od 131 pokrenutog postupka njih 75 (57,2%) odnosilo se na prava temeljem radnog odnosa uključujući i jednakost plaće od čega se 30 pritužbi (30%) odnosilo na uvjete zapošljavanja. Znatno manji dio odnosno 20,6% pritužbi odnosio se na nepovoljno postupanje u pogledu napredovanja, a tek 1 pritužba ticala se pristupa svim vrstama školovanja i stručnog usavršavanja dok su se 2 pritužbe odnosile na nepovoljno postupanje u pogledu članstva, djelovanja ili povlastica u udrugama radnika i poslodavaca.

U velikoj većini slučajeva pojedinačne pritužbe radi diskriminacije i ove godine podnosile su žene 70,2% naprema 9,1% predmeta u kojima su pritužbu podnijeli muškarci.⁵⁷

Tablica: Podnositelji/ce pritužbi u području rada i zapošljavanja - prema spolu

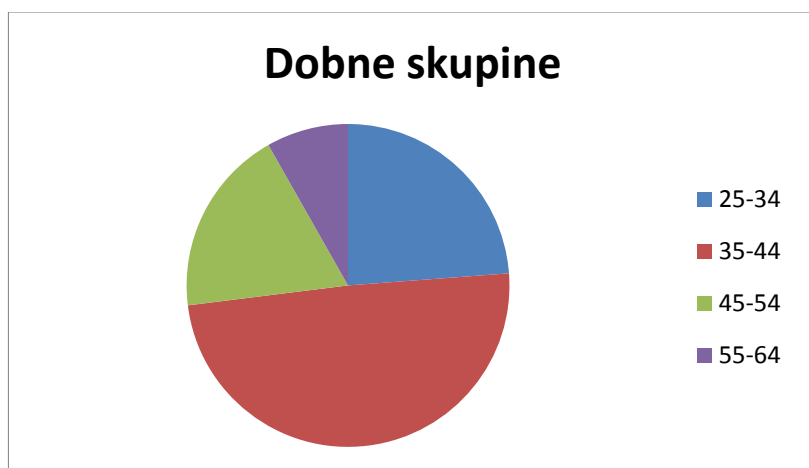

Kao i prošle godine mogućnošću podnošenja pritužbe radi diskriminacije Pravobraniteljici, najviše se koriste osobe sa visokom stručnom spremom (50,4%) te osobe sa srednjom stručnom spremom (25,2%).

Tijekom 2014. najveći broj pritužbi (48,8%) podnijele su osobe iz *dobne skupine* 35-44, a iza njih sa 23,6% slijede pritužbe osoba iz dobne skupine 25-34. Osobe iz dobne skupine 45-54 podnijele su 18,6% pritužbi dok su osobe iz dobne skupine 55-64 podnijele 8,14 % pritužbi. Najmanji broj pritužbi odnosno 1,6% podnijele su osobe iz dobne skupine 18-24.

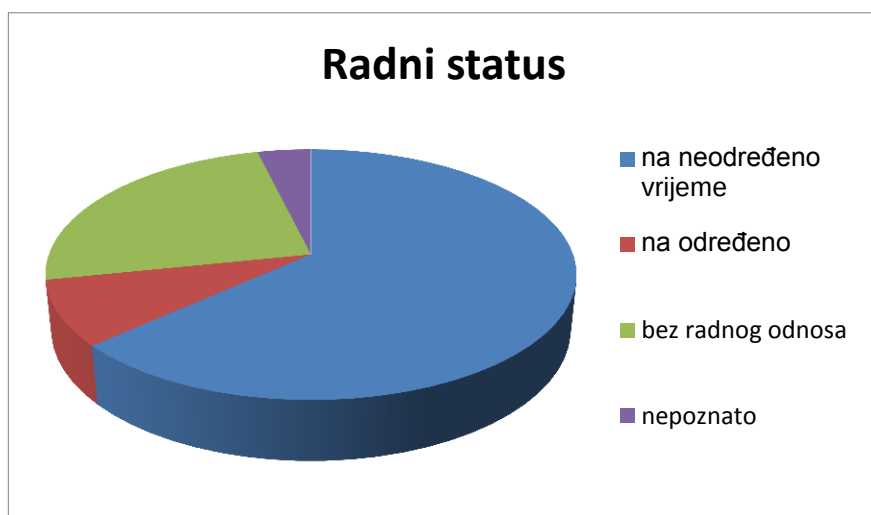
⁵⁷ Preostali udio od 20,7% odnosi se na ili na udruge ili na osobe koje su pritužbu podnijele u ime žrtve.

Tablica: Podnosioci/ce pritužbi u području rada i zapošljavanja - prema dobnim skupinama

U pogledu distribucije *temeljem radnog statusa* najveći broj pritužbi (63,3%) podnijele su osobe zaposlene temeljem ugovora o radu na neodređeno vrijeme. Osobe zaposlene temeljem ugovora o radu na određeno vrijeme podnijele su 8,4% pritužbi dok su 24,4% pritužbi podnijele osobe koje nisu bile u radnom odnosu, a kod 3,8% njih radni status je ostao nepoznat.

Tablica: Podnosioci/e pritužbi u području rada i zapošljavanja - prema radnom statusu

Glede distribucije prema *područjima tržišne djelatnosti* baš kao i prošle godine najveći broj pritužbi - 27,5% odnosilo se na područje „djelatnosti javne uprave, obrane i obveznog socijalnog osiguranja“, područje „obrazovanja“ sa 12,2%, a odmah potom i područje „zdravstva i socijalne skrbi“ sa 11,45%. Od ostalih područja korisno je izdvojiti područje

„djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića“ sa 6,9% te područje „informacije i komunikacije“ sa 6,1%.

*Tablica: Pritužbe u području rada i zapošljavanja -
prema područjima tržišnih djelatnosti*

Daleko najveći udio pritužbi odnosno 43,5% otpada na Grad Zagreb.⁵⁸ Pritužbe su se odnosile uglavnom na pravne osobe.⁵⁹

I dalje se primjećuje činjenica da se velika većina pritužbi 98,4% koje je Pravobraniteljica zaprimila u području radnih odnosa odnosi na *izravnu diskriminaciju*, dok se tek dva slučaja odnose na neizravnu. Ovakav trend jasno ukazuje da građani i građanke nisu upoznati s ovim oblikom anti-diskriminacijskog jamstva.

Uz ove brojke valja ukazati i na 39 pritužbi (29,8%) radi nepovoljnog postupanja temeljem roditeljnog dopusta i majčinstva što je osjetni porast u odnosu na udio od 22% iz prošle godine.

⁵⁸ Od ostalih županija još treba ukazati na Zagrebačku županiju sa 9,16%, Osječko-baranjsku županiju sa 5,3%, Splitsko-dalmatinsku županiju sa 4,6% pritužbi, Primorsko-goransku županiju sa 5,4% pritužbi, Zadarsku županiju sa 4,6% pritužbi te Sisačko-moslavačku sa 4,6% pritužbi. Ostale županije sudjelovale su sa manje od 3 i manje posto pritužbi svaka.

⁵⁹ Njih 40,4% odnosilo se na tijela s javnim ovlastima, 28,2% na privatne pravne osobe, 24,4% na državna tijela, 2,3% na tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave, 2,3% na medije, a ostalo na pojedinačne zaposlenike i fizičke osobe.

1.3.2. Opisi slučajeva iz područja rada i zapošljavanja (Vidjeti Prilog 1.)

1.4. Uznemiravanje i spolno uznemiravanje na radnom mjestu s opisima slučajeva⁶⁰

Od ukupnog broja od 131 pritužbe na diskriminaciju temeljem spola na području rada i zapošljavanja, u 51 pritužbi (39,6%) stranke su se pozivale na događaje koje po njihovom mišljenju predstavljaju i uznemiravanje odnosno spolno uznemiravanje uglavnom u području rada i zapošljavanja. No, u tijeku ispitnog postupka Pravobraniteljica u većini slučajeva nije našla elemenata uznemiravanja odnosno spolnog uznemiravanja, odnosno samo u 1/5 pristiglih pritužbi se radilo o uznemiravanju odnosno spolnom uznemiravanju u smislu čl.8. Zakona o ravnopravnosti spolova. U 2 slučaja utvrđene su i povrede anti-diskriminacijskih jamstava iz Zakona o ravnopravnosti spolova te su počiniteljima upućena upozorenja i preporuke⁶¹.

Kao i prethodne godine, sve pritužbe vezane uz uznemiravanje i spolno uznemiravanje podnijele su isključivo žene. U radu na pritužbama, odnosno u tijeku ispitivanja osnovanosti istih uočen je trend da je uznemiravanje i spolno uznemiravanje u većem broju prijavljenih slučajeva uglavnom nastupalo u (radnim) okruženjima u kojima su narušeni međuljudski odnosi, odnosno u okruženjima u kojima je postojalo određeno nezadovoljstvo djelatnica obavljanjem posla od strane njihovih muških kolega ili uslijed prethodno konzumiranog partnerskog i/ili ljubavničkog odnosa među djelatnicima, odnosno u nekim slučajevima i zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa. Uslijed ovakvog trenda, Pravobraniteljica u većini slučajeva nije našla dovoljno osnove za utvrđivanje povreda zakona u smislu uznemiravanja i spolnog uznemiravanja kao oblika diskriminacije opisane u čl.8. Zakona o ravnopravnosti spolova.

Primjerice, u jednoj je umjetničkoj instituciji djelatnica prijavila svog kolegu zbog seksističkog komentara koji joj je uputio za vrijeme trajanja sastanka o temi vezanoj za organizaciju određenog događaja. Vezano za taj konkretan događaj mišljenja većine zaposlenih u toj instituciji bila su podijeljena na „za“ i „protiv“. Sam komentar koji je uznemirio pritužiteljicu i zbog kojeg je podnijela pritužbu, bio je izrečen od strane njenog muškog kolege i to u žaru diskusije upravo oko događaja oko kojeg su bila podijelna mišljenja s tim da je kolegica bila protiv organizacije događaja, a njen kolega za. Dakle, akteri samog incidenta bili su na oprečnim stranama. Uzimajući navedene okolnosti u obzir kao i to da je komentar bio izrazito blage naravi te činjenicu da su međuljudski odnosi između pritužiteljice i prituženog od ranije već bili narušeni, Pravobraniteljica nije utvrdila povredu zakona u smislu uznemiravanja uvjetovanog spolom kako ga definira zakon. Ovdje je bitno spomenuti

⁶⁰ **Spolno uznemiravanje** predstavlja svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi koje ima za cilj povredu osobnog dostojanstva osobe ili stvaranja neugodnog, neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja dok **uznemiravanje** predstavlja oblik neželjenog, neugodnog, ponižavajućeg i uvredljivog ponašanja uvjetovanog spolom.

⁶¹ Vidi Prilog 1. - Opisi slučajeva iz područja rada i zapošljavanja.

da se pritužiteljica ranije obratila Povjerenici za zaštitu dostojanstva radnika unutar vlastite institucije, koja, nakon što je provela postupak, također nije utvrdila povredu dostojanstva radnice. No, unatoč činjenici što nije bilo povreda dostojanstva radnika odnosno Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je utvrdila da postupak zaštite dostojanstva radnika nije uredno i potpuno proveden, te je upozorila Povjerenicu na tu činjenicu uputivši joj preporuke za daljnji rad.

U radu na pritužbama utvrđen je još jedan izrazito zabrinjavajući trend. Naime, Pravobraniteljica je uočila kako pritužiteljice kod kojih opis slučajeva ukazuje na opravdanu sumnju da je počinjeno uznemiravanje i spolno uznemiravanje odustaju od postupanja nakon podnošenja pritužbe. Ovo jasno ukazuje na i dalje prisutan trend da većina žrtava spolnog uznemiravanja najčešće trpi neželjeno ponašanje ne prijavljujući ovakve radnje u nadi da će ponašanje prestati, ili odustaju od pokretanja postupka nakon što su počinitelja prijavile. U dva slučaja pritužiteljice su, nakon što su prijavile počinitelje Pravobraniteljici, same odustale od daljnjeg postupanja, dok je u jednom slučaju državno odvjetništvo odustalo od progona.⁶²

Sukladno svemu navedenom, a posebice uzimajući u obzir činjenicu da su u svim slučajevima težih oblika spolnog uznemiravanja stranke zapravo same odustale od postupanja, Pravobraniteljica **sa velikom sigurnošću zaključuje da se veći broj najtežih slučajeva spolnog uznemiravanja i dalje uopće ne prijavljuje.** Ovome je zasigurno doprinijela produbljena ekonomska kriza i strah od gubitka radnog mjesta. Kao i prethodnih izvještajnih razdoblja, a prema procjeni Pravobraniteljice, strah od društvene i poslovne stigme u prevladavajućem patrijarhalnom okruženju i dalje predstavlja glavni razlog neprijavljivanja ovih slučajeva.

Također, i dalje je prisutan trend malog broja pokrenutih građanskih parnica protiv odgovornih osoba u kojima je moguće tražiti zabranu daljnje diskriminacije i naknadu štete, a sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova i Zakonu o suzbijanju diskriminacije. Pretpostavlja se da je tome tako zbog više razloga: parnica pokrenuta radi diskriminacije traje obeshrabrujuće dugo (slična je situacija i u kaznenom postupku); državna odvjetništva ne nalaze dovoljno osnova sumnje protiv počinitelja; nelagoda žrtve da pred većim brojem ljudi u više navrata svjedoči o načinu i prilikama spolnog uznemiravanja; stabilnost i sigurnost trenutnog radnog mjesta dovode se u pitanje; radna okolina često prokazuje žrtvu kao (su)odgovornu za nastalu situaciju i sl. Odvjetnici/e također nemaju dovoljno prakse u pokretanju i vođenju anti-diskriminacijskih postupaka. Nalazeći se u takvoj situaciji, prema

⁶² Naime, u jednom od tri spomenuta slučaja Pravobraniteljica je zaključila da postoje sumnje u počinjenje kaznenog djela iz čl.152.st.1. Kaznenog zakona. Osumnjičeni je, iako prijavljen od strane policije općinskom državnom odvjetništvu, prošao bez posljedica, jer nadležno državno odvjetništvo nije utvrdilo postojanje relevantnog stupnja osnova sumnje u počinjenje rečenog kaznenog djela da bi pokrenulo postupak. Žrtva je bila Romkinja, a navodni počinitelj doktor medicine. Kazneni zakon, NN 125/11 i 144/12, Kaznena djela protiv spolne slobode, *Spolni odnošaj bez pristanka*, Čl.152.st.1. glasi: (1) *Tko s drugom osobom bez njezinog pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.*

iskustvu Pravobraniteljice, žrtva najčešće ode na bolovanje jer ne može sama riješiti situaciju, a nije u stanju nositi se s nastalim pritiskom i stresom izazvanim uznemiravanjem ili spolnim uznemiravanjem.

Osim navedenih trendova, uočeno je da kod spolnog uznemiravanja i uznemiravanja muškarci vrlo često vrijeđaju žene. U radu na pritužbama ustanovljeno je, naime, da muškarci i dalje smatraju da je njihov način ponašanja, volja i status nešto što se ne smije dovoditi u pitanje, pogoto ne od strane žena. Stoga, najviše vrijeđaju žene onda kada smatraju da one svojim postupcima, odnosno svojom voljom ugrožavaju njihov patrijaharlni nadzor. Primjerice, ženska osoba zaposlena u jednoj policijskoj postaji došla je do saznanja da njezin muški kolega uopće ne obavlja posao za koji je zadužen, već da ga ili prebacuje na druge ili sabotira rad na način da prijave građana ne zaprima uz obrazloženje da ih podnose mentalno bolesni građani. Nakon što je nadređenom prijavila kolegu, isti ju je krenuo najgrublje vrijeđati pred svjedocima u kantini koristeći se pri tom svim mogućim stereotipima o ženama općenito, a posebno o policajkama. Pritužiteljica je nakon par ovakvih ispada svog kolege, uslijed šoka, straha i stvorenog pritiska, završila na bolovanju. Međutim, ista je ipak odustala od provođenja anti-diskriminacijskog postupka Pravobraniteljice, postupka zaštite dostojanstva radnika/ca kao i ostalih postupaka vezanih uz zaštitu njenih prava, te se zadovoljila samo s činjenicom da je nadređeni izrekao usmenu opomenu počinitelju.

Također, u radu na predmetima uznemiravanja uočeno je da osim što muškarci vrijeđaju žene temeljem njihovog spola, nije rijetko i neuobičajeno da toj uvredi dodaju i uvrede na manjinsko-nacionalnoj osnovi (najčešće srpskoj, romskoj, bošnjačkoj) ili uvrede na osnovi njihovog izgleda, sposobnosti, odnosno intelektualnih kapaciteta, ili (stereotipnih) karakternih osobina.

1.4.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica je uočila da je spolno uznemiravanje i uznemiravanje temeljem spola u najvećoj mjeri prisutno na tržištu rada te se uglavnom tolerira od strane žrtava. To direktno dovodi do vrlo malog broja prijavljenih slučajeva, odnosno do značajnog broja odustajanja od postupanja kod vrlo ozbiljnih slučajeva uznemiravanja i spolnog uznemiravanja. Žrtve, mahom žene, ionako u znatno lošijoj poziciji na tržištu rada, dodatno se traumatiziraju trpeći ovakva ponašanja te povratno gube radnu kondiciju, motiv i radni elan, a nerijetko su izložene bolestima izazvanima velikim stresom i frustracijom koju ova diskriminacija sa sobom nosi. Takva konstelacija dodatno otežava položaj žena na tržištu rada. U kombinaciji s diskriminacijom temeljem trudnoće i materinstva, jaza u plaćama, efekta 'staklenog stropa' i tzv. 'curećih cijevi', ovaj oblik diskriminacije, osim što pogubno djeluje na žrtve koje najčešće završavaju na bolovanju, značajno i direktno ugrožava poziciju žena na tržištu rada te umanjuje napore u postizanju pune jednakosti i ravnopravnosti među spolovima. I dalje se radi o određenoj vrsti tabua, o kojoj nisu sklone govoriti niti žrtve (koje primarno žele očuvati svoju privatnost uslijed straha od izlaganju poruzi, prijeziru i/ili izrugivanju) niti svjedoci/kinje.

Sukladno navedenom, Pravobraniteljica daje slijedeće **preporuke**:

- 1) Provesti edukaciju o uznemiravanju i spolnom uznemiravanju te o institutu zaštite dostojanstva radnika na svim društvenim razinama, u državnom i privatnom sektoru (posebice javna uprava i područje gospodarstva, obrazovanja i rada).
- 2) Osvijestiti problem i njegove pogubne posljedice na položaj žena na tržištu rada te, slijedom toga, i na opću ekonomsku situaciju. Nadležna državna tijela i mediji bi trebali organizirati i provesti veći broj javnih kampanja s ciljem edukacije i osvještavanja javnosti o ovom problemu.
- 3) Stalna edukacija policije, državnog odvjetništva i sudova u smislu senzibilizacije za sve pojave oblike spolnog nasilja.
- 4) Uključiti mušku populaciju u aktivno suzbijanje ovih (ali i drugih) oblika diskriminacije nad ženama.
- 5) Sustavno provoditi edukaciju povjerenika/ica za zaštitu dostojanstva radnika/ca.
- 6) Obvezati sva poduzeća kojima je jedini ili većinski osnivač Republika Hrvatska i/ili jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave da redovno objavljuju podatke o broju postupaka provedenih povodom zahtjeva za zaštitu dostojanstva na svojim web-stranicama.

1.5. ISTRAŽIVANJA U OKVIRU PROGRESS-PROJEKTA "STAKLENI LABIRINT"

1.5.1. ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u RH - 500 trgovačkih društava

Pravobraniteljica je u okviru Progress-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja“ provela kvantitativno istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima na hrvatskom tržištu. Istraživanje je provedeno na uzorku od 500 trgovačkih društava koji su prema rang listi Fina-e po prihodima iz 2012. predstavljali najuspješnija hrvatska trgovačka društva. Istraživanje je provedeno elektronskim upitnikom. Ciljevi istraživanja bili su ustanoviti udio žena i muškaraca (zastupljenost, stupanj uravnoteženosti) na upravljačkoj razini, koju čine upravno tijelo (uprava i upravni odbor) i nadzorni odbor.

Od 500 trgovačkih društava kojima je upućena molba za sudjelovanjem odazvalo se njih 181⁶³ odnosno 36,20%. Istraživanjem su praćeni parametri koji su relevantni za položaj žena i muškaraca na tržištu rada – dob, obrazovanje, struktura zaposlenika/ca, širi kontekst strukture zaposlenih, trudnoća i korištenje rodiljnog dopusta, napredovanja, promjena posla, prekid radnog odnosa, utjecaj tradicionalnih rodni uloga na strukturu zaposlenih te korelaciju između upravljačke složenosti društva i rodne uravnoteženosti. Dodatno, istraživanjem je u trgovačkim društvima praćen i stupanj osviještenosti i posvećenosti politici ravnopravnosti

⁶³ U istraživanju sudjelovalo 69 dioničkih društava, 107 društava s ograničenom odgovornošću te 5 društava koja se nisu opredijelila za jedan od ova dva pravna oblika.

spolova. Cilj je bio saznati ne samo koliko žena i muškaraca sudjeluje u upravljanju trgovačkim društvima, već i dobiti osnovne pokazatelje o tome kakvim ženama i muškarcima društva ukazuju povjerenje – s kojim stupnjem i vrstom obrazovanja, u kojoj dobi, koliko dugo i sl.

Podaci prikupljeni i obrađeni kroz istraživanje potvrđuju tezu da su žene izuzetno podzastupljene u upravljačkim tijelima trgovačkih društava na hrvatskom tržištu. Rezultati istraživanja ukazuju na sljedeću rodnu strukturu upravljačke razine hrvatskih trgovačkih društava. U tijelima upravljačke razine (uprava, upravni odbor i nadzorni odbor) u 2014., udio žena bio je 24,25% a udio muškarca 75,75%. U upravnim tijelima (uprava ili upravni odbor) društava koja su sudjelovala u istraživanju žene čine 25,40% a muškarci 74,60% svih članova uprave. U nadzornim odborima društava koja su sudjelovala u istraživanju, žene čine 22,66% a muškarci 77,34% svih članova.⁶⁴

Istraživanje je pokazalo niz značajnih trendova koji do sada nisu bili jasno identificirani.

Prvo, istraživanje je jasno pokazalo da je sudjelovanje žena u tijelima upravljačke razine vezano uz pravni oblik trgovačkog društva. U pravilu, zastupljenost žena kako u upravnim tako i u nadzornim tijelima bolja je u trgovačkim društvima s ograničenom odgovornošću nego u dioničkim trgovačkim društvima.

Podaci o *obrazovnoj strukturi* pokazuju kako u **dioničkim društvima** koja su sudjelovala u istraživanju⁶⁵ postoji veći broj žena sa završenim fakultetom i najvišim stupnjevima obrazovanja od muškaraca, iako su žene podzastupljene u ukupnom broju zaposlenih što odgovara opisanoj strukturi zaposlenih na hrvatskom tržištu rada općenito. Analiza podataka o *dobnoj strukturi* pokazuje kako u konkretnim dioničkim društvima najveći broj zaposlenih žena i muškaraca pripada dobnoj skupini od 35-39 godina te kako broj žena značajno opada s navršenom 55-om godinom života što opet potvrđuje generalnu sliku na hrvatskom tržištu. Dodatno, broj muškaraca dva i pol puta je veći u dobnoj skupini 18-24 godine, od žena u istoj dobnoj skupini. Rezultati istraživanja vezani uz *rodnu strukturu uprave* pokazala su da su u upravnim tijelima dioničkih društava žene zastupljene tek sa 17,12% dok muškarci čine nadmoćnu većinu od 82,88%. Ovi podaci u potpunosti se podudaraju sa podacima HANFA-e.⁶⁶ Promatrajući dobnu strukturu uprava, podaci upućuju na činjenicu da je radni vijek žena u upravljačkom tijelu uprave dioničkih društava značajno kraći od muškaraca.⁶⁷

⁶⁴ Pri tome treba uzeti u obzir činjenicu da je sudjelovanje u istraživanju bilo isključivo dobrovoljno te da stoga postoji mogućnost da su sudjelovanju bila sklonija ona društva u kojima žene sudjeluju u radu tijela upravljačke razine.

⁶⁵ U istraživanju je sudjelovalo 69 dioničkih društava, što čini 38,12% svih društava koja su sudjelovala u istraživanju. Ona ukupno zapošljavaju 62.840 zaposlenika/ca, od čega je 43,24% žena, a 56,76% muškaraca. Podaci o obrazovnoj strukturi zaposlenih u tim društvima pokazuje kako 60,83% zaposlenih žena i muškaraca imaju završenu SŠ, 29,42% završen fakultet a 1,5% najviši stupanj obrazovanja. Isto tako 8,16% žena i muškaraca je bez završene ili samo sa završenom OŠ.

⁶⁶ Prema podacima HANFA-e objavljenim tijekom 2014. a prikupljenim tijekom 2013., žene su činile tek 17% svih članova/ica uprava dioničkih trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj.

⁶⁷ Muškarci ranije ulaze u ovo upravljačko tijelo i to u prosjeku u dobnoj skupini 30-34, a žene u dobnoj skupini 35-39. Dodatno, žene puno ranije izlaze iz upravljačkog tijela uprave, točnije nakon 59-te godine, dok muškarci u upravama ostaju i sa 65+ godina.

Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu nadzornog odbora* u dioničkim društvima pokazala su da u nadzornim odborima dioničkih društva žene čine tek 19,94% a muškarci su i dalje nadmoćni s učešćem od 80,06%. I tu se podaci iz istraživanja poklapaju sa podacima HANFA-e.⁶⁸ Glede *obrazovne i spolne strukture nadzornih odbora* dioničkih društava, u radu nadzornih odbora sudjeluju čak i muškarci sa završenu osnovnom školom dok je najniži stupanj obrazovanja koji ima neka članica nadzornog odbora završena srednju škola. Dobna struktura nadzornih odbora dioničkih društava koja su sudjelovala u istraživanju pokazuje kako muškarci ulaze u nadzorne odbore već u dobi od 18 godina, a žene tek s 30. S druge strane, muškarci u radu nadzornih odbora sudjeluju u velikom postotku (16,13%) čak i sa 65+ godina, dok kod žena taj broj sa 65 godina rapidno pada na 2,67% zastupljenosti u nadzornim odborima.

Istraživanje je bilo usredotočeno i na **trgovačka društva**⁶⁹ koja su tijekom prethodnih godina ostvarila najbolje tržišne rezultate u smislu prihoda. Gledano s aspekta rodne uravnoteženosti, *obrazovna struktura* ne pokazuje značajnu neuravnoteženost muškaraca i žena u nekoj od obrazovnih skupina.⁷⁰ Muškarci su u odnosu na ukupan broj muškarca zastupljeniji od žena među osobama koje imaju završenu samo osnovnu školu, dok su žene zastupljenije među osobama koje nemaju završenu osnovnu školu. Iako su dominantne među zaposlenim osobama sa srednjom školom istraživanje je također pokazalo kako je udio žena sa završenim fakultetom i najvišim stupnjevima obrazovanja među svim ženama zaposlenim u konkretnim trgovačkim društvima veći od istog udjela među muškarcima. Rezultati su također pokazali da u konkretnim trgovačkim društvima žene i muškarci sudjeluju u svim *dobnim skupinama* prilično ujednačeno s tim da je muški dio populacije ravnomjerno raspoređen po dobnim skupinama, dok kod žena nešto veći postotak odlazi na dobne skupine 30-34 (18,15%) i 35-39 (15,09%) godina. Žena nema u dobnoj razredu 65+ godina. Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu uprave u društvima s ograničenom odgovornošću* pokazuju da su u upravama tih poduzeća žene zastupljene sa 27,14% a muškarci sa 72,86%. Kada *obrazovnu strukturu* razmotrimo sa rodnog aspekta, rezultati upućuju kako u upravama nema žena sa srednjom školom, dok na istoj poziciji takvih muškaraca ima.⁷¹ Najviše stupnjeve obrazovanja u upravi imaju 33,33% muškaraca i 47,37% žena.⁷² Žene ulaze u upravu u dobi od 35 godina, a muškarci od 30 godina. Istovremeno, situacija sa završetkom sudjelovanja u radu ovog upravljačkog tijela jednaka je onoj u dioničkim društvima pa tako žene iz uprave izlaze ranije (sa 65 godina) dok muškarci u istoj ostaju i sa 65+ godina.

⁶⁸ Prema posljednjim objavljenim podacima HANFA-e, od ukupno 816 analiziranih članova nadzornog odbora dioničkih društva u Hrvatskoj 166 njih su žene što znači da je prosječni udio žena u nadzornim odborima iznosio 20,34%.

⁶⁹ Sudjelovalo 15 društava s ograničenom odgovornošću, što čini 39,47% ukupnih društava koja su sudjelovala u istraživanju. Navedena društva s ograničenom odgovornošću zapošljavaju 19.546 osoba, od čega 43,25% žena i 56,75% muškaraca.

⁷⁰ Rezultati istraživanja pokazuju kako u strukturi svih zaposlenih osoba dominiraju osobe sa završenom srednjom školom (njih 72,03%). Završen fakultet ima 22,06% žena i 21,22% muškaraca. Najmanje zastupljeni su najviši stupnjevi obrazovanja (magisteriji i doktorat) koje ima 1,60% žena i 0,98% muškaraca. Udio zaposlenih osoba koje su bez završene ili sa završenom OŠ je 5,14%.

⁷¹ Obrazovna struktura svih članova i članica uprave pokazuje kako 60% njih ima završen fakultet, a 37,14% najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja. Završenu SŠ ima 2,86% svih članova i članica.

⁷² U upravama d.o.o. ima otprilike 52,63% žena sa završenim fakultetom i 62,75% muškaraca.

Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu nadzornog odbora u društvima s ograničenom odgovornošću* pokazuju da su u nadzornim odborima društava koja su sudjelovala u istraživanju, žene zastupljene sa 25% a muškarci prevladavaju sa 75%. Po obrazovnoj strukturi najveći broj osoba u nadzornim odborima ovih društava ima završen fakultet (62,5%)⁷³ a najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja njih 20%. Presjek obrazovnog i rodno-kriterija pokazuje kako 80% svih članica nadzornih odbora ovih društava ima završen fakultet, njih 10% ima završenu srednju školu, a preostalih 10% najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja.⁷⁴ *Dobna struktura* nadzornih odbora ovih društava pokazuje da je dobna granica za ulazak žena u nadzorni odbor oko 30 godine života, dok je za muškarce oko 28 godine života.

Drugo, zastupljenost žena i muškaraca na najvišim mjestima upravljanja ovisi o važnosti pozicije. Naime, istraživanje je pokazalo kako su žene izuzetno podzastupljene na najvišim pozicijama ekonomskog upravljanja kao što su mjesta predsjednika uprave i nadzornih odbora.

Među osobama koje nose odgovornost predsjednika uprave u trgovačkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju žene su zastupljene tek sa 9,43% tj. na jednu predsjednicu uprave na hrvatskom tržištu dolazi čak 9 predsjednika. Ovako visok stupanj podzastupljenosti prisutan je neovisno o broju članova/ica uprave. Prema istraživanju, žene predstavljaju tek 8,93% predsjednika/ca uprave u višečlanoj upravi trgovačkih društava koja su sudjelovala u istraživanju odnosno 11,11% u trgovačkim društvima s jednočlanom upravom.

Istraživanje je također pokazalo značajne razlike u pogledu obrazovanja i dobi predsjednica odnosno predsjednika uprave. U *višečlanim upravama* trgovačkih društava koja su sudjelovala u istraživanju, žene koje imaju odgovornost predsjednica uloga u 90% slučajeva imaju fakultetsko obrazovanje a u 10% najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja. Istovremeno, predsjednici višečlanih uprava u 66,67% slučajeva imaju završen fakultet, u 24,51% slučajeva imaju najviše stupnjeve obrazovanja ali čak 7,84% njih ima samo srednju školu, a 1% završenu osnovnu školu. Dobna struktura predsjednika/ce uprave u višečlanoj upravi pokazuje kako žene ovu poziciju u pravilu obavljaju između 30-te i 54-te godine života dok muškarci na ovu poziciju u pravilu ulaze s 35 godina, ali su na njoj prisutni znatno duže pa i nakon 65 godine života. Od žena koje se nalaze na mjestu predsjednice višečlane uprave najveći dio njih (40%) pripada dobnoj skupini 50-54 godine dok najveći broj muškaraca (41,18%) pripada skupini 50-59 godine života. Pokazatelji su slični i u kontekstu *jednočlanih uprava*. Žene koje su uspjele doseći ovu poziciju u 83,33% imaju završen fakultet, a u 16,67% najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja. S druge strane, 14,58% muškaraca ima završenu samo srednju školu, 79,17% ih ima završen fakultet a 6,25% najviše stupnjeve obrazovanja. Dobna struktura predsjednika/ca uprave u društvima s jednočlanim upravama pokazuje kako ni u ovim upravama žene nisu ujednačeno raspoređene po dobnim razredima.⁷⁵ Ovdje je

⁷³ SŠ ima 15%, OŠ ima 2,5% osoba.

⁷⁴ Kod muških članova nadzornih odbora situacija je nešto drugačija te fakultetsko obrazovanje ima 56,67%, najviše stupnjeve obrazovanja ima njih 23,33%, SŠ 16,67%, ali i OŠ 3,33% muškaraca.

⁷⁵ Na ovoj poziciji su od 30-te godine do 64 godine života, s tim da ih ima najviše u dobnom razredu 40-44 godine (50%).

važno naglasiti kako u ovim društvima, na poziciji predsjednice nema žena u dobnim skupinama 35-39 godina i od 50-59 godina. S druge strane, kod muškaraca je distribucija po dobnim skupinama ujednačena, oni na ovu poziciju dolaze s 25 godina života i na njoj ostaju do 65+ godina, no najviše ih ima između 35-49 godine (60,42%).

Istraživanje je ispitalo i stupanj zastupljenosti žena na poziciji predsjednica nadzornog odbora. U trgovačkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju njih 15,38% ima ženu na poziciji predsjednice nadzornog odbora odnosno i na ovoj poziciji upravljačkog nivoa suvereno dominiraju muškarci sa 84,62%. Istraživanje je pokazalo kako muškarac, predsjednik nadzornog odbora društava koja su sudjelovala u istraživanju može imati završenu srednju školu, fakultet i najviše stupnjeve obrazovanja, dok žena, predsjednica nadzornog odbora može imati samo fakultet ili najviše stupnjeve obrazovanja. Što se tiče dobne strukture ove pozicije, muškarci na nju ulaze u dobnoj skupini 18-24 i na njoj ostaju do 65+ godina. Žene s druge strane, ulaze s 35 godina i na njoj ostaju do 64-te godine života. Navedeni podaci ukazuju kako u pravilu žena mora biti osjetno više obrazovana od muškarca kako bi došla u poziciju postati predsjednica uprave ili nadzornog odbora te joj je, u smislu životne dobi, period u kojem im se ukazuje prilika za taj korak - znatno kraći.

Situacija je tek nešto bolja u kontekstu pozicija zamjenika upravnog odnosno nadzornog odbora. Kod trgovačkih društava koja su sudjelovala u istraživanju žene su na poziciji zamjenice predsjednika upravnog odbora zastupljene sa 23,53% a muškarci sa 76,47%. U trgovačkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju sve žene na ovoj poziciji imaju završen fakultet. Istovremeno, muškarci imaju završen fakultet u 61,54% slučajeva, najviše stupnjeve obrazovanja u 30,77% slučajeva, ali nalazimo i 7,69% njih sa završenom srednjom školom. U 50% slučajeva, žene na poziciji zamjenice predsjednika/ce uprave pripadaju dobnoj skupini 50-54 godine, a ostale su u dobi iz među 55-64 godine. Muškarci, s druge strane, pripadaju dobnim skupinama u rasponu od znatno mlađih 35 godina do 64. godine, a najviše ih je u dobnoj skupini 40-49 godine (61,54%).

Na poziciji zamjenica predsjednika/ce nadzornog odbora žene su zastupljene sa 19,64% a muškarci sa 80,36%. Istraživanje je ukazalo na specifičnost obrazovne strukture žena na ovoj poziciji. Za razliku od pozicije predsjednice uprave odnosno nadzornog odbora pa i pozicije zamjenice predsjednika/ice uprave, značajan broj žena koje obavljaju poziciju zamjenice predsjednika/ce nadzornog odbora nemaju fakultetsko obrazovanje.⁷⁶

Istraživanje je pokazalo da i u kontekstu pozicije zamjenika odnosno zamjenice predsjednika/ce nadzornog odbora, također postoji specifična neuravnoteženost u raspodjeli po

⁷⁶ Tako na primjer među ženama koje se nalaze na ovoj poziciji u dioničkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju 80% njih ima završen fakultet dok ih 20% ima SŠ. Usporedno, od muškarca koji se nalaze na ovoj poziciji u dioničkim društvima njih 12,12% ima završenu SŠ, 72,73% njih ima završen fakultet a 15,15% ima završene najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja. Slično je i kod trgovačkih društava ograničene odgovornosti koja su sudjelovala u istraživanju. U tim društvima 57,14% žena koje se nalaze na poziciji zamjenice predsjednika/ce nadzornog odbora ima završen fakultet dok ih 42,86% ima završenu SŠ. Usporedno, 88,24% muškarca ima završen fakultet a 11,76% ima završene najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja.

dobnim skupinama žena i muškaraca koji se nalaze na toj poziciji.⁷⁷ Iako žene na poziciju zamjenice predsjednika/ce nadzornog odbora trgovačkih društava ograničene odgovornosti dolaze ranije od muškaraca, one „preskaču“ određene dobne razrede, što kod muškaraca nije slučaj. Žene na ovoj poziciji najviše su zastupljene u dobnim skupinama od 50-59 godine života (57,14%) a muškarci u dobnim skupinama od 35-44 godina te 55-59 (56,25%).

Navedeni podaci ukazuju kako je u kontekstu pristupa pozicijama zamjenica predsjednika/ce uprave odnosno nadzornog odbora nejednakost prilika na uštrb žena nešto manja nego u kontekstu pozicije predsjednica uprava odnosno nadzornog odbora. Da bi došle u priliku biti zamjenicama, žene ne moraju nužno biti obrazovanije od muškaraca te postoji značajan broj žena koje se na toj poziciji nalaze i sa završenom srednjom školom. No, i u kontekstu ove pozicije uočena je značajna podzastupljenost žena u ranijim i srednjim 30-im godinama života što je životna dob koja korelira sa životnim periodom u kojem dolazi do zasnivanja obitelji, majčinstva i brige za djecu mlađe dobi.

1.5.2. ISTRAŽIVANJE o zastupljenosti žena i muškaraca na *upravljačkim pozicijama* u poslovnim subjektima u RH – 100 trgovačkih društava

Istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim i rukovodećim pozicijama na uzorku od 100 trgovačkih društava koji su prema prihodima ostvarili najuspješnije rezultate u proteklom godinama drugo je kvantitativno istraživanje, provedeno u sklopu Progress-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja“.⁷⁸ U odnosu na zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama, ovo istraživanje na koncentriranijem uzorku potvrdilo je rezultate prvog istraživanja što ukazuje da koncentracija uspjeha mjerena putem kriterija ostvarenog godišnjeg prihoda ne utječe značajno na stupanj (ne)uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama. Drugim riječima, nije uočena razlika između stupnja zastupljenosti na uzorku od 100 najuspješnijih i 500 najuspješnijih trgovačkih društava na hrvatskom tržištu. To se odnosi kako na dionička društva koja su sudjelovala u istraživanju tako i na društva ograničene odgovornosti.

⁷⁷ U slučaju dioničkih društava koja su sudjelovala u istraživanju vidljivo kako kod muškaraca distribucija po dobnim skupinama ujednačenija i to od 30-te godine života pa sve do 65+, dok manji dio žena (16,67%) koje se nalaze na ovoj poziciji pripada dobnoj skupini 35-39 godina, a ostale su raspoređene između 50-te godine života i 65+ uz nešto veći postotak žena u dobnoj skupini 55-59 godina. Kod trgovačkih društava ograničene odgovornosti analiza po spolu i dobi pokazala je kako u ovim društvima žena ulaze na konkretnu poziciju u dobi od 30 godina i izlaze sa 65 godina. Muškarci na ovu poziciju ulaze s 35 godina i izlaze sa 65 godina, no njihova distribucija po dobnim razredima je ujednačenija od distribucije koje nalazimo kod žena.

⁷⁸ Od prvog istraživanja razlikuje se u dva aspekta. Prvo, na sudjelovanje u istraživanju pozvan je značajno manji broj trgovačkih društava što je omogućilo da se kroz istraživanje promatra promjena trendova u pogledu zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama (uprava i nadzorni odbor) s kojom dolazi uz rast uspješnosti, a time i tržišnog utjecaja trgovačkog društva. Drugo, manji broj sudionika dopustio je širi upitnik te se uz zastupljenost na upravljačkim pozicijama pratila i zastupljenost na rukovodećim pozicijama (pozicije neizvršnih direktora/ica, voditelja/ica odjela i sl.).

U istraživanju o zastupljenosti žena i muškaraca na rukovodećim pozicijama u prema prihodima 100 najuspješnijih trgovačkih društava sudjelovalo je **21 dioničko društvo**.⁷⁹ Analiza podataka o *obrazovnoj strukturi* zaposlenika/ca pokazuje kako u dioničkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju postoji veći broj žena sa završenim fakultetom (37,16% nasuprot 27,40%) i najvišim stupnjevima obrazovanja (2,08% nasuprot 1,71%) od muškaraca, iako su žene podzastupljene u ukupnom broju zaposlenih.⁸⁰ Analiza podataka o *dobnoj strukturi* pokazuje kako najviše žena i muškaraca ima u dobi od 35-39 godina te kako broj žena značajno pada s navršenom 59-om godinom života. Dodatno, broj muškaraca dva i pol puta je veći u dobnoj skupini 18-24 godine, od žena u istoj dobnoj skupini.

Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu uprave u dioničkim društvima* ove skupine uspješnosti pokazuju kako žene čine 18% svih članova i članica uprava ovih društava dok muškarci dominiraju s 82%. Gledajući *obrazovnu i spolnu strukturu uprava* dioničkih društava, podaci pokazuju kako su muškarci u usporednoj prednosti kada govorimo o najvišim stupnjevima sveučilišnog obrazovanja (25% svih muškaraca u odnosu na 10% svih žena), dok žene prednjače kada se radi o završenom fakultetskom obrazovanju (90% svih žena u odnosu na 72,73% svih muškaraca). Drugim riječima, i muškarci i žene u upravama dioničkih društava koja pripadaju u skupinu 100 najuspješnijih prema prihodima visoko su stručno obrazovani i u tom smislu nije zamjetna značajna razlika među njima. S druge strane, promatrajući *dobnu strukturu uprava*, podaci pokazuju da muškarci ranije ulaze u ovo upravljačko tijelo i to u dobnom razredu 30-34, a žene u dobnom razredu 35-39 godina. Dodatno, žene puno ranije izlaze iz upravljačkog tijela uprave, točnije nakon 59-te godine, dok muškarci u upravama ostaju do 65 godina. Navedeno upućuje na činjenicu da je karijerni vijek žena u upravljačkom tijelu uprave dioničkih društava kraći od onog kojeg su u prilici ostvariti muškarci.

Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu nadzornih odbora* u dioničkim društvima pokazuju kako žene čine 13,04% svih članova i članica nadzornih odbora ovih društava dok muškarci dominiraju s 86,96%. Što se tiče *obrazovne i spolne strukture* nadzornih odbora ove skupine dioničkih društava, istraživanje je pokazalo da među članovima nadzornih odbora ima muškaraca s najvišim stupnjevima sveučilišnog obrazovanja, završenim fakultetom, ali i onih sa srednjom školom. Istovremeno među članicama nadzornih odbora nalazimo samo žene sa završenim fakultetom ili najvišim stupnjevima sveučilišnog obrazovanja. Dobna struktura nadzornih odbora dioničkih društava koja su sudjelovala u istraživanju pokazuje kako muškarci ulaze u nadzorne odbore već u dobi od 18 godina, a žene tek s 35 godina. Žene su brojno podzastupljene u svim dobnim razrednima, a nema ih između 50-59 godine života.

U istraživanju zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim i rukovodećim pozicijama u 100 najuspješnijih **trgovačkih društava** mjereno prema prihodu u 2012., sudjelovalo je 15

⁷⁹ Što čini 58% svih društava koja su sudjelovala u ovom drugom istraživanju. Dionička društva koja su sudjelovala u istraživanju ukupno zapošljavaju 41.274 zaposlenika/ca, od čega je 44,51% žena a 55,49% muškaraca.

⁸⁰ Završenu SŠ ima 60,46% zaposlenih žena i muškaraca, 31,74% završen fakultet a 1,88% najviši stupanj obrazovanja. Isto tako 5,92% žena i muškaraca je bez završene ili samo sa završenom OŠ.

društava s ograničenom odgovornošću.⁸¹ Slično kao i kod dioničkih društava ove skupine istraživanje je pokazalo da ne postoji značajna neuravnoteženost muškaraca i žena u pogledu postignutog stupnja *obrazovanja*. Udio muškaraca sa osnovnom školom u ukupnom broju zaposlenih muškaraca nešto je viši od istog udjela žena, ali je udio žena bez završene osnovne škole u ukupnom broju zaposlenica viši od istog udjela za muškarce. Gledano po ostalim obrazovnim skupinama udio žena odnosno muškaraca s određenim stupnjem obrazovanja u ukupnom broju zaposlenih osoba svog spola je podjednak.⁸² Podaci ukazuju na dosljednost tržišno uspješnih trgovačkih društava u pogledu zapošljavanja temeljem stručnosti odnosno na činjenicu da se u ovoj skupini tržišnih društava kriterij obrazovanja sustavno ne koristi kako bi se opravdala sklonost zapošljavanja osoba jednog ili drugog spola. Podaci pokazuju da žene i muškarci sudjeluju u svim *dobnim skupinama* prilično ujednačeno s tim da je muški dio populacije ravnomjerno raspoređen po dobnim skupinama, dok kod žena nešto veći postotak odlazi na dobne skupine 30-34 (18,15%) i 35-39 (15,09%) godina. Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu uprave u društvima s ograničenom odgovornošću* ove skupine uspješnosti pokazuju da je udio žena u upravama 27,14% a muškaraca 72,86% muškaraca što se poklapa s podacima prikupljenim u opisanom prvom istraživanju koje je provedeno na širem uzorku trgovačkih društava. Rezultati istraživanja vezani uz *strukturu nadzornog odbora* u pokazuju da je udio žena u nadzornim odborima društava ograničene odgovornosti ove skupine tržišne uspješnosti 25%, a udio muškaraca 75% što je istovjetno rezultatima iz prvog istraživanja provedenom na uzorku od 500 najuspješnijih trgovačkih društava.

Iz ovakve usklađenosti proizlazi kako prihodovna uspješnost trgovačkog društva nije u značajnoj korelaciji sa (ne)uravnoteženom zastupljenošću žena i muškaraca na upravljačkom nivou trgovačkih društava ograničene odgovornosti na hrvatskom tržištu.

1.5.2.1. Zastupljenost žena i muškaraca na rukovodećem nivou trgovačkih društava koje pripadaju uzorku od 100 najuspješnijih

Cilj istraživanja bio je utvrditi zastupljenost oba spola na *rukovodećim pozicijama* te utvrditi postojanje eventualne razlike u zastupljenosti pojedinog spola na toj razini. S obzirom na raznolikost u pristupu koji različita trgovačka društva koriste kako bi za potrebe svog poslovanja definirale rukovodeću poziciju, za potrebe istraživanja rukovodeća pozicija definirana je kao ona pozicija koja uključuje sljedeće kriterije : sloboda procjene u donošenju odluka o organizaciji i raspodjeli posla specifičnog organizacijskog dijela trgovačkog društva (podružnica, pogon, jedinica, odjel itd.) i donošenje odluke ili preporuke.⁸³

⁸¹ Što čini 42% ukupnih društava koja su aktivno sudjelovala u istraživanju. Navedena društva s ograničenom odgovornošću zapošljavaju 19.546 zaposlenika/ca, od čega 43,25% žena i 56,75% muškaraca.

⁸² Npr. istraživanje je pokazalo kako 22,06% svih zaposlenica i 21,22% svih zaposlenika ima završen fakultet. Najmanje zastupljeni su najviši stupnjevi obrazovanja koje ima 1,60% svih zaposlenica i 0,98% svih zaposlenika.

⁸³ Kao što je (1. odabir i imenovanje zaposlenih unutar svoje radne jedinice (svog tima), 2. definiranja njihovih konkretnih ovlasti, odgovornosti i obveza za izvođenje zadataka unutar radne jedinice, 3. pravila o izvođenju konkretnih zadataka unutar radne jedinice, 4. kontrola stručnosti i učinkovitosti pojedinaca pri izvršavanju zadataka unutar radne jedinice, 5. ocjena kvalitete rezultata ostvarenih kroz konkretne aktivnosti članova radne jedinice, 6. koordinacija aktivnosti unutar radne jedinice, 7. prilike za napredovanje, 8. zahtjevi za premještajem, 9. pismeni prijekori, 10. Suspenzije, 11. disciplinske mjere, 12. rješavanje prigovora ili pritužbi).

Osim toga, istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim i rukovodećim pozicijama u top 100 društava u Republici Hrvatskoj uključilo je prikupljanje te analizu podataka o promjenama u karijeri zaposlenika/ca te rodnoj strukturi zaposlenika/ca uključenih u te promjene. Analizirani su podaci vezani uz napredovanje, prekid radnog odnosa, korištenje rodiljnog dopusta, premještaj na drugo radno mjesto, premještanje na drugo radno mjesto nakon korištenja rodiljnog dopusta te pregled strukture zaposlenih.

Istraživanje je pokazalo kao su žene značajno podzastupljene i u ukupnom broju osoba zaposlenih na rukovodećim pozicijama u trgovačkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju. Tako u ukupnom broju osoba zaposlenih na *rukovodećim pozicijama* žene čine udio od 32,71% dok muškarci dominiraju sa 67,29%. Istovremeno istraživanje je ukazalo i na jedan interesantan trend. Usprkos svojoj značajnoj podzastupljenosti u ukupnom broju rukovoditelja i rukovoditeljica *žene su nadzastupljene na rukovodećim pozicijama* u većini područja. Primjerice, žene su izrazito nadzastupljene na rukovodećim pozicijama u područjima „ljudski resursi“ (75%), marketing (83,33%), odnosi s javnošću (87,50%), „financije“ (64,41%) i „kontrola kvalitete“ (65,79%) dok su *muškarci izrazito nadzastupljeni na rukovodećim pozicijama* u područjima „upravljanje proizvodnjom“ (84,85%), „prodaja“⁸⁴ (73,14%) i „održavanje“ (91,67%). Jedino područje u kojem je tijekom istraživanja utvrđena *uravnoteženost na rukovodećim pozicijama* je „nabava“ (52,31% Ž; 47,69% M).

Istraživanjem su uočeni i određeni zanimljivi trendovi vezani uz *stupanj obrazovanja* osoba na rukovodećim pozicijama unutar konkretnih područja. Načelno, u područjima u kojima su na rukovodećim pozicijama nadzastupljene žene, stupanj obrazovanja tih osoba je viši od stupnja obrazovanja osoba na rukovodećim pozicijama u područjima u kojima dominiraju muškarci.⁸⁵

⁸⁴ Činjenica je da preko 54,53% svih rukovodećih mjesta dolazi iz područja „prodaje“ gdje dominiraju muški rukovoditelji sa 73,14%.

⁸⁵ Na primjer, u području „financije“ gdje su na rukovodećim pozicijama nadzastupljene žene sa 62,58%, čak 91% osoba ima završenu SŠ, 71,78% ima završen fakultet a 23,31% najviše stupnjeve obrazovanja. Pri tome su žene i muškarci na rukovodećim pozicijama u ovom području podjednako zastupljeni kada je riječ o srednjoškolskom obrazovanju. Tako 4,92% svih rukovoditelja u ovom području ima završenu SŠ kao i 4,90% svih rukovoditeljica. Završen fakultet ima 68,85% svih rukovoditelja i 73,53% rukovoditeljica, dok najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja ima 26,23% rukovoditelja i 21,57% rukovoditeljica. Slična dinamika uočena je i u području „ljudski resursi“ gdje na rukovodećim pozicijama dominiraju žene sa 75,44%. Istraživanje je pokazalo kako 5,26% osoba na rukovodećim pozicijama u ovom području ima završenu SŠ, 64,91% završen fakultet, a 29,82% najviše stupnjeve obrazovanja. Pri tome završen fakultet ima 55,81% rukovoditeljica i 92,86% rukovoditelja u ovom području, a najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanja ima čak 37,21% rukovoditeljica te 7,14% rukovoditelja. Tek 6,98% rukovoditeljica ima završenu SŠ dok takvih rukovoditelja nema. Istovremeno, u području „prodaje“ koje uključuje daleko najveći broj rukovodećih mjesta i u kojem su muškarci nadzastupljeni sa 75,52% istraživanje je pokazalo kako 52,37% svih osoba na rukovodećem mjestu u tom području ima završenu SŠ a 41,79% ih ima završen fakultet. Pri tome rukovoditeljice u ovom području su znatno obrazovanije od rukovoditelja. Od ukupnog broja rukovoditeljica u ovom području 12,16% njih ima najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanje, 64,41% njih ima završeni fakultet, a 23,42% njih ima završenu SŠ. Usporedno, 2,36% ukupnog broja rukovoditelja u ovom području ima najviše stupnjeve sveučilišnog obrazovanje, 34,45% njih ima završen fakultet, a 61,75% SŠ.

Trendovi utvrđeni u sklopu ovog istraživanja u kontekstu rukovodećih pozicija među 10

Slijedom navedenog, oba Progress istraživanja koja je Pravobraniteljica provela tijekom 2014. jasno ukazuju na nejednakost prilika što se odražava u činjenici da: (1) u prosjeku u upravnim tijelima hrvats

1.6. Rodiljne i roditeljske potpore

U Republici Hrvatskoj sustav rodiljnih i roditeljskih potpora uređen je Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama (dalje u tekstu: ZRRP)⁸⁶, čija provedba je u nadležnosti Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), dok je nadzor nad provedbom u nadležnosti Ministarstva socijalne politike i mladih. Od 01.07.2013. počela se primjenjivati novela ZRRP-a usklađena s direktivom Europskog parlamenta i Vijeća Europe iz 2010.⁸⁷. Novine u sustavu rodiljnih i roditeljskih potpora išle su u pravcu jednakog postupanja i ravnopravnosti spolova u korištenju rodiljnog i roditeljskog dopusta⁸⁸.

Osnovni cilj uređenja instituta roditeljskog dopusta je bio poticanje očeva na veću participaciju u korištenju roditeljskog dopusta, a samim time i ravnopravnije sudjelovanje muškaraca i žena u obiteljskom životu. S obzirom na to da su se izmjene i dopune ZRRP-a započele primjenjivati od 01.07.2013.⁸⁹, u 2013.-2014. nije moguće vidjeti pravi, izravni i potpuni učinak namjere zakonodavca u poticanju očeva da participiraju više nego do sada u brizi oko djece.

⁸⁶ NN 85/08.,110/08.,34/11.,54/13. i 152/14; ZRPP je u primjeni od 01.01.2009. a njegova osnovna svrha bila je, između ostalog, zaštita majčinstva, olakšavanje usklađenosti obiteljskih i poslovnih obveza te omogućavanja većeg sudjelovanja očeva u ranom podizanju djece.

⁸⁷ Direktiva 2010/18/EU od 08.03.2010. o provedbi revidiranog Okvirnog sporazuma o roditeljskom dopustu koji su sklopili BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP i ETUC te o stavljanju izvan snage Direktive 96/34/EZ (SL L 68, 18.03.2010.)

⁸⁸ ZRRP propisuje da rodiljni dopust traje 6 mjeseci (od 71. dana života djeteta roditelji se mogu dogovoriti o tome tko će nastaviti koristiti rodiljni dopust, budući da ga od tada otac može koristiti pod istim uvjetima kao i majka). Roditeljski dopust traje 8 ili 30 mjeseci, ovisno o broju rođene djece i načinu njegova korištenja. Roditeljski dopust koristi se nakon isteka rodiljnog dopusta, odnosno nakon šest mjeseci starosti djeteta, a oba roditelja imaju ga pravo koristiti s prekidima do djetetove osme godine života. Svakom roditelju pripadaju po četiri mjeseca roditeljskog dopusta – svaki roditelj svoj dio dopusta može koristiti najviše dvaput godišnje, minimalno 30 dana. Važno je napomenuti da otac i majka roditeljski dopust ne mogu koristiti istovremeno. Moguće da jedan roditelj na drugog prenese najviše dva mjeseca svog roditeljskog dopusta, dok su druga dva mjeseca neprenosiva. U praksi to znači da otac može prenijeti na majku dva mjeseca svog roditeljskog dopusta te da će ona u konačnici iskoristiti šest mjeseci roditeljskog dopusta, dok se neprenosiva dva mjeseca (kvota za očeve) ima pravo iskoristiti do djetetove osme godine života (U praksi se pokazalo kako nadležne institucije različito tumače ili definiraju pravo korištenja/rok poništavanja dva neprenosiva mjeseca roditeljskog dopusta, stoga bi nužno trebalo ići na njegovo pojednostavljivanje kako bi bio razumljiviji krajnjim korisnicima).

⁸⁹ Najvažnija izmjena propisuje da ako oba zaposlena roditelja koriste roditeljski dopust tada on iznosi 8 mjeseci za prvo i drugo dijete, odnosno 30 mjeseci za blizance, treće i svako sljedeće dijete. No ako sukladno dogovoru između roditelja, samo jedan zaposleni roditelj koristi roditeljski dopust tada se isti koristi u trajanju od 6 mjeseci za prvo i drugo dijete, odnosno 30 mjeseci za blizance, treće i svako sljedeće dijete.

Tablica: Broj korisnika/ca roditeljskih i roditeljskih potpora u 2014.⁹⁰

Rodiljni dopust do 6 mjeseci starosti djeteta		Roditeljski dopust nakon 6 mjeseci starosti djeteta		Dopust za njegu djeteta s težim smetnjama u razvoju ⁹¹		Skraćeno radno vrijeme radi pojačane brige i njege djeteta ⁹²		Skraćeno radno vrijeme za njegu djeteta s težim smetnjama ⁹³	
40.337 ⁹⁴		41.755 ⁹⁵		4.642		154		3.647	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
163 ili 0,40%	40.174 ili 99,6%	2036 ili 4,87%	39.719 ili 95,12%	245 ili 5,28 %	4.397 ili 94,72 %	13 ili 8,44 %	141 ili 91,55 %	340 ili 9,32 %	3.307 ili 90,67 %
Rodiljna poštuda ⁹⁶		Roditeljska poštuda		Stanka za dojenje					
11.237		15.594 ⁹⁷		157 ⁹⁸					
M	Ž	M	Ž	M	Ž				
6 ili 0,05 %	11.231 ili 99,95%	124 ili 0,79%	15.470 ili 99,21%	/	157 ili 100 %				

S druge strane, u 2014. bilježi se neznatno manji broj očeva koji su koristili roditeljski dopust (2 manje). No, ako gledamo postotke ispada da je veći broj očeva u 2014. koristio roditeljski dopust od onih koji su to pravo iskoristili 2013. (u 2014. - 0,4%, u 2013. - 0,39%). Tome je tako jer se u 2014. ukupan broj osoba koji su koristili roditeljski dopust smanjio za 1.799.

U ostalim kategorijama, kao što su to dopust za njegu djeteta s težim smetnjama u razvoju, skraćeno radno vrijeme radi pojačane brige i njege djeteta i skraćeno radno vrijeme za njegu

⁹⁰ Podaci HZZO-a.

⁹¹ Jedan od zaposlenih ili samozaposlenih roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju (dijete s težim tjelesnim ili mentalnim oštećenjem ili težom psihičkom bolešću), nakon isteka prava na roditeljski dopust ili u tijeku korištenja ili nakon isteka prava na roditeljski dopust, na temelju nalaza i mišljenja nadležnog tijela vještačenja prema propisima o obveznom zdravstvenom osiguranju, ima pravo na dopust za njegu djeteta do navršene 8. godine djetetova života, uz uvjet da su oba roditelja zaposlena ili samozaposlena, kako prije početka korištenja, tako i za cijelo vrijeme trajanja dopusta.

⁹² Nakon što dijete navrší jednu godinu života, jedan od roditelja ima pravo raditi polovicu punog radnog vremena do navršene tri godine djetetova života, ako je djetetu prema ocjeni ovlaštenog liječnika, zbog njegovog zdravlja i razvoja, potrebna pojačana briga i njega. Drugi roditelj, u pravilu, za to vrijeme mora raditi u punom radnom vremenu (čl.16. ZRRP).

⁹³ Jedan od zaposlenih ili samozaposlenih roditelja nakon isteka prava na roditeljski dopust ili u tijeku korištenja ili nakon isteka prava na roditeljski dopust, na temelju nalaza i mišljenja nadležnog tijela vještačenja prema propisima o obveznom zdravstvenom osiguranju, ima pravo na rad s polovicom punog radnog vremena, kao i nastaviti njegovo korištenje i nakon navršene 8. godine djetetova života, sve dok ta potreba traje, a na temelju nalaza i mišljenja nadležnog tijela vještačenja prema propisima o obveznom zdravstvenom osiguranju, uz uvjet da su oba roditelja zaposlena ili samozaposlena, kako prije početka korištenja, tako i za cijelo vrijeme trajanja dopusta.

⁹⁴ Za usporedbu, u 2013. roditeljski dopust koristilo je 42.136 osoba, od toga 41.971 ili 99,61% žena i 165 ili 0,39% muškaraca.

⁹⁵ Za usporedbu, u 2013. roditeljski dopust koristilo je 44.366 osoba, od toga 42.343 ili 95,44% žena i 2.023 ili 4,54% muškaraca.

⁹⁶ Rodiljna poštuda od rada je pravo roditelja koji ostvaruju drugi dohodak, poljoprivrednika i nezaposlenih roditelja (čl.23. ZRRP).

⁹⁷ Za usporedbu, u 2013. roditeljsku poštudu koristilo je 14.955 ili 99,16% žena i 126 ili 0,83% muškaraca.

⁹⁸ Za usporedbu, u 2013. stanku za dojenje je koristilo 176 žena.

djeteta s težim smetnjama, udio muškaraca u postocima je nešto veći jer su u tim kategorijama muškarci inače prisutniji (od 5,28%-9,32%). Također, može se generalno zaključiti da je broj očeva u postocima veći u onim kategorijama u kojima je ukupan broj korisnika/ca značajno manji. Iako su izmjenama i dopunama ZRRP-a unijete dodatne stimulirajuće odredbe kako bi se očeve što više potaknulo da ostanu kod kuće s djecom, to sve nije dovelo do značajnijih promjena u ukupnom broju korisnika/ca roditeljskih i roditeljskih potpora po spolu. Referentan je podatak da je *roditeljski dopust do navršenih 6 mjeseci djetetova života koristilo samo 163 ili oko 0,4% muškaraca*. To je zanemariv broj u odnosu na broj žena koje su koristile roditeljski dopust. Drugi referentan podatak je da je *roditeljski dopust koristilo samo 2.036 ili 4,88% muškaraca*. Tu se uočava veoma blagi i svakako nedovoljni porast u korištenju roditeljskog dopusta od strane očeva. Ako zbrojimo **sve vrste roditeljskih i roditeljskih potpora** koje se ostvaruju na teret sredstava HZZO-a, *žene su koristile prava u 133.967 ili 97,78%, a muškarci u samo 3.043 ili 2,22% slučajeva*.⁹⁹

Tablica: Korištenje roditeljskih, roditeljskih i drugih potpora od strane muškaraca u razdoblju od 2009.-2014.

God.	Roditeljski dopust (od 71 dana do 6 mjeseci starosti djeteta)				Roditeljski dopust (nakon 6 mjeseci starosti djeteta, do 180 dana i 181-900 dana)			
	M		Ž		M		Ž	
	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%
2009.	143	0,53%	26.997	99,47%	913	2,61%	34.107	97,39%
2010.	131	0,45%	28.974	99,55%	1.078	3,01%	34.788	96,99%
2011.	132	0,47%	27.718	99,53%	1.191	3,56%	32.240	96,44%
2012.	133	0,48%	27.290	99,52%	1.363	4,11%	31.772	95,89%
2013.	165	0,39%	41.971	99,61%	2.023	4,56%	42.343	95,44%
2014.	163	0,40%	40.174	99,60%	2.036	4,88%	39.719	95,12%

God.	Svi oblici roditeljskih i roditeljskih potpora - ukupno			
	M		Ž	
	br.	%	br.	%
2009.	2.055	2,65%	75.511	97,35%
2010.	1.483	2,11%	68.787	97,89%
2011.	1.776	2,58%	67.080	97,42%
2012.	2.805	2,19%	125.142	97,81%
2013.	3.056	2,35%	126.738	97,65%
2014.	3.043	2,22%	133.967	97,78%

⁹⁹ U konačan zbroj nisu uključeni podaci vezani za dopust za slučaj smrti djeteta (čl.17.ZRPP-a) jer do sastavljanja ovog Izvješća od HZZO-a nisu zaprimljeni potrebni podaci.

Uzrok takvog stanja treba potražiti u još uvijek prevladavajućim duboko ukorijenjenim društvenim i kulturnim stereotipima ugrađenim u normativne i vrijednosne sustave koji ukazuju na to da je naše društvo još uvijek izraženo patrijarhalno. Tako je i uloga žena još uvijek orijentirana na djecu i brigu o djeci, dok je muškarac taj koji radi i materijalno zbrinjava obitelj. No, prema važećem Zakonu o radu, žene i muškarci su izjednačeni u svemu, osim djelomično u pogledu zaštite trudnica. Žene su se time našle u škripcu između tržišta rada i zahtjeva patrijarhalnog društvenog okruženja, što ih, uz nespornu i neospornu činjenicu potplaćenosti u odnosu na jednak rad muškarca, kontinuirano drži u podređenom društvenom položaju. Nastavno tome, roditeljsku potporu u pravilu koristi onaj član obitelji (najčešće roditelj, i to majka) čija su primanja manja, kako se ne bi ugrozila financijska snaga obitelji¹⁰⁰.

1.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Čini se da izmjene i dopune ZRRP-a iz 2013. nisu dovele do značajnijih promjena u ukupnom broju korisnika/ca roditeljskih i roditeljskih potpora po spolu. U Republici Hrvatskoj još uvijek se nedovoljno provode mjere koje omogućavaju usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza utvrđene Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova 2011.-2015. Kako postojeća zakonska rješenja i mjere nisu dovele do povoljnih učinaka, u budućnosti se moraju potražiti nova i bolja rješenja. U svakom slučaju očevi bi se trebalo učinkovitije poticati na aktivniju brigu o djeci.

Naime, iskustva u europskim zemljama su pokazala da očevi koriste svoje pravo na roditeljski dopust kada postoje propisane kvote. Primjerice, u Belgiji i Portugalu muškarci su obavezni iskoristiti dio očevog dopusta, dok je uvođenje kvota na Islandu i u Norveškoj rezultiralo značajnim povećanjem broja očeva koji koriste roditeljski dopust (više od 80% očeva koristi kvote ili isključiv očev dopust). Druga iskustva su pokazala da očevi koriste svoje pravo na roditeljski dopust kada je isključivo očev dopust dobro plaćen. Npr., u Sloveniji očev dopust u prosjeku traje čak tri mjeseca, a otac tijekom tog razdoblja prima naknadu u visini 80% svoje plaće. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **predlaže**:

- (1) Povećati naknade za vrijeme roditeljskog i roditeljskog dopusta.
- (2) Dodatno nagraditi obitelj u kojima roditelji ravnopravnije dijele roditeljski dopust.
- (3) Kontinuirano stvarati pozitivne klime prema korištenju roditeljskog i roditeljskog dopusta od strane očeva te u to posebno uključiti poslodavce.
- (4) Kontinuirano podizati razinu znanja i svijesti o usklađivanju obiteljskih i profesionalnih obveza te poticati očeve na veće sudjelovanje u podizanju i odgoju djece.
- (5) Kontinuirano provoditi različite kampanje i druge aktivnosti s ciljem da očevi sudjeluju u podizanju i odgoju djece.

¹⁰⁰ Neka iskustva su pokazala da na roditeljske i roditeljske dopuste najčešće odlaze muškarci koji zarađuju manje od svojih partnerica ili imaju sigurnije zaposlenje od svojih partnerica.

1.7. MJERE AKTIVNE POLITIKE ZAPOSŁJAVANJA U 2014. – Analiza provedbe ¹⁰¹

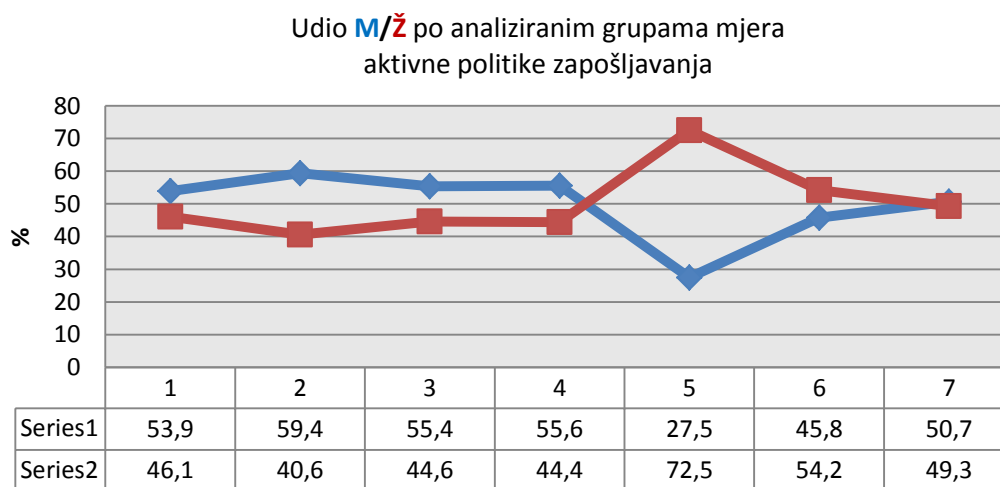
1.7.1. Smjernice za provedbu aktivne politike zapošljavanja u 2014.

Smjernice za provedbu aktivne politike zapošljavanja u 2014. (Smjernice APZ) je Vlada Republike Hrvatske usvojila 28.11.2013., u kojima su mjere namijenjene tržištu rada podijeljene na: mjere aktivne politike zapošljavanja i ostale mjere u kontekstu fiskalne politike.¹⁰²

1.7.1.1. Smjernice APZ-a kroz aktivnost institucija u 2014.

Pravobraniteljica, u cilju praćenja provedbe mjera aktivne politike zapošljavanja s aspekta ravnopravnosti spolova, zatražila je podatke o provođenju aktivnosti za 2014., razvrstane po županijama temeljem spola korisnika/ca (radi analize pokazatelja/indikatora provedbe po spolu) od: HZZ-a i drugih provedbenih tijela APZ.¹⁰³

Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) je različitim mjerama APZ-a i usavršavanja obuhvatio 56.632 osobe, od toga više žena (59,5%) nego muškaraca, ali još uvijek ima mjera aktivne politike zapošljavanja u koje se po pojedinim županijama ne uključuje niti jedna žena.

¹⁰¹ Cjelovitu analizu provedbe vidjeti Prilog 9.

¹⁰² Temeljni dokument za provedbu mjera APZ u Republici Hrvatskoj od 2009.-2013. bio je Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja – NPPZ, analiza njegove provedbe u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova objavljivana je u godišnjim Izvješćima o radu Pravobraniteljice od 2009.-2013. Nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, nakon 01.07.2013., dodatno su razrađene mjere aktivne politike zapošljavanja, osobito uzevši u obzir povećane potrebe kako nezaposlenih osoba, posebice mladih, tako i poslodavaca, vodeći se strateškim europskim dokumentima u području zapošljavanja, posebice Strategijom Europa 2020.

¹⁰³ Pravobraniteljica se upitom obratila: Hrvatskom zavodu za zapošljavanje, Ministarstvu poduzetništva i obrta, Ministarstvu socijalne politike i mladih i Zavodu za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom – više u cjelovitoj Analizi provedbe Smjernica APZ na www.prs.hr, kao i: Agenciji za mobilnost i programe Europske unije, Agenciji za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina i Hrvatskoj obrtničkoj komori, koji su pismeno odgovorili, ali aktivnosti koje su provodili u 2014. ne spadaju u užem smislu u APZ i iz tog razloga nisu bili predmet ove analize kao ranijih godina.

HZZ je u mjerama APZ obuhvatio **29 žrtava obiteljskog nasilja** (potpore za zapošljavanje – posebne skupine nezaposlenih i javni radovi), od toga 27 žena¹⁰⁴ (ili 93,1%) u 9 županija i Gradu Zagrebu što ukazuje da je zaustavljen porast njihovog zapošljavanja u odnosu na prethodne godine. Mjere se ne provode dovoljno u odnosu na ovu posebnu skupinu nezaposlenih, zabrinjava što se ne provode po svim županijama.

Ministarstvo poduzetništva i obrta u 2 analizirane mjere APZ-a obuhvatilo je jednak broj muškaraca i žena (50% : 50%), veću financijsku korist imali su muškarci sa odobrenih 3.919.761,80 kn ili 57,1% u usporedbi sa ženama kojima je odobreno 2.240.088,60 kn ili 42,9%.

1.7.1.2. Smjernice APZ-a kroz aktivnost županija i Grada Zagreba

Pravobraniteljica je, u cilju praćenja provedbe mjera aktivne politike zapošljavanja s aspekta ravnopravnosti spolova, pisanim putem zatražila od županija i Grada Zagreba informaciju o provedbi mjera aktivne politike zapošljavanja na njihovom području radi utvrđivanja:

*- Jesu li se u svom samoupravnom djelokrugu poslova angažirali u provedbi mjera aktivne politike zapošljavanja i razvoja poduzetništva Vlade RH i razradili dodatne poticajne mjera na lokalnoj razini s ciljem osnaživanja/motiviranja žena za podnošenje zahtjeva.*¹⁰⁵

Naime, u godišnjim Izvješćima o radu, Pravobraniteljica je davala preporuke županijama, gradovima i općinama u vezi ranije provedbe *Nacionalnih planova za poticanje zapošljavanja (NPPZ)*¹⁰⁶, time što je prvo ukazivala na podzastupljenost žena već prilikom podnošenja zahtjeva za poticaje, kao i na provedbu mjera aktivne politike zapošljavanja u koje se nije uključivala niti jedna žena po pojedinoj županiji, a zatim predlagala njihov veći angažman u provedbi NPPZ-a na način da se razrade dodatne poticajne mjere u svrhu osnaživanja i motiviranja žena da koriste mjere NPPZ-a. Na inicijativu Pravobraniteljice, ova obveza uvrštena je i u Akcijski plan djelovanja u Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova.¹⁰⁷ Isto tako, Smjernice APZ-a za 2014. naglašavaju iskustvo zemalja članica EU koje pokazuju da su aktivne politike zapošljavanja znatno manje učinkovite ako nije razvijen integrirani pristup rješavanju problema nezaposlenih.

Pored toga, Vlada Republike Hrvatske je 18.06.2014. donijela Odluku o donošenju „Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje 2014.-2020. i Akcijskog plana za provedbu Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje 2014. -

¹⁰⁴ U 2013. bilo je obuhvaćeno 73 žena žrtava obiteljskog nasilja, u 2012. - 49, a u 2011. - 19.

¹⁰⁵ Zatraženi su slijedeći podaci: naziv mjere APZ-a na koju se njihov dodatni poticaj odnosio, naziv provedbene institucije za navedenu mjeru na nacionalnoj razini, naziv i kraći opis županijskog dodatnog poticaja/mjere, podatak o broju na taj način obuhvaćenih žena, je li županijski poticaj/mjera bio usmjeren i na žene žrtve obiteljskog nasilja i u kojem broju su bile obuhvaćene.

¹⁰⁶ www.prs.hr, Izvješća, Izvješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova od 2009.-2013.

¹⁰⁷ Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, 2011. - 2015. (NN 88/2011); t. „2. Jednake mogućnosti na tržištu rada“, cilj „2.1. Smanjiti nezaposlenost“, mjera „2.1.2. Sustavno će se provoditi aktivnosti za poticanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave da se na svom području angažiraju u provedbi nacionalnih planova za poticanje zapošljavanja i razvoja poduzetništva, uz razradu dodatnih poticajnih mjera. Nositelji: „..., jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave,“. Rok provedbe: 2011. – 2015.

2020.“. Republika Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja koja ima Strategiju razvoja poduzetništva žena.

○ *Rezultati analize* pokazuju sljedeće:

Pravobraniteljici su pisanim putem odgovorile sve županije i Grad Zagreb te nitko nije naveo da ima dodatne poticaje u kontekstu APZ-a za žene žrtve obiteljskog nasilja. Grad Zagreb i 16 županija smatraju da dodatno promiču osnaživanje/motiviranje žena za podnošenje zahtjeva za korištenje pojedine mjere aktivne politike zapošljavanja Vlade RH, dok 4 županije izjavljuju kako nisu bile uključene u provedbu takvih mjera¹⁰⁸. Međutim, analizom prikupljenih odgovora utvrđeno je da 7 županija navodi nazive i opise mjera, kao i tko ih provodi, bez navođenja broja korisnika/ca niti financijskih primitaka razvrstano po spolu, 6 županija navodi nazive i opise mjera, kao i tko ih provodi, dok brojčane podatke o broju korisnika/ca, odnosno žena poduzetnica, i financijskim primicima navodi nesistematski dok su **3 županije¹⁰⁹ i Grad Zagreb naveli većinu traženih odgovora.**

Zabrinjavajuće je što predstavnici/e većine županija i Grada Zagreba smatraju da su sustavnom provedbom mjera aktivne politike zapošljavanja i razvoja gospodarstva ujedno pridonosili zapošljavanju u korist žena, odnosno smanjenju diskriminacije žena na području zapošljavanja i rada, i to zbog toga što ih prikupljeni statistički podaci demantiraju:

- 3 županije i Grad Zagreb odobrili su ukupno 1.087 potpora i poticaja u ukupnom iznosu od 77.855.804 kn, od toga u korist:
 - 568 **muškaraca** ili 52,3%, u iznosu od 57.561.327 ili **73,9%**,
 - 519 žena ili **47,7%**, u iznosu 20.294.577 kn ili **26,1%**.

Iako je bio u obrađenim slučajevima približno jednak udio muškaraca i žena (52,3% : 47,7%), **nije ostvarena približno jednaka korist jer značajnije veću financijsku korist ostvarili su muškarci u usporedbi sa ženama (73,9% : 26,1%).**

1.7.1.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Podaci prikupljeni od predstavnika/ca županija i Grada Zagreba o podjeli različitih potpora, pomoći i drugih financijskih davanja u 2014. - razvrstano po spolu ukazuju na sporo mijenjanje društvene svijesti o (ne)ravnopravnosti spolova i postizanju stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca.

Pravobraniteljica preporučuje nositeljima i sunositeljima intervencija na tržištu rada određenih *Smjernicama za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj, 2015.-2017.*¹¹⁰ da uključe u svoje aktivnosti županije, gradove i općine - kako bi lokalna samouprava stvarno, ne deklarativno, dodatno poticala žene s ciljem njihovog osnaživanja i

¹⁰⁸ Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska, Virovitičko-podravka i Krapinsko-zagorska.

¹⁰⁹ Zagrebačka, Brodsko-posavska i Šibensko-kninska.

¹¹⁰ *Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2015.-2017.* je nacionalni strateški dokument za iduće trogodišnje razdoblje koji postavlja prioritete i ciljeve u području ukupne politike zapošljavanja, intervencije su mjere, usluge i potpore koje će se provoditi klasificirane prema EUROSTAT metodologiji.

motiviranja u pristupu interventnim uslugama, mjerama i potporama koje će se provoditi na tržištu rada u narednom periodu. U očekivanju sinergijskog učinka APZ-a dodatnim uključivanjem lokalne samouprave, rezultati mogu biti bolji a doprinos će dati i nastojanje da muškarci i žene imaju jednaku korist od APZ-a.

1.7.2. NEZAPOSLENOST I ZAPOSLENOST - STANJE I KRETANJA

1.7.2.1. Nezaposlenost – stanje i kretanje

Prema podacima HZZ-a¹¹¹ potkraj prosinca 2014. bilo je evidentirano 316.763 nezaposlenih osoba, što je za 46.648 osoba, ili 12,8% manje nego u prosincu 2013. Od ukupnog broja nezaposlenih u prosincu 2014. bilo je **170.681 nezaposlena žena**, što je **za 11,2% manje** nego u prosincu 2013. Udio muškaraca u evidentiranoj nezaposlenosti u promatranome se razdoblju smanjio, a **udio žena povećao** za 1 postotni bod sa 52,9% na **53,9%**.

*Tablica: 170.681 (53,9%) nezaposlena žena
razvrstano po dobnim skupinama*

Broj žena	Dob	Postotak
7.034	od 15 do 19 godina	4,1 %
20.336	od 20 do 24 godine	11,9 %
23.113	od 25 do 29 godina	13,5 %
20.252	od 30 do 34 godine	11,9 %
19.103	od 35 do 39 godina	11,2 %
18.808	od 40 do 44 godine	11,0 %
20.128	od 45 do 49 godina	11,8 %
20.271	od 50 do 54 godine	11,9 %
17.659	od 55 do 59 godina	10,4 %
3.977	od 60 i više	2,3 %.

¹¹¹ Hrvatski zavod za zapošljavanje, Mjesečni statistički bilten 12, Zapošljavanje i nezaposlenost u Republici Hrvatskoj, detaljna analiza rezultata objavljena je na službenim internetskim stranicama Pravobraniteljice www.prs.hr

Potkraj prosinca 2014., prema podacima HZZ-a i iz analize koju je izradila Pravobraniteljica **najveći postotak nezaposlenih žena nalazi se u dobnoj skupini od 25-29 godina (13,5%)**, zatim slijedi jednaka distribucija u tri skupine: od 20-24 godine (11,9%), od 30-34 godine (11,9%) i od 50-54 godine (11,9%). U 2013., 2012. i 2011., trend je bio isti, najveći postotak nezaposlenih žena nalazio se u dobnoj skupini od 25-29 godina.

1.7.2.2. Zaposlenost – stanje i kretanje

Prema podacima HZZ-a, u 2014. zaposleno je 203.721 osoba (od toga žena 103.826 ili 50,9%). Analiza o zapošljavanju osoba s evidencije HZZ-a na neodređeno i određeno vrijeme, u vremenu od 2008.-2014. pokazuje kako se iz godine u godinu nastavlja trend **povećanja broja zaposlenih na određeno vrijeme**:

2008. godine na neodređeno vrijeme 23.941 osoba (19,0%), **na određeno 104.287 (81,0%)**
2009. godine na neodređeno vrijeme 17.186 osoba (14,5%), **na određeno 101.100 (85,5%)**
2010. godine na neodređeno vrijeme 14.303 osobe (10,1%), **na određeno 126.802 (89,9%)**
2011. godine na neodređeno vrijeme 15.599 osoba (9,3%), **na određeno 151.932 (90,7%)**
2012. godine na neodređeno vrijeme 13.003 osoba (7,4%), **na određeno 162.532 (92,6%)**
2013. godine na neodređeno vrijeme 12.348 osoba (6,4%), **na određeno 181.172 (93,6%)**
2014. godine na neodređeno vrijeme 11.685 osoba (5,7%), **na određeno 192.036 (94,3%)**.

1.7.2.3. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica ukazuje na konstantni trend povećanja broja zaposlenih na određeno vrijeme (94,6% u 2014.). Iako naizgled ovaj trend podjednako pogađa muškarce i žene, on perpetuira nepovoljniji položaj žena na tržištu rada. Naime, 2014. udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 51,4%, a na određeno 50,9%.

Pravobraniteljica smatra kako treba zaustaviti dosadašnji trend zapošljavanja na određeno vrijeme koji nezaustavljivo raste iznad 90% od ukupnog broja zaposlenih, počevši od 2011.

1.7.3. HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOSŁJAVANJE – Mjere iz APZ-a prema Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.

Provedbom mjera iz *Nacionalnog programa za Rome/Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.*, vezano za potpore za zapošljavanje, za samozapošljavanje, javne radove i stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanje radnog odnosa, u 2014. obuhvaćeno je 783 osoba romske nacionalne manjine (žena 308 ili 39,3%). Mjere su se provodile na području 14 županija¹¹² i Grada Zagreba, pri čemu su bili uključeni više muškarci nego žene.

¹¹² Mjere se *nisu provodile* u 6 županija: Krapinsko-zagorskoj, Ličko-senjskoj, Požeško-slavonskoj, Šibensko-kninskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Dubrovačko-neretvanskoj.

OBITELJ

2.1. NOVO ZAKONSKO REGULIRANJE OBITELJSKIH ODNOSA

U fokusu praćenja primjene novog Obiteljskog zakona, interes Pravobraniteljice je bio *pravni položaj izvanbračnih zajednica*, odnosno njihovo izjednačavanje s bračnim zajednicama. Naime, Pravobraniteljica je zadnjih nekoliko godina zaprimila brojne pritužbe u kojima su se građani/ke prituživali/e na sustavnu diskriminaciju izvanbračnih zajednica kao npr. vezano uz ostvarivanje poreznih olakšica, (ne)mogućnost posvajanja djece i sl. Stoga je Pravobraniteljica u dva navrata (2010. i 2013.) predlagala Hrvatskom saboru izmjene *Zakona o porezu na promet nekretnina* i *Zakona o porezu na dohodak*, na način da se status bračnih i izvanbračnih partnera/ica izjednači u primjeni tih zakona.¹¹³

U kontekstu navedenog posebno značajno je prihvaćanje amandmana na prijedlog Obiteljskog zakona kojim su se izvanbračne zajednice stavile u jednaki položaj s bračnim zajednicama u pogledu imovinskih i osobnih odnosa, prava i obveza, a za što se kontinuirano zalagala i Pravobraniteljica. Slijedom navedenog, novi Obiteljski zakon¹¹⁴ je izvanbračne i bračne zajednice doveo u potpuno izjednačeni društveni položaj te se nepovoljno postupanje prema izvanbračnim zajednicama u pogledu pristupa osobnim, imovinskim i drugim pravima zajamčenim bračnim zajednicama izričito odredilo kao diskriminacija¹¹⁵. Na taj način je Obiteljski zakon implementirao temeljno načelo jednake vrijednosti zajednica obiteljskog života zajamčeno Ustavom Republike Hrvatske i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

¹¹³ Kao nastavak navedenih aktivnosti, Pravobraniteljica je tijekom 2014. sudjelovala na tematskoj sjednici Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora pod nazivom „Reguliranje prava osoba koje žive u izvanbračnim zajednicama u novom Obiteljskom zakonu“, na kojoj je Pravobraniteljica iznijela svoje dosadašnje aktivnosti i prijedloge iz navedenog područja.

¹¹⁴ NN 75/14, 83/14; Hrvatski sabor izglasao 06.06.2014.

¹¹⁵ Čl.11.st.2. glasio je: „Izvanbračna zajednica koja ispunjava pretpostavke iz stavka 1. ovoga članka stvara osobne i imovinske učinke kao bračna zajednica te se na nju na odgovarajući način primjenjuju odredbe ovoga Zakona o osobnim i imovinskim odnosima bračnih drugova odnosno odredbe drugih zakona kojima se uređuju osobni, imovinski i drugi odnosi bračnih drugova.“

Čl.11.st.3. glasio je: „Nepovoljno postupanje prema izvanbračnim drugovima u pogledu pristupa koristima, povlasticama, ali i obvezama zajamčenim bračnim drugovima koje ne može biti opravdano objektivnim razlozima te koje nije nužno za ostvarenje istih predstavlja diskriminaciju temeljem obiteljskog statusa.“

Po službenoj dužnosti, a potaknuta stajalištima Porezne uprave o jednakom pristupu izvanbračnih zajednica poreznim olakšicama, Pravobraniteljica je tijekom mjeseca rujna 2014. iskoristila svoje ovlasti iz čl.23. Zakona o ravnopravnosti spolova te **Poreznoj upravi i Ministarstvu financija uputila upozorenje i preporuku** kojom ukazuje na povredu jamstva zabrane diskriminacije temeljem bračnog i obiteljskog statusa koja je propisana čl.6. i čl.7. Zakona o ravnopravnosti spolova. Naime, Porezna uprava je svoje stajalište o opravdanosti ograničenja pristupa poreznim olakšicama u slučaju izvanbračnih drugova obrazložila tvrdnjom da „*sukladno svojoj općoj politici, pojedine kategorije toga društva država osobito štiti, te da je jedan od načina i taj da ih oslobodi, izuzme ili im umanju obvezu poreznog davanja*“ te da država u tom smislu postupa jer ima „*opravdane razloge kao i javnu prepoznatljivost tih razloga za takvo ponašanje države*“.

Pravobraniteljica je, radi navedenog, upozorenjem i preporukom jasno ukazala kako je Obiteljskim zakonom Hrvatski sabor izričito i u potpunosti priznao jednaki društveni status bračnih i izvanbračnih zajednica. Stoga je prijašnja praksa tumačenja postojećih zakona na način da se porezne povlastice daju isključivo osobama koje su u braku izgubila zakonsko i ustavno utemeljenje, no usprkos tome nastavila je diskriminirati porezne obveznike/ice temeljem njihovog bračnog i obiteljskog statusa. Kao tijelo zaduženo za promicanje ravnopravnosti spolova Pravobraniteljica ima zakonsku obvezu ukazati na činjenicu da ne postoje „*opravdani razlozi kao i javna prepoznatljivost tih razloga*“ koji bi opravdali nepovoljno postupanje prema izvanbračnim zajednicama u pogledu poreznih olakšica.

Nadalje, Pravobraniteljica je ukazala kako, ograničavajući izvanbračnim zajednicama mogućnost korištenja poreznih povlastica, Porezna uprava promiče vrijednosni stav kako taj oblik obiteljskog života nije jednako vrijedan bračnim zajednicama, čime ne samo da ograničava osobnu autonomiju građana i građanki u pogledu mogućnosti da svoje živote urede sukladno svojim osobnim legitimnim interesima i vrijednosnim stajalištima, već također učvršćuje spolno, odnosno rodno uvjetovane predrasude o poželjnim ulogama žena i muškaraca kao društvenih skupina te postupa protuustavno.¹¹⁶ Pritom je Pravobraniteljica posebno naglasila kako dovodenje izvanbračnih zajednica u imovinski nepovoljniji položaj dovodi u nepovoljniji društveni položaj i djecu koja odrastaju u tim oblicima obiteljskih zajednica, jer roditelji koji žive u izvanbračnim zajednicama nemaju jednaku mogućnost svojoj djeci zajamčiti jednako kvalitetnu stabilnost materijalnih uvjeta.

Vezano uz navedeni stav Porezne uprave, Pravobraniteljica je 31.10.2014. nadležne saborske odbore upoznala s diskriminirajućom praksom Porezne uprave koja je, usprkos izričitoj odredbi čl.11. Obiteljskog zakona, izvanbračnim zajednicama nastavila uskraćivati pristup

¹¹⁶ Pravobraniteljica je također naglasila kako uvažava mogućnost da se kod izvanbračnih zajednica mogu pojaviti određene dvojbe postupovnog karaktera koje se ne pojavljuju u kontekstu bračnih zajednica. Naime, zbog razlika u postupku zasnivanja bračnih i izvanbračnih zajednica, tijela izvršne vlasti mogu imati problema vezano uz utvrđivanje stvarnog postojanja izvanbračnih zajednica. S obzirom da za razliku od bračnih zajednica koje nastaju kroz zakonom propisanu proceduru, izvanbračne zajednice nastaju kada se kroz redovni tijek života ostvare životni uvjeti utvrđeni Obiteljskim zakonom, tijela izvršne vlasti mogu opravdano postaviti pitanje dokazivanja postojanja izvanbračne zajednice. No, Pravobraniteljica je naglasila kako *pitanje dokazivanja ne može biti razlog zbog kojeg se izvanbračnim zajednicama a priori i u potpunosti uskraćuje pristup poreznim povlasticama*.

poreznim olakšicama namijenjenima članovima uže obitelji građana. Istodobno je Pravobraniteljica pozvala Hrvatski sabor da iskoristi svoju ovlast i amandmanima osigura da se u prijedloge izmjena *Zakona o porezu na dohodak i Zakona o porezu na promet nekretnina* uključe izričite odredbe kojima bi se izjednačio status bračnim i izvanbračnim zajednicama i time implementirao čl.11. Obiteljskog zakona te dokinula diskriminatorna praksa poreznih tijela prema izvanbračnim zajednicama.

U kontekstu navedenih aktivnosti i zalaganja Pravobraniteljice, posebno je značajan **Prijedlog izmjena Zakona o porezu na dohodak** iz mjeseca studenog 2014., prema kojem se izričito *izjednačuje pristup poreznim olakšicama bračnim i izvanbračnim zajednicama*, odnosno životnim partnerima/icama. Navedena odluka je vrlo važan korak u uklanjanju prepreka punoj jednakosti bračnih i izvanbračnih zajednica te životnih partnerstava kao jednako vrijednih oblika obiteljskog života. Pravobraniteljica pritom ističe kako je nakon navedenih izmjena jasno da porezna tijela kroz svoju praksu moraju u potpunosti poštivati čl.11. Obiteljskog zakona, bez obzira o kojoj vrsti poreza se radi.

U svjetlu **Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske od 12.01.2015.**, a kojom je Obiteljski zakon privremeno obustavljen iz primjene, Pravobraniteljica ukazuje kako su, uslijed navedenog, *izvanbračne zajednice privremeno izgubile pristup nizu zajamčenih povlastica* (poreznih olakšica) kao i mogućnost posvajanja djece – koje su do izglasavanja zakona bile pružene samo bračnim zajednicama. Izuzetak je mogućnost korištenja porezne olakšice u pogledu poreza na dohodak koja je nedavnim izmjenama izričito propisana Zakonom o porezu na dohodak. S obzirom da je Ustavni sud svojom odlukom naložio da se „*privremeno obustavlja izvršenje svih pojedinačnih akata i radnji koje se poduzimaju na osnovi Obiteljskog zakona*“ ostaje nejasno u kojoj mjeri povlastice, koje su tijela državne vlasti u periodu od 01.09.2014. priznale izvanbračnim drugovima, a temeljem Obiteljskog zakona, i dalje proizvode pravne učinke. Također je nejasno kako će se i da li će se moći ostvariti institut posvajanja djece za izvanbračne partnere s obzirom da, prema starom Obiteljskom zakonu, oni nisu mogli navedeno pravo ostvariti.

O svemu navedenom Pravobraniteljica je izvještavala redovito i na svojim službenim web stranicama.

2.2. NASILJE U OBITELJI

Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (Konvencija) koja propisuje da je nasilje nad ženama ozbiljno kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena, **stupila je na snagu 01.08.2014.**¹¹⁷ Republika Hrvatska je 22.01.2013. postala 27. članica Vijeća Europe koja je potpisala Konvenciju. **No, Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja u okruženju koja Konvenciju nije ratificirala**¹¹⁸. U preambuli

¹¹⁷ Ispunjen uvjet od 10 ratifikacija.

¹¹⁸ Od zemalja u okruženju, Konvenciju su već ratificirale: Albanija, Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Turska, Italija i Austrija.

istog dokumenta nasilje nad ženama definirano je kao „rodno uvjetovano nasilje“ i „sredstvo dominacije muškaraca nad ženama“. Konvencija ujedno predstavlja i prvi međunarodni ugovor koji daje definiciju roda. Cilj Konvencije, koja se skraćeno zove Istanbulskom konvencijom, je suzbijanje svih oblika nasilja i diskriminacije, promoviranje rodne ravnopravnosti, razvoj sveobuhvatnih okvira, politika i mjera za zaštitu i pomoć žrtvama svih oblika nasilja te pružanje podrške i pomoći organizacijama i institucijama u uspostavljanju efikasne suradnje i usvajanja sveobuhvatnog pristupa u suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. **Pravobraniteljica se aktivno zalaže da Republika Hrvatska u što skorije vrijeme ratificira Konvenciju.** Ovim putem, Pravobraniteljica ponovo poziva Hrvatski sabor da ratificira iznimno važnu Konvenciju.

Po inicijativi Pravobraniteljice, u 2014. su predložene *izmjene i dopune Kaznenog zakona* na način da se prošire inkriminacije za djela vezana uz obiteljsko nasilje. U prijedlog izmjena i dopuna Kaznenog zakona je tako bilo uvedeno novo kazneno djelo – Psihičko nasilje u obitelji (čl.179a). Na potrebu teže inkriminacije ovog djela, Pravobraniteljica je upozoravala u svojim javnim istupima te u svom Izvješću još iz 2013.¹¹⁹. Također, u tijeku izvještajnog razdoblja predloženo je proširenje kruga osoba – potencijalnih žrtava slijedećih kaznenih djela: Otmica, Prisila, Prijetnja i Protupravno oduzimanje slobode i to na bliske osobe počinitelja s obzirom da se u praksi pokazalo da su upravo bliske osobe izložene većem riziku da im nasilni član obitelji ograniči slobodu kretanja.

No, Pravobraniteljica je uvidom u konačni Prijedlog izmjena i dopuna KZ-a uočila kako je predlagatelj za kaznena djela iz čl.136. KZ-a (Protupravno oduzimanje slobode) i čl.137. KZ-a (Otmica) uveo i kvalifikatorne oblike tih djela u slučaju ako su ista počinjena prema bliskoj osobi, a za što se u svom dosadašnjem radu zalagala. Stoga je od predlagatelja ponovo zatraženo da se takvi kvalifikatorni oblici uvedu i za kazneno djelo Prisile (čl.138. KZ-a) i kazneno djelo Prijetnje (čl.139. KZ-a), ukoliko su ista počinjena prema bliskim osobama.

Pravobraniteljica je pozdravila inicijativu predlagatelja da se u Kazneni zakon unesu izmjene na način da se uvede novo kazneno djelo pod nazivom: „**Nasilje u obitelji**“, opis kojeg bi glasio: *„Tko ustrajno krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine“*. No, Pravobraniteljica je, uz opsežno obrazloženje upućeno predlagatelju izmjena i dopuna¹²⁰, predložila nešto drugačiju definiciju navedenog kaznenog djela: *„Tko više od jednog puta prekrši propise o zaštiti od nasilja u obitelji na način da ponovi tjelesno, spolno, psihičko ili ekonomsko nasilje prema članu obitelji ili bliskoj osobi, a da time nije počinjeno neko drugo kazneno djelo za koje je propisana teža kazna, kaznit će se kaznom zatvora do pet godina.,,*

¹¹⁹ Što je predlagatelj prvotno usvojio, no u konačnom Prijedlogu izmjena i dopuna KZ-a to djelo je preimenovano u kazneno djelo naziva: „Nasilje u obitelji“ te je tekst članka u većoj mjeri izmijenjen.

¹²⁰ Za uvid u detaljno obrazloženje vidi poglavlje br.12. *Zakoni i propisi – inicijative Pravobraniteljice, pod naslovom: Kazneni zakon.*

Ipak, prema sadašnjoj sistematizaciji djela obiteljskog nasilja, izvan dohvata Kaznenog zakona ostaje i psihičko i ekonomsko nasilje u obitelji. Zbog toga je Pravobraniteljica kod konačnog Prijedloga izmjena i dopuna KZ-a predložila drugačiju zakonsku definiciju novo uvedenog kaznenog djela Nasilja u obitelji - koja uključuje sve oblike nasilja. Usporedi li se *krug osoba* koje štiti Kazneni zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji¹²¹, može se utvrditi da Kazneni zakon pruža pravnu zaštitu širem krugu osoba od Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, jer obuhvaća i istospolne partnere.

I tijekom 2014., Pravobraniteljica je pratila rad policijske službe, zavoda za socijalnu skrb kao i rad ostalih institucija, tijela i službi koje su ovlaštene i dužne postupati u slučaju nasilja u obitelji, temeljem Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Rad se prati kroz individualne pritužbe, ali i sukladno ovlaštenju iz čl.22. Zakona o ravnopravnosti spolova, neovisnim i samostalnim praćenjem provođenja istog zakona putem izvješća nadležnih tijela.

2.2.1. Pregled brojčanih pokazatelja prekršajnih djela obiteljskog nasilja dostavljenih od strane MUP-a

Prema *Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji* (čl.4.) i podacima o zabilježenom stanju, kretanju i nekim obilježjima nasilja u obitelji u 2014., a prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP), stanje je sljedeće:

Zbog prekršaja počinjenog nasiljem u obitelji, policija je prekršajno prijavila 14.874 osoba (10,2% manje).¹²²

Prema spolnoj strukturi prekršajno *prijavljenih počinitelja* evidentirano je 11.655 muškaraca i 3.219 žena (**78% muškaraca i 22% žene**).

U navedenom razdoblju policija je sucima nadležnih prekršajnih sudova predložila izricanje ukupno **11.260 zaštitnih mjera** propisanih odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (22,5% manje)¹²³.

Sukladno sudskim odlukama policija je *izvršavala ukupno 1.525 zaštitnih mjera*.¹²⁴

Raščlambom podataka koji se odnose isključivo na prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji, razvidno je da je policija *uhitila* ukupno 9.630 osoba (8.196 osoba muškog spola, te 1.434

¹²¹ U smislu Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji obitelj čine: – žena i muškarac u braku, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, – žena i muškarac u izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, – srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, – srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s trećim stupnjem, – srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, – osobe koje imaju zajedničku djecu, – skrbnik i štićenik, – udomitelj, korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji dok takav odnos traje, te žena i muškarac koji su živjeli zajedno u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, ukoliko su nakon prekida bračne ili izvanbračne zajednice povod sukoba bili bivši bračni ili izvanbračni odnosi.

¹²² Za-10,2% manje nego u istom razdoblju 2013. kada je prekršajno prijavljeno 16.564 osoba. Nastavak kontinuiranog pada prijavljenih osoba od 2010.

¹²³ 22,5% manje u odnosu na 2013. kada je predloženo 14.528 zaštitnih mjera.

¹²⁴ 919 zaštitnih mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji, 299 zaštitnih mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju te 307 zaštitnih mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora.

osoba ženskog spola) što je **manje za 8,4%** u odnosu na 2013. kada je uhićeno ukupno 10.517 osoba.

Sukladno čl.137. Prekršajnog zakona **zadržano** je ukupno 1.888 počinitelja prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji (1.749 muškaraca i 139 žena) što je **manje za 39%** u odnosu na 2013. kada je zadržano ukupno 3.117 osoba.

U skladu sa zakonskim uvjetima, po dovršenim kriminalističkim istraživanjima, policija je prekršajnim sucima izravno **privela** ukupno 8.693 osoba što je manje za 7,6% u odnosu na 2013. kada su privedena 9.404 počinitelja. Međutim, znakovito je naglasiti da istaknuti broj izravnih privođenja počinitelja u 2014. predstavlja udio od 58,4% od ukupnog broja prijavljenih/procesuiranih počinitelja u navedenoj godini što je povećanje u odnosu na 2013. kada je zabilježen udio privođenja počinitelja od 56,7%¹²⁵.

Počinjnim prekršajem nasilja u obitelji zbog kojeg je počinitelj prekršajno prijavljen, **oštećeno** je ukupno 16.382 osoba, što je manje za 11,9% u odnosu na isto razdoblje 2013. kada je oštećeno ukupno 18.590 osoba.

Spolna struktura oštećenih osoba je 10.465 ili 64% osoba ženskog spola¹²⁶ te 5.917 ili 36% osoba muškog spola.¹²⁷ Ukoliko promatramo **odnos počinitelj – žrtva**, počinitelji nasilničkog ponašanja u obitelji bili su:

- u 3.509 slučajeva *suprug nad suprugom*, a u 811 slučajeva *supruga nad suprugom*,
- u 987 slučajeva *izvanbračni partner*, a u 221 slučaju *izvanbračna partnerica*,
- u 524 slučaja *bivši partner*, a u 133 slučaja *bivša partnerica*,
- u 703 slučajeva *otac nad punoljetnim sinom*, a u 868 slučajeva *otac nad maloljetnim sinom*,
- u 1.253 slučaja *otac nad punoljetnom kćerkom*, u 39 slučaja *otac nad maloljetnom kćerkom*,
- u 1.361 slučajeva *punoljetni sin nad majkom*, a u 932 slučaja *nad ocem*.

Iz prikazanih podataka proizlazi već dobro znani i kontinuirani trend da je najčešći počinitelj nasilja u obitelji muškarac nad ženom (bračni, izvanbračni, bivši partner, otac nad kćerkom, sin nad majkom). Prema podacima policije o ukupnom broju prekršajno prijavljenih osoba **za prekršajna djela nasilja u obitelji**, prijavljeno je 11.655 **muškaraca (78%)** i 3.219 **žena (22%)**. No, simptomatično je da ni policija ni Ministarstvo pravosuđa ne vode, odnosno *ne dostavljaju podatke o broju osuđenih (i pravomoćno osuđenih) osoba za obiteljsko nasilje razvrstanih po spolu*, već samo po broju prekršajno prijavljenih, odnosno okrivljenih osoba. Također, nedostaju informacije o recidivistima, odnosno osobama koje opetovano krše Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. Osim toga, sama prekršajna prijava neke osobe za obiteljsko

¹²⁵ Policija je istaknula da naveden podatak drže značajnim jer istaknuti način prekršajnog procesuiranja počinitelja, između ostalog, pruža mogućnost trenutnog izdvajanja počinitelja iz obitelji radi promptne i učinkovitije zaštite i pružanja pomoći žrtvi/žrtvama nasilja od strane drugih službi i institucija.

¹²⁶ 22% manje u odnosu na razdoblje 2013. kada je oštećeno 11.904 osoba ženskog spola.

¹²⁷ Također 22% manje u odnosu na razdoblje 2013. kada je oštećeno 6.686 osoba muškog spola.

nasilje, odnosno njezin status okrivljenika u prekršajnom postupku, kako podatke vode i MUP i Ministarstvo pravosuđa, zapravo ne dokazuje na nedvojben način da se i radi o obiteljskom nasilniku. Tek se pravomoćnom presudom dokazuje nečija krivnja.

No, treba također reći da se sama registracija, evidencija, vođenje i raščlamba podataka od strane MUP-a drastično poboljšala u odnosu na prethodna izvještajna razdoblja. Iz navedenog proizlazi da je, kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, ponovno došlo **do ukupnog pada broja prekršajnih djela obiteljskog nasilja za oko 10%**. Iako nema podataka koji bi upućivali na uzroke tome padu, Pravobraniteljica iz svog iskustva praćenja zakonodavnog okvira, kao i aktivnog sudjelovanja u unaprijeđenju istog, zaključuje da s jedne strane postoji osnova za tvrdnju da pad broja prekršajnih djela obiteljskog nasilja uzrokuje poboljšani zakonodavni, kako kazneni tako i prekršajni okvir, brže i djelotvornije djelovanje policije te donošenje Protokola o zaštiti od nasilja u obitelji. No, iz iskustva rada Pravobraniteljice na predmetima obiteljskog nasilja i posebice uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, proizlazi da se i dalje u određenoj mjeri ova prekršajna i kaznena djela toleriraju od strane žrtava, i ne prijavljuju.

2.2.2. Statistički podaci MUP-a o kaznenim djelima nasilja u obitelji

Tablica: Kaznena djela među bliskim osobama - po spolu žrtve i počinitelja¹²⁸ i po srodničkim odnosima¹²⁹

Glava Kaznenog zakona/ Naziv kaznenog djela	KD među bliskim osobama	Žrtva		Počinitelj	
		M	Ž	M	Ž
X. Kaznena djela protiv života i tijela					
Čl.110. Ubojstvo	10	3	7	29	11
Čl.110. Ubojstvo u svezi čl.34. (pokušaj)	31	19	13		
Čl.111. Teško ubojstvo	8	2	6	8	1
Čl.111. Teško ubojstvo u svezi čl.34. (pokušaj)	4	1	3		

¹²⁸ Metodologija policijskog praćenja i prikazivanja počinitelja na razini RH je takva da se počinitelj koji je počinio više kaznenih djela u istoj kalendarskoj godini prikazuje samo jedanput.

¹²⁹ **Vidjeti Prilog 2 - tablice 1-6.** Tablice prikazuju podatke o srodničkim odnosima između oštećene osobe i počinitelja kaznenih djela za slijedeća kaznena djela s elementima nasilja u obitelji: čl.110., čl.111., čl.117. st.2., čl.118. st.2., čl.139. st.2., čl.140. st.2., čl.152. u svezi čl.154., čl. 153. u svezi čl.154. i čl.156.

Čl.117. st.2. Tjelesna ozljeda	559 (78% svih KD iz Glave X.)	161	405	479	53
Čl.118.st.2. Teška tjelesna ozljeda	102	41	62	86	13
Ukupno (i postotci po spolnoj zastupljenosti u odnosu na sva KD iz glave X. KZ-a):	714	227 31,8 %	496 69,5 %	602 84,3 %	78 10,9 %
XIII. Kaznena djela protiv osobne slobode					
Čl.139. st.2. Prijetnja	298 (85,8% od svih KD iz Glave XIII.)	92	244	181	25
Čl. 40.st.2. Nametljivo ponašanje	49	2	47	19	1
Ukupno (i postotci po spolnoj zastupljenosti u odnosu na sva KD iz glave X. KZ-a):	347	94 27%	291 83%	200 57,6%	26 7,5%
XVI. Kaznena djela protiv spolne slobode					
Čl.152. Spolni odnošaj bez pristanka u svezi čl.154.	22 (47,8% od svih KD iz Glave XVI.)	2	20	11	
Čl.153. Silovanje u svezi čl.154.	16	3	20	11	
Čl.153. Silovanje u svezi čl.34. (pokušaj)	7				
Čl. 156. Spolno uznemiravanje	1	2			
Ukupno (i postotci po spolnoj zastupljenosti u odnosu na sva KD iz glave X. KZ-a):	46	7 (15,2%)	40 (86,9%)	22 (47,8%)	0
UKUPNO:	1.107	328	827	824	104

U 2014. zabilježeno je ukupno 1.107 **kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji** u kojima je stradalo 1.155 žrtava od kojih su 328 muškarci (28%), a 827 žena (72%). S obzirom da je MUP u odnosu na prošla izvještajna razdoblja značajno unaprijedio vođenje statistike i brojčane pokazatelje, kao i razvrstavanje počinitelja i žrtava po spolu i srodstvu, teško je ovogodišnje podatke komparirati s prošlim izvještajnim razdobljima jer su brojke drastično veće i detaljno razvrstane zbog spomenutog unaprjeđenja u načinu evidencije i prikazivanja

statističkih podataka te njihovih razvrstavanja po raznim kategorijama. Suvislija komparacija podataka biti će moguća tek u idućem izvješću.

Dok bilježimo kontinuirani pad prekršajnih djela nasilja u obitelji, u usporedbi s prošlom godinom **razvidan je trend porasta kako ukupnog broja kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji tako i broja žrtava**. U odnosu na 2013., ukupan broj žrtava ovih kaznenih djela u 2014. porastao je za 276 osoba (povećanje od 23,9%), od čega je 135 žena žrtava kaznenih djela nasilja više nego u 2013. (povećanje od 17,7%), dok je muškaraca žrtava obiteljskog nasilja više za 91 u usporedbi s brojem muških žrtava u 2013. (povećanje od 27,7%).

Iz dostavljenih podataka može se dalje zaključiti da kaznena djela ***Tjelesna ozljeda, Prijetnja i Spolni odnosaj bez pristanka*** čine većinu od ukupnog broja počinjenih kaznenih djela (879 ili 79,4% od ukupnog broja od 1.107 počinjenih KD) s muškarcima kao počiniteljima u 94% slučajeva. Također, u svim kaznenim djelima po broju prednjače muškarci kao počinitelji 824 (88,8%) naspram 104 (11,2%) žene kao počiniteljice (od ukupnog broja od 928 počinitelja/ica). Simptomatično je, nadalje, da među počiniteljima kaznenog djela protiv spolne slobode (*Spolni odnosaj bez pristanka, Silovanje i Spolno uznemiravanje*) nema niti jedna žena.

Ovakav trend dokazuje značajnu i ozbiljnu fizičku i spolnu ugroženost žena od strane bliskih muškaraca. Osim toga, uočen trend, kao i trend smanjenja prekršajnih djela obiteljskog nasilja i značajnog povećanja kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji, predstavlja poprilično alarmantne podatke koji zovu na hitno daljnje unaprijeđenje sustava kažnjavanja, kampanju osvješćivanja javnosti o ovom problemu (posebno muškaraca), edukaciju policije i pravosuđa te rad na prevenciji nasilja u obitelji na svim društvenim razinama.

2.2.3. Problemi koji traju i 'novi trendovi'

Iz podataka o odnosima između počinitelja i žrtve, može se zaključiti da su muškarci – bliski članovi obitelji – nadmoćno počinitelji prekršaja obiteljskog nasilja i kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji prema ženama, kao i to da nasilje u obitelji, iako u prekršajnoj sferi u padu, ipak postaje sve brutalnije, te se stoga polako, ali sigurno seli u sferu kaznenog zakonodavstva. U izvještajnom razdoblju počinjeno je ukupno 879 tjelesnih ozljeda, prijetnji i spolnih odnošaja bez pristanka u preko 90% slučajeva na štetu žena od strane njima bliskih muškaraca. Ovakav **trend brutalizacije obiteljskog nasilja** nerijetko može prouzročiti i najtragičniju posljedicu – ubojstvo bliske osobe. No, s obzirom na nemogućnost kvalitetne komparacije s prethodnim godinama, zbog već spomenutog detaljno unaprijeđenog sustava evidencije, prikazivanja i vođenja podataka MUP-a, ovakav zaključak treba uzeti s dozom rezerve. Ono što je, međutim, bezrezervno jasno, te se provlači kroz sva izvještajna razdoblja, jest to da su **žrtve nasilja u najvećem broju slučajeva žene – najčešće supruge i izvanbračne supruge**. Pravobraniteljica je, naime, u tijeku izvještajnog razdoblja samoinicijativno pokrenula postupke praćenja i analize postupanja nadležnih tijela za ukupno 3 ubojstva koja su se dogodila tijekom ovog izvještajnog razdoblja, a koja su bila posljedica obiteljskog

nasilja. Iz analize postupaka proizlazi da je kod sva tri ubojstva sustav prevencije i/ili sankcije zakazao. Dakle, nadležni centri za socijalnu skrb, policija i pravosuđe, svaki u svojoj domeni, nisu u određenom ključnom trenutku prepoznali opasnost te poduzeli djelotvorne mjere zaštite žrtve iz svoje nadležnosti.

Što se tiče postupanja policije, Pravobraniteljica je uočila da postoji jedan relativno jasan trend koji se provlači kroz sva izvještajna razdoblja. Naime, kod nasilja u obitelji, policija i dalje često prijavljuje ili privodi oba partnera za nasilje. Ovakva praksa, osim što je protivna Protokolu, ukazuje na nedostatan rodno-senzibilni pristup u radu policije te nije u skladu s praksom postupanja koju predlaže Europska unija kad je u pitanju obiteljsko nasilje, kao i međunarodnim konvencijama kojima je RH pristupila,¹³⁰ a prvenstveno Protokolom koji u svojoj toč.1a. detaljno razrađuje način djelovanja i postupanja policije te obveze istih u slučaju obiteljskog nasilja. U prvoj rečenici navedene točke Protokola stoji: „*Cilj protokola postupanja policije je zaštititi žrtvu od nasilja u obitelji...*” Stoga, da bi se ostvario cilj Protokola, ali i svih ostalih zakona i propisa koji definiraju ovu problematiku, potrebno je da policija nepristrano, objektivno i profesionalno i s dovoljno senzibiliteta za odnos snaga između partnera, utvrdi tko je žrtva nasilja u obitelji a tko počinitelj nasilja, nakon čega će poduzimati žurne korake u cilju zaštite žrtve, a progona počinitelja.

Također, *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (Istanbulska konvencija)* vrlo jasno i nedvojbeno osuđuje sve oblike nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.¹³¹

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, na **aktivnosti psihosocijalnog tretmana počinitelja** nasilja u obitelji u kaznenom i prekršajnom postupku utrošeno je 660.760,94 kn od ukupno 760.000 kn, koliko je bilo namijenjeno ovoj aktivnosti u Državnom proračunu (87%). Ministarstvo je do sada izdalo ukupno 85 odobrenja pravnim i fizičkim osobama za

¹³⁰ Direktivu EU-a br. 2012/29/EU o žrtvama kaznenih djela i Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (Istanbulska konvencija) te Preporuka Rec (2002)5 Odbora ministara EU državama članicama o zaštiti žena od nasilja. Spomenutom Direktivom EU-a o žrtvama kaznenih djela, donesenom 2012., uspostavljeni su minimalni standardi u području prava, pomoći i zaštite za žrtve kaznenih djela u EU-u, a u njoj se posebno upućuje na žrtve rodno utemeljenog nasilja, žrtve seksualnog nasilja i žrtve nasilja u bliskim odnosima. Istanbulska konvencija, koju je Vijeće Europe donijelo 2011., prvi je pravno obvezujući regionalni instrument u Europi koji se sveobuhvatno bavi različitim oblicima nasilja nad ženama kao što su psihičko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje, seksualno nasilje i seksualno uznemiravanje.

¹³¹ Ista u svojim temeljnim osnovama također vrlo jasno prepoznaje slijedeće: da je ostvarenje *de iure* i *de facto* ravnopravnosti žena i muškaraca ključni element u sprečavanju nasilja nad ženama; da je nasilje nad ženama manifestacija povijesno nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprečavanja punog napretka žena; da je nasilje nad ženama rodno utemeljeno po svojoj strukturalnoj naravi; da je nasilje nad ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojim se žene prisilno stavlja u podređeni položaj u odnosu na muškarce; da su žene i djevojčice često izložene teškim oblicima nasilja kao što su nasilje u obitelji, seksualno uznemiravanje, silovanje, prisilni brak, zločini počinjeni u ime takozvane "časti" i sakaćenje ženskih spolnih organa, koji predstavljaju tešku povredu ljudskih prava žena i djevojčica i glavnu zapreku postizanju ravnopravnosti žena i muškaraca; da su žene i djevojčice izložene većem riziku rodno utemeljenog nasilja nego muškarci; da kršenje ljudskih prava tijekom oružanih sukoba pogađa civilno stanovništvo, a posebno žene u obliku široko rasprostranjenog ili sustavnog silovanja i seksualnog nasilja te da otvara mogućnost porasta rodno utemeljenog nasilja tijekom i nakon sukoba; da nasilje u obitelji nerazmjerno pogađa žene, da muškarci također mogu biti žrtve nasilja u obitelji; te da su djeca žrtve nasilja u obitelji Ova Konvencija prepoznaje i utvrđuje sve ove oblike nasilja koje mahom pogađa žene, a u težnji za stvaranjem Europe bez nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

provođenje psiho-socijalnih tretmana obiteljskih nasilnika izvan zdravstvenih ustanova. Ukupni broj korisnika tretmana u 2014. bio je 230 osoba, dok su od tog broja zatvorski službenici proveli tretman s ukupno 10 osoba (9 muških i 1 ženskom počiniteljicom obiteljskog nasilja). Unatoč činjenici da sva predviđena sredstva za psiho-socijalni tretman obiteljskih nasilnika/ca nisu utrošena, Pravobraniteljica napominje da neke institucije, npr. Društvo za psihološko pomoć, nisu ovu aktivnost provodili od 2013. iz razloga što su im ponuđena sredstva financijski neprihvatljiva. S tim u vezi, Pravobraniteljica smatra da je potrebno u Državnom proračunu na aktivnosti „*Psihosocijalni tretman u kaznenom i prekršajnom postupku*“ osigurati više financijskih sredstava te osigurati njihovu bolju preraspodjelu.

2.2.4. POSTUPANJE CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB po obvezama iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji

Analizirajući pritužbe građana/ki vezano uz navedenu problematiku, vidljivo je kako se u ovom izvještajnom razdoblju ističe ***neprepoznavanje pojedinih oblika obiteljskog nasilja*** (prvenstveno psihičkog i ekonomskog), a zatim posljedično i njihovo *neprijavljivanje policiji*. I dalje određeni broj stručnih djelatnika/ica smatraju kako određeni oblici obiteljskog nasilja predstavljaju samo „narušene bračne odnose“ te često, a shodno tome, ne poduzimaju mjere koje im nalaže Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (Protokol).

Protokolom su, između ostaloga, propisane i obveze centara za socijalnu skrb u slučajevima obiteljskog nasilja.¹³² Nadalje, u pojedinim slučajevima stručni/e djelatnici/ice, iako su obaviješteni o ponašanju koje bi se nedvojbeno moglo okarakterizirati kao obiteljsko nasilje (a radi se najčešće o fizičkom nasilju), isto ne prijavljuju policiji, već žrtvu (koja je najčešće ženskog spola) upućuju da, ukoliko se nasilje ponovi, isto prijavi policiji. Pritužbe koje se odnose na navedenu problematiku Pravobraniteljica zaprima već dulji niz godina te je očito kako bi se po tom pitanju trebale poduzimati daljnje aktivnosti u cilju edukacije stručnih djelatnika/ica nadležnih centara za socijalnu skrb.

Nadalje, iz pritužbi i ove godine ponovo proizlazi kako u slučajevima obiteljskog nasilja pojedini ***centri ne postupaju s osobitim senzibilitetom za problematiku obiteljskog nasilja***, a što je izričita obveza prema Protokolu¹³³. Naime, iz pojedinih pritužbi proizlazi kako su centri jednako tretirali žrtvu i počinitelja nasilja. U ovakvim situacijama, Pravobraniteljica je utvrđivala povrede koje čine tzv. neizravnu diskriminaciju. Naime, kada se osobe u nejednakom statusu jednako tretiraju, radi se o neizravnoj diskriminaciji iz čl.7.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova.¹³⁴ S druge strane, ponavlja se prošlogodišnja praksa da centri žrtvama uskrate pružiti adekvatni tretman i pomoć, što je u konačnici još više produbljivalo

¹³² Cilj protokola postupanja centara za socijalnu skrb je unaprjeđenje zaštite žrtava nasilja u obitelji, prevencija novog nasilja u obitelji te razvoj mjera zaštite prava i dobrobiti osoba izloženih nasilju u obitelji.

¹³³ Prema toč.2.2. navodi se, između ostaloga, i slijedeće: „U kontaktiranju sa žrtvom nasilja u obitelji centar za socijalnu skrb je dužan postupati s osobitim senzibilitetom za problem obiteljskog nasilja, njegove uzroke i različite pojavne oblike pri čemu će se tijekom svakog postupanja žrtvi iskazivati osobito razumijevanje spram problema obiteljskog nasilja.“

¹³⁴ Čl.7.st.2. propisuje da neizravna diskriminacija postoji kada neutralna norma, kriteriji ili praksa stavlja osobe jednog spola u nepovoljniji položaj.

nepovoljniji položaj žrtava obiteljskog nasilja, naročito po pitanju roditeljske skrbi. S tim u vezi je i obveza iz Protokola prema kojoj su centri prilikom donošenja svih odluka, kojima se odlučuje o pravima i interesima djeteta, dužni osobito utvrđivati postojanje obiteljskog nasilja (toč.8. Protokola).

2.2.4.1. Opisi slučajeva vezano za nasilje u obitelji (Vidjeti Prilog 3.)

2.2.5. Stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2011.-2016. (Nacionalna strategija) u poglavlju VI. („Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji“) sadrži mjeru br.7. koja glasi: „*Osigurati trajno i privremeno stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji sukladno raspoloživim stambenim prostorima.*“ Nacionalna strategija je kao nositelj navedene mjere odredila Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva, a kao sunositelji predviđeni su bili Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama, centri za socijalnu skrb te jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. No, promjenom vlasti 2011., glavnim nositeljem ove mjere određeno je Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova europske unije. Isto Ministarstvo navodi da u 2014. nisu provodili navedenu mjeru te je određen novi nositelj - Državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje.

Pravobraniteljica je u svom dosadašnjem radu značajnu pažnju posvećivala upravo provedbi navedene mjere te je već u svom Izvješću o radu za 2011., a temeljem prikupljenih podataka, ustanovila kako je provedba navedene mjere pokazala nedovoljne rezultate te kako nema naznaka da se počelo stvarati pretpostavke za sustavno i trajno rješavanje potreba zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji. Naime prema podacima Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije, tijekom 2011. su temeljem navedene mjere stambeno bile zbrinute svega 4 osobe – žrtve nasilja u obitelji, dok u kasnijim izvještajnim razdobljima Pravobraniteljica nije zabilježila niti jedan slučaj zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji.

Pravobraniteljica također kontinuirano zaprima pritužbe žena žrtava obiteljskog nasilja vezano uz stambeno zbrinjavanje. Jedna od tih pritužbi odnosi se na pritužiteljicu koja se požalila Pravobraniteljici u vezi postupka stambenog zbrinjavanja, odnosno nemogućnosti ostvarenja istog još od 2013. U ispitnom postupku, Pravobraniteljica je, od strane Državnog ureda za obnovu i stambeno zbrinjavanje, obaviještena da se pravo na stambeno zbrinjavanje može ostvariti jedino u skladu s listama prvenstva koje formiraju uredi državne uprave u županijama, prema raspoloživom stambenom fondu u državnom vlasništvu. Pravobraniteljica je temeljem zaprimljenih informacija, uputila upit nadležnom Uredu državne uprave koji se očitovao kako prema trenutnom zakonodavnom okviru¹³⁵ ne postoji mogućnost stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji sukladno Nacionalnoj strategiji, posebice onih koji traže zbrinjavanje izvan područja posebne državne skrbi¹³⁶.

¹³⁵ Zakon o područjima posebne državne skrbi (NN 51/13).

¹³⁶ Državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje se naknadno očitovao Pravobraniteljici navodeći kako je 20.12.2014. stupio na snagu novi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, NN 147/14. Navedenim

Pravobraniteljica je nakon provedenog ispitnog postupka u konkretnom slučaju zaključila sljedeće: (1) Navedena mjera br.7. Nacionalne strategije se **u praksi ne provodi** jer nadležna državna tijela ne postupaju u cilju njezine provedbe i primjene. (2) Postojeći model stambenog zbrinjavanja prema Zakonu o područjima posebne državne skrbi za žrtve obiteljskog nasilja je **nepovoljan i gotovo bez učinka za žrtve nasilja u obitelji** jer su mnoge žrtve nasilja u obitelji unaprijed isključene iz mogućnosti stambenog zbrinjavanja po tom modelu.

Kao primjer dobre prakse vezano uz stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji, ističe se Grad Zagreb i Zagrebačka strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2011.-2016., temeljem koje je u 2014. *dodijeljeno ukupno 13 stanova* osobama/obiteljima koje su žrtve obiteljskog nasilja.¹³⁷

2.2.6. Zaključno razmatranje i preporuke

Kao i u prethodnim izvještajnim razdobljima, a prema iznijetim podacima može se zaključiti da su i dalje žene (odrasle i mlt.) u većem broju žrtve nasilničkog ponašanja u obitelji, dok su počinitelji nasilja muški članovi obitelji. Žene su i dalje žrtve nasilja u obitelji te kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji s udjelom većim od 70%. I dalje se određeni broj pritužbi građana/nki odnosi na neprepoznavanje pojedinih oblika obiteljskog nasilja (prvenstveno psihičkog i ekonomskog), od strane nadležnih institucija. Pravobraniteljica iz iskustva rada na pritužbama građana/ki zaključuje da je brojka neprijavljenih prekršaja i kaznenih djela obiteljskog nasilja i dalje velika. Uslijed utvrđenih trendova, Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Uvesti posebne policijske odjele s mješovito (muško-ženskim) zaposlenim stručnim i educiranim policijskim kadrom koji će se baviti isključivo obiteljskim nasiljem.
- 2) Kontinuirano educirati policijske službenike/ce o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti i obiteljskom nasilju, međunarodnim standardima, deklaracijama i konvencijama te

zakonom je dodan novi čl.19.a kojim je iznimno predviđena mogućnost stambenog zbrinjavanja izvan Liste prvenstva u posebnim okolnostima kao što su teška oštećenja stambenih objekata zbog požara, poplave i drugih vremenskih nepogoda te teških i zdravstvenih i socijalnih prilika podnositelja/ica zahtjeva ili člana/ica obitelji podnositelja/ice zahtjeva. Međutim, Pravobraniteljica smatra da ni aktualne izmjene navedenog Zakona neće poboljšati položaj žrtva obiteljskog nasilja vezano uz njihovo stambeno zbrinjavanje jer se prema dopuni istog Zakona **stambeno zbrinjavanje može omogućiti žrtvama obiteljskog nasilja samo na području posebne državne skrbi** te nije izravno navedeno da će žrtve nasilja u obitelji moći biti smještene po posebnim okolnostima. U kontekstu navedene problematike Pravobraniteljica je krajem 2014. sudjelovala na okruglom stolu u Osijeku pod nazivom: „*Problemi stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji*“, a koji je organizirao Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, i na kojem se raspravljalo o svim navedenim problemima.

¹³⁷ Od čega je 6 realiziranih zahtjeva iz 2014., a preostalih 7 su zahtjevi iz ranijih godina.

Navedenih 13 osoba/obitelji useljeno je u stanove te je sa najmoprimcima sklopljen ugovor o najmu stana na određeno vrijeme uz obvezu plaćanja zaštićene najamnine. Naime Odlukom o najmu stanova (Službeni glasnik Grada Zagreba 22/09, 3/12, 15/12 i 22/13) propisani su uvjeti, postupak i mjerila za davanje u najam stanova u vlasništvu Grada Zagreba. Temeljem navedene Odluke Grad Zagreb stambeno zbrinjava građane, dodjelom stanova u najam temeljem Konačne liste reda prvenstva te izvan Liste reda prvenstva uz obrazloženo mišljenje nadležnih gradskih ureda temeljem kojih se rješavaju stambena pitanja osoba-obitelji koje se nalaze u iznimno teškom socijalno-zdravstvenom položaju: osobe s utvrđenim 100%-tnim tjelesnim oštećenjem, osobe sa statusom hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata i osobe koje su žrtve obiteljskog nasilja.

pravilnoj primjeni Protokola o zaštiti od nasilja u obitelji, Zakona o zaštiti od obiteljskog nasilja i Prekršajnog zakona kao i ostalog relevantnog zakonodavstva.

- 3) Raščlambu evidentiranih slučajeva prekršaja obiteljskog nasilja kao i kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji dodatno unaprijediti s podacima o broju nepravomoćno i pravomoćno osuđenih počinitelja te o broju recidivista.
- 4) Nastaviti s izdvajanjem sredstava za provođenje psiho-socijalnog tretmana nad nasilnicima u obitelji, s tim da sredstva treba značajno povećati, sustav raspodjele sredstava unaprijediti, a mrežu pružatelja psiho-socijalne pomoći proširiti.¹³⁸
- 5) Kontinuirano educirati radnike/ce centara za socijalnu skrb o potrebi senzibiliziranog pristupa i pružanja cjelovite pomoći žrtvama nasilja (prijava policiji svakog nasilja, ponude za smještaj u sigurnu kuću, rada sa žrtvama u cilju pružanja psihološke i druge pomoći, povezivanja žrtve sa HZZ-om radi pronalaska posla ili uključivanja u neki od programa zapošljavanja žrtava nasilja.
- 6) Kontinuirano djelovati na osvješćivanju društva o tome da obiteljsko nasilje nije privatna stvar, nego kazneno/prekršajno djelo te čim postoji sumnja na takvo što, treba reagirati pozivom policiji.
- 7) Pri provođenju Nacionalne strategije suzbijanja nasilja u obitelji (2011.-2016.) imati u vidu sve mjere i preporuke Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, osobito one koje se odnose na stambeno zbrinjavanje i zapošljavanje žrtava nasilja.
- 8) Usvojiti Prijedlog izmjena i dopuna Kaznenog zakona u smislu definiranja kaznenog djela nasilja u obitelji.¹³⁹
- 9) Osigurati edukaciju državnih odvjetništava i pravosuđa (sudaca) o međunarodnim standardima progona i suđenja za seksualno i obiteljsko nasilje.
- 10) Ministarstvo zaduženo za praćenje provedbe Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2011.-2016. treba odrediti nositelja mjere br.7. te osigurati djelotvornu i učinkovitu provedbu iste na način da nositelju osigura svu potrebnu infrastrukturu (financijsku, pravnu i stambenu) kako bi se mjera u što kraćem roku počela provoditi.¹⁴⁰

¹³⁸ Izdvojena sredstva Ministarstva pravosuđa su minimalna. No, ni kao takva, ne utroše se sva. Primjerice, Društvo za psihološku pomoć (na čiju inicijativu je 2005. i uveden psiho-socijalni tretman počinitelja nasilja u RH) uputilo je Pravobraniteljici dopis u kojem navode kako mjeru psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji nisu provodili od 2013. iz razloga što im Ministarstvo pravosuđa nudi nedostatna sredstva za provođenje mjere. Istovremeno, isto Ministarstvo nije utrošilo sva sredstva predviđena za provedbu mjere u 2014.

¹³⁹ Kako je predloženo u ovom Izvješću te u dopisu Ministarstvu pravosuđa.

¹⁴⁰ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, kao trenutni nositelj mjere br.7., nije izradilo nikakve provedbene propise uslijed čega se na korisnike/ice primjenjuje potpuno neprimjeren Zakon o područjima posebne državne skrbi.

2.3. (NE)SENZIBILIZIRANOST PREKRŠAJNIH SUDOVA PREMA ŽRTVAMA OBITELJSKOG NASILJA

Prema *Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*¹⁴¹ (Protokol) sva su tijela u postupku dužna štititi interese žena izloženih obiteljskom nasilju, sukladno Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i Preporukama Odbora Ujedinjenih naroda zaduženog za praćenje primjene iste Konvencije, kao i ostalih međunarodnih propisa. Navedenim Protokolom je također određeno da je svako državno tijelo dužno prema žrtvama postupati obzirno, na način kojim se poštuje njihovo dostojanstvo, a s ciljem izbjegavanja sekundarne viktimizacije. Nadležna tijela i ustanove dužne su osigurati rodno-senzitivan tretman prilikom postupanja prema žrtvama nasilja. Protokolom je također određen cilj postupanja pravosudnih tijela¹⁴², a taj cilj je što učinkovitije iskoristiti sve zakonske mogućnosti propisane pozitivnim propisima Republike Hrvatske u svrhu zaštite članova obitelji izloženih nasilju u obitelji te im omogućiti sudsku zaštitu radi zaštite njihovog psihofizičkog integriteta i temeljnog prava na život bez nasilja. Konvencije i međunarodni dokumenti nedvojbeno potvrđuju da se rodno utemeljeno nasilje nad ženama odnosi na nasilje usmjereno na žene zbog toga što su žene ili koje nerazmjerno pogađa žene.

Pravobraniteljica je u razmatranju slučajeva nasilja u obitelji imala do sada relativno dobar uvid u postupanje policije i centara za socijalnu skrb, odnosno mogla je pratiti njihovu (ne)senzibiliziranost prema žrtvama obiteljskog nasilja, koje su pretežito žene. S tim u vezi, Pravobraniteljica je davala određena upozorenja, preporuke i prijedloge policiji i centrima za socijalnu skrb. Međutim, razmatrajući dostavljenu policijsku dokumentaciju, dokumentaciju koju su dostavile pritužiteljice – žene žrtve nasilja u obitelji, kao i dokumentaciju koju su dostavili centri za socijalnu skrb, Pravobraniteljica je bila u prigodi da kroz jedno duže razdoblje uočava (ne)senzibiliziranost prekršajnih sudova prema ženama-žrtvama obiteljskog nasilja. Pravobraniteljica je za ovo izvješće o radu izvršila analizu odluka prekršajnih sudova vezano za (ne)senzibiliziranost prema žrtvama obiteljskog nasilja. Pravobraniteljica posebno naglašava da je ova analiza ograničenog karaktera jer su u analizi bili uključeni samo oni predmeti koji su bili razmatrani, odnosno oni predmeti u kojima su dostavljene odluke prekršajnih sudova. Osim toga, Pravobraniteljici su za zauzimanje stavova, u izvjesnoj mjeri, poslužili i navodi iz pojedinih pritužbi žrtava obiteljskog nasilja.

Potrebno je istaknuti činjenicu da su žene-žrtve nasilja dodatno traumatizirane u sudnici jer su najčešće bez ikakve institucionalne podrške ili pratnje, odnosno najčešće su prepuštene same sebi. Naime, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji¹⁴³ policija je pozicionirana kao jedan od ovlaštenih tužitelja. U nadležnosti policije je podizanje optužnog prijedloga pred nadležnim prekršajnim sudom, što u praksi policija to najviše i čini. Osim toga, u nadležnosti

¹⁴¹ Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila 2005. te njegove izmjene i dopune 2006., sadrži niz precizno određenih mjera nadležnih tijela u njihovom postupanju te oblike, sadržaj i način suradnje tijela koja sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja i pružanju pomoć i zaštite osobi izloženoj bilo kojem obliku ili modalitetu nasilja u obitelji (policija, centri za socijalnu skrb, zdravstvene i odgojno-obrazovne ustanove, pravosudna tijela).

¹⁴² Sudovi i državno odvjetništvo.

¹⁴³ NN 137/09, 14/10 i 60/10.

policije je i zastupanje optužnog prijedloga, što u praksi policija ne čini, jer policija redovito izostaje s glavne rasprave pred nadležnim prekršajnim sudom.

Provedenom **analizom presuda (nepravomoćnih i pravomoćnih) prekršajnih sudova uočeno je sljedeće:**

(1) U pojedinim predmetima suci/sutkinje prekršajnih sudova ignoriraju činjenicu da je prekršajno djelo nasilja u obitelji djelo koje se **progoni po službenoj dužnosti**, već se isključivo oslanjaju na iskaz oštećenice – žrtve nasilja, koja uslijed nagovaranja i/ili pritiska, zna prihvatiti ponuđenu blagodat nesvjedočenja i odbije svjedočiti. U tim se slučajevima gotovo redovito donosi oslobađajuća presuda.

Primjerice, u jednom slučaju povodom optužnog prijedloga nadležne policijske postaje, nadležni prekršajni sud je presudio da se okrivljenik oslobađa optužbe. U optužnom prijedlogu policije je navedeno: *... (okrivljenik) je vikao na nju (oštećenicu) - makni se, goni se – i potom ju je rukama snažno odgurnuo od sebe*. Okrivljenik je oslobođen optužbe s obrazloženjem *„da je oštećenica prihvatila blagodat i odbila svjedočiti“*.

U drugom, još drastičnijem slučaju, okrivljenik je također oslobođen optužbe da je počinio nasilje u obitelji. U optužnom prijedlogu nadležne policijske postaje je navedeno da postoji osnovana sumnja da je okrivljenik počinio nasilje u obitelji: *„na način da bi verbalno vrijeđao oštećenicu – e sada ćeš vidjeti, a potom ju je šakom desne ruke udario u lijevu stranu prsa, te da bi se potom okrenuo prema istoj i obratio joj se riječima – sada ćeš vidjeti, zaklat ću te – te rukom prelazio preko vrata imitirajući nož u ruci.“* U ovoj presudi obrazloženje je ispušteno kao nepotrebno.

Ovakvim i sličnim presudama vjerojatno prethodi stav sudaca/kinja da nasilje u obitelji predstavlja privatni problem njenih članova, a što je u potpunoj suprotnosti sa zakonom. Pri tome treba imati u vidu da je zakonodavac nasilje u obitelji inkriminirao kao prekršajno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti, izražavajući stav da nasilje u obitelji nije privatna stvar žrtve, već protupravno ponašanje kojima se ugrožava društveni interes. Međunarodna praksa sve više sugerira da, u slučajevima kada postoje odgovarajući dokazi i kada se to smatra javnim interesom, progon počinitelja nasilja u obitelji treba nastaviti čak i ukoliko žrtva povuče svoju prijavu. To ukazuje na trend sve manjeg oslanjanja na sudjelovanje žrtve i stavljanja odgovornosti za učinkovito gonjenje na stranu državnih tijela.

(2) U pojedinim predmetima suci/sutkinje prekršajnih sudova **ne prepoznaju sve oblike nasilja** u obitelji niti njihov intenzitet. U nekim slučajevima suci/sutkinje znaju imati visok individualni stupanj tolerancije na nasilje pa se u tom smislu zna dogoditi da se na obiteljsko nasilje gleda kao na nasilje koje ne prijeti dobrobiti i sigurnosti žene, već kao na *„međusobno poremećene partnerske odnose, bezazlenu svađu, nesuglasice ili manje prijestupe“*.

Oblik nasilja koji je u praksi **najmanje prepoznatljiv je svakako ekonomsko nasilje**¹⁴⁴. Međutim, ako ga policija i prepozna i utvrdi počinjenje ekonomskog nasilja te shodno tome

¹⁴⁴ **Ekonomsko nasilje** pod kojim se podrazumijeva oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabrana ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana

podnese optužni prijedlog, na prekršajnom sudu može doći do oslobađajuće presude, što zorno pokazuje sljedeći slučaj. Žrtva obiteljskog nasilja (oštećenica) je zatražila intervenciju policije protiv bivšeg supruga navodeći da je isti promijenio bravu na ulaznim vratima zajedničke obiteljske kuće i time joj onemogućio ulazak u kuću. Po utvrđenom činjeničnom stanju, policija je temeljem čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji protiv počinitelja podnijela optužni prijedlog nadležnom prekršajnom sudu. Isti sud je donio presudu kojom se okrivljenik *oslobađa optužbe zbog nedostatka dokaza*. Naime, u obrazloženju iste presude se, između ostalog, navodi „...prema stajalištu Suda najpodesniji način jest predaja ključa oštećenju, tako da ona može nesmetano ulaziti u kuću. Međutim, to pravo je na dispoziciji oštećenju, a ona je pred neovisnim svjedocima, policijskim službenicima, dogovorila da će prethodno nazvati okrivljenika, te pred njim nije tražila da joj okrivljenik preda ključ, niti ga je on predao.“

(3) U pojedinim predmetima suci/sutkinje prekršajnih sudova problemu obiteljskog nasilja ne pristupaju na način kao da su svjesni **rodno-uvjetovane dinamike obiteljskog nasilja**, koja počiva na još uvijek društveno raširenoj pretpostavci kako je iza zatvorenih vrata obiteljskog doma muškarac „glava obitelji“. Osim toga, ne uvažava se u dovoljnoj mjeri povijest obiteljskog nasilja, izostaje senzibiliziranost za višegodišnje žrtve ponavljajućeg nasilja, pa ako se radi o višestrukom počinitelju obiteljskog nasilja, olako se prelazi preko te činjenice. U mnogim je slučajevima vidljivo da su žrtve izložene obiteljskom nasilju tijekom dugog vremenskog razdoblja i da čin nasilja iz optužnog prijedloga nije izolirani incident. Usprkos tome, ponekad se iskazi žrtve nasilja dovode u sumnju na način da se u obrazloženju presude navodi sljedeće: „kontradiktornost izjava, oštećenica je iskazivala dosta nesigurno“, „neuvjerljivost iskaza oštećenice“, „oštećenica je mijenjala iskaz“, „okrivljenik je kategorički poricao i nije bio alkotestiran“, „nije bilo vidljivih tjelesnih ozljeda“ i dr.

(4) **Nesenzibiliziranost u izricanju kazni i primjeni zaštitnih mjera.** Primjećuje se da se u slučajevima brutalnih i ponižavajućih načina izvršenja prekršajnog djela nasilja u obitelji, u slučajevima kada se utvrdi počinjenje prekršaja, okrivljenik često preblago kažnjava. Naime, relativno rijetko se izriču bezuvjetne kazne zatvora, odnosno češće se izriču novčane kazne, nego kazne zatvora, pa se na taj način, ako počinitelj i žrtva nasilja žive zajedno, kažnjavaju oboje, odnosno čitava obitelj.

Posebnu pažnju u promatranim slučajevima zaslužuje **nedovoljna primjena zaštitnih mjera** prema počinitelju¹⁴⁵. Štoviše, možda najučinkovitija zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekoga drugoga stambenog prostora vrlo rijetko se izriče.¹⁴⁶ U onim slučajevima kada policija predloži u optužnom prijedlogu prema počinitelju nasilja primjenu jedne ili više zaštitnih

raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva.

¹⁴⁵ Vrsta, svrha i primjena zaštitnih mjera propisane su čl.50.-58. Prekršajnog zakona (NN 107/07, 39/13 i 157/13) i čl.11.-19. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

¹⁴⁶ Naime, čl.15. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji je propisano da se navedena mjera može primijeniti ako postoji opasnost da bi bez provođenja ove mjere počinitelj mogao ponovno počiniti nasilje.

mjera, za primijetiti je da prekršajni sudovi u velikom broju predmeta ne donose zaštitne mjere niti imaju potrebu obrazložiti zašto nije u konkretnom slučaju primijenjena bilo koja zaštitna mjera. Dakle, u promatranim predmetima uočeno je veliko odstupanje od predloženih i izdanih mjera. Propuštanjem izricanja odgovarajuće kazne i zaštitne mjere šalje se **poruka da nasilje u obitelji predstavlja manje opasni oblik kriminaliteta** i da počinitelji mogu računati na izvjesno razumijevanje prekršajnog suda.

Navedeno potvrđuje konkretan slučaj u kojem je nadležni prekršajni sud (2013.), presudio da je okrivljenik kriv što je istog dana počinio nasilje u obitelji prema supruzi, cit.: *„koju je nakon prepirke, dok je u naručju držala njihovo mlt dijete u prostoru hodnika uhvatio za kosu, srušio na pod i vukao po podu hodnika, a kada se pridigla i otišla sa djetetom u sobu gdje je sjela na krevet, okrivljenik je došao za njom i udario je nogom po desnoj nozi.“* Okrivljeniku je izrečena kazna zatvora u trajanju od 60 dana uz uvjetnu osudu u roku od jedne godine. U obrazloženju presude se navodi: *„Unatoč broju i značenju otegotnih okolnosti koje bi zahtijevale veću kaznu (priroda djela predstavlja teže djelo nasilja u obitelji s obzirom na okrivljenikovu bezobzirnost prema oštećenici i djetetu koje je držala u naručju i dijelilo njezinu sudbinu bacanja na pod i povlačenja po podu) ... primjenjujući uvjetnu osudu ... izbjeci će se stigmatiziranje okrivljenika, kao oca mlt. djeteta, kao obiteljskog nasilnika...“*. U presudi i obrazloženju presude uopće se ne spominje mogućnost primjene zaštitnih mjera. Nakon toga, u istoj obitelji se ponovilo obiteljsko nasilje.

Nadalje, u analiziranim presudama u kojima su počinitelji muškarci, kao olakotne okolnosti navode se: prekršajna neosuđivanost i dosadašnja nekažnjavanost okrivljenika, priznanje ili djelomično priznanje prekršajnog djela, korektno držanje pred sudom, mlt. djeca, imovno ili loše imovno stanje, pomirenje sa žrtvom, loše zdravstveno stanje, djelo počinjeno pod utjecajem alkohola i dr.

(5) O problemima povezanim s tzv. **dvostrukim kažnjavanjem** govorimo kada se na prekršajnom sudu istovremeno izrekne kazna okrivljeniku i okrivljenici, a zapaženo je da se to često događa nakon problematičnog policijskog dvostrukog uhićenja. Naime, problem je u tome što u pojedinim slučajevima prekršajni sudovi ne razlikuju tzv. primarnog počinitelja-najčešće muškarca (koji je u optužnom prijedlogu naveden istovremeno kao okrivljenik i oštećenik) od žrtve nasilja u obitelji-najčešće žene (koja je u optužnom prijedlogu navedena istovremeno kao okrivljenica i oštećenica), odnosno prema njima se postupa jednako ili slično, a što je gotovo uvijek pogrešan pristup. To se najviše uočava usporedbom pojedinih izrečenih kazni i izrečenih zaštitnih mjera u pojedinim slučajevima. Npr., tako se za tjelesno nasilje ili agresiju u kombinaciji s psihičkim nasiljem i prijetnjama, sve počinjeno od strane muškog partnera ili muškarca, a koje nasilje traje duže vrijeme i koje se ponavlja, izriče ista ili nešto manja kazna za počinjeno psihološko nasilje (verbalno nasilje) ili nasilje koje bi moglo biti tretirano kao neka vrsta samoobrane, a počinjeno najčešće od strane ženske partnerice ili žene. Takvo uočeno nesenzibilizirano postupanje prekršajnih sudova može imati za posljedicu da prave i istinske žrtve obiteljskog nasilja u budućnosti ne žele ili odustaju od prijavljivanja nasilja u obitelji.

Na primjer, nadležni prekršajni sud je (2014) presudio da su prvookrivljenik i drugookrivljena krivi što su, cit.: *...kao supružnici počinili međusobno nasilje u nazočnosti njihovog mlt.*

djeteta, na način da je drugookrivljena vrijeđala svog supruga riječima: - Samo bježiš doma mamici, skupa niškoristi od tebe, daj pogledaj se kako izgledaš, ne znam što sam vidjela u tebi i zašto sam se za tebe udala! – nakon čega je prvo-okrivljenik držeći u naručju njihovo zajedničko dijete, dva puta udario nogom u stražnjicu drugookrivljenu, zbog čega je ista otišla u WC i zaključala vrata te plakala i dozivala upomoć, a nakon izlaska iz WC-a rekla svom suprugu, prvo-okrivljeniku da su mu roditelji važniji od nje i djeteta, nakon čega je prvo-okrivljenik jedanput vanjskim dlanom ruke udario drugo-okrivljenicu u predjelu čela, govoreći joj da će dobiti još batina.“ Prvookrivljenom je izrečena kazna zatvora u trajanju od 15 dana, a drugo-okrivljenici je izrečena kazna zatvora u trajanju od 10 dana te je prema oboje primijenjena uvjetna osuda u trajanju 6 mjeseci i primijenjena zaštitna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana u trajanju od 6 mjeseci.

Osim navedenog, uočen je i problem dvostrukog nekažnjavanja o kojem govorimo onda kada se na prekršajnom sudu donese presuda kojom se istovremeno i okrivljenik i okrivljenica oslobađaju optužbe. Takve oslobađajuće presude često nemaju nikakvo obrazloženje. Međutim, u većini slučajeva postoji povijest obiteljskog nasilja i nekoliko presuda u kojima je već utvrđeno počinjenje obiteljskog nasilja od strane muškog partnera. Takva praksa prekršajnih sudova može biti jednako štetna za žrtve obiteljskog nasilja, kao i dvostruko kažnjavanje.

(6) U nekim promatranim slučajevima uočeno je da prekršajni sudovi još uvijek nedovoljno koriste **mjeru zadržavanja**¹⁴⁷ počinitelja obiteljskog nasilja. Osim policije, prekršajni sudovi imaju neobičnu važnu ulogu u zadržavanju¹⁴⁸ počinitelja obiteljskog nasilja u obitelji. Počinitelja obiteljskog nasilja, koji je od strane policije uhićen i doveden na prekršajni sud, pojedini prekršajni suci/sutkinje nisu skloni zadržati odnosno donijeti rješenje o zadržavanju. To je posebno uočeno u nekim slučajevima težih oblika nasilja u obitelji, ponavljajućeg nasilja te prijetnji.

(7) Neprimjereno **dugo trajanje prekršajnih postupaka**. Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji¹⁴⁹ i Protokolom¹⁵⁰ je propisana hitnost i žurnost u postupanju prekršajnih sudova. Premda je prekršajni postupak u praksi brži od kaznenog postupka, neki prekršajni postupci traju neopravdano dugo, čak i po nekoliko mjeseci. Još veći je problem ako su zatražene

¹⁴⁷ Čl.135. Prekršajnog zakona (NN 107/07, 39/13 i 157/13) je propisano: *Ako je protiv određene osobe podnesen optužni prijedlog za prekršaj vezanom za nasilje u obitelji sud može sam ili na prijedlog tužitelja odrediti zadržavanje te osobe ako: 1. postoje okolnosti koje upućuju na opasnost da će pobjeći (krije se i dr.), 2. postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će ometati prekršajni postupak utjecajem na svjedoke ili sudionike, 3. osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti istovrsni prekršaj. Zadržavanje može trajati dok za to postoje razlozi zbog kojih je određeno ali ne dulje od petnaest dana računajući u to i vrijeme uhićenja.*

¹⁴⁸ U Protokolu pod e) Pravosudna tijela, u toč.7. je određeno: *Zbog počinjenog nasilja u obitelji suci prekršajnih sudova i istražni suci osigurati će prihvat dovedenog okrivljenika odnosno osumnjičenika radi određivanja zadržavanja u prekršajnom, odnosno određivanja pritvora u kaznenom postupku, te ispitati dovedenu osobu i odlučiti o načinu vođenja daljnjeg postupka.*

¹⁴⁹ Čl.5. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji je propisano: *1) Sva nadležna tijela koja poduzimaju radnje vezane za nasilje u obitelji postupati će hitno. (2) Svi postupci pokrenuti po ovom Zakonu su hitni.*

¹⁵⁰ U Protokolu pod e) Pravosudna tijela, u toč.1. je određeno: *U predmetima vezanim uz nasilje u obitelji postupati žurno.*

zaštitne mjere, koje su po svojoj svrsi i naravi hitne. Dodatni je problem što u nekim slučajevima prekršajni sudovi ne obavještavaju automatski žrtvu nasilja o svojoj odluci.

Zaključno, Pravobraniteljica **predlaže**:

- 1) Sustavno provoditi edukaciju sudaca/sutkinja prekršajnih sudova u okviru koje bi se provodila neophodna senzibilizacija prema žrtvama nasilja u obitelji.

2.4. DRUGI OBLICI NASILJA

2.4.1. Partnersko nasilje

Najšira definicija partnerskog nasilja je svako nasilje koje se odvija u okviru jednog para. Prema više međunarodnih dokumenta partnersko nasilje se smatra kao rodno uvjetovano nasilje koje je usmjereno protiv žena od strane njihovih intimnih partnera, uključujući sadašnje ili bivše supružnike ili intimne partnere. Međutim, hrvatsko zakonodavstvo nije još usklađeno s Istanbulskom konvencijom jer ne pruža jednaku zaštitu od nasilja svim ženama. Naime, u puno boljoj poziciji su žene koje jesu ili su bile u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, u odnosu na žene koje jesu ili su bile u partnerskoj intimnoj vezi, ali ta veza ne može se smatrati izvanbračnom zajednicom¹⁵¹ jer nema *bitnih elemenata izvanbračne zajednice*. Hrvatsko zakonodavstvo pod pojmom obitelji smatra odnose koji se vežu uz brak, izvanbračnu zajednicu, srodstvo, tazbinu i zajedničko kućanstvo. Dakle, isključen je odnos partnera koji nisu imali ili nemaju zajedničko prebivalište ili njihov zajednički život ne ispunjava zahtjeve za postojanje izvanbračne zajednice. S obzirom na prisutnu široku rasprostranjenost svih oblika nasilja nad ženama u Republici Hrvatskoj, kao i neravnopravnost žena na svim razinama društva, kao i neodgovarajući zakonodavni, pravosudni i društveno-politički odgovor u cilju sprječavanja nasilja nad ženama, od iznimne je važnosti da Istanbulska konvencija bude što prije ratificirana i implementirana u Republici Hrvatskoj.

Pravobraniteljica je u 2014. nastavila s aktivnostima vezano za suzbijanje partnerskog nasilja, pa je redovito ukazivala i isticala da se nasilje prema ženama ne odvija samo u bračnim i izvanbračnim zajednicama, već u velikoj mjeri uključuje nasilje prema ženama u partnerskoj vezi, kao nasilje prema bivšim partnericama. Pravobraniteljica je također naglašavala važnost koordinacije između institucija s ciljem bolje provedbe postojećih zakona o ograničavanju i suzbijanju tog oblika nasilja. I tijekom 2014., Pravobraniteljica je zaprimila pritužbe građanki koje su smatrale da im nije pružena odgovarajuća policijska zaštita od pretežno bivših partnera, odnosno da su izostankom odgovarajuće zaštite - spolno diskriminirane.

Bez obzira na nezadovoljavajući zakonodavni okvir u Republici Hrvatskoj vezano za pružanje zaštite u partnerskoj vezi, u praksi zaštita osoba u partnerskoj vezi od nasilja odvija se na dva načina:

¹⁵¹ Prema važećem Obiteljskom zakonu, izvanbračna zajednica je životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno dijete.

- Prvi način je da ako policija utvrdi da se radi o partnerskoj vezi (sadašnjoj ili bivšoj) koja ima elemente izvanbračne zajednice, tada se ta partnerska veza izjednačava s izvanbračnom zajednicom te se zaštita shodno tome pruža sukladno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. Međutim, takva praksa nije jedinstvena i ona se razlikuje od jedne do druge policijske uprave i policijske postaje. U tom smislu Pravobraniteljica je prijašnjih godina davala policiji odgovarajuća upozorenja i preporuke.

- Drugi način je da se prekršajna odredba iz čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova¹⁵² može primijeniti na slučajeve nasilja u partnerskim vezama. S tim u vezi, Pravobraniteljica je više puta isticala i apelirala na primjenu navedene prekršajne odredbe u slučajevima nasilja u partnerskim vezama.

2.4.1.1. Postupanje policije i prekršajnih sudova - prepreke

Vezano za pokretanje prekršajnih postupka zbog počinjenja prekršaja iz čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je redovito pribavljala podatke od MUP-a o slučajevima u kojima je policija podnijela optužni prijedlog. Prema dostavljenim podacima, vidljivo je da je broj prekršajnih postupaka počevši od 2010. (kada je evidentiran samo jedan prekršajni postupak) do 2012. bio u porastu.

Prema dostavljenim podacima za 2014., od strane policije ukupno je pokrenuto 28 prekršajnih postupaka prema počiniteljima/icama - od toga 24 prema osobama muškog spola, a 4 prema osobama ženskog spola. Ukupno pravomoćnih sudskih odluka je 11, od toga 10 prema osobama muškog spola, a 1 prema osobi ženskog spola. Ukupno je izrečeno 8 novčanih kazni, od toga 7 osobama muškog spola, a 1 osobi ženskog spola. 3 osobe su oslobođene, od toga 2 su muškog spola, a 1 je ženskog spola. Samo prema 1 osobi muškog spola primijenjena je odgojna mjera.

Tablica: Prekršajni postupci prema počiniteljima/cama - razvrstano po spolu

	M	Ž	Ukupno
POKRENUTI PREKRŠAJNI POSTUPCI	24	4	28
Počinitelji/ce	24	4	28
Pravomoćne sudske odluke	10	1	11
Novčane kazne	7	1	8
Mjere opreza	0	0	0
Zaštitne mjere	0	0	0
Odgojne mjere	1	0	1
Oslobođeni/e	2	1	3

¹⁵² Čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova glasi: "Tko s ciljem prouzročenja straha drugoga ili stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja na temelju razlike u spolu, bračnom ili obiteljskom statusu, ili spolnoj orijentaciji povrijedi njegovo dostojanstvo, kazniti će se za prekršaj novčanom kaznom od 5.000,00 do 30.000,00 kuna".

Uspoređujući te podatke s prethodnim godinama, jasno je vidljiv trend daljnjeg opadanja broja optužnih prijedloga pa tako i počinitelja/ica predmetnog prekršajnog djela¹⁵³. Taj pad se može objasniti činjenicom da su neki prekršajni sudovi (npr. Prekršajni sud u Rijeci) započeli s praksom odbacivanja optužnih prijedloga koje je podnijela policija s obrazloženjem da policija nije ovlaštena tužitelj po čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova. U tom smislu, Pravobraniteljica je već ranije uputila preporuku Visokom prekršajnom sudu Republike Hrvatske, u kojoj ga je detaljno upozнала s problemima i preprekama u primjeni čl.31. navedenog Zakona. Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske bi trebao zauzeti stav o tome tko je, osim nadležnog općinskog državnog odvjetništva, ovlaštena tužitelj prema čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova. U onim slučajevima u kojima nadležni prekršajni sudovi smatraju da policija nije ovlaštena tužitelj, Pravobraniteljica je predlagala i predlaže da policija uputi inicijativu nadležnom državnom odvjetništvu za pokretanje prekršajnog postupka jer nadležni državni odvjetnik može podnijeti optužni prijedlog za sve prekršaje.¹⁵⁴

Vezano za istu problematiku, Pravobraniteljica je zatražila podatke od Ministarstva pravosuđa povezane s prekršajnom odredbom iz čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova, za razdoblje 2014. i to o: broju pokrenutih prekršajnih postupaka, broju okrivljenika/ca po spolu, broju počinitelja/ica prekršajnog djela po spolu, broju pravomoćnih sudskih odluka, broju osoba po spolu kojima su izrečene novčane kazne i broju osoba po spolu kojima su izrečene zaštitne mjere i mjera opreza. *Međutim, s obzirom na to da Ministarstvo pravosuđa u ožujku 2015. očekuje od prekršajnih sudova dostavu tabelarnih prikaza podataka za 2014., do pisanja ovog izvješća ti podaci nisu dostavljeni Pravobraniteljici.*

2.4.2. Prijedlozi i zaključna razmatranja

Sve dok se ne izvrše potrebne zakonodavne promjene, Pravobraniteljica smatra da odgovarajuća zaštita žrtava partnerskog nasilja može ići u dva pravca. U prvom se radi o slučajevima kada partnerska veza ima obilježja ili elemente izvanbračne zajednice (partneri su trajnijoj ekonomskoj i emotivnoj vezi). U tom slučaju partnerima bi se pružala zaštita od nasilja koja je izjednačena sa zaštitom od nasilja u obitelji. Drugi pravac je pokretanje prekršajnih postupka prema čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova jer se taj zakonski mehanizam pokazao relativno učinkovit u suzbijanju zabranjenog diskriminatornog ponašanja. Pravobraniteljica također smatra da bi se trebala propisati i kazna zatvora pri kažnjavanju težih pojava oblika opisanog djela prekršaja te odgovarajuće zaštitne mjere. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **predlaže:**

¹⁵³ U 2013. evidentirano je 34 počinitelja/ica prekršajnog djela iz čl.31., a od toga su 32 osobe muškog spola i 2 osobe ženskog spola. U 24 slučaja nadležni prekršajni sudovi donijeli su pravomoćne sudske odluke, i to novčanu kaznu u 15 slučajeva, zaštitnu mjeru u 2 slučaja, dok su u 7 slučajeva osumnjičeni oslobođeni optužbe.

¹⁵⁴ Prema čl.109. st.1. Prekršajnog zakona (NN 107/07, 39/13 i 157/13) ovlaštena tužitelji su: 1. državni odvjetnik, 2. tijelo državne uprave, 3. pravna osoba s javnim ovlastima, 4. oštećenik. Prema čl.110.st.1. Prekršajnog zakona, državni odvjetnik može podnijeti optužni prijedlog za sve prekršaje.

- 1) Pravobraniteljica predlaže Hrvatskom saboru da što prije pokrene postupak ratifikacije *Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, kako bi se u Republici Hrvatskoj izradio sveobuhvatni okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama, uključujući i žene u partnerskim vezama.
- 2) Uvesti zakonodavne promjene, i to u Kazneni zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji na način da u smislu navedenih zakona obitelj čine i osobe (žrtve i počinitelji partnerskog nasilja) koje nikada nisu živjele zajedno, ali jesu ili su bile u intimnoj vezi.

2.4.3. Silovanje

Kazneni zakon¹⁵⁵ (KZ) u glavi XVI. sadrži kaznena djela protiv spolne slobode, a u koja djela spadaju spolni odnošaj bez pristanka i silovanje.¹⁵⁶ Prema statističkim podacima Ministarstva unutarnjih poslova, a vezano uz kaznena djela počinjena *među bliskim osobama*, tijekom 2014. zabilježena su 22 kaznena djela iz čl.152. spolni odnošaj bez pristanka, od čega je u čak 20 slučajeva (90,9%) žrtva bila ženskog spola. Kazneno djelo iz čl.153. silovanje zabilježeno je 16 puta, kazneno djelo iz čl.153. silovanje u svezi čl.34. (pokušaj) zabilježeno je 7 puta. U navedenim kaznenim djelima oštećene su ukupno 23 osobe od čega je 20 žena. U svim navedenim slučajevima počinitelji su bili muškarci.

Ukoliko se u navedenim slučajevima promotre podaci o *srodničkim odnosima* između oštećene osobe i počinitelja/ice navedenih kaznenih djela, vidljivo je kako su *najčešći počinitelji supruzi, a žrtve supruge*¹⁵⁷, a zatim slijede izvanbračni supruzi kao počinitelji te izvanbračne supruge kao žrtve. Navedena kaznena djela su puno rjeđe počinjena između bivših bračnih (u jednom slučaju), odnosno bivših izvanbračnih drugova (u tri slučaja), pri čemu su u svim slučajevima žrtve bile bivše supruge, odnosno izvanbračne supruge.

Prema podacima o *ukupnom broju* kaznenih djela evidentiranih u 2014., a koja se odnose na glavu XVI. (kaznena djela protiv spolne slobode) KZ-a: evidentirana su 44 kaznena djela spolnog odnošaja bez pristanka (čl.152.) te 26 kaznenih djela spolnog odnošaja bez pristanka (čl.152./154.); evidentirano je 57 kaznenih djela silovanja iz čl.153. te 15 kaznenih djela silovanja u pokušaju¹⁵⁸. U odnosu na oštećene osobe, iz dostavljenih podataka proizlazi kako je kaznenim djelom spolnog odnošaja bez pristanka (čl.152. KZ-a) bilo oštećeno ukupno 70

¹⁵⁵ NN 125/11, 144/12.

¹⁵⁶ U čl.152. st.1., spolni odnošaj bez pristanka opisan je kao kazneno djelo koje počini onaj „tko s drugom osobom bez njezinog pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju“, dok je u čl. 153.st.1. opisano kazneno djelo silovanja koje čini onaj „tko djelo iz čl.152.st.1. ovoga Zakona počini uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe“. Pritom oba navedena kaznena djela imaju i svoje kvalifikatorne oblike ukoliko su počinjena prema bliskim osobama (čl.154. KZ-a).

¹⁵⁷ Naime u 11 od ukupno 22 zabilježena kaznena djela iz čl. 152. u svezi čl. 154. te u 11 od ukupno 16 zabilježenih kaznenih djela iz čl.153. u svezi čl. 154.KZ-a počinitelji su supruzi, a žrtve supruge.

¹⁵⁸ Navedeni podaci se odnose samo na punoljetne osobe.

osoba, od čega su njih 61 ženskog spola (udio od 87,1%); kaznenim djelom silovanja (čl.153.) oštećeno je 99 osoba, od čega 87 žena (udio od 87,8%).

Za razliku od prijašnjih godina, tijekom kojih je Pravobraniteljica zaprimila pritužbe vezano uz spolno nasilje (kao prekršaj iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji) i silovanje počinjeno isključivo od strane članova/ica obitelji, odnosno bliskih osoba, tijekom 2014. Pravobraniteljica je postupala po dvije pritužbe koje su se odnosile na **silovanje koje je bilo počinjeno od strane trećih osoba**. Za prvi takav slučaj, a koji se odnosi na grupno silovanje maloljetnice na plaži u Zadru, Pravobraniteljica je saznala putem medija te je na vlastitu inicijativu provela postupak. Naime, u konkretnom slučaju sporna je bila pravna kvalifikacija predmetnog događaja koji je, prema medijskim napisima, bio pogrešno okvalificiran kao spolni odnošaj bez pristanka, a ne silovanje za koje je propisana teža kazna. U drugom slučaju radilo se o pritužbi žene Romkinje koja je navela kako je prilikom liječničkog pregleda iz područja ortopedije bila silovana od strane liječnika, a što je prijavila i nadležnim institucijama koje nisu poduzele adekvatne mjere. Postupajući po navedenim pritužbama, Pravobraniteljica je uočila kako žrtve takvih kaznenih djela imaju dugotrajne posljedice, a društvena stigma koja je još uvijek prisutna samo dodatno pogoršava njihov ionako nepovoljniji položaj. Žrtvama je, pored pravne pomoći, nužno pružiti i liječničku, uključujući i psihološku pomoć. Pritom je posebno važna senzibilizacija stručnjaka/inja koji/e rade s takvim žrtvama, uključujući pritom i djelatnike/ice pravosudnih tijela, a koji/e također imaju neposredan kontakt sa žrtvama.

2.4.3.1. Opis slučaja vezano za silovanje (Vidjeti Prilog 4.)

2.5. RODITELJSKA SKRB

Pritužbe iz područja roditeljske skrbi, kao i prijašnjih godina, u značajnom broju slučajeva podnosili su očevi/muškarci. Međutim bez obzira na to tko se pritužuje (očevi ili majke), Pravobraniteljica uočava kako se pritužbe i dalje odnose na povredu načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi, odnosno na neravnopravni tretman roditelja pred nadležnim centrom za socijalnu skrb, a koji je – prema mišljenju roditelja – uvjetovan upravo njihovim spolom. Pritom se očevi u najčešćem broju slučajeva i dalje pritužuju na pristranost stručnih djelatnika/ica nadležnih centara za socijalnu skrb u korist majke, odnosno na postojanje **spolnih stereotipa** na području roditeljske skrbi, dok se majke učestalo pritužuju na **nesenzibiliziranost stručnih djelatnika/ica vezano uz obiteljsko nasilje** kojem su bile izložene.

Temeljem provedenog ispitnog postupka, a imajući u vidu i *Preporuku Rec (2006)*¹⁹ Odbora ministara državama članicama o politici podrške pozitivnom roditeljstvu od 13.12.2006., kao i odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova i Obiteljskog zakona prema kojem roditelji ravnopravno, zajednički i sporazumno skrbe o djetetu, te odredbe Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, posebice odredbu toč.8. Protokola prema kojoj je centar pri

donošenju svih odluka kojim se odlučuje o pravima i interesima djeteta *dužan osobito utvrđivati postojanje obiteljskog nasilja*, Pravobraniteljica je odlučivala o (ne)postojanju diskriminacije. Pritom Pravobraniteljica nije ulazila u procjenu najboljeg interesa djeteta¹⁵⁹, ali je naglašavala kako je ravnopravno roditeljstvo svakako ono roditeljstvo koje je u najboljem interesu djeteta, naravno ukoliko su oba roditelja sposobna za skrb o djetetu.

Pravobraniteljica je u svom radu nailazila na primjere propusta prilikom postupanja policije i centara za socijalnu skrb. Tako je bilo slučajeva u kojima ***policija nije iskazala dovoljnu senzibiliziranost za sve oblike obiteljskog nasilja*** što se posebno odnosi na psihičko i ekonomsko nasilje – oblike nasilja koji nisu poput fizičkog nasilja toliko očiti i lako dokazivi, ali zato nisu nimalo manje pogubni i štetni po pojedinca/ku. Primjerice, policijski djelatnici nisu znali prepoznati *protupravnu izolaciju i ugrožavanje slobode kretanja* iz čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

Ono što se nameće kao poteškoća u radu centara za socijalnu skrb je ***nepravovremeno prijavljivanje svih saznanja o sumnji na obiteljsko nasilje*** nadležnoj policijskoj postaji te na taj način neispunjavanje obveza iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji koje nalaže žurno postupanje u takvim slučajevima u svrhu kvalitetne prevencije. Protokol također nalaže da centri imaju dužnost postupati s osobitim razumijevanjem za problem obiteljskog nasilja, njegove uzroke i različite pojavne oblike, a bilo je slučajeva u kojima postupanje Centra ***nije bilo dovoljno senzibilizirano za činjenicu da je pritužiteljica žrtva obiteljskog nasilja***. Jednako tretiranje oba bračna druga je poželjno, ali ne i u okolnostima kada se s jedne strane radi o počinitelju, a s druge strane o žrtvi nasilja u obitelji. Zabilježena je i pristranost Centra u odnosu prema ocu kada je ***bez osnove favorizirana majka djeteta*** bez da su s ocem ostvareni kontakti u cilju donošenja objektivne i nepristrane procjene o tome tko bi bio prikladniji skrbnik djetetu. Pored toga, zabilježeni su i slučajevi ***neopravdane zabrane ostvarivanja susreta oca s djetetom*** (od strane majki) prilikom kojih Centar nije aktivno i adekvatno reagirao na prigovore očeva.

U određenom broju slučajeva ipak se nije radilo o spolnoj diskriminaciji već o *nerazriješenom partnerskom odnosu* roditelja ili o sumnji na *roditeljsku manipulaciju* djecom. Također je uočeno kako u pojedinim slučajevima, prema izvješćima nadležnih centara, postoji sumnja na obiteljsko nasilje, a uslijed kojega je žrtva - najčešće majka sa djecom - boravila i u sigurnoj kući. U takvim situacijama pojedine pritužbe, koje su često podnosili očevi, odnosile su se i na *nezadovoljstvo boravkom majke i djece u sigurnoj kući*, kao i općenito načinom rada sigurnih kuća, dok su se pojedini očevi radi navedenog Pravobraniteljici obraćali i više puta, unatoč dobivenim odgovorima.

Pravobraniteljica je tijekom 2014. provela **dva istraživanja**, a vezano uz ostvarivanje susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi, budući je uočeno da se određen broj pritužbi odnosi upravo na navedenu problematiku. Pritom se jedno istraživanje odnosi na postupanje centara za socijalnu skrb vezano uz navedeno dok se drugo istraživanje odnosi na

¹⁵⁹ Interes djeteta je u nadležnosti Pravobraniteljice za djecu.

ovršne, odnosno sudske postupke radi predaje djeteta roditelju i radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom. (Vidjeti toč.2.5.3. i 2.5.4.)

2.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke

U skladu s promicanjem načela ravnopravnosti spolova i pridavanja jednake važnosti ulogama majke i oca u odgoju i odrastanju djece za njihov skladan i cjelovit razvoj, Pravobraniteljica i dalje posebnu pozornost posvećuje nastojanjima za unaprjeđenjem rada centara za socijalnu skrb i policije u slučajevima razrješavanja pojedinačnih sporova između roditelja, a sve s ciljem iznalaženja najboljih rješenja za njih same i za njihovu djecu, pritom pazeći da se poštuju sva propisana jamstva zabrane diskriminacije i osiguravanja jednakog postupanja na osnovi spola. Zaključno valja istaknuti, kao vrlo ohrabrujuću okolnost, dobru suradnju s policijom te iznimna kooperativnost centara za socijalnu skrb koji redovito uvažavaju preporuke Pravobraniteljice te unaprjeđuju svoj rad. Kako bi se takav pozitivan trend nastavio, uzimajući u obzir navedeno, Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Primjenjivati posebno senzibiliziran pristup u slučajevima u kojima je prisutno obiteljsko nasilje, bez obzira na to o kakvom obliku nasilja se radi.
- 2) Dosljedno primjenjivati smjernice iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji s ciljem pravovremene reakcije prema nadležnoj policijskoj postaji.
- 3) Vrednovati svaki slučaj ponaosob i izbjegavati primjenjivanje stereotipne percepcije o majkama kao *a priori* boljim skrbnicama o djeci, bez odgovarajuće stručne procjene neovisno o spolu roditelja.

2.5.2. Opisi slučajeva u području roditeljske skrbi (Vidjeti Prilog 5.)

2.5.3. ISTRAŽIVANJE o poteškoćama u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi

Kao svojevrсни nastavak prošlogodišnjih istraživanja vezanih uz roditeljsku skrb, Pravobraniteljica je tijekom 2014. provela istraživanje o poteškoćama u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi s obzirom da se pojedine pritužbe građana/ki, kao i prijašnjih godina, odnose upravo na navedeni aspekt roditeljske skrbi.

Prema Obiteljskom zakonu¹⁶⁰, ukoliko dijete živi odvojeno od jednog ili oba roditelja, ono ima pravo na susrete i druženja s roditeljima (čl.87.st.3.). Prema istom Zakonu, ukoliko roditelji ne žive u obiteljskoj zajednici, sud će odlučiti s kojim roditeljem će dijete živjeti te odrediti način i vrijeme susreta i druženja djeteta s drugim roditeljem (čl.100.st.1.). Pritom treba napomenuti kako roditelji, bez obzira da li žive zajedno ili odvojeno, ravnopravno, zajednički i sporazumno skrbe o djetetu (čl.99.st.1.).

¹⁶⁰ NN 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15.

U cilju provedbe navedenog istraživanja od svih centara za socijalnu skrb i njihovih podružnica na području Republike Hrvatske¹⁶¹ zatraženi su podaci o broju intervencija¹⁶² u kojima su centri za socijalnu skrb tijekom 2014. postupali vezano uz poteškoće jednog roditelja (koji ne živi s djetetom) u ostvarivanju susreta i druženja s djetetom (koje živi s drugim roditeljem) kao i o *spolnoj strukturi roditelja* koji su se radi navedenog obraćali centrima za socijalnu skrb. Također su zatraženi i podaci o broju takvih predmeta u kojima postoji sudska odluka koja regulira navedeno te podaci o *bračnom statusu roditelja* (da li su roditelji u braku, odnosno razvedeni, da li su u izvanbračnoj zajednici ili su bili u njoj, odnosno da li se radi o slučajevima u kojima roditelji nisu nikada bili u obiteljskoj zajednici). Pored navedenih podataka, Pravobraniteljica je zatražila i završni komentar vezano uz predmetnu problematiku.

Zatražene podatke dostavili su gotovo svi centri za socijalnu skrb¹⁶³ i njihove podružnice¹⁶⁴.

2.5.3.1. Analiza podataka – spolna struktura roditelja

Iz prikupljenih podataka proizlazi kako su centri za socijalnu skrb u Republici Hrvatskoj tijekom 2013. intervenirali u 3.544 slučaja, a vezano uz poteškoće u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi. Proizlazi kako je najviše takvih intervencija pruženo na području Grada Zagreba (preko 1.000 intervencija), te na području Zagrebačke (294 intervencije), Sisačko-moslavačke (270 intervencija) i Splitsko-dalmatinske županije (263 intervencije). Najmanje takvih intervencija pruženo je na području Ličko-senjske (svega 16 intervencija) te Požeško-slavonske (33 intervencije) i Virovitičko-podravске županije (56 intervencija).

Analizom spolne strukture tražitelja/ica predmetnih intervencija, proizlazi kako su **u 63% slučajeva očevi bili ti koji su se obraćali centru za pomoć, dok su majke to činile u 37% slučajeva**. Ovi podaci su svakako posljedica činjenice da u preko 80% slučajeva djeca po prestanku obiteljske zajednice nastavljaju živjeti s majkom¹⁶⁵ te su stoga očevi ti koji u najvećem broju slučajeva ostvaruju susrete i druženja s djecom. Gledano po županijama, najveći udio očeva tražitelja intervencija bio je u Virovitičko-podravskoj (82%), Ličko-senjskoj (81%) i Šibensko-kninskoj županiji (77%), dok je najmanji udio očeva tražitelja intervencija (a time ujedno i najveći udio majki tražiteljica intervencija) bio u Zadarskoj

¹⁶¹ Prema podacima na službenim stranicama Ministarstva socijalne politike i mladih (www.mspm.hr), u mjesecu listopadu 2014. (kada je istraživanje provedeno) u Republici Hrvatskoj je bilo ukupno 119 centara za socijalnu skrb, uključujući i njihove podružnice.

¹⁶² Pravobraniteljica napominje kako su pojedini centri za socijalnu skrb dostavili nepotpune podatke, a pojedini su dostavili podatke o broju obitelji u kojima su intervenirali radi ostvarivanja susreta i druženja, iako su zatraženi podaci o ukupnom broju *svih intervencija* (što znači da u jednoj obitelji može tijekom godine biti više intervencija radi navedenog). Stoga prilikom analize podataka treba imati u vidu navedenu neujednačenost u prikupljanju podataka.

¹⁶³ Jedini centar za socijalnu skrb koji do trenutka izrade ovog teksta nije dostavio zatražene podatke, unatoč pozornici, je **Centar za socijalnu skrb Pula**.

¹⁶⁴ Napominje se kako su pojedine podružnice same dostavile zatražene podatke, a to su slijedeće podružnice: CZSS Zabok, Podružnica Klanjec, CZSS Crikvenica, Podružnica Rab, CZSS Rijeka, Podružnica Vrbovsko, Čabar i Delnice, CZSS Senj, Podružnica Otočac, CZSS Split, Podružnice Solin i Kaštela, CZSS Pazin, Podružnica Buzet te sve podružnice CZSS Zagreb. Za preostale podružnice podatke su dostavili njihovi matični centri za socijalnu skrb.

¹⁶⁵ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

(55%), Karlovačkoj (57%) te Dubrovačko-neretvanskoj (57%) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (58%).

Vezano uz postojanje sudske odluke o susretima i druženjima roditelja s djetetom, analizom dostavljenih podataka proizlazi kako je u 64% svih pruženih intervencija postojala sudska odluka o navedenom. Pritom je samo u dvije županije udio navedenih sudskih odluka bio manji od 50% - to su Karlovačka – 34% i Brodsko-posavska županija – 49,5% - dok je istodobno taj udio u pojedinim županijama prelazio i 80% (npr. u Međimurskoj je iznosio oko 85%). Navedeno ukazuje kako i *unatoč postojanju sudskih odluka* kojima se reguliraju susreti i druženja, roditelji nažalost i dalje ***u praksi imaju poteškoće*** u realizaciji tog prava.

2.5.3.2. Analiza podataka – bračni status roditelja

Pribavljeni podaci ukazuju kako su *roditelji – tražitelji intervencija u oko 76% slučajeva bili bračni ili bivši bračni drugovi, dok se u oko 23% slučajeva radilo o izvanbračnim ili bivšim izvanbračnim drugovima*. U oko 1% slučajeva roditelji nikada nisu bili u obiteljskoj, odnosno bračnoj ili izvanbračnoj zajednici. Gledano po županijama, najviše roditelja djece rođene u izvanbračnoj zajednici obraćalo se za pomoć centrima na području Virovitičko-podravske (41%), Šibensko-kninske (32%) te Karlovačke županije (26%), dok iz pribavljenih podataka proizlazi kako na području Ličko-senjske županije niti u jednom slučaju predmetnu intervenciju nisu tražili roditelji djece rođene izvan braka.

2.5.3.3. Učestali problemi iz prakse centara za socijalnu skrb

Pored dostave gore navedenih podataka, većina centara za socijalnu skrb je dostavila i svoj završni komentar, posebice vezano uz postojeće probleme s kojima se susreću u svom radu, a vezano uz poteškoće u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi. Pravobraniteljica je analizom dostavljenih podataka uočila kako je veliki broj centara za socijalnu skrb naveo gotovo identične probleme u praksi kao što su: (1) loša roditeljska komunikacija, (2) manipulacija djecom (zbog neriješenih partnerskih i imovinsko-pravnih odnosa) i problem njezinog dokazivanja, kao i kažnjavanja, (3) uplitanje šire obitelji u predmet, (4) neefikasnost suda kod provođenja ovrhe, (5) dugotrajnost sudskih postupaka koja doprinosi povećanju manipulacije, a dovodi i do emocionalnog udaljavanja djeteta i roditelja s kojim dijete ne živi kao i do odbijanja kontakata s tim roditeljem, (6) nužnost žurnog donošenja privremenih mjera o ostvarivanju susreta i druženja djeteta s drugim roditeljem od strane suda u situacijama kad se roditelji ne mogu dogovoriti, (7) nedovoljna preciznost sudskih odluka vezano uz način održavanja susreta i druženja.

Nadalje, pojedini centri ističu kako se susreću s određenim brojem roditelja koji ne žele ostvarivati susrete i druženja sa svojom djecom, ali i s određenim brojem djece koja ne žele održavati susrete i druženja s roditeljem s kojim ne žive. Međutim pojedini centri ističu kako je „*uočen sve veći broj intervencija od strane očeva koji ne žive s djetetom za uspostavom kontakata, obzirom na osporavanje istog od strane majki*“¹⁶⁶. Navedeno je vidljivo i iz

¹⁶⁶ Iz odgovora CZSS Split, Podružnica Kaštela.

pritužbi koje Pravobraniteljica zaprima vezano uz spolnu diskriminaciju na području roditeljske skrbi, a koje često, pored očeva, podnose i udruge očeva koje se bave zaštitom i promicanjem ravnopravnog roditeljstva.

Pravobraniteljica ukazuje kako posebnu pažnju treba pridati ostvarivanju susreta i druženja roditelja s djetetom **u slučajevima u kojima postoji obiteljsko nasilje**. Naime u takvim slučajevima se susreti i druženja često odvijaju pod nadzorom stručne osobe i u određenom prostoru, a o čemu odlučuje nadležni sud. Navedeno posebno dolazi do izražaja u slučajevima u kojima majka – žrtva obiteljskog nasilja – s djecom boravi u skloništu za žrtve obiteljskog nasilja (tzv. sigurnoj kući). Pojedini centri za socijalnu skrb navode i kako se prilikom određivanja zaštitne mjere zabrane približavanja (iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji) roditelju s kojim djeca žive, postavlja pitanje na koji način će drugi roditelj održavati susrete i druženja s djecom¹⁶⁷.

Centri nadalje navode kako roditelj s kojim dijete živi po prestanku obiteljske zajednice ponekad otežava ili onemogućava susrete i druženja s drugim roditeljem, a roditelj koji ne živi s djetetom ponekad koristi susrete i druženja za **obračunavanje s drugim roditeljem**. Također navode kako poteškoćama u ostvarivanju susreta i druženja djeteta i roditelja s kojim dijete ne živi često **prethodi nekvalitetan odnos roditelj - dijete**, koji je takav bio i za vrijeme trajanja zajednice, te djeca uslijed nedovoljno razvijene bliskosti s tim roditeljem odbijaju duže susrete s roditeljem ili noćenja kod istog, a roditelj inzistira na tome i koristi svoje zakonske mogućnosti da ih ostvari¹⁶⁸. Pritom su roditelji „*skloni verbalizirati spremnost na suradnju i otvorene mogućnosti ostvarivanja susreta i druženja s drugim roditeljem, no u praksi to često ostaje samo na verbalnom nivou*“¹⁶⁹

Posebno je zanimljivo kako pojedini centri za socijalnu skrb navode i probleme vezano uz **spolne stereotipe** i predrasude na području roditeljske skrbi, a koji kao takvi predstavljaju spolnu diskriminaciju. Tako se kao problem navodi i „*suočavanje sa rodnim predrasudama u području roditeljske skrbi*“¹⁷⁰, a navedenu problematiku u svojim pritužbama učestalo iznose i očevi koji se pritužuju Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova.

Pojedini centri za socijalnu skrb navode probleme koji su vezani uz **funkcioniranje samog sustava, ali i njegovu zlouporabu**. Tako se navodi kako „*u situacijama kada je potrebna podrška sustava, ona često izostane, a često je prisutna i sporost sustava koji ne udovoljava potrebama stvarnih situacija s kojima se svakodnevno susrećemo*“¹⁷¹. Nadalje, centri navode kako naročito zabrinjava činjenica onih roditelja, bilo očeva bilo majki „*koji savjetovanje i rad stručnih radnika Centra u tolikoj mjeri ne uzimaju u obzir da se isto svodi na kontinuirano iscrpljivanje stručnih radnika Centra (naročito psihologa Centra), kao i same*

¹⁶⁷ To navodi CZSS Vukovar.

¹⁶⁸ Iz odgovora CZSS Opatija.

¹⁶⁹ Iz odgovora CZSS Varaždin.

¹⁷⁰ Iz odgovora CZSS Dubrovnik.

¹⁷¹ Iz odgovora CZSS Zadar.

ravnateljice i to njihovim dolascima u centar i prijavljivanjima od jedne strane ili pak međusobnim prijavljivanjima¹⁷².

Također centri navode kako „postoje svakodnevni zahtjevi za susretima i druženjem i niti jedan napor stručnih radnika Centra nije im dovoljan, što dovodi i do kontinuiranih prijava na rad stručnih radnika/ica i kontinuirana razjašnjavanja bez nade u skori oporavak mišljenja kod navedenih osoba¹⁷³. U kontekstu navedenog centri navode kako se svakako mogu spomenuti i manipulacije roditelja kroz pritisak na razne institucije kako bi se ostvarile određene prednosti u postupcima donošenja odluka centra i/ili suda.

Imajući u vidu sve navedeno, posebno je zanimljiv stav CZSS Zagreb, Podružnica Maksimir, koji je u svom očitovanju Pravobraniteljici naveo kako „već u sklopu odgojno-obrazovnog sustava (npr. u 5. razredu) trebalo bi uvesti predmet „odgovornog roditeljstva“ u kojem bi se djeca podučavala kvalitetnom roditeljstvu, izboru životnog partnera i roditelja svog djeteta, a ne bi učila iz loših primjera vlastitih roditelja.“

2.5.3.4. Zaključna razmatranja i preporuke

Analizirajući zaprimljene odgovore centara za socijalnu skrb, Pravobraniteljica uočava kako poteškoće koje roditelji imaju na području roditeljske skrbi, pa tako vezano i uz sumnju na spolnu diskriminaciju, svakako zaslužuju značajnu pažnju te kontinuirani i sveobuhvatan pristup od strane svih nadležnih institucija. Navedeno bi svakako podrazumijevalo snažnije i osmišljenije djelovanje nadležnih ministarstava, posebice ministarstva nadležnog za poslove socijalne skrbi i ministarstva nadležnog za obrazovanje, a u cilju kreiranja raznih edukacija (kao npr. edukacija za postupanje djelatnika/ica iz sustava socijalne skrbi). Također, nužno je provoditi aktivnosti i u cilju uklanjanja rodni stereotipa iz udžbenika, promoviranja međusobnog uvažavanja i nenasilnog rješavanja sukoba, uključujući posebice ravnopravnost roditeljskih uloga u skrbi za djecu, kao i stvaranje standarda vezanih uz samu provedbu načela ravnopravnosti spolova. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Poduzimanje aktivnih mjera, posebice na području socijalne skrbi i obrazovanja, a vezano uz promoviranje načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi, uključujući i promoviranje ravnopravnog roditeljstva.

2.5.4. ISTRAŽIVANJE o ovršnim postupcima radi predaje djeteta roditelju s kojim će živjeti i o ovršnim postupcima radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom

Pored istraživanja o poteškoćama u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi, a kojim su bili obuhvaćeni svi centri za socijalnu skrb, Pravobraniteljica je tijekom 2014. provela istraživanje analizirajući podatke sudova vezano uz ovršne postupke radi predaje djeteta roditelju te radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom. Navedenim istraživanjem su bili obuhvaćeni postupci koji su se tijekom 2011.-2013. vodili na

¹⁷² Iz odgovora CZSS Rovinj.

¹⁷³ Iz odgovora CZSS Rovinj.

općinskim sudovima koji se nalaze u sjedištima županija te na Općinskom sudu u Velikoj Gorici za područje Zagrebačke županije.¹⁷⁴

Naime odredbama Obiteljskog zakona¹⁷⁵, kao posebni postupci ovrhe i osiguranja predviđene su, između ostaloga, i ovrha radi predaje djeteta roditelju (čl.340.-348.) te ovrha radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom (čl.353).

Navedeno istraživanje provedeno je **u kontekstu spolne diskriminacije roditelja** (očeva i majki) na području roditeljske skrbi, odnosno jednakog tretmana oba roditelja vezano uz roditeljsku skrb nad djecom. Naime, Pravobraniteljica i dalje, kao i prijašnjih godina, kontinuirano zaprima određeni broj pritužbi očeva i majki vezano upravo uz navedenu problematiku. Iako se sudski postupci svakako nalaze izvan ovlasti Pravobraniteljice, cilj ovog istraživanja prvenstveno je bilo uočiti spolnu strukturu roditelja/ovrhovoditelja, odnosno ovršenika u predmetnim ovršnim postupcima kao i eventualne postojeće trendove vezano uz navedeno. Zatražene podatke dostavili su svi sudovi koji su bili obuhvaćeni ovim istraživanjem.

2.5.4.1. Ovrha radi predaje djeteta roditelju

Iz dostavljenih podataka proizlazi kako su tijekom 2011. bila pokrenuta 42 ovršna postupka radi predaje djeteta roditelju, tijekom 2012. - 34 takva postupka, a tijekom 2013. - 47 postupaka. Pri tome je vidljivo kako je najveći broj takvih postupaka tijekom sve tri godine bio pokrenut pred Općinskim građanskim sudom u Zagrebu, a što nije iznenađujuće ako se ima u vidu da se radi o najvećem i najopterećenijem općinskom suda u zemlji¹⁷⁶. Istodobno, pred tri općinska suda¹⁷⁷ u sve tri godine nije bio pokrenut niti jedan takav ovršni postupak.

Ono što je zanimljivo za ovo istraživanje je *spolna struktura ovrhovoditelja/ica*. Naime analizom pribavljenih podataka proizlazi kako je udio očeva koji su pokrenuli predmetni ovršni postupak u 2011. bio 28,5 %, u 2012. - 26,4%, a u 2013. - 15,5%. Istodobno udio majki koje su pokretale takve postupke u 2011. iznosio je 42,8%, u 2012. iznosio je 55,8%, a u 2013. njihov udio je bio 48,9%. U preostalim slučajevima predmetni ovršni postupci bili su pokrenuti od strane nadležnih centara za socijalnu skrb (u 2011. njihov udio je bio 28,5%, u 2012. - 17,6%, a u 2013. - 25,5%). Pritom su najviše takvih postupaka pokretali centri za socijalnu skrb na području mjesne nadležnosti Općinskog suda u Bjelovaru, Zadru, Vukovaru i Zagrebu.

¹⁷⁴ U cilju provedbe ovog istraživanja, od navedenih sudova - **njih 21** - zatraženi su (za 2011., 2012. i 2013.) podaci o broju ovršnih postupaka koji su bili pokrenuti zbog ovrhe radi predaje djeteta roditelju s kojim će dijete živjeti te o spolnoj strukturi ovrhovoditelj/ica. Također su zatraženi podaci o broju ovršnih postupaka koji su bili pokrenuti zbog ovrhe radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom te o spolnoj strukturi navedenih ovrhovoditelj/ica. Zatražen je podatak i vezano uz pokretanje navedenih postupaka od strane trećih, odnosno od strane centara za socijalnu skrb.

¹⁷⁵ NN 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15.

¹⁷⁶ Naime prema podacima Ministarstva pravosuđa, koji su izneseni u obrazloženju konačnog prijedloga Zakona o područjima i sjedištima sudova iz mjeseca rujna 2014., Općinski građanski sud u Zagrebu jedan je od najvećih općinskih sudova u zemlji sa 134 suca i 734 službenika. Navedeni sud je najopterećeniji sud u Republici Hrvatskoj, i to po prilivu predmeta, opterećenosti sudaca/sutkinja te po značajnom broju neriješenih predmeta.

¹⁷⁷ To su: Općinski sud u Velikoj Gorici, Općinski sud u Virovitici te Općinski sud u Pazinu.

Dakle iz navedenih podataka može se uočiti kako ovršne postupke radi predaje djeteta u *gotovo 50% slučajeva pokreću majke, dok u preostalih 50% slučajeva to čine očevi i nadležni centri za socijalnu skrb u jednakim udjelima* (odnosno svaki u dijelu od oko 25% od ukupnog broja).

2.5.4.2. Ovrhe radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom

Za razliku od ovršnih postupaka radi predaje djeteta, čiji prosječan godišnji broj je u analiziranom razdoblju iznosio 41, iz dostavljenih podataka vidljivo je kako se kod ovršnih postupaka radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom radi o većem broju postupaka (njihov prosječan godišnji broj u analiziranom razdoblju iznosi 60).

Uvidom u podatke koji se odnose na spolnu strukturu ovrhovoditelja/ica, vidljivo je kako navedene postupke *pretežno pokreću očevi* (tijekom 2011. udio od 82%, u 2012. udio od 79,1%, a tijekom 2013. udio od čak 90,6%). Istodobno žene/majke su navedene postupke pokretale u 18% slučajeva tijekom 2011., u 13,4% slučajeva tijekom 2012., a u 2013. svega u 4,6% slučajeva. Za razliku od ovršnih postupaka radi predaje djeteta, kod ovih ovršnih postupaka *centri za socijalnu skrb se kao ovrhovoditelji javljaju vrlo rijetko* (u 7,4% slučajeva tijekom 2012. i 4,6% slučajeva tijekom 2013.) ili nikada (tijekom 2011. centri nisu pokrenuli niti jedan takav ovršni postupak).

Gledano po županijama i gradovima, analizom pribavljenih podataka vidljivo je kako je najviše takvih postupaka u analiziranom razdoblju bilo pokretano pred Općinskim građanskim sudom u Zagrebu¹⁷⁸, a što nije iznenađujuće ako se ima u vidu teritorijalna nadležnost i veličina tog suda. Veći broj postupaka bio je pokrenut i pred Općinskim sudom u Splitu (udio od 18,7% predmeta) te pred Općinskim sudom u Zadru (udio od 12%). Istodobno, pred čak tri suda¹⁷⁹ u analiziranom razdoblju nije bio pokrenut niti jedan ovakav ovršni postupak.

2.5.4.3. Zaključna razmatranja

Usporedbom navedenih podataka uočljivo je kako su ovršne postupke radi predaje djeteta u analiziranom razdoblju u najvećem broju slučajeva (oko 50%) pokretale majke dok su očevi, kao i centri za socijalnu skrb, to činili svaki u 25% slučajeva. Istodobno, ovršne postupke radi ostvarivanja susreta i druženja djeteta s roditeljem su u velikoj većini slučajeva (preko 80%) pokretali očevi, dok su majke to činile vrlo rijetko (prosječno u oko 12% slučajeva), kao i centri za socijalnu skrb (prosječno u oko 4% slučajeva).

Razlog ovakvoj spolnoj neuravnoteženosti osoba ovrhovoditelja prvenstveno leži u činjenici što sudovi u najvećem broju slučajeva (u 2011.¹⁸⁰ čak 84,1% slučajeva) odlučuju da dijete po razvodu braka nastavlja živjeti s majkom. Sličan trend Pravobraniteljica je uočila i u svojim

¹⁷⁸ Naime pred Općinskim građanskim sudom u Zagrebu u analiziranom periodu bilo je pokrenuto čak 25 % svih takvih postupaka.

¹⁷⁹ To su: Općinski sud u Karlovcu, Općinski sud u Gospiću i Općinski sud u Virovitici.

¹⁸⁰ Podaci Državnog zavoda za statistiku.

istraživanjima na području roditeljske skrbi koje je provela tijekom 2013.¹⁸¹, a čiji rezultati su ukazivali kako su centri za socijalnu skrb predložili majku kao podobnijeg roditelja po pitanju roditeljske skrbi u 78,87% slučajeva dok je otac bio predložen u 15,33% slučajeva.

Imajući u vidu iznesene podatke, logična posljedica takvog stanja je da majke, s kojima djeca u najvećem broju slučajeva nastavljaju živjeti po prestanku bračne zajednice roditelja, češće i pokreću ovršne postupke radi predaje djeteta ukoliko se dijete ne nalazi kod njih, a otac protupravno zadrži dijete kod sebe. Istodobno očevi, koji uslijed navedene činjenice u najvećem broju slučajeva imaju pravo na redovite susrete i druženja s djetetom s kojim ne žive, pokreću ovršne postupke radi ostvarivanja navedenog prava u više od 80% slučajeva u kojima se takvi postupci pokreću.

Pritom je Pravobraniteljica uočila kako su nadležni centri za socijalnu skrb u analiziranom razdoblju u znatno većem postotku pokretali ovršne postupke radi predaje djeteta (udio od oko 25%) dok su se istodobno u svega oko 4% slučajeva javljali kao ovrhovoditelji kod ovrhe radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom. Stoga bi, prema mišljenu Pravobraniteljice, ***centri za socijalnu skrb trebali svakako razmotriti mogućnost većeg angažiranja i oko pokretanja ovršnih postupaka radi ostvarivanja susreta i druženja djeteta s roditeljem***, a posebice ukoliko se ima u vidu činjenica kako se kao ovrhovoditelji u više od 80% takvih slučajeva javljaju upravo očevi.

Navedeni podaci su u skladu i sa dosadašnjim iskustvom Pravobraniteljice stečenim u radu po zaprimljenim pritužbama očeva vezanim uz spolnu diskriminaciju na području roditeljske skrbi pred nadležnim centrima za socijalnu skrb. Pravobraniteljica je uočila kako se *najveći broj takvih pritužbi* (koje podnose očevi) odnosi upravo na *nemogućnost ili znatne poteškoće oko ostvarivanja nesmetanih susreta i druženja s djetetom* koje je po prestanku obiteljske zajednice nastavilo živjeti s majkom. Stoga bi navedenoj problematici svakako trebalo i dalje posvećivati dodatnu pažnju, a što Pravobraniteljica kroz svoj rad kontinuirano i čini.

2.6. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, ZA RAZDOBLJE OD 2011.-2016.¹⁸²

Pravobraniteljica je i tijekom ovog izvještajnog razdoblja pratila provedbu mjera određenih *Nacionalnom strategijom*¹⁸³. Od ukupno 39 zatraženih izvješća o podacima o provedbi Nacionalne strategije u 2014., pristiglo je i analizirano ukupno 36 izvješća. Analizirani podaci vezani su za aktivnosti koje se provode kontinuirano. Pravobraniteljica napominje da se podaci ne prikupljaju sustavno ili ne postoje razrađeni mehanizmi upravljanja prikupljenim

¹⁸¹ Radi se o istraživanjima o stručnim mišljenjima i prijedlozima centara za socijalnu skrb vezano uz odluku s kojim će roditeljem dijete nastaviti živjeti te o istraživanju o ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi, a koja istraživanja su objavljena u Izvješću o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2013.

¹⁸² **Cjelovitu analizu provedbe Nacionalne strategije u 2014., vidjeti Prilog 10.**

¹⁸³ Od ukupno 39 zatraženih izvješća o podacima o provedbi Nacionalne strategije u 2014. godini, pristiglo je i analizirano ukupno 36 izvješća. Podatke o provedbi **nisu dostavili**: Dubrovačko- neretvanska županija, Šibensko-kninska županija i Virovitičko-podravska županija.

podacima. Po pojedinim tematskim područjima izdvojene su one aktivnosti koje u provedbi pokazuju određene trendove.

2.6.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Preostala je još jedna trećina razdoblja provedbe aktualne Nacionalne strategije. Gotovo **najvažnija mjera Strategije** - *Osiguranje trajnog i privremeno stambenog zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji sukladno raspoloživim stambenim prostorima*, na nacionalnoj razini se **uopće ne provodi**, jer se još uvijek ne zna glavni nositelj provedbe te mjere. Slabo se provodi i druga izuzetno važna mjera - *Poticanje zapošljavanja i zapošljavanje žrtava nasilja*.

Kontinuirano se, kako se čini, planira i **provodi edukacija** i stručno usavršavaju policijsko-pravosudni službenika/ca, sudaca/sutkinja, državnih odvjetnika/ca, iako bi rezultati bili još bolji da se raspolaze sa više finansijskih sredstava (osobito u pravosuđu). MUP najviše usavršava svoje službenike/ce, a u aktivnosti sudjeluje i Pravobraniteljica. Valja primijetiti da je najlakše i najčešće provedena mjera ona senzibilizacije javnosti na problem obiteljskog nasilja i obilježavanje prigodnih datuma.

Dakle, ni u ovom izvještajnom razdoblju nisu uočeni značajniji pomaci u provođenju Nacionalne strategije. Na nacionalnoj razini najbolje se provodi mjera kontinuirane edukacije policijskih službenika/ca te obilježavanja prigodnih datuma, dok je na lokalnoj (regionalnoj) razini, s izuzetkom Grada Zagreba, provođenje mjera slabo vidljivo. Pravobraniteljica je uočila i da pojedina županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova nisu aktivna (ili nisu imenovana nova, ili je potpuno zamro njihov rad i aktivnosti, a o nekima nema ni podataka). Povjerenstva za ravnopravnost spolova su, kako je iskustvo pokazalo, pokretači aktivnosti određenih Nacionalnom strategijom. U pojedinim županijama ne provodi se psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji. Svakako da bi cijela mreža povjerenstava i pružatelja psihosocijalnog tretmana bolje funkcionirala uz adekvatna (dostatna) novčana sredstva. Isto tako, i stambeno zbrinjavanje te zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji bilo bi puno lakše, da država i jedinice lokalne samouprave raspolazu odgovarajućim stambenim i novčanim fondovima.

Pravobraniteljici nije poznato izvještava li MSPM Vladu RH o provedbi toč.2. Završnih odrednica Nacionalne strategije za koju je zaduženo. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- 1) U što kraćem roku odrediti državno tijelo nadležno za rješavanje i osiguravanje stambenog zbrinjavanja (trajnog i privremenog) žrtava nasilja u obitelji.
- 2) Unaprjeđivati i nadograđivati postojeću međuresornu umreženost na nacionalnoj i lokalnim razinama, radi dostave i razmjene podataka te prevencije i adekvatnog sankcioniranja nasilničkog ponašanja u obitelji i zaštite žrtve/žrtava istog.
- 3) Razvijati postojeću suradnju državnih tijela i organizacija civilnoga društva, prvenstveno u segmentu trajnog/privremenog/hitnog zbrinjavanja žrtava obiteljskog nasilja.

- 4) Pokrenuti aktivnosti županijskih povjerenstva za ravnopravnost spolova te, radi motivacije, iz proračuna u tu svrhu izdvajati više financijskih sredstava.

2.7. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

Vlada Republike Hrvatska usvojila je *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (Protokol)¹⁸⁴, kojim se propisuju obveze, oblici i načini suradnje nadležnih tijela (policije, centara za socijalnu skrb, zdravstvenih i odgojno-obrazovnih ustanova te pravosudnih tijela) i drugih dionika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju nasilja te pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim nasilju.

Obzirom da obveze nadležnih tijela uključuju određene aktivnosti na lokalnoj i regionalnoj razini sa *koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova* u tijelima državne uprave te *povjerenstvima za ravnopravnost spolova* u županijama, Pravobraniteljica je uputila upite svim koordinadorima/icama za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave po županijama (njih 20) te svim povjerenstvima za ravnopravnost spolova u 20 županija i Gradu Zagrebu.

2.7.1. Koordinatorice za ravnopravnost spolova

Koordinatorice za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave dužni/e su, prema Protokolu¹⁸⁵, na osnovu prikupljenih podataka od nadležnih tijela i organizacija civilnoga društva, koje programski djeluju u cilju zaštite žrtava nasilja i afirmacije njihovih prava, izraditi izvješća vezano uz nasilje u obitelji te ih 2-3 puta godišnje dostaviti nadležnim institucijama¹⁸⁶ i Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova. Pravobraniteljica pohvaljuje koordinaticu za ravnopravnost spolova Brodsko-posavske županije koja je *samoinicijativno* dostavila *polugodišnje izvješće*¹⁸⁷ vezano uz nasilje u obitelji.

Dostava relevantnih podataka zatražena je, kao i ranijih godina, putem standardiziranog obrasca predviđenog za izvještavanje o provedbi Protokola. Izvješće o provedbi Protokola za 2014. nije dostavila koordinatica za ravnopravnost spolova Sisačko-moslavačke županije.

Iz prikupljenih podataka razvidno je kako su gotovo svi koordinatorice prikupili/e podatke od policije, centara za socijalnu skrb te pravosudnih tijela. Međutim koordinatorice su u manjoj mjeri prikupili/e podatke od zdravstvenih i odgojno-obrazovnih ustanova te od drugih nadležnih tijela zaduženih za provedbu Protokola. Za razliku od prethodnih godina, ipak je 6 koordinatora/ica za ravnopravnost spolova pribavilo podatke od svih tijela zaduženih za

¹⁸⁴ Protokol je usvojen 15.09.2005., izmjene i dopune 07.09.2006.

¹⁸⁵ Sukladno toč.4. poglavlja br.2 naziva: „*Oblici, načini i sadržaj suradnje*“.

¹⁸⁶ Nadležne institucije, pored Pravobraniteljice su: ministarstvo nadležno za obitelj, ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa, Povjerenstvo za praćenje i unapređivanje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršenja sankcija vezanih za zaštitu od nasilja u obitelji, Pravobraniteljica za djecu i Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

¹⁸⁷ Za period od siječnja do lipnja 2014.

provedbu Protokola¹⁸⁸, što je pokazatelj o sve većoj participaciji i aktivnosti koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave.

Većina koordinatora/ica navodi da je uspostavljena bolja suradnja i razmjena podataka, što je vidljivo iz izvješća, ali Pravobraniteljica napominje da u pojedinim područjima ta suradnja, kao i prijašnjih godina, još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Naime u pojedinim županijama¹⁸⁹ *suradnja se očituje u boljoj suradnji sa svim nadležnim službama* za provedbu protokola, dok u pojedinim županijama postoji *nedostatak suradnje koordinatora/ica sa nadležnim tijelima*¹⁹⁰, iz čega proizlazi kako je potrebno uspostaviti suradnju na zadovoljavajućoj razini. Pritom svakako treba imati u vidu i trendove koji se odnose na obiteljsko nasilje (kako na razini države, tako i na razini županija), a koji ukazuju na nužnost poduzimanja kontinuiranih mjera i suradnju nadležnih tijela, pa tako i koordinatora/ica, u cilju suzbijanja obiteljskog nasilja. U odnosu na suradnju s organizacijama civilnog društva, iz dostavljenih izvješća koordinatora/ica proizlazi kako u pojedinim županijama¹⁹¹ još uvijek nema niti jedne organizacije civilnoga društva registrirane s ciljem postupanja u slučajevima nasilja u obitelji.

Sastanci vezani uz problematiku *pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji* nisu se održavali niti u jednoj županiji.

Za razliku od dobrih primjera rada koordinatora/ica i redovitih/periodičnih sastanaka, postoje županije gdje se nije održao niti jedan sastanak na temu Provedbe protokola o postupanju u slučajevima nasilja u obitelji.¹⁹²

Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica uočava kako je situacija vezana uz rad koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave slična kao i prijašnjih godina te da oni/e - kao državni/e službenici/ce - još uvijek *ne primaju novčanu naknadu* za svoj rad iako im posao koordinatora/ice za ravnopravnost spolova nije u opisu radnog mjesta.

2.7.2. Povjerenstva za ravnopravnost spolova

Pored koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave, Protokolom su predviđene i obveze *županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova*¹⁹³ te je

¹⁸⁸ To su koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u slijedećim županijama: Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Zadarska i Dubrovačko-neretvanska županija, Virovitičko-podravsko županija.

¹⁸⁹ Varaždinska županija, Virovitičko-podravsko županija.

¹⁹⁰ Koordinator/ice u županijama: Krapinsko-zagorskoj, Ličko-senjskoj i Sisačko-moslavačkoj.

¹⁹¹ Krapinsko-zagorska županija, Ličko-senjska županija, Sisačko-moslavačka županija.

¹⁹² Zagrebačka županija, Sisačko-moslavačka, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Šibensko-kninska i Splitsko-dalmatinska županija.

¹⁹³ *Povjerenstva za ravnopravnost spolova* su radno-savjetodavna tijela županijskih skupština i skupštine Grada Zagreba, u čijem sastavu su zastupljeni članovi/ice županijskih skupština odnosno skupštine Grada Zagreba, koordinatori/ice u uredima državne uprave, predstavnici/ice nevladinih udruga i nezavisni stručnjaci/kinje (čl.28.st.2. ZRS, NN 82/08).

Pravobraniteljica zatražila podatke o njihovom radu¹⁹⁴. Zatražena izvješća ove godine dostavila su sva županijska povjerenstva, osim onih koja tijekom 2014. nisu bila osnovana.¹⁹⁵

Iz dostavljenih izvješća proizlazi kako je uspostavljena suradnja i razmjena podataka s koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave (koji/e su ujedno i članovi/ice povjerenstava), sa policijom, centrima za socijalnu skrb i organizacijama civilnog društva. Povjerenstva, kao i prijašnjih godina, navode kako održavaju sastanke, međutim samo su pojedina povjerenstva održavala sastanke vezano uz problematiku nasilja u obitelji dok postoje povjerenstva koja se uopće nisu očitovala o navedenom ili su se izrijekom očitovala kako nisu održavala takve sastanke.¹⁹⁶

Većina povjerenstava u svojim očitovanjima ukazuje općenito na problematiku nasilja u obitelji, na nužnost osnivanja i pružanja potpore skloništima za žrtve obiteljskog nasilja kao i na potrebu osnivanja savjetovališta za žene žrtve nasilja¹⁹⁷.

Sva povjerenstva navode kako su provodila određene aktivnosti vezane uz *obilježavanje važnijih datuma i obljetnica iz područja ljudskih prava*¹⁹⁸. Pojedina povjerenstva su te datume obilježila prvim sastankom koordinacije tijela i drugih tijela nadležnih za postupanje po Protokolu, dok su druga povjerenstva te datume obilježila putem predavanja, okruglih stolova, tribina, javnih okupljanja, humanitarnih akcija, radio i televizijskih emisija itd. Ipak Pravobraniteljica je uočila kako određena povjerenstva imaju veću participaciju u aktivnostima dok pojedina povjerenstva odrađuju aktivnosti distribucijom letaka kojima obavještavaju nadležna tijela koja nisu u dovoljnoj mjeri informirana o važnosti i ulozi povjerenstava za ravnopravnost spolova na području njihove županije.

Kao i prethodnih godina, 2 povjerenstva koja nisu poslala svoja izvješća navode razloge: primjerice, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Šibensko-kninske županije nije bilo u mogućnosti poslati svoje očitovanje jer je isto imenovano tek u prosincu 2014., dok Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije još uvijek nije osnovano.

2.7.3. Financiranje povjerenstva za ravnopravnost spolova

Iz zaprimljenih izvješća vidljivo je da postoji nerazmjer između povjerenstava i njihovih aktivnosti. Naime, *povjerenstva koja dobivaju znatno veće iznose*¹⁹⁹ nisu nužno aktivnija i u

¹⁹⁴ Radi se o aktivnostima koja povjerenstva provode na lokalnoj razini kao što su aktivnosti vezane uz obiteljsko nasilje, osvješćivanje javnosti, provedene kampanje, poticanje političke participacije žena, ekonomsko osnaživanje žena, obilježavanje važnijih datuma i obljetnica iz područja ljudskih prava i slično.

¹⁹⁵ Dosad nije osnovano povjerenstvo Splitsko-dalmatinske županije, dok je povjerenstvo Šibensko-kninske županije osnovano u prosincu 2014.

¹⁹⁶ Zagrebačka županija, Sisačko-moslavačka, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska županija.

¹⁹⁷ Povjerenstva za ravnopravnost spolova u županijama: Koprivničko-križevačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Međimurskoj, Osječko-baranjskoj, Vukovarsko-srijemskoj, Istarska, Zadarska.

¹⁹⁸ Povjerenstva su najviše obilježavala Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama i Međunarodni dan žena.

¹⁹⁹ Grad Zagreb / 250.000 kn, Primorsko-goranska / 162.313 kn, Koprivničko-križevačka / 121.000 kn.

javnosti vidljivija od povjerenstva koja dobivaju *manje novčanih sredstava*²⁰⁰, a što je Pravobraniteljica uočila i tijekom prethodnih godina. Pravobraniteljica tijekom svih prethodnih godina u godišnjim izvješćima ukazuje kako bi financiranje povjerenstava trebalo ići putem svih stavki županijskog proračuna, odnosno na razini svih proračunskih rashoda.

2.7.4. Zaključna razmatranja i preporuke

Pravobraniteljica je u prethodnim izvješćima, a vezano uz pitanje rada povjerenstava i koordinatora/ica za ravnopravnost spolova, preporučila ujednačavanje načina rada i financiranja aktivnosti. Međutim, i iz ovogodišnjih izvješća i pribavljenih podataka i dalje se vidi neujednačenost u radu i financiranju, iako su pojedina povjerenstva vidno poboljšala svoje aktivnosti te su punim kapacitetom bila vrlo aktivna (kako u suradnji sa svim nadležnim tijelima za provedbu Protokola tako i u senzibiliziranju javnosti o važnosti promocije i zaštite ljudskih prava s naglaskom u borbi protiv nasilja nad ženama). Financiranje aktivnosti povjerenstava ostalo je neujednačeno po županijama, kao i obaveza održavanja sastanaka vezana uz problematiku pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji. Pravobraniteljica stoga i dalje **preporučuje**:

- (1) Poduzimanje kontinuiranih aktivnosti u cilju ujednačavanja financiranja rada povjerenstava za ravnopravnost spolova kao i koordinatora/ica za ravnopravnost spolova.

²⁰⁰ Ličko-senjska / 1.000 kn, Međimurska županija / 5.000 kn, Požeško-slavonska / 3.000 kn, Varaždinska / 20.000 kn, Vukovarsko-srijemska / 2.000 kn.

SPOLNE I RODNE MANJINE

3.1. PRAVNA OSNOVA I OCJENA STANJA

Središnji događaj u području seksualne i rodne ravnopravnosti tijekom 2014. bilo je, bez sumnje, izglasavanje *Zakona o životnom partnerstvu osoba istoga spola*²⁰¹ (dalje: Zakon o životnom partnerstvu), kojim su uređeni status i prava osoba istospolne orijentacije u pravnom poretku RH²⁰². Zakon o životnom partnerstvu je Hrvatski sabor izglasao kao organski zakon. Navedenim Zakonom sveobuhvatno je uređen građanski status istospolnih zajednica. Štoviše, Zakonom je kompletirana izgradnja pravnog okvira započeta izglasavanjem antidiskriminacijskih jamstava propisanih Zakonom o ravnopravnosti spolova, odnosno Zakonom o suzbijanju diskriminacije, te je isti u potpunosti usklađen sa pravnim poretkom Europske unije.

²⁰¹ NN 92/14

²⁰² Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola uređen je: (1) postupak nastanka registriranih i neformalnih životnih partnerstva analognu postupku nastanka bračnih i izvanbračnih zajednica, (2) građanski status životnih partnerstva kao obiteljskih zajednica sa pravima i obvezama analognim onim pravima i obvezama koja su već zajamčena bračnim i izvanbračnim zajednicama, (3) položaj djece u obiteljskim zajednicama osoba istog spola te odnos životnih partnera sa djecom svojih životnih partnera koja žive u tim zajednicama, (4) materijalna prava i povlastice neophodna za svakodnevno funkcioniranje životnih partnerstva: povlastice vezane uz radno-pravni odnos, pristup uslugama mirovinskog osiguranja i socijalne zaštite, pristup uslugama zdravstvene zaštite, pristup javnim i tržišnim uslugama, sloboda kretanja i javnopravni status životnih partnerstva, jamstvo zabrane nepovoljnog postupanja prema istospolnim zajednicama kao oblika diskriminacije temeljem seksualne orijentacije.

3.1.1. Fizički integritet i kaznena djela motivirana mržnjom

U pogledu zaštite fizičkog integriteta građana i građanki istospolne seksualne orijentacije i suzbijanja kaznenih djela motiviranih mržnjom prema ovoj skupini ne primjećuje se ikakav napredak u odnosu na prošlu godinu. Podaci o sudskim postupcima vezanim uz kaznene i građanske oblike diskriminacije temeljem seksualne orijentacije, koje je Pravobraniteljica prikupila putem Ministarstva pravosuđa, ukazuju na iste probleme na koje je Pravobraniteljica ukazivala i prethodnih godina.

Prvo, prema podacima zaprimljenim od Ureda za ljudska prava i nacionalne manjine Vlade RH, Ministarstvo unutarnjih poslova identificiralo je 22 slučaja zločina iz mržnje, od kojih su 2 vođena temeljem osnove spolne orijentacije. Prema podacima Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, zbog prekvalifikacije određenih kaznenih djela, direktnog obraćanja DORH-u te nastavka rada na predmetima započetim u prijašnjem vremenskom periodu, postoji 60 identificiranih kaznenih djela vezanih uz zločin iz mržnje od kojih se 8 odnosi na osobe istospolne seksualne orijentacije.

Drugo, prema evidenciji Ministarstva pravosuđa, tijekom 2014. pokrenuta su 3 kaznena postupka radi nekog od kaznenih djela motiviranih mržnjom prema osobama istospolne seksualne orijentacije. Sva tri predmeta završena su osuđujućom presudom u istoj godini te je u sva tri izrečena uvjetna kazna protiv tri počinitelja. Istovremeno, tijekom 2014. nije pokrenut niti jedan kazneni postupak radi nekog od kaznenih oblika diskriminacije uvjetovanih seksualnom orijentacijom osobe. Podaci pokazuju kako se pred kaznenim sudovima vodio samo jedan postupak ove vrste koji je preuzet iz prethodne godine te isto tako nije niti završen tijekom izvještajne godine. S obzirom na povremene medijske natpise o nasilju počinjenim nad građanima i građankama istospolne orijentacije te informacije koje Pravobraniteljica zaprima od strane udruga civilnog društva, nije vjerojatno kako tijekom 2014. nije bilo osnova za pokretanje niti jednog kaznenog postupka ove vrste. S obzirom da se radi o kaznenim djelima koja se progone po službenoj dužnosti, i dalje ostaje pitanje o prioritetu koje državno odvjetništvo daje ovoj vrsti kaznenih djela.

Treće, prema evidenciji Ministarstva pravosuđa, tijekom 2014. pred prekršajnim sudovima vodilo se 10 postupaka radi prekršajnih djela vezanih uz motiv mržnje. Nažalost, ova skupina prekršajnih predmeta nije razvrstana prema osnovama te nije poznato koliko predmeta je vođeno radi prekršajnog djela motiviranog mržnjom prema osobama istospolne seksualne orijentacije. Iz evidencije jedino proizlazi kako su tijekom 2014. okončana 3 postupka pravomoćnom presudom te su u njima izrečene odgovarajuće sankcije. Tijekom 2014. pred prekršajnim sudovima vodilo se i 7 predmeta radi nekog od prekršajnog oblika diskriminacije uvjetovane seksualnom orijentacijom. Od ukupno 7 predmeta, 3 su preuzeta iz 2013., a 4 predmeta su pokrenuta tijekom 2014. Činjenica da je vođeno 7 postupaka ne znači nužno da se radilo o jednakom broju stranaka ili optužnih prijedloga. Prema evidenciji u postupcima je sudjelovalo 11 žena i 6 muškaraca koji su se smatrali diskriminiranim prema prijavi. Prema istoj evidenciji 4 optužna prijedloga temeljila su se na prekršaju uznemiravanja iz čl.25. ZSD-a, dok se 5 optužnih prijedloga odnosilo na neki prekršajni oblik diskriminacije temeljem

seksualne orijentacije zabranjen nekim zakonskim propisom različitim od Zakona o suzbijanju diskriminacije (evidencija ne precizira koji točno). Svih 7 predmeta riješeni su u prvom stupnju tijekom 2014., s tim da je osuđena tek jedna osoba.

Zaključno, navedeni podaci i dalje ostavljaju prostora za zabrinutost. Podaci sugeriraju na određeni nerazmjer između prekršajnih postupaka i kaznenih postupaka na što je Pravobraniteljica ukazivala i prethodnih godina. Nerazmjer otvara prostor za sumnju da su pravosudna tijela sklonija problem homofobije, koja završava ugrožavanjem fizičkog integriteta i osobnog dostojanstva građana i građanki istospolne seksualne orijentacije, rješavati kroz prekršajni postupak. Pravobraniteljica razumije kako je prekršajni postupak postupovno jednostavniji kao što razumije i činjenicu da u ovoj vrsti postupka policija ima učinkovitiju kontrolu nad pravosudnim progonom jer ne ovisi o odlukama državnog odvjetništva. No, istovremeno, Pravobraniteljica ukazuje kako su sankcije, a time i preventivne poruke koje pravosudni sustav šalje potencijalnim počiniteljima ovih djela, slabije od onih izrečenih u kaznenom postupku. Pravobraniteljica također upozorava kako vođenje prekršajnog postupka radi počinjenja nekog djela onemogućava kazneni progon temeljem ustavnog jamstva *non bis in idem*. Štoviše, Republika Hrvatska već je suočena s tužbom radi kršenja ljudskog prava na jednako postupanje u pogledu učinkovite pravne zaštite pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu upravo stoga jer se o fizičkom nasilju nad osobom istospolne orijentacije odlučivalo u prekršajnom postupku temeljem tužbe o remećenju javnog reda i mira, pri čemu je počinitelj osuđen sa 300,00 kn kazne što je onemogućilo vođenje kaznenog postupka radi zločina iz mržnje.

3.1.2. Sloboda okupljanja i izražavanja

Pravobraniteljica ukazuje kako je tijekom 2014. nastavljen napredak u pogledu zaštite ustavne slobode javnog okupljanja i izražavanja spolnih i rodničkih manjina. Uz postojeće Povorke ponosa u Zagrebu i Splitu, tijekom 2014. po prvi puta je organizirana Povorka ponosa u Osijeku, a i civilne udruge iz Rijeke najavile su organizaciju prve Povorke ponosa u tom gradu za 2015. Sve tri Povorke ponosa prošle su bez vidljivih izraza netrpeljivosti i očiglednih provokacija. Nakon što je splitska Povorka ponosa drugu godinu zaredom prošla bez većih incidenta, pohvalna je i činjenica kako je prva osječka Povorka ponosa prošla bez ikakvog incidenta.

Pravobraniteljica smatra potrebnim naglasiti kako je Ravnateljstvo policije svoje obveze izvršavalo profesionalno i promptno tijekom sve tri povorke ponosa.

Istovremeno, u kontekstu slobode izražavanja, Pravobraniteljica je tijekom 2014. uočila specifičan trend koji je vezan uz društveno sukobljavanje uzrokovano organizacijom referenduma o ustavnoj definiciji braka. Naime, nakon referenduma o ustavnoj definiciji braka, organizacije civilnoga društva s obje suprotstavljene strane i uz njih usko vezani pojedinci, pokrenuli su niz sudskih postupaka – prekršajnih i/ili građanskih – radi

uznemiravanja ili povrede osobne časti i ugleda javnim govorom. Tako je na primjer, udruga Zagreb Pride osuđena prvostupanjskom presudom radi povrede časti i ugleda jedne javne osobe koju su kao organizatori Povorke ponosa 2014. zbog njenih javnih izjava i postupaka usmjerenih prema osobama istospolne seksualne orijentacije predložili kao kandidatkinju u tradicionalnom izbor za homofoba godine. Udruge koje su podržavale ili sudjelovale u organizaciji referendumske inicijative podnijele su slične tužbe protiv nekoliko organizacija civilnoga društva i njihovih konkretnih članova/ica koji/e su se protivili/e referendumskoj inicijativi i javno izražavali/e svoje negativno mišljenje o organizatorima. Istovremeno, Zagreb Pride je tijekom 2014. podnio nekoliko prekršajnih prijava radi uznemiravanja iz čl.25.ZSD-a zbog homofobnih stajališta koje su određene osobe iznosile u medijima. Pravobraniteljica je već upozoravala da mogućnost korištenja anti-diskriminacijskih jamstava iz Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o suzbijanju diskriminacije kako bi se građane i građanke sankcioniralo zbog javno izrečenih stajališta, stavlja pred pravosudna tijela ozbiljne dileme vezane uz razgraničenje ustavnog jamstva slobode izražavanja i učinkovitosti anti-diskriminacijske zaštite. Pravobraniteljica ukazuje kako svaki govor mržnje mora biti sankcioniran na primjeren način tj. u kaznenom postupku odgovarajućom kaznenom sankcijom te da nije oportuno takav govor suzbijati prekršajnim ili građanskim anti-diskriminacijskim jamstvima koji nisu prikladni za tu zadaću.

Pravobraniteljica je i sama poduzimala korake kako bi potaknula pravosudna tijela da sankcioniraju homofobni govor mržnje. Pravobraniteljici se obratila Z.O. pritužbom²⁰³ na komentare na članak objavljen na jednom web-portalu, a zbog diskriminacije temeljem spolne orijentacije poticanjem na nasilje i mržnju. Pravobraniteljica je nakon uvida u spomenutu stranicu podnijela kaznenu prijavu zbog govora mržnje nadležnom državnom odvjetništvu te je istovremeno administratoru stranice izdala preporuku da joj predstavi način na koji osigurava da njegovi čitatelji/ice ne koriste forumski prostor kao prostor za promicanje govora mržnje. Navedeni administrator je prihvatio preporuku Pravobraniteljice te odgovorio kako prekršitelje Zakona o suzbijanju diskriminacije sankcionira zabranom pristupa Forumu te da je uveo opciju za prijavu komentara s nepoćudnim sadržajem. Državno odvjetništvo je Pravobraniteljicu obavijestilo da su prijavljeni komentari obrisani kao i facebook profili s kojih su objavljeni te da s obzirom na to da je rok od 90 dana koliko facebook čuva podatke već protekao, podatke o osobama koje su objavile neprimjerene komentare koji su predmet kaznene prijave više nije moguće utvrditi.

3.1.3. Sloboda kretanja, spajanje obitelji, azil i supsidijarna zaštita

U odnosu na mogućnost slobode kretanja i spajanja obitelji osoba istospolne seksualne orijentacije, izglasavanjem Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola uklonjene su sve formalno-pravne prepreke koje su prethodnih godina onemogućavale ili otežavale trajniji boravak stranih državljana istospolne seksualne orijentacije koje su se nalazile u obiteljskoj

²⁰³ Pritužba PRS-03-06/14-10.

zajednici sa hrvatskim državljanima u Republici Hrvatskoj. Prema saznanjima Pravobraniteljice, nakon izglasavanja Zakona o životnom partnerstvu u ovom području nije bilo nikakvih problematičnih slučajeva.

Izglasavanjem Zakona o životnom partnerstvu hrvatski pravni poredak je u potpunosti usklađen sa zahtjevima koji proizlaze iz pravne stečevine Europske unije i u pogledu prava osoba istospolne orijentacije na azilantsku ili supsidijarnu zaštitu. Istovremeno, Pravobraniteljica ukazuje kako i dalje ne postoji službeno ustrojen sustav prikupljanja i obrade statističkih podataka vezanih uz zahtjeve osoba istospolne orijentacije za azilantskom ili supsidijarnom zaštitom. Stoga Pravobraniteljica nije u mogućnosti izvijestiti o točnom broju takvih zahtjeva.

Pravobraniteljica je od Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) zatražila informaciju o broju zahtjeva za izdavanjem boravišne dozvole radi spajanja istospolnih obitelji te o broju zahtjeva za azilantskom ili supsidijarnom zaštitom radi straha od progona u zemlji podrijetla zbog seksualne orijentacije. Obaviještena je da se u informacijskom sustavu MUP-a ne vode podaci o osobama istospolne seksualne orijentacije kojima je odobren privremen boravak u svrhu spajanja obitelji te da bi bilo potrebno izvršiti uvid u svaki spis privremenog boravka što nije moguće jer u Hrvatskoj važeći privremeni boravak radi spajanja obitelji trenutno ima 10.875 stranaca. U pogledu zahtjeva za azilantskom ili supsidijarnom zaštitom obaviještena je da MUP ne vodi evidenciju o razlozima traženja takve zaštite s obzirom da to (izričito) ne traže relevantne EU direktive niti bi prema mišljenju MUP-a to bilo moguće s obzirom da se „razlozi mogu preklapati“. MUP također drži da statistički podaci prikupljeni na osnovu činjenica iznesenih u zahtjevu za zaštitom „ne bi bili vjerodostojni jer se tek tijekom postupka azila može utvrditi prijeti li osobi opasnost od proganjanja“.

Pravobraniteljica ne smatra takve razloge opravdanim. Činjenica da EU direktive izričito ne zahtijevaju određeno postupanje ne znače da ga one i brane tj. da ga države članice same ne mogu poduzeti radi što učinkovitije provedbe ciljeva direktiva. Isto tako, činjenica da bi se tijekom postupka eventualno utvrdilo kako zahtjev za azilantskom ili supsidijarnom zaštitom zbog straha od progona radi seksualne orijentacije nije opravdan ne znači da on nije statistički relevantan. Upravo suprotno, bez tog podatka gotovo je nemoguće kontrolirati provode li nadležna tijela i na koji način jamstva koja su u konkretnom području zakonski propisana. Kako je ova vrsta informacije ključna za nadzor učinkovitosti anti-diskriminacijske zaštite u pogledu pristupa azilu ili supsidijarnoj zaštiti, Pravobraniteljica ponovo ukazuje na nužnost ustrojavanja sustava prikupljanja i obrade statističkih podataka u ovom području.

3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima

Pravobraniteljica je i dalje uvjerenja kako je diskriminacija temeljem seksualne orijentacije na tržištima radne snage, usluga i dobara raširena iako je njena vidljivost relativno slaba. Svoju procjenu temelji na upitima i pritužbama građana/ki koje zaprima izravno od samih žrtava

diskriminacije i preko LGBT-udruga. Prošle godine Pravobraniteljica je izvijestila kako se velika većina osoba koje smatraju da su bile izložene diskriminaciji temeljem seksualne orijentacije u radnom odnosu ili u pristupu nekoj usluzi ili dobru ne želi upuštati u bilo koju vrstu anti-diskriminacijskog postupka iz straha kako će njihov identitet postati javan, što će na kraju rezultirati još većim stupnjem diskriminacije. Načelno, ova ocjena stoji i za 2014., iako postoji nekoliko ohrabrujućih indicija da bi se situacija mogla promijeniti.

Pravobraniteljici se tijekom 2014. obratilo nekoliko osoba koje su prvenstveno tražile pravni savjet kako bi mogle donijeti informiranu odluku o pokretanju sudskog anti-diskriminacijskog postupka protiv svog poslodavca. Pravobraniteljici su se također obraćale osobe tražeći pokretanje anti-diskriminacijskog postupka u nadležnosti Pravobraniteljice smatrajući da su bile izložene nepovoljnom postupanju od strane poslodavca zbog svoje seksualne orijentacije. Pravobraniteljici se obratio V.B. pritužbom²⁰⁴ na svojeg poslodavca, a zbog diskriminacije na radnom mjestu temeljem spolne orijentacije. Pritužitelj je naveo kako je duže vrijeme bio izložen nepovoljnom postupanju koje se sastoji od omalovažavanja vrijednosti rezultata njegova rada, kažnjavanja za događaje u kojima nije sudjelovao niti je za njih odgovoran, umanjivanja njegova statusa unutar tvrtke, uvredljivih opaski, omalovažavanja pred suradnicima te otežavanja radnih uvjeta.

PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je u provođenju anti-diskriminacijskog postupka zatražila izvješće i dokumentaciju od strane poslodavca koji je u svojem očitovanju porekao navode pritužbe. Nastavno na pritužbu proveden je postupak za zaštitu dostojanstva radnika u kojem je utvrđeno kako diskriminacije nije bilo, a nedugo nakon toga pritužitelju je uručen otkaz zbog greške u radu za koju je već ranije bio sankcioniran opomenom, a za koju je prije otkaza dokazano kako ju nije učinio već da je u potpunosti postupao u skladu s uputom. Pravobraniteljica je stoga izdala upozorenje da je tim činom prekršena zabrana viktimizacije propisana čl.2. Zakona o ravnopravnosti spolova te preporuku da istu ispravi hitnim povlačenjem odluke o otkazu. Poslodavac preporuku Pravobraniteljice nije prihvatio, već štoviše, nije se niti očitovao na pritužiteljev zahtjev za zaštitu prava povodom otkaza Ugovora o radu te je u žalbenom roku objavio oglas za pritužiteljevo bivše radno mjesto. Zbog svega navedenog, Pravobraniteljica je od Ministarstva zdravlja zatražila provođenje inspekcijskog nadzora, a inspekcijsko tijelo je u istom utvrdilo kako nije bilo osnove za poduzimanje mjera iz njegove nadležnosti. Postupak je i dalje u tijeku.

Iako je broj zahtjeva za pokretanjem anti-diskriminacijskog postupka, u nadležnosti Pravobraniteljice radi diskriminacije na tržištu rada, roba i usluga - još uvijek zanemariv, Pravobraniteljica preko organizacija civilnoga društva prati broj anti-diskriminacijskih postupaka pred parničnim sudovima.

U odnosu na diskriminaciju na radnom mjestu, Pravobraniteljica raspolaže informacijom da je tijekom 2014. pokrenut jedan anti-diskriminacijski spor pred općinskim sudom u Zagrebu. Radi se o slučaju u kojem je Pravobraniteljica provela anti-diskriminacijski postupak iz svoje nadležnosti te utvrdila postojanje viktimizacije. U dva slučaja u kojima su osobe tijekom

²⁰⁴ Pritužba PRS-03-06/14-03.

izvještajne godine razmatrale pokretanje sudskog postupka radi utvrđivanja diskriminacije i u kojima je Pravobraniteljica pružila pravni savjet, sudski postupci nisu do sada pokrenuti jer nitko od kolega/ica na radnom mjestu nije htio svjedočiti u korist tužitelja zbog straha da bi se pokretanje postupka moglo loše odraziti na buduće prilike za zapošljavanje.

U odnosu na diskriminaciju u pogledu pristupa tržišnim robama i uslugama, Pravobraniteljica raspolaže informacijom kako je tijekom 2014. **Općinski građanski sud u Zagrebu prvostupanjskom presudom usvojio tužbeni zahtjev radi utvrđenja diskriminacije i naknade štete u slučaju u kojem je vlasnica stana odbila potpisati ugovor o najmu s tužiteljicom zbog njene spolne orijentacije.** Prema saznanjima Pravobraniteljice ovo je **prva presuda te vrste u Hrvatskoj.** Predmet je trenutno u žalbenom postupku pred Županijskim sudom u Zagrebu.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, tijekom 2014. pred parničnim sudovima vodilo se 5 parničnih postupaka radi nepovoljnog postupanja temeljem spolne orijentacije od kojih je jedan započet tijekom 2014., a 4 ih je preneseno iz prethodnog razdoblja. Prema evidenciji tek 1 postupak, od ukupno 5, vodio se radi utvrđivanja diskriminacije, a za 4 pravni temelj nije određen. Tijekom 2014. od njih 5, 2 su pravomoćno okončana (1 odustajanjem, a 1 nagodbom). S obzirom na navedene statističke podatke, Pravobraniteljica smatra korisnim ukazati i na zabrinjavajuće primjere sudske prakse. Prema saznanjima Pravobraniteljice, Općinski sud u Zagrebu je u parničnom postupku vođenom radi naknade štete osobi istospolne orijentacije²⁰⁵ odbio tužbeni zahtjev smatrajući kako, usprkos činjenici što je kazneni sud utvrdio isto, nije u dovoljnoj mjeri dokazana uvjetovanost napada činjenicom da je žrtva istospolne orijentacije. Odluka prvostupanjskog suda nije pravomoćna i slučaj je u žalbenom postupku pred Županijskim sudom u Zagrebu. Sličan parnični postupak radi naknade štete nastale nasiljem prema osobi istospolne seksualne orijentacije (za kojeg je počinitelj u prekršajnom postupku osuđen) u tijeku je pred istim sudom od 2010. (u međuvremenu je u istom slučaju RH tužena Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu) i Pravobraniteljica će pomno pratiti njegov razvoj.

²⁰⁵ U kaznenom postupku koji je prethodio parničnom postupku utvrđena je krivnja optuženoga te mu je izrečena sankcija zbog uznemiravanja temeljem seksualne orijentacije i fizičkog napada motiviranog predrasudom prema osobama istospolne orijentacije.

3.2. Aktivnosti Pravobraniteljice vezane uz promicanje prava osoba istospolne seksualne orijentacije

07. prosinac 2014. - Zagreb Pride u suradnji s Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova i Hrvatskom udrugom za mirenje organizirao je dvodnevnu radionicu o obiteljskoj medijaciji istospolnih parova, odnosno životnih partnera ili životnih partnerica.²⁰⁶

20. studeni 2014. - Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu pod nazivom „Unapređenje pravnog položaja trans i rodno nenormativnih osoba u Republici Hrvatskoj“ povodom Međunarodnog dana žrtava transfobičnog nasilja.²⁰⁷

23. listopad 2014. - U okviru projekta Europske unije naziva „Coming out! Zagovaranje i zaštita prava LGBT osoba“ i organizaciji Fundacije Heinrich Boll, Ureda za Bosnu i Hercegovinu, zajedno sa Sarajevskim otvorenim centrom i Fundacijom CURE, u Brčkom je 22. listopada 2014. godine organiziran okrugli stol pod nazivom – Insititucionalna zaštita LGBT osoba u regiji i Bosni i Hercegovini.

19. rujan 2014. - Pravobraniteljica se sastala s Uranijom Pirovskom, izvršnom direktoricom Helsinškog odbora za ljudska prava i Kochom Andonovskim, programskim direktorom udruge LGBTI centar potpore.

26. kolovoz 2014. - Pravobraniteljica je dala telefonski intervju za radio Daruvar koji je emitiran u radijskoj emisiji "Ravnopravnost" 22.08.2014. Središnja tema emisije bila je stupanje na snagu Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola.

18. lipanj 2014. - Na poziv i u organizaciji Equineta/European network of equality bodies, pravobraniteljica Višnja Ljubičić sudjelovala je u Stockholmu u Švedskoj na Equinet skupu vezanom uz problematiku spolnih i rodni manjina. Skup se održavao u švedskom Pravobraniteljstvu za ravnopravnost (Diskrimineringsombudsmannen) uz sudjelovanje preko 70 predstavnika i predstavnica iz 50-ak europskih institucija za ravnopravnost.²⁰⁸

²⁰⁶ Cilj radionice bio je upoznati polaznike i polaznice s novim zakonskim okvirom koji uređuje obiteljske odnose istospolnih parova kao i osigurati praktično razumijevanje upotrebe različitih mehanizama za mirno rješavanje obiteljskih sporova među istospolnim životnim partnerima i partnericama. Kroz radionice, osim razmijene iskustva i dobrih praksi, pokušalo se pronaći odgovore na pitanja: postoje li specifični uzroci sporova kod istospolnih parova koji su različiti u odnosu na bračne/izvanbračne drugove? Kako komunicirati s istospolnim parovima tijekom procesa mirenja? Kako se nositi s vlastitim predrasudama prema istospolnim parovima i kako ih savladati? Kako popularizirati mirenje kod istospolnih parova?

²⁰⁷ Okrugli stol organizirale su udruge Ženska soba - Centar za seksualna prava i Trans Aid - udruga za promicanje i zaštitu prava trans, inter i rodno varijantnih osoba u sklopu projekta „Rodna ravnopravnost za sve - Ostvarimo trans prava!“ financiranog od strane EU. Pravobraniteljica je u svom izlaganju napravila pregled društvenih i zakonodavnih promjena u posljednjih 10-15 godina kojima se poboljšao status LGBTIQ osoba u Hrvatskoj, ali i ukazala na probleme koje tek treba prevladati s obzirom da rezultati relevantnih istraživanja pokazuju neke zabrinjavajuće indikatore po pitanju prisutnosti diskriminacije i nasilja. Također je naglasila pomake koji se događaju u obrazovnom sustavu te istaknula važnost uloge međunarodnih organizacija poput EU, Vijeća Europe i UN koje su postavile čvrste anti-diskriminacijske standarde za LGBTIQ osobe.

²⁰⁸ Organizirane su radionice u sklopu kojih je Pravobraniteljica imala priliku predstaviti položaj LGBT zajednica u RH te postignuća u zaštiti i promociji njihovih prava, kao i nadležnost institucije Pravobraniteljice vezano za zaštitu od diskriminacije temeljem spolne orijentacije i problematiku vezanu uz zaštitu prava transrodnih osoba. Uočena je sličnost problema i izazova u svim zemljama sudionicama skupa. Cilj skupa bio je razmijeniti iskustva.

3.3. Zaključna razmatranja i preporuke

Pravobraniteljica smatra kako je tijekom 2014. došlo do pozitivnog pomaka u pravnom statusu građana i građanki istospolne seksualne orijentacije u hrvatskom društvu.

Pravobraniteljica je svjesna kako u stvarnom životu još uvijek postoje brojne prepreke postizanju stvarne ravnopravnosti građana i građanki istospolne seksualne orijentacije. U tom smislu Pravobraniteljica smatra korisnim dati sljedeće **preporuke**:

- 1) Analizirati uspješnost sustava prikupljanja i obrade podataka o sudskim sporovima koji se na parničnim, upravnim, prekršajnim i kaznenim sudovima vode vezano uz diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije.
- 2) Uspostaviti sustav praćenja, prikupljanja i obrade podataka vezano uz zahtjeve istospolnih osoba za izdavanje boravišnih dozvola u Hrvatskoj u svrhu spajanja obitelji.
- 3) Uspostaviti sustav praćenja, prikupljanja i obrade podataka vezane uz zahtjeve istospolnih osoba za azilantskom ili supsidijarnom zaštitom zbog straha od progona radi seksualne orijentacije.
- 4) Razviti sustav edukacije stručnih osoba u upravnim tijelima koja će biti zadužena za provedbu novog zakonodavnog okvira, kojim će se urediti položaj istospolnih zajednica u Hrvatskoj.
- 5) Razviti program stručnog usavršavanja za suce koji odlučuju u antidiskriminacijskim sporovima.

3.4. PROBLEMI RODNO-DISFORIČNIH OSOBA

Pravobraniteljica je tijekom 2014. pratila način ostvarivanja statusnih prava i prava na medicinski tretman rodno-disforičnih osoba u cilju suzbijanja diskriminacije prema ovim osobama. Ujedno je i aktivno sudjelovala u kreiranju normativnih okvira kroz koji bi rodno-disforične osobe mogle riješiti svoj pravni i medicinski status.

Pravobraniteljica napominje kako je značajan uspjeh već postignut donošenjem Zakona o državnim maticama 2013. koji kao uvjet za promjenu imena odnosno rodnog identiteta više nije postavljao potpunu i nepovratnu fizičku tranziciju iz jednog spola u drugi. Takvi zahvati, na žalost, uz sva nastojanja Pravobraniteljice, nisu bili provedivi tijekom izvještajnog razdoblja. Pravobraniteljica naglašava kako zakonska regulativa o promjeni spola u Turskoj postoji već najmanje 16 godina, kao i da je Srbija to medicinsko područje u potpunosti regulirala. Komparativno, iako članica Europske unije, Hrvatska još nije na prihvatljiv način regulirala ovo područje te time u nepovoljni položaj dovodi rodno-disforične građane.

Stoga je tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica intenzivirala svoj angažman, započet još 2013., oko izrade novog *Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu*

(Pravilnik). Pravobraniteljica je kontinuiranim radom i u suradnji s udrugom TransAid Croatia, resornim ministarstvom i drugim nadležnim institucijama dala značajan doprinos stvaranju normativnog okvira vezanog uz promjenu pravnog i fizičkog identiteta transrodnih osoba. Izravni rezultat tog djelovanja je upravo spomenuti Pravilnik, koji je tijekom mjeseca studenog 2014. stupio na snagu. Krajem 2014. imenovan je novi sastav *Nacionalnog zdravstvenog vijeća*, koje je zastalo s davanjem mišljenja dok se ne donese Lista stručnjaka/inja, smjernice potrebne za dijagnosticiranje i terapiju transrodnih osoba te smjernice za postupanje centara za socijalnu skrb.

Kako bi potaknula rješenje ove situacije, Pravobraniteljica je *inicirala i organizirala nekoliko sastanaka* sa svim relevantnim dionicima o ovoj temi, a sve u svrhu zaštite temeljnih ljudskih prava i dostojanstva rodno-disforičnih osoba.

3.4.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica smatra da se položaj rodno-disforičnih osoba u društvu tijekom zadnja dva izvještajna razdoblja znatno popravio, no da postupak tranzicije iz jednog spola u drugi još nije “pokriven” odgovarajućim postupcima nadležnih tijela. Naime, do zaključenja ovog izvješća Lista stručnjaka/inja još nije objavljena. Ministarstvo zdravlja nije sačinilo Stručne smjernice propisane Pravilnikom, a kojima bi se odredili dijagnostičko-terapijski postupci potrebni za medicinsku promjenu spola. Pravobraniteljica stoga **preporučuje**:

- 1) Ustrojiti sustav skrbi i tretmana rodno-disforičnih osoba na način da je isti usmjeren brzom i efikasnom rješavanju problema pojedinaca koji podnose zahtjeve za promjenom spola, odnosno rodnog identiteta kako bi se zaštitilo njihovo dostojanstvo i ljudska prava.
- 2) U slučaju administrativnih, pravnih, odnosno medicinskih nejasnoća u postupanju, teret i rizik trebaju podnijeti nadležna tijela, a ne osobe pogođene ovim problemom.
- 3) Pravobraniteljica preporučuje da Nacionalno zdravstveno vijeće u što kraćem roku započne s izdavanjem mišljenja sukladno Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu.

RIZICI VIŠESTRUKKE DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE DRUŠTVENE SKUPINE

4.1. Žene u ruralnim područjima

Unaprjeđenje znanja i svijesti o položaju žena u ruralnim područjima te osnaživanje ženskog poduzetništva, uz što veću mogućnost usklađivanja privatnih i profesionalnih obveza, samo su neke od mjera u ostvarenju ciljeva o „*promicanju ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti*“ kao i „*jednakim mogućnostima na tržištu rada*“ iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova od 2011. do 2015. godine²⁰⁹ (dalje u tekstu: Nacionalne politike), a koja je ušla u svoju zadnju godinu provedbe. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova kontinuirano prati provedbu ove politike i rado potiče i pomaže nositeljima/sunositeljima provedbenih mjera. Kao i prošle godine, te kao svojevrsan nastavak aktivnosti poduzetih u 2013., Pravobraniteljica je i tijekom 2014. posebnu pažnju posvećivala ženama u ruralnim područjima imajući u vidu kako se radi o posebno osjetljivoj društvenoj skupini izloženoj riziku višestruke diskriminacije.²¹⁰

Vezano uz provedbu mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2011.-2015.²¹¹, Pravobraniteljica ponovo ističe dvije mjere iz poglavlja 1.4. koje nosi naziv „*Unaprijediti znanje i svijest o položaju žena u ruralnim područjima*“. Mjera br. 1.4.1. nalaže osnivanje radne skupine radi prikupljanja podataka o ženama u ruralnim područjima u području obrazovanja, zapošljavanja i samozapošljavanja, zdravstvene zaštite, očuvanja kulturne baštine i gospodarskog razvoja te izradu akcijskog plana utemeljenog na rezultatima provedenih analiza dok mjera br. 1.4.2. određuje da će se jednom godišnje tiskati i objavljivati (statističke) publikacije temeljem prikupljenih podataka o ženama u ruralnim područjima u području obrazovanja, zapošljavanja i samozapošljavanja, zdravstvene zaštite, očuvanja kulturne baštine i gospodarskog razvoja. Iako je predviđeno da će se **mjera**

²⁰⁹ NN 88/11.

²¹⁰ Temeljem spola, trudnoće i materinstva, obiteljskog i društvenog statusa, nacionalne pripadnosti. Prema čl.14. st.1. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena „*Države stranke uzimaju u obzir posebne probleme s kojima se suočavaju žene na selu, kao i značajnu ulogu koju žene imaju u gospodarskom opstanku svoje obitelji, uključujući njihov rad u nenaplatnim područjima gospodarstva, te poduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale primjenu odredaba ove Konvencije na žene na selu.*“

²¹¹ Više o provedbi svih mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2011.-2015., vidjeti Poglavlje 10.

br.1.4.1. provoditi kroz 2011. i 2012., Pravobraniteljica, kao i u svojem prošlogodišnjem Izvješću o radu, ponovo zaključuje kako je navedena mjera samo **djelomično provedena**²¹². U odnosu na **mjeru br.1.4.2.**, a koja se treba provoditi kontinuirano, Pravobraniteljica je uočila kako se navedena mjera ni tijekom 2014. **nije provodila**²¹³.

Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica je samostalno, odnosno u suradnji s drugim zainteresiranim dionicima pokrenula niz inicijativa osnaživanja žena ruralnih područja te je podržala brojne druge programe, festivale i događaje koji su imali isti cilj²¹⁴. Jednu od ovih inicijativa Pravobraniteljica je pokrenula u suradnji s veleposlanstvima Republike Austrije i Francuske, misijom UNDP u RH, udrugom Gender Task Force - Inicijativa za održivi rast (GTF) iz Zagreba, a u partnerstvu s gradovima i županijama pod nazivom **Forumi za osnaživanje žena ruralnih (i urbanih) područja: „Razgovorom i susretom do ostvarenja“**. Cilj ove inicijative jest organizirati susret zaposlenih žena u nadležnim institucijama, predstavnike/ce lokalnih vlasti, uspješne žene poduzetnice kao i nezaposlene žene kako bi direktno razmijenile svoja iskustva, identificirale strukturalne, ali i osobne nedostatke koji ih sprječavaju u ostvarenju ciljeva i svojih punih potencijala, te u suradnji s lokalnim vlastima i institucijama iznašle konkretna rješenja za uočene manjkavosti. Osim toga, Forumi smjeraju stvaranju neformalnih mreža među ženama, kako uspješnih privatnih poduzetnica, tako i onih zaposlenih u institucijama i tijelima državne i lokalne uprave i samouprave te nezaposlenih, a koje bi se međusobno pomagale po principima solidarnosti i uzajamnog poštivanja, dok bi nadležne institucije i predstavnici vlasti bili potaknuti na ažurnije i direktno obavještavanje o projektima za pomoć ženama ruralnih područja te razvijanje novih projekata koji bi bili bolje prilagođeni stvarnim potrebama.

Prvi od niza planiranih Forumi održan je 14.11.2014. u Zadru, u prostorima Zadarske županije te je izuzetno dobro primljen od sudionika/ca. Osim što se na njega odazvao značajan broj žena, predstavnika/ca lokalne, područne (regionalne) samouprave, povjerenstava za ravnopravnost spolova, agencija i institucija, sam događaj izazvao je i intenzivan nastavak rada na potpori i osnaživanju žena. Pravobraniteljica je, naime, dobila priliku pružiti (te pružila) konkretnu podršku nekolicini žena poduzetnica iz Zadra, ali i dostavila brojne informacije o domaćim i EU projektima cijeloj novostvorenoj mreži žena iz Zadarske županije.

²¹² Ministarstvo Poljoprivrede je 13.07.2012. osnovalo Radnu skupinu radi prikupljanja podataka o ženama u ruralnim područjima. Međutim, Akcijski plan za promicanje i unapređivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima (2012-2013) do kraja 2014. nije bio izrađen.

²¹³ Proizlazi iz očitovanja koje je Pravobraniteljici dostavio glavni nositelj navedene mjere - Ministarstvo poljoprivrede. Naime, Ministarstvo je Pravobraniteljicu obavijestilo da su zajedno sa Upravom za upravljanje EU fondom za ruralni razvoj, EU i međunarodnu suradnju u razdoblju od 2012.-2014., intenzivno radili na izradi Programa ruralnog razvoja RH za programsko razdoblje 2014. – 2020. Naveli su kako s obzirom na značaj i važnost ovog Programa i raspoložive kapacitete, nisu provodili projekte koji se odnose na položaj žena u ruralnom području.

²¹⁴ Iz iskustva dosadašnjeg rada i pružanja potpore ženama ruralnih područja, Pravobraniteljica je utvrdila da su se po ključnim pitanjima ekologije, ruralnog razvoja i samo-održivosti žene dokazale kao glavne pokretačice promjena i održavanja života na ovim područjima, ali i kao graditeljice novih, zdravijih društveno-ekonomskih odnosa. Eko-sajam u Gračacu, Festival ruralne kulture u Kninu, Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko križevačke županije...

U izvještajnom razdoblju, Pravobraniteljica je dala punu podršku i potporu i 'Eko-fem' projektu na otoku Braču, bračke udruge "Zemlja za nas" iz Nerežišća. Naime, radi se o grupi od 10-tak mladih djevojaka iz urbanih područja cijele Republike Hrvatske, ali i iz zemalja EU, koje su 2006. na otoku Braču počele graditi novi život u skladu s prirodom i načelima samo-održivosti. Pravobraniteljica udruzi pruža kontinuiranu i aktivnu podršku u rješavanju svih problema s kojima se susreću njene članice²¹⁵.

4.1.1. Zaključna razmatranja i preporuke

Žene u ruralnim područjima su izložene riziku višestruke diskriminacije koja je prisutna u svim područjima života. Posebno nepovoljan utjecaj na njih imaju patrijarhalno društvo i spolni stereotipi koji su, nažalost, još uvijek u znatnoj mjeri prisutni, i to posebice u ruralnim područjima. Navedeno je povezano i s problematikom obiteljskog nasilja kao i s problemom nezaposlenosti i otežanog zapošljavanja što položaj žena u ruralnim područjima čini izrazito nepovoljnim. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Daljnje sustavno osnaživanje žena u ruralnim područjima s obzirom da one predstavljaju značajan društveni potencijal;
- 2) Izraditi *Akcijski plan za promicanje i unaprjeđivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima*, sukladno Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova 2011. – 2015.
- 3) Aktivno provođenje mjere 1.4.2. iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, a koja predviđa godišnje tiskanje i objavljivanje (statističke) publikacije temeljem prikupljenih podataka o ženama u ruralnim područjima u području obrazovanja, zapošljavanja i samozapošljavanja, zdravstvene zaštite, očuvanja kulturne baštine i gospodarskog razvoja.

4.2. Žene s invaliditetom

Posebno ranjivu skupinu izloženu riziku višestruke diskriminacije čine žene s invaliditetom te stoga Pravobraniteljica kontinuirano prati njihov položaj i to na svim područjima života, posebice na području rada i zapošljavanja, nasilja u obitelji, obrazovanja, medicinske skrbi, sudjelovanja u političkom i javnom životu kao i probleme vezane uz zaštitu njihovih seksualnih i reproduktivnih prava.

²¹⁵ Pravobraniteljica drži da osnaživanje žena ruralnih područja kao i pružanje potpore ovakvim pionirskim poduhvatima ima i širi društveni značaj jer stvara temelje za bolje, zdravije i ravnopravnije društvo za našu djecu i unučad. Udruga je svojim sredstvima kupila maslinik s preko 3 hektara u srcu otoka Brača kraj sela Dračevica gdje sada pokušava ostvariti svoje glavne ideje - projekt tradicijskog, ekološkog, zdravog načina života bez zagađenja i otpada te, kao glavni cilj, revitalizirati i turistički oplemeniti unutrašnjost otoka Brača, bez pretenzija prema stvaranju profita. Između ostalog, ciljevi ove udruge su i oplemenjivanje zapuštenih i opožarenih područja u unutrašnjosti otoka te očuvanje tradicijsko-kulturne i prvenstveno prirodne baštine.

Prema podacima HZJZ-a, ukupan broj osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj iznosi 516.492, od čega **žene s invaliditetom čine udio od 39,8%**, dok muškarci s invaliditetom čine udio od 60,2%. Usporedbom navedenih podataka s podacima iz prijašnjih godina proizlazi kako je *spolna struktura osoba s invaliditetom gotovo nepromijenjena*, a isto se odnosi i na statističke podatke vezane uz obrazovanje osoba s invaliditetom.

Naime, prema podacima HZJZ-a o obrazovanju i stručnoj spremi osoba s invaliditetom, vidljivo je kako **najveći broj žena s invaliditetom ima završenu ili nezavršenu osnovnu školu - 74,6% žena**. Srednju stručnu spremu ima 19% žena s invaliditetom dok je istodobno udio muškaraca s invaliditetom srednje stručne spreme gotovo dvostruko veći (37,7%). Visoku ili višu stručnu spremu ima 4,2% muškaraca s invaliditetom i 2,7% žena s invaliditetom. Vidljivo je kako su **žene s invaliditetom još uvijek slabije obrazovane u odnosu na muškarce s invaliditetom**, a što se svakako *nepovoljno odražava i na ostala područja njihovog života*, posebice na područje rada i zapošljavanja, ali i na izloženost nasilju (pogotovo ekonomskom) u obitelji.

Prema evidenciji HZZ-a, registrirano je ukupno 6.783 osoba s invaliditetom, što iznosi 2,1% populacije svih nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciju HZZ-a. Pritom veći broj nezaposlenih osoba s invaliditetom čine muškarci 58,29%, dok je udio nezaposlenih žena s invaliditetom 41,7%. Tijekom 2014. iz evidencije HZZ-a zaposleno je ukupno 1.877 osoba s invaliditetom od čega žene s invaliditetom čine udio od 36,12%.

Osim nepovoljnijeg položaja na području obrazovanja, zapošljavanja i rada, žene s invaliditetom su izložene i **svim oblicima obiteljskog nasilja, a posebice socijalnoj izolaciji**, odnosno zanemarivanju kao specifičnom obliku obiteljskog nasilja. Navedeno dokazuju i podaci HZJZ-a prema kojima gotovo dvostruko više žena s invaliditetom (njih 23,4%) žive same u odnosu na muškarce s invaliditetom (12,2%). Istodobno muškarci s invaliditetom u većem postotku žive u obitelji (84%) nego žene s invaliditetom (73,3%).

Značajnu pažnju Pravobraniteljica pridaje seksualnim i reproduktivnim pravima žena s invaliditetom. Kontinuirano se prati **pristupačnost i dostupnost zdravstvenim uslugama te ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu**. U kontekstu navedenog svakako je značajna opremljenost zdravstvenih ustanova ginekološkim stolovima prilagođenim ženama s invaliditetom, a koja još uvijek, prema dostupnim podacima, nije na zadovoljavajućoj razini.²¹⁶

Prema podacima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH tijekom 2014. je Natječajem za financijsku potporu projektima organizacija civilnog društva u Republici Hrvatskoj iz područja zaštite, poštivanja i promicanja ljudskih prava obuhvaćeno 5 prioriteta

²¹⁶ Prema podacima HZJZ-a, tijekom 2013. je bio upućen upit svim zdravstvenim ustanovama koje imaju ginekološku djelatnost/ginekološke ordinacije (ukupno njih 230) te je dobiveno 114 odgovora iz kojih proizlazi kako 72 ginekološke ordinacije posjeduju ginekološki stol prilagođen ženama s invaliditetom, pri čemu je 130 takvih stolova. Međutim 42 ginekološke ordinacije ne posjeduju navedeni stol ili ga posjeduju, dok pristup ambulanti nije prilagođen ženama s invaliditetom.

za financiranje, od čega se 1 prioritet odnosi na poticanje uključenosti žena i mladih s invaliditetom u javni i politički život te je financiran u iznosu od 60.000 kn.

4.2.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz položaj žena s invaliditetom

Pravobraniteljica je tijekom 2014. dala niz intervjua, te sudjelovala na konferencijama, treninzima, seminarima i savjetovanjima posvećenim problemima žena s invaliditetom. Pravobraniteljica je kroz medijske istupe²¹⁷ govorila o ženama s invaliditetom kao posebno osjetljivoj kategoriji izloženoj riziku višestruke diskriminacije u svim područjima života, navodeći i primjere malobrojnih pritužbi osoba s invaliditetom iz svoje dosadašnje prakse, naglasivši kako je svjesna da postoji *tamna brojka* žena s invaliditetom koje su izložene spolnoj diskriminaciji na radnom mjestu, ali ju ne prijavljuju zbog straha od gubitka posla, a što je u teškoj ekonomskoj situaciji razumljivo.

17.-18.05.2014. - Europska konferencija *Praćenje primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u praksi – stajalište nacionalnih i međunarodnih organizacija osoba s invaliditetom o izvješću EU-a Ujedinjenim narodima*²¹⁸ na kojoj je sudjelovala i predstavnica Pravobraniteljice. Na konferenciji se raspravljalo o pravu na rad i osiguranju jednakopravnog pristupa tržištu rada osobama s invaliditetom, o uključenosti osoba s invaliditetom i njihovih predstavničkih organizacija u društvene strukture te o praćenju primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

21.-23.05.2014. - trening s temom *Nasilje i diskriminacija prema ženama s invaliditetom na tržištu rada*,²¹⁹ na kojem je kao izlagačica sudjelovala i predstavnica Pravobraniteljice, koja je govorila o rizicima višestruke diskriminacije žena s invaliditetom. Preporuke treninga je podržala Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova kao i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.²²⁰

13.-14.10.2014. - *Seminar o zločinu iz mržnje nad osobama s invaliditetom*²²¹ na kojem je sudjelovala predstavnica Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

²¹⁷ Intervjui Pravobraniteljice za - In portal, news portal.

²¹⁸ U organizaciji Saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) i European disability forum (EDF) u Zagrebu.

²¹⁹ U Zagrebu u suradnji Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i udruge Ženska soba – Centar za seksualna prava iz Zagreba.

²²⁰ Preporuke se posebno odnose na: Nužnost sustavne edukacije i informiranja žena s invaliditetom o oblicima i posljedicama diskriminacije i nasilja kao i o mogućnostima zaštite, uključujući pritom i važnost informiranja žena s invaliditetom o radu i ovlastima Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom; Potrebu organiziranja Mreže suradnje organizacija civilnog društva koje rade sa žrtvama nasilja i organizacija osoba s invaliditetom, 1-2 puta godišnje u svrhu kontinuirane edukacije, lobiranja i zagovaranja prava žena s invaliditetom; Osigurati pristupačnost i dostupnost zdravstvenih i medicinskih usluga ženama s invaliditetom te raditi na sustavnoj edukaciji i senzibilizaciji liječnika/ica i zdravstvenih stručnjaka/kinja; Razvijati međuresornu suradnju uslijed nedostatka sustavne podrške ženama s invaliditetom; Poraditi na sustavnoj medijskoj vidljivosti i informiranju javnosti o višestrukoj diskriminaciji žena s invaliditetom koje su žrtve nasilja sa svrhom senzibilizacije šire javnosti, kao i upoznavanje šire javnosti o specifičnim problemima i potrebama žena s invaliditetom.

²²¹ U organizaciji Europske mreže za neovisni život (European Network on Independent Living - ENIL), Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR/OESS) u Zagrebu.

Na savjetovanju za članice Mreže slijepih žena pod nazivom „*Položaj slijepih žena u Republici Hrvatskoj i diskriminacija na tržištu rada*“, u organizaciji Hrvatskog saveza slijepih povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama (25.11.), Pravobraniteljica je bila jedna od izlagačica.²²²

4.2.2. Zaključna razmatranja i preporuke

Poboljšanje položaja žena s invaliditetom moguće je postići jedino primjenom kontinuiranih mjera usmjerenih prvenstveno na osnaživanje pripadnica te društvene skupine, uz istodobnu senzibilizaciju društva i aktivnu ulogu organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom i promicanjem prava žena s invaliditetom. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Provedba medijskih kampanji vezano uz nasilje u obitelji čije žrtve su žene s invaliditetom, kako bi se žrtve potaknule i ohrabrine na prijavljivanje nasilja i traženje pomoći.
- 2) Prilagodba sigurnih kuća za boravak žena s invaliditetom.
- 3) Senzibilizacija društva u cjelini i stručnjaka/kinja za potrebe osoba s invaliditetom, posebice žena s invaliditetom.

4.3. Žene pripadnice nacionalnih manjina

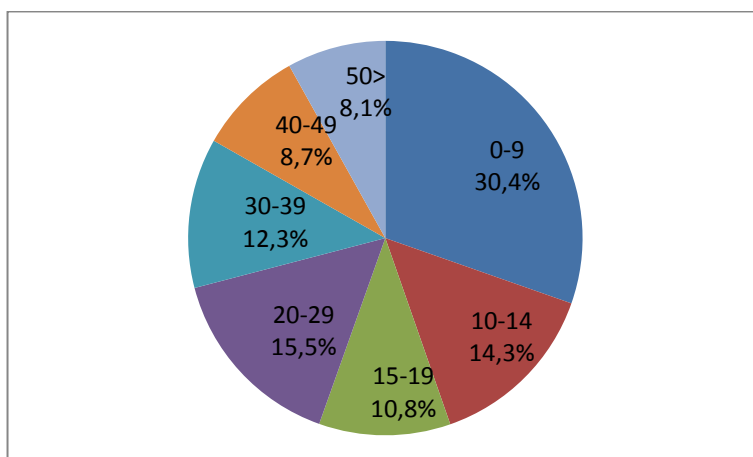
4.3.1. Status Romkinja u Republici Hrvatskoj – pregled stanja

Romkinje su često podložne trostrukoj diskriminaciji: na temelju spola, etničke pripadnosti i socijalnog statusa. U romskim obiteljima Romkinje su u podređenom položaju u odnosu na muškarce. Tradicionalne uloge te rani brak i porodi vezuju ih za kućanstvo, a uloga domaćice i negovateljice djece i starijih većinom pada na njihova leđa. Kada se tome pridodaju loši životni uvjeti, nizak stupanj obrazovanja (Romkinje „ispadaju” iz obrazovnog sustava najčešće krajem osnovne ili početkom srednje škole) iz kojeg proizlazi nekonkurentnost na tržištu rada i visoka stopa nezaposlenosti, ograničen pristup socijalnoj i zdravstvenoj skrbi (dio Romkinja ju ostvaruje samo u vrijeme trudnoće), stambenom zbrinjavanju, financijskim uslugama i participaciji u javnom društvenom i političkom životu, pasivnost i slaba informiranost o svojim pravima te veći rizik socijalne isključenosti za žene u ruralnim područjima, jasno je da su Romkinje društvena skupina koja je najpodložnija diskriminaciji i stavljanju u nepovoljniji položaj u odnosu na druge skupine u hrvatskom društvu.

²²² Pravobraniteljica je u svom izlaganju govorila o višestrukoj diskriminaciji žena s invaliditetom i ovlastima Pravobraniteljice u slučajevima diskriminacije žena s invaliditetom, posebice kada je riječ o obiteljskom nasilju, zapošljavanju i položaju na tržištu rada, spolnom uznemiravanju, obrazovanju, zdravstvenoj skrbi, socijalnoj isključenosti, sudjelovanju u političkom i javnom životu, pristupu zdravstvenim ustanovama te reproduktivnim pravima i zasnivanju obitelji.

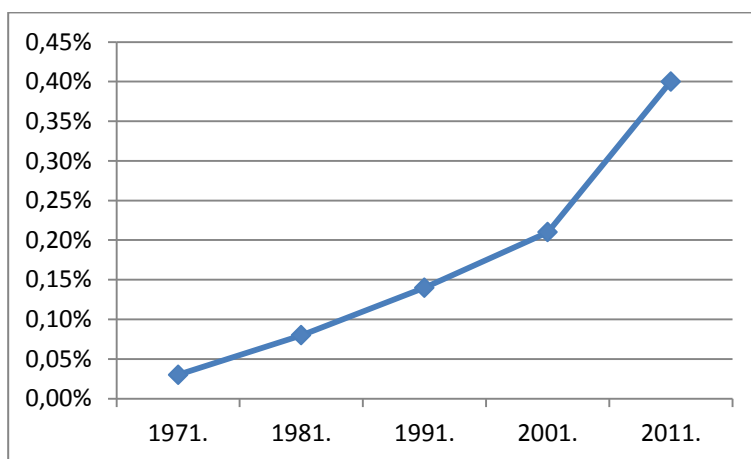
Vezano za *dobnu strukturu* romske populacije, treba istaknuti neke podatke iz popisa stanovništva provedenog 2011. godine. Naime, populacija 0-29 godina čini 71% ukupne romske populacije u Hrvatskoj. Izrazito naglašena mlada dobna struktura očituje se i u podatku da je čak 44,7% romske populacije u Hrvatskoj mlađe od 15 godina (*grafikon 1.*). Iz svega proizlazi da je prema podacima iz posljednjeg popisa stanovništva prosječna dob stanovnika/ca u Hrvatskoj 41,7 godina, dok je prosječna dob pripadnika/ca romske nacionalne manjine 21,9 godina.

Grafikon 1: Dobna struktura romske populacije u Hrvatskoj

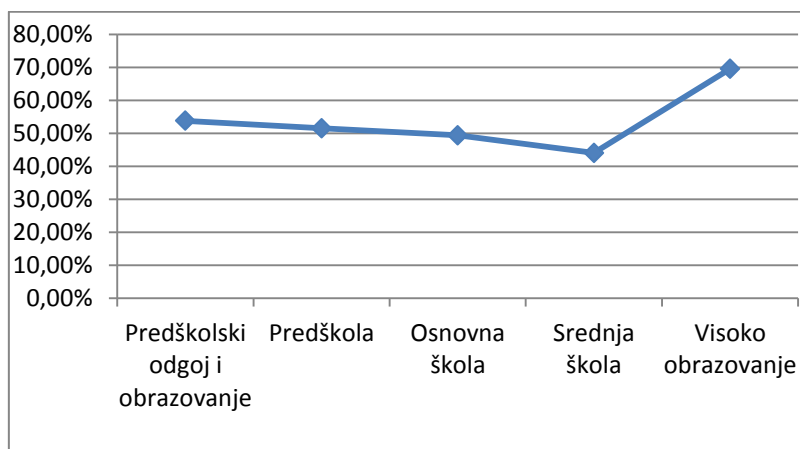
Osim u pogledu dobne strukture, visoka stopa nataliteta u kombinaciji s migracijskim kretanjima vidljiva je i kroz udio u ukupnoj romskoj populaciji u Republici Hrvatskoj koji je od 1971.-2011. porastao sa 0,03% na 0,4% (*grafikon 2.*). Taj postotak zanimljivo je usporediti s njihovim udjelom u broju nezaposlenih. Naime, prema podacima HZZ-a (2013.), udio Roma/kinja u ukupnom broju nezaposlenih u Hrvatskoj je 1,4%. To potvrđuje prisutnost visoke stope nezaposlenosti romske populacije pri čemu velike razlike po spolu nema (48% žena i 52% muškaraca). Udio žena u mjerama poticajnog zapošljavanja u 2013. bio je 33,7% od ukupno 757 osoba romske nacionalne manjine.

Grafikon 2: Udio romske populacije u stanovništvu RH, razdoblje 1971.-2011.

Slijedom navedenoga, uzimajući u obzir izrazito mladu dobnu strukturu romske populacije u Hrvatskoj, visoku stopu nataliteta i visoku stopu nezaposlenosti, sa sigurnošću se može ustvrditi da je pitanje obrazovanja Roma te poglavito Romkinja od presudne važnosti za suzbijanje njihove segregacije, poticanje integracije u hrvatsko društvo i poboljšanje socio-ekonomskog statusa. Prema podacima za 2013., Romkinje se primjetno slabije uključuju u srednje obrazovanje, ali uspješnije su u visokom obrazovanju (predškolski odgoj i obrazovanje - 53,8%; predškola - 51,5%, OŠ - 49,4%; SŠ - 44,02%; visoko obrazovanje - 69,56% (grafikon 3.).

Grafikon 3: Udio Romkinja u romskoj populaciji u sustavu obrazovanja u Hrvatskoj (2013.)

Posebnu pozornost treba obratiti na problem odustajanja od obrazovanja tijekom osnovne škole oba spola te premalo uključivanje Romkinja u sustav srednjoškolskog obrazovanja. Ohrabrujući pokazatelj je povećanje sudjelovanja Romkinja u obrazovanju odraslih i u neformalnim obrazovnim programima. To je važno zbog pružanja dobrog primjera svojim kćerima kako bi ih se potaknulo na veću participaciju u području obrazovanja.

4.3.2. ISTRAŽIVANJE „Status Romkinja u Republici Hrvatskoj s posebnim naglaskom na oblike nasilja prema Romkinjama“

Pravobraniteljica je u okviru posebnog cilja 3.²²³ i mjere 4.3.1. *Akcijskog plana za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma za razdoblje 2013.-2015.*, koja se odnosi na provedbu ankete u romskim zajednicama, osmislila pilot-istraživanje „Status Romkinja u Republici Hrvatskoj s posebnim naglaskom na oblike nasilja prema Romkinjama”. Istraživanje je inicirano imajući u vidu i preporuku Odbora Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) u kojoj se navodi da **Hrvatska treba prikupiti više podataka o ženama pripadnicama manjina, a posebice Romkinjama i Srpkinjama.**

Cilj istraživanja je utvrditi razinu spolne (ne)ravnopravnosti i izloženosti različitim oblicima nasilja Romkinja u romskim zajednicama u Republici Hrvatskoj, uključujući fizičko nasilje, spolno uznemiravanje, silovanje, prosjačenje, obiteljsko nasilje povezano s alkoholizmom, prostituciju i trgovanje ljudima. Drugi zadaci istraživanja odnosili su se na ispitivanje životnih okolnosti i obilježja Romkinja poput obrazovnog, bračnog i obiteljskog statusa, pojedinosti vezanih za obavljanje kućanskih poslova, brigu o djeci i starijima u kućanstvu, roditeljstvo te rad i zapošljavanje.

Nakon definiranog reprezentativnog uzorka na razini Republike Hrvatske (*tablica 1.*) kojim bi se obuhvatila romska populacija u 9 županija (u kojima prema popisu stanovništva iz 2011. godine živi 95% Roma u Hrvatskoj) i odabira suradnica među romskim udrugama²²⁴, u začetku same provedbe terenskog dijela istraživanja naišlo se na poteškoće u vidu dogovaranja detalja provedbe ankete po kućanstvima s romskih udrugama i anketarkama. Specifične prepreke ticale su se financiranja anketarki i problema s povjerenjem ispitanica s obzirom na vrlo osjetljivu tematiku istraživanja o oblicima nasilja prema njima.

Naposljetku, u suradnji s udrugom žena Romkinja „Bolja budućnost“, provedeno je pilot-istraživanje na uzorku od 30 ispitanica na području Grada Zagreba. Ciljana skupina bile su žene pripadnice romske nacionalne manjine od 15-29 godina imajući u vidu da je to okvirna dob u kojoj Romkinje stupaju u bračne ili izvanbračne zajednice i postaju majke.

²²³ Posebni cilj 3: Osnažiti lokalnu romsku zajednicu za prepoznavanje opasnosti od rizika izloženosti pojavama trgovanja ljudima, seksualnog iskorištavanja i drugih oblika nasilja s naglaskom na žene i djecu.

²²⁴ Kojih je prema podacima Ministarstva uprave s danom 26.08.2014. registriranih bilo 188.

Tablica 1: Romkinje u dobi 15-29 godina starosti po županijama s distribucijom uzorka (N=400)

Županija	Romkinje 15-29 god.		
	br.	%	Broj ispitanica
Međimurska	1.429	32,04	128
Grad Zagreb	771	17,29	69
Osječko-baranjska	524	11,75	47
Sisačko-moslavačka	410	9,18	37
Brodsko-posavska	328	7,35	29
Primorsko-goranska	300	6,73	27
Koprivničko-križevačka	259	5,81	23
Istarska	241	5,39	22
Varaždinska	199	4,46	18
RH UKUPNO	4.461	100	400

Upitnik korišten za provedbu ankete pokazao se funkcionalnim te su članice udruge „Bolja budućnost“ provele terenski dio istraživanja prikupivši podatke od 30 Romkinja. Prikupljeni podaci odgovaraju polazišnim hipotezama o teškom položaju Romkinja i mogu predstavljati korisne empirijske indikatore za daljnje istraživačke aktivnosti. Prosječna Romkinja u dobi između 15-29 godina prema nalazima ovog pilot-istraživanja provedenog na uzorku od 30 ispitanica ima završenu osnovnu školu (iako dobar dio prekida obrazovanje prije završetka i to u nižim razredima) i živi u izvanbračnoj zajednici u koju ulazi sa 16 godina pri čemu najveći utjecaj na odluku o ulasku u zajednicu ima otac. Nezaposlena je i brine o kućanskim poslovima u kojima joj partner rijetko pomaže (premda je i on nezaposlen) i zbog te činjenice je uglavnom nezadovoljna. Također obavlja najviše poslova vezanih za brigu o djeci i starijim osobama u kućanstvu pri čemu joj partner ponekad pomaže i zbog te činjenice nije ni zadovoljna ni nezadovoljna. Majka je dvoje djece od kojih je prvo rodila sa 17 godina. Ukoliko se radi o djeci školske dobi, upisana su u osnovnu školu i redovito pohađaju nastavu. Istovremeno je u potrazi za poslom preko HZZ-a, međutim u 2014. nije imala nikakvih prihoda na račun vlastitog rada niti smatra da ima ikakve mogućnosti za to u skorijoj budućnosti zbog čega je nezadovoljna. Bila je žrtva fizičkog nasilja u obitelji koje nije povezano s alkoholizmom, a počinitelj je najčešće partner/suprug. S druge strane, nikada nije bila žrtva spolnog uznemiravanja i nije bila prisiljena na prosjačenje. Slučajevi prostitucije nisu joj poznati. Do sada nije bila korisnica besplatne pravne pomoći, niti je upoznate s tim

ostvaruje li uvjete za ostvarivanje tog prava. Premda prosječno gledajući nikada nije bila ni žrtva silovanja, treba istaknuti da je na to pitanje čak 1/3 ispitanica odgovorilo potvrdno. Također je 1/3 ispitanica odgovorilo potvrdno da su u svojoj zajednici naišle na glasine o slučaju trgovanja ljudima čije žrtve su u svim slučajevima bile žene.

4.3.3. Zaključna razmatranja i preporuke

Temeljem svih raspoloživih podataka, može se ustvrditi da su Romkinje najugroženija društvena skupina u Hrvatskoj. Pored loših životnih uvjeta u kojima se nalaze, izražen je i osjećaj besperspektivnosti i beznada. U takvim uvjetima odrastaju nove generacije mladih Roma i Romkinja. Suzbijanje neravnopravnosti spolova u romskim zajednicama jedan je od preduvjeta za promjenu nezavidnog statusa te nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. U tu svrhu, Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Osnovne škole trebaju uložiti posebne napore kako bi spriječile odustajanje Roma i Romkinja od završavanja tog stupnja obrazovanja.
- 2) Svi relevantni dionici uključujući i same romske zajednice trebaju poticati veće uključivanje Romkinja u sustav srednjoškolskog obrazovanja.
- 3) Posebnu pozornost posvetiti ostvarivanju posebnog cilja 3. u okviru područja zapošljavanja i uključivanja u gospodarski život Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020., koji nalaže povećanje konkurentnosti i stope zapošljivosti Romkinja.

4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU

Žrtve seksualnog nasilja, bez obzira na okolnosti u kojima su stradale, uvijek čine posebno ranjivu društvenu skupinu. Žrtve pogođene tom vrstom nasilja tijekom Domovinskog rata²²⁵ u težem su položaju utoliko što je broj procesuiranih počinitelja tih zločina izuzetno mali,²²⁶ dok oni rijetki počinitelji koji su izvedeni pred sud nisu kažnjeni odgovarajućim kaznama. Osim toga, u Republici Hrvatskoj obeštećenje žrtava ratnih zločina vezano je uz provođenje kaznenog postupka protiv počinitelja. Kao posljedica navedenog, veliki broj žrtava upravo seksualnog nasilja ostao je bez ikakve satisfakcije.

Pravobraniteljica je iz tih razloga tijekom izvještajnog razdoblja sudjelovala u radu Radne skupine оформljene pri Ministarstvu branitelja, koja je izrađivala *Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu*. Cilj ovog Zakona je makar djelomično saniranje opisane nepravde koja je nanesena žrtvama seksualnih zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata. Prvobitni zakonski tekst je tijekom rada Radne skupine prošao brojne

²²⁵ Silovanje predstavlja ratni zločin, standardi dokazivanja istog pred međunarodnim sudom u Hagu su nedvosmisleno razrađeni upravo tako da olakšaju dokazivanje tog zločina te da je nasilje nad ženama rodno uvjetovano (što utvrđuje i Konvencija Vijeća Europe, tzv. Istanbulska konvencija).

²²⁶ S jedne strane zbog neprijavlivanja ovih zločina, a s druge zbog nevoljko pokretanih istraga.

transformacije, a mišljenja Pravobraniteljice su samo djelomično uvažena. Smatrajući da će zakon znatno doprinijeti osobnoj i socijalnoj rehabilitaciji žrtava, posebice žena, sve Pravobraniteljici primjedbe i prijedlozi na zakonski tekst smjerale su isključivo poboljšanju položaja žrtava seksualnog nasilja. Između ostalog, Pravobraniteljica je inzistirala na izmjenama zakona koje su za cilj imale olakšavanje ostvarenja prava, proširenje broja žrtava koje bi zakon obuhvatio te povišenje naknada koje je zakon predviđao za osobe koje su bile izložene seksualnom nasilju duže vremensko razdoblje. Tako je pravobraniteljičin prijedlog da se omogući žrtvama ostvarenje prava predviđenih zakonom ako su pretrpjele i samo jedan oblik seksualnog nasilja prihvaćen, no ne i njezin prijedlog vezan za povećanje naknada žrtvama koje su nasilju bile izložene duže vremensko razdoblje. Svakako valja pozitivnom istaći činjenicu da prema prijedlogu navedenog Zakona, žrtve seksualnog nasilja mogu sva prava ostvariti i ako je počinitelj seksualnog nasilja nepoznat.

Pravobraniteljica će i dalje pratiti postupak usvajanja ovog zakonskog teksta, kao i njegovu provedbu, isključivo u cilju zaštite prava žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, koje su u najvećem broju žene.²²⁷ U tom smislu, Pravobraniteljica će također pratiti protek rokova i postupak za donošenje pravilnika - provedbenog propisa - prema kojem će postupati povjerenstvo prilikom odlučivanja o zahtjevima žrtava. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje **preporuke**:

- 1) U što kraćem roku usvojiti Konačni prijedlog Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu.

4.5. Žene u prostituciji

Kazneni zakon²²⁸ u čl.157. propisuje kazne za onoga tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogućiti drugoj osobi pružanje spolnih usluga (st.1.) i za onoga tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa

²²⁷ Prema podacima prikupljenim u istraživanju naziva: „Procjena broja žrtava seksualnog nasilja tijekom Domovinskog rata na području RH i optimalni oblici podrške i obeštećenja žrtava“, a koje je naručio UNDP (2013) <http://www.hr.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-ISTRA%C5%BDIVANJE-SOS-2014.pdf>), u cjelokupnom broju slučajeva koji su skupljeni, od 147 žrtava seksualnog nasilja, 16 (10,88%) žrtava bile su muškarci, dok je žena bilo 126 (85,71%), a za 5 (3,4%) žrtava u izvoru nije bio naveden spol žrtve. Oko jedne četvrtine žrtava (38) seksualno nasilje je pretrpjelo u nekom obliku zarobljeništvu, a za 113 (76,87%) zabilježeno je da su seksualno nasilje pretrpjeli van zarobljeništvu, dok je za 3 žrtve seksualno nasilje zabilježeno kako van zarobljeništvu, tako i naknadno u zarobljeništvu (2,04%). Dio žrtava (oko 24) koje su pretrpjele seksualno nasilje van logora ili zatvora bile su barem kratkotrajno zatočene. Za 63 (38,18%) žrtve smo doznali da je seksualno nasilje bilo praćeno i nekom vrstom torture. U 14 slučajeva (8,4%) silovanje je bilo popraćeno ubojstvom žrtve, dok je u 14 slučajeva (8,4%) slučaj seksualnog nasilja bio popraćen ubojstvom neke druge osobe. Za 3 dodatne žrtve je poznato da su do današnjeg dana preminule. Slijedom toga, sa sigurnošću smo utvrdili da je 17 žrtava preminulo, što čini 11,56%. Među žrtvama koje su seksualno nasilje pretrpjele u zarobljeništvu bilo je 15 (39,47%) muškaraca te 23 (60,52%) žene, dok je među žrtvama koje su seksualno nasilje pretrpjele van zarobljeništvu 89 (98,88%) žena te 1 (1,22%) muškarac. Navedeni podaci upućuju na zaključak kako je većina muškaraca za koje postoje saznanja da su pretrpjeli seksualno nasilje, to doživjelo u logorima.

²²⁸ NN 125/11 i 144/12.

ovisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti (st.2.).

Prema podacima MUP-a za 2014., u pogledu kršenja navedenih odredbi, razvidno je da su žrtve ta dva kaznena djela isključivo žene. Naime, od 48 oštećenih osoba u 2014., nije se radilo niti o jednom muškarcu, dok su prijavljene osobe (osumnjicheni počinitelji) dvostruko češće muškarci (*tablica 1.*)

Tablica 1: Broj evidentiranih kaznenih djela iz čl.157. KZ-a po spolu

Kaznena djela	Prijavljene osobe		Oštećene osobe	
	Ž	M	Ž	M
Čl.157.st.1. KZ	6	9	43	0
Čl.157.st.2. KZ	0	3	5	0
Ukupno	6	12	48	0

MUP ističe kako je klasično oglašavanje prostitucije putem Interneta ili tiskovina najzastupljeniji oblik organiziranja prostitucije, odnosno nuđenja spolnih usluga. Upravo je seksualna eksploatacija dominantan način iskorištavanja žrtava trgovanja ljudima čije žrtve su također većinom žene. Prema vrsti eksploatacije, o seksualnoj eksploataciji se radi u 78% slučajeva trgovanja ljudima (ostalih 22% odnosi se na radnu eksploataciju i tranzit). Od toga su u 87% slučajeva seksualne eksploatacije žrtve žene, a u 13% slučajeva muškarci. U 2014. identificirano je 29 žena i 8 muškaraca žrtava trgovanja ljudima iz čega proizlazi da su **žene 3,5 puta češće identificirane kao žrtve trgovanja ljudima**, a većinom se radi o maloljetnim osobama. Rute kretanja žrtava trgovanja ljudima zastupljene su na području cijele Hrvatske, iako se centralni kontinentalni dio može izdvojiti kao najfrekventnije mjesto iskorištavanja žrtve.

Prema istraživanju koje je (2014) proveo Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,²²⁹ pod nazivom „**Rizici zaraze HIV-om među ženama koje se bave prostitucijom u Zagrebu i Splitu**“, ²³⁰ rezultati su pokazali zabrinjavajuće pokazatelje u pogledu izloženosti nasilju žena koje se bave prostitucijom. Više od polovice ispitanica barem je jednom u životu bilo silovano, a u posljednjih godinu dana:

- 40% ispitanica izjavilo je da je netko od klijenata bio nasilan prema njima,
- 20% ispitanica bilo je prisiljeno na spolni odnos,
- 45% ispitanica doživjelo je prijetnje fizičkim nasiljem od strane klijenta,
- 30% ispitanica klijent je fizički napao,
- 8% ispitanica potražilo je medicinsku pomoć zbog napada klijenta,
- 65% sudionica reklo je kako zna za seksualnu radnicu koju je klijent napao unutar posljednjih godinu dana.

²²⁹ U suradnji sa Školom narodnog zdravlja A. Štampar Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i HZJZ-om.

²³⁰ Istraživanje je provedeno na uzorku od 77 ispitanica u Splitu i 79 ispitanica u Zagrebu.

Pored toga, autori/ce istraživanja ukazuju na to kako su žene u prostituciji izložene zdravstvenim rizicima pa je tako više od 1/5 ispitanica navelo da im je u posljednjih 12 mjeseci dijagnosticirana neka spolno prenosiva bolest. Navedene indikatore potvrđuju i relevantna međunarodna istraživanja koja pokazuju da je svaka peta seksualna radnica u Europi pretrpjela fizičko nasilje od klijenata u posljednjih godinu dana i da su seksualne radnice u nisko i srednje razvijenim zemljama svijeta izložene 13 i pol puta većem riziku zaraze HIV-om u usporedbi s drugim ženama iste dobi.

Navedeni podaci idu u prilog inicijativama da se kažnjavanje za osobe koje su korisnici seksualnih usluga iz prekršajne sfere premjesti u kaznenu, što je ujedno i stajalište Pravobraniteljice, koje dosljedno zastupa.

4.5.1. Opis slučaja „Turistička ponuda - Puteni put Zagreba“

Tijekom ove izvještajne godine, Pravobraniteljica je treću godinu za redom zaprimila pritužbu na turističku ponudu „Puteni put Zagreba“ koja obrađuje temu prostitucije u povijesnom kontekstu Zagreba. Ovog puta pritužba je zaprimljena od jedne organizacije civilnog društva s obrazloženjem: *„to je možda povijesna istina koju ne treba skrivati, ali se vjerojatno ne bismo time trebali danas ponositi i kreveljiti se lascivno turistima po Tkalči, te na mala vrata promovirati prostituciju“*. Naime, u Izvješćima o radu za 2012. i 2013., Pravobraniteljica je u opisima slučajeva obrazložila detalje problematike na temelju čega je oba puta agenciji „Zdenac života“ koja provodi tu turističku turu uputila odgovarajuće upozorenje i preporuku. Na podneske Pravobraniteljice agencija se oba puta nije očitovala.

Nastavno na novu pristiglu pritužbu, Pravobraniteljica je utvrdila da turistička agencija „Zdenac života“ u suradnji s „Teatrom Don Hihot“, a u sklopu projekta „Zagrebački vremeplov - Tkalčijana“ Turističke zajednice grada Zagreba između ostalih kao aktivnost provodi i turističku rutu „Puteni put Zagreba“ s naznačenim terminima ture. Na temelju svih dostupnih informacija i utvrđenih činjenica koje opravdavaju sumnju da je došlo do diskriminacijskog postupanja,²³¹ Pravobraniteljica je utvrdila da se kroz oglašavanje i cjelokupan način promocije turističke ponude, prostitucija predstavlja kao društveno prihvatljiva, „putena“ i „primamljiva“ pojava²³² uz izostanak sadržaja kojim bi se prikazala prava istina o statusu i teškim životnim uvjetima žena u prostituciji. Naime, ne spominjući

²³¹ Primjenjujući pravilo tereta dokazivanja iz čl.30.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova koji propisuje da dokazivanje da nije bilo diskriminacije leži na strani koju se tereti za diskriminaciju.

²³² U programu „Zagrebačkog vremeplova - Tkalčijana“ stoji da je *Tkalča svoju živost održavala u malim obrtničkim radnjama, trgovinama, krčmama i javnim kućama*, a u opisu aktivnosti navodi se: *„Margarita će samo za Vas razgoliti mnoge slavne zagrebačke „palandruše“ sočnim detaljima iz njihovog života, uzburkate će gradske strasti crticama o zakonskom i društvenom uređenju prostitucije te neprestano zavoditi svojim stasom, glasom pa i plesom*. Osim toga, trgovačko društvo Turistička agencija Zdenac života d.o.o. u promotivnom letku za „Puteni put Zagreba“ navodi: *„Zagrebimo u drugačiji, puteniji Zagreb! (...) Margarita će sudionicima pokazati gdje su se nalazili najpoznatiji bordeli i kupelji te gdje su se prostitutke zabavljale kako bi proširile svoju mrežu kontakata. (...) Tura je dostupna na hrvatskom i engleskom jeziku. (...) Prepustite se najprovokativnijoj priči grada Zagreba!“*

povijesno utvrđene činjenice o teškim životnim uvjetima žena u prostituciji i zanemarujući element njihovog potlačenog statusa zbog kojega je prostitucija uopće postala dio povijesti Zagreba, zanemaruje se ženska neravnopravnost kao glavni razlog zašto žene dolaze u situaciju da su zbog neimaštine i potrebe za preživljavanjem prisiljene prodavati svoje tijelo za materijalna dobra. Prostitucija u pravilu nije izbor, nego krajnja nužda, i to je nešto o čemu društvo najčešće nema razinu osviještenosti da može razlikovati i realno pojmiti tu distinkciju. No, prema svim dostupnim informacijama o „Putenom putu Zagreba“ moglo se zaključiti da se tematikom ture radi upravo o učvršćivanju stereotipa o prostitutkama kao „damama noći“, prezentirajući prostituciju u kontekstu zavodljivosti i putenosti, obuhvaćajući samo površinski sloj te problematike koji ostavlja prividan dojam o prostitutkama kao zavodljivim kurtizanama, a istovremeno izostavljajući dublje razloge i uzroke prostitucije. Romantizirano dotjerana priča o prostituciji kao dijelu povijesti Zagreba na način da bude atraktivna turistima i posjetiteljima zapravo pruža potpuno pogrešne informacije o prostituciji koja je bila i ostala veliki društveni problem, oduvijek vezan uz nasilje nad ženama i trgovinu ljudskim bićima radi seksualnog iskorištavanja te važna sastavnica međunarodnog kriminala.

TZGZ i Grad Zagreb uvažili su preporuke Pravobraniteljice. TZGZ je uklonila ponudu „Puteni put Zagreba“ sa svojih internetskih stranica, navela da ona neće biti promovirana *ni drugim kanalima promocije Turističke zajednice Grada Zagreba* te da navedenu turu *više neće financijski podržavati*. Ured gradonačelnika Grada Zagreba očitovao se da je Gradski ured za gospodarstvo, rad i poduzetništvo agenciji „Zdenac života“ uputio zamolbu da uvaži naše upozorenje i preporuku, te da će Gradski ured *prilikom dodjeljivanja financijskih potpora u budućnosti svakako uzeti u obzir upućene upozorenja i preporuke*.

4.5.2. Zaključno razmatranje i preporuka

Prostitucija i trgovina ljudima usko su povezani te u pravilu uključuju prisutnost višestrukih oblika nasilja s naglaskom na seksualnoj eksploataciji. Žrtve su u pravilu žene pa je evidentno da je riječ o rodno uvjetovanom nasilju. Razlog zbog kojega žene ulaze u prostituciju najčešće je ekonomsko beznade, a ulaskom u organiziranu prostituciju žena postaje roba i tako dolazi u poziciju trajne podčinjenosti. U svrhu učinkovitog suzbijanja takvih oblika neravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Potpunu dekriminalizaciju pružatelja/ica seksualnih usluga i dosljedno kazneno sankcioniranje korisnika/ca tih usluga, bez obzira na okolnosti u kojima je djelo počinjeno.

4.6. Žrtve trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom

Trgovanje ljudima²³³, kao jedan od najtežih oblika kršenja temeljnih ljudskih prava i sloboda čovjeka, ali i diskriminacije žena, predstavlja značajan problem kojeg Pravobraniteljica kontinuirano prati. Naime da se radi o ozbiljnom problemu ukazuju i podaci Ministarstva unutarnjih poslova, prema kojima je u razdoblju od 2002.-2013. bilo identificirano ukupno 120 žrtava trgovanja ljudima, dakle prosječno 10 žrtava godišnje, dok je samo tijekom 2014. na području Republike Hrvatske bilo identificirano ukupno 37 žrtava trgovanja ljudima²³⁴.

Podaci razvrstani po spolu, pokazuju kako je od ukupno 37 identificiranih žrtava njih 29 bilo ženskog spola - dakle gotovo **78% žrtava trgovanja ljudima u RH tijekom 2014. su bile žene**. Gledano po starosnoj dobi, najveći udio žrtava čine djeca, odnosno osobe do 18. godine života (22 slučaja) pri čemu su i u navedenoj dobnoj skupini također znatno zastupljene upravo žrtve ženskog spola (18 slučaja). Prema vrsti eksploatacije, u 2014. je 31 žrtva bila identificirana kao žrtva seksualne eksploatacije²³⁵, pri čemu je od navedenog broja njih čak 27 bilo ženskog spola.

Iz navedenih podataka nedvojbeno proizlazi kako su žrtve trgovine ljudima u najvećem broju slučajeva upravo žene mlađe životne dobi kojima se trguje radi seksualne eksploatacije, čime navedeni problem dobiva i rodnu dimenziju koju Pravobraniteljica posebno prati. Pritom je značajno napomenuti kako je u Republici Hrvatskoj najzastupljeniji tzv. „*interni trafficking*“, odnosno da Republika Hrvatska predstavlja ujedno i zemlju porijekla i odredišta za žrtve trgovanja ljudima.²³⁶

Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica je sudjelovala na tribini koja se održala 28.11.2014., pod nazivom: „*Identifikacija i kompenzacija žrtava trgovanja ljudima*“, a u sklopu projekta Balkans ATC.²³⁷ Poseban osvrt je bio na pitanju kompenzacije žrtava trgovanja ljudima. Ideja projekta i kampanje je zaokret od gledanja na trgovanje ljudima isključivo kroz prizmu organiziranog kriminala, već zagovaranje da se na to pitanje gleda i kroz prizmu zaštite ljudskih prava.

Pravobraniteljica ističe kako je dala podršku i preventivnoj *kampanji* „*Dvije djevojčice*“ (*Two little girls*) koja se provodi u 13 zemlja, uključujući i Republiku Hrvatsku.

²³³ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12) u čl. 106. st.1. sadrži zakonski opis kaznenog djela trgovanja ljudima, koji glasi: „*Tko uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjenja protupravne radnje, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*“

²³⁴ Prema državi porijekla, 33 žrtve su iz Hrvatske, 3 iz Bosne i Hercegovine a 1 iz Rumunjske.

²³⁵ Preostale žrtve su bile identificirane kao žrtve radne eksploatacije i tranzit.

²³⁶ Promatrajući podatke o žrtvama stranim državljanima/kama, Republika Hrvatska je zemlja destinacije za žrtve unutar regije (strane identificirane žrtve su većinom državljani/ke Bosne i Hercegovine i Republike Srbije).

²³⁷ ACT/Against Crime of Trafficking. Nositelj projekta na regionalnoj razini je organizacija ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima iz Beograda, a regionalni partneri su MFS EMMAUS (BiH) i Otvorena porta (Makedonija) dok je za provedbu projekta u RH odgovorna udruga Partnerstvo za društveni razvoj.

PODRUČJE OBRAZOVANJA

5.1. Novi propisi koji se dotiču pitanja ravnopravnosti spolova

5.1.1. Odluka o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2014./2015.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (Ministarstvo) uoči početka svake nadolazeće školske godine donosi *Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole* (Odluka za upis). Pravobraniteljica je krajem 2011. Ministarstvu uputila preporuku za uvođenje *kriterija podzastupljenosti spolova* u Odluku za upis u šk.god.2012./2013.²³⁸, nakon čega je u spomenutu Odluku uvrštena mogućnost da kandidat/kandidatkinja podzastupljenog spola ostvaruje pravo na 2 dodatna boda prilikom upisa u srednju školu ukoliko je za upis u određenu strukovnu kvalifikaciju prijavljenih kandidata istog spola 80% ili više. Međutim, navedeni dio teksta izbačen je iz Odluke za upis u šk.god.2013./2014.

Mogućnost davanja dodatnih bodova pri upisu u srednju školu kandidatu/kandidatkinji podzastupljenog spola u skladu je s čl.9. Zakona o ravnopravnosti spolova koji predviđa uvođenje posebnih mjera kao specifičnih pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, čime se otklanjaju postojeće nejednakosti radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca. Te mjere ne smatraju se diskriminacijom sukladno st.3. istog članka, nego se uvode kako bi se spriječio ili nadoknadio nepovoljniji položaj određenog spola. Stoga, s ciljem suzbijanja podjela na tradicionalno „muška“ i tradicionalno „ženska“ područja obrazovanja i rada, imajući u vidu usklađivanje nacionalnog obrazovnog sustava sa ciljem iz same definicije ravnopravnosti spolova u čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova²³⁹, Pravobraniteljica je Ministarstvu dala

²³⁸ Temeljem čl.14.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova, kojim se propisuje da će se na svim razinama odgoja i obrazovanja primjereno brinuti o ujednačenosti zastupljenosti po spolu u učeničkoj i studentskoj populaciji, i cilja 3.3. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015., koji se odnosi na postizanje spolne ravnoteže u odabiru područja obrazovanja u srednjim školama.

²³⁹ U kojem stoji da ravnopravnost spolova između ostalog znači i da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života.

preporuku da se tekst pod nazivom *Upis kandidata u skladu s Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova* koji je izbačen, ponovo uvrsti u Odluku za upis u šk.god.2014./2015. te da se na taj način vrati poticajna mjera za kandidate/tkinje podzastupljenog spola pri upisu u srednju školu.

Ministarstvo se očitovalo se da *nije u mogućnosti prihvatiti preporuku*. Kao jedan od razloga navodi se okolnost da je *navedeni kriterij nedovoljno poticao uključivanje kandidata suprotnog spola u određenu strukovnu kvalifikaciju, u kojoj se većinom upisuju kandidati muškog ili ženskog spola*. Premda takva tvrdnja nije potkrijepljena empirijskim pokazateljima, ono na što se Ministarstvo također poziva je uvažavanje stavova iz Odluke Ustavnog suda RH br. U-II-2168/2013²⁴⁰ koji je dao uputu o tome koja osnovna načela moraju biti poštovana pri izradi nove Odluke za upis te naglasio da Ustav RH ne poznaje iznimke od jamstva dostupnosti obrazovanja pod jednakim uvjetima za sve. Naime, Ustav ne poznaje i ne priznaje mogućnost ostvarenja prednosti pri upisu u srednjoškolske ustanove ni po kojoj osnovi koja nije vezana uz osobne sposobnosti pristupnika u smislu čl.65.st.2. Ustava, a ustavna odredba priječi zakonodavca da prizna prednosti pri upisu bilo kojoj skupini pristupnika po osnovi koja nije vezana uz njihove sposobnosti (npr. uključujući i pristupnike čiji roditelji imaju Zakonom priznati status hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata). Stoga se traži sprječavanje dovođenja kandidata za upis u srednje škole u podređen položaj po bilo kojoj osnovi koja nije vezana uz osobne sposobnosti pristupnika i da trud i uspjeh učenika u osnovnoj školi, a ne materijalni i ekonomski preduvjeti, budu ključan kriterij za upis u srednju školu. Ministarstvo zaključuje da se znanje uzima kao *primarni element vrednovanja te rezultati postignuti na natjecanjima iz znanja, uvažavajući otežavajuće socijalne i ekonomske uvjete koji su mogli utjecati na uspjeh učenika*.

Temeljem uvida u Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u I. razred srednje škole u šk.god. 2014./15.²⁴¹, razvidno je da, pored primarnog vrednovanja školskih rezultata i uspjeha kandidata, propis predviđa davanje pogodnosti izravnog upisa pod određenim uvjetima kandidatima s teškoćama u razvoju, a izuzev toga, pravo na jedan dodatan bod pri upisu kandidati mogu ostvariti još samo na osnovi Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020., zatim kandidati sa zdravstvenim teškoćama te kandidati koji žive u otežanim uvjetima obrazovanja uzrokovanim nepovoljnim ekonomskim, socijalnim te odgojnim čimbenicima.

Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica će razmotriti druge mehanizme kojima bi se poticalo veće uključivanje pripadnika/ca određenog spola u područja obrazovanja u kojima je prisutna značajna podzastupljenost tog spola.

²⁴⁰ NN 50/14.

²⁴¹ NN 54/14.

5.1.2. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije

U listopadu 2014. Hrvatski sabor je donio *Strategiju obrazovanja, znanosti i tehnologije*²⁴² (Strategija). S obzirom da su se u nacrtu dokumenta izrazi koji imaju rodno značenje navodili isključivo u muškom rodu, a s ciljem uvođenja dimenzije rodne osjetljivosti jezika i usklađivanja s čl.14.st.5. Zakona o ravnopravnosti spolova²⁴³ i mjerom 1.1.6. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.²⁴⁴ te dvorodnim nazivima strukovnih kvalifikacija, zvanja i zanimanja u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja²⁴⁵, Zakonu o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju²⁴⁶, Popisu akademskih naziva i akademskih stupnjeva te njihovih kratica²⁴⁷ i Popisu stručnih naziva i njihovih kratica²⁴⁸, Pravobraniteljica je Ministarstvu dala preporuku da se u uvodnom dijelu, na prikladnom mjestu, uvrsti napomena: „*Riječi i pojmovni sklopovi koji imaju rodno značenje korišteni u ovoj Strategiji odnose se jednako na oba roda (muški i ženski) i na oba broja (jedinu i množinu), bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, odnosno u jedini ili množini.*“ Sukladno preporuci Pravobraniteljice, u završni tekst Strategije uvrštena je navedena napomena.

Što se samog sadržaja Strategije tiče, važno je istaknuti kako se kao jedno od obilježja sustava odgoja i obrazovanja koje se želi postići navode jednake mogućnosti prema kojima svako dijete i mlada osoba u sustavu odgoja i obrazovanja može ostvariti svoj puni individualni potencijal, neovisno o spolu, rodu, spolnoj orijentaciji ili drugim osobinama. Također, jedno od polazišnih načela Strategije je jednakost obrazovnih mogućnosti za sve, što znači da svako dijete i svaki učenik ima pravo na svoj najviši obrazovni razvoj koji se ne smije umanjiti prema spolnim, rodnim ili drugim društveno uvjetovanim razlikama.

U narednom razdoblju od posebnog značaja bit će Strategijom predviđeno donošenje niza novih kurikularnih dokumenata.²⁴⁹

²⁴² NN 124/14.

²⁴³ Sve obrazovne ustanove, kao i sve druge, moraju u sadržajima svjedodžbi, certifikata, licencija i diploma koristiti jezične standarde navodeći strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja u ženskom, odnosno muškom rodu, ovisno o spolu primatelja/primateljice dokumenta.

²⁴⁴ Promicat će se uporaba rodno osjetljivog jezika u državnim tijelima i tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i u javnom govoru i medijima.

²⁴⁵ NN 111/98, 124/08, 147/10 i 14/11.

²⁴⁶ NN 107/07 i 118/12.

²⁴⁷ NN 87/09, 88/11, 61/12 i 144/13.

²⁴⁸ NN 87/09, 88/11, 61/12 i 144/13.

²⁴⁹ Nacionalnog kurikulum za rani i predškolski odgoj, Nacionalnog kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje, Nacionalnog kurikulum za gimnazijsko obrazovanje, Nacionalnog kurikulum za strukovno obrazovanje, Nacionalnog kurikulum za umjetničko obrazovanje, kurikulum za stjecanje kvalifikacija u redovnom sustavu strukovnog i umjetničkog obrazovanja te predmetnih, međupredmetnih i modularnih kurikulum vezanih za osnovnoškolsko i gimnazijsko obrazovanje.

5.2. Aktivnosti Pravobraniteljice po pitanju Zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama

5.2.1. Priručnik za nastavnike i stručne suradnike u srednjoj školi za provođenje Zdravstvenog odgoja

Pravobraniteljica od samih početaka aktivno podržava uvođenje *Zdravstvenog odgoja i modula Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*, kao dijela tog nastavnog predmeta u osnovnim i srednjim školama, sukladno čl.14.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova prema kojem sadržaji vezani za pitanja ravnopravnosti spolova predstavljaju integralni dio osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u posljednjih nekoliko godina kroz uvođenje Zdravstvenog odgoja i Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole, radi pozitivne iskorake prema ostvarivanju cilja 3.1. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015. „uvođenju rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav“, što je jedan od preduvjeta za izgradnju nediskriminirajućih rodni stavova u društvu.

U sklopu praćenja uvođenja Zdravstvenog odgoja, Pravobraniteljica je analizirala sve materijale i dokumente vezane za taj nastavni predmet, pa tako i 3 priručnika za učitelje, nastavnike i stručne suradnike koje su izradili i objavili Ministarstvo i Agencija za odgoj i obrazovanje. Uvidom u priručnike razvidno je da su izrađeni na temelju ranije objavljenih radnih materijala i radionica Agencije za odgoj i obrazovanje te da predstavljaju iscrpnu i temeljitu podlogu za nastavnike/ce. Međutim, Pravobraniteljica je Ministarstvu ukazala i na jedan propust. Naime, u Priručniku za nastavnike i stručne suradnike u srednjoj školi na str. 244., u nastavnoj jedinici *Stigmatizacija i diskriminacija seksualnih manjina, II.*, spolna orijentacija navodi se kao izbor: „*Bitno je naglasiti da (učenici) imaju pravo podržavati bilo koji od ovih stavova, no ono što je važno jest da dopuste drugim ljudima **pravo na izbor vlastite seksualne orijentacije**, na život bez nasilja i diskriminacije.*“

Premda je namjera autora/ice navedene formulacije možda bila naglasiti jednaka prava različitih seksualnih orijentacija u smislu slobodnog izražavanja tog dijela svog identiteta, upotrebom izraza „izbor“ implicira se da se radi o nečemu što spada u kategoriju osobnog odabira podložnog promjenama.²⁵⁰ Kada se formulacija *pravo na izbor vlastite seksualne orijentacije* usporedi s formulacijom *pravo na izbor vlastite strukture ličnosti*, jasno je da nisu prikladne jer ni jedna ni druga ne spadaju u domenu osobnog odabira. Upravo na tom tragu su i Međunarodne stručne smjernice za spolni odgoj (UNESCO, 2009.) u kojima se ističe da *na spolnu orijentaciju i rodni identitet utječu različiti čimbenici*. Kod formulacija poput ove koja je sporna potreban je oprez jer se, kada je o seksualnoj orijentaciji riječ, njome služe prvenstveno oni koji, suprotno stavu medicinske struke, u današnje vrijeme još uvijek tvrde da se radi o „bolesti“ koja se može liječiti i na taj način promijeniti. Takva tumačenja

²⁵⁰ Formiranje nečijeg rodnog identiteta ili seksualne orijentacije (mikro razina) možemo usporediti sa formiranjem cijele strukture ličnosti (makro razina) – na njeno formiranje utječe velik broj različitih čimbenika koje empirijski nije moguće sistematizirati i koji u velikoj mjeri ovisi o individualnim razlikama.

predstavljaju izvor diskriminirajućih stavova i predrasuda prema osobama istospolne orijentacije koji su danas još uvijek široko prisutni. Ukoliko nastavnici/e koriste takvu formulaciju u nastavi, mogu dodatno pridonijeti potenciranju nesigurnosti učenika/ca u odnosu prema toj problematici na koju snažno utječu povijesno uvjetovane predrasude koje se vrlo sporo mijenjaju.

Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica je Ministarstvo upozorila da navedena formulacija ima diskriminirajući učinak koji pridonosi društveno uvriježenim pogrešnim stavovima u odnosu na formiranje seksualne orijentacije i dala preporuku da se dio teksta „*pravo na izbor vlastite seksualne orijentacije*“ nadomjesti s formulacijom „*pravo na vlastitu seksualnu orijentaciju*“. Ministarstvo i Agencija su uvažili preporuku i prijedlog Pravobraniteljice te u kratkom roku izvršili traženu izmjenu.

5.2.2. Plasiranje netočnih informacija o povezanosti spolnog odgoja u Hrvatskoj s pedofilijom

Premda se uvođenjem modula *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje u okviru Zdravstvenog odgoja* od šk.god.2012./2013. realno ne radi o kvantitativno značajnim promjenama dosadašnjeg kurikulumskog okvira (novi sadržaji u okviru 4. modula uvedeni kroz sat razrednika u 12-godišnjem osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju zastupljeni su u prosjeku sa 2,5 nastavna sata godišnje), uvođenje tog modula od samog početka središte je žestokih ideoloških otpora unatoč njegovoj stručnoj utemeljenosti i usklađenosti s europskom obrazovnom praksom. U javnosti je dolazilo do čestog nerazumijevanja i širenja neprovjerenih i pogrešnih informacija o tom dijelu spolnog odgoja, a pojedini primjeri mogli su se okarakterizirati i kao zlonamjerno širenje dezinformacija u cilju zastrašivanja roditelja djece školskog uzrasta čime je neopravdano nanesena šteta kredibilitetu tog nastavnog predmeta.

Najnoviji i ujedno najekstremniji primjer navedenoga može se podvesti i pod *širenje lažnih vijesti kojima se remeti mir i spokojstvo građana*, prekršaj iz čl.16. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira²⁵¹. Naime, u 2014. pokrenuta je građanska inicijativa „Ne dirajte djecu!“ koja je autorica do sada najizravnijeg pokušaja neutemeljenog diskreditiranja modula *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* putem letka u kojem se nalaze pogrešne informacije koje izravno dovode spolni odgoj u nacionalnom školskom sustavu u vezu sa pedofilijom, kaznenim djelom zabranjenim čl.154.-162. Kaznenog zakona²⁵². U naslovu letka koji je građanska inicijativa javno distribuirala²⁵³, velikim slovima stoji da „*spolni odgoj nikako ne smije biti temeljen na pedofiliji!*“, a u informativnom dijelu pod

²⁵¹ NN 5/90, 30/90, 47/90 i 29/94.

²⁵² NN 125/11 i 144/12.

²⁵³ Letak je dostupan i u elektronskom obliku: <http://laudato.hr/pdf-s/letak-%281%29.aspx>

naslovom „Što nam donosi spolni odgoj koji nam nameću vlasti RH?“ navodi se niz neistina²⁵⁴.

Uvidom u Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole²⁵⁵ jasno je da ništa od citiranoga nije dijelom sadržaja programa zdravstvenog odgoja, premda se u naslovu teksta nedvojbeno implicira da se radi o spolnom odgoju u Republici Hrvatskoj. Štoviše, u uvodu u Nastavnom planu i programu zdravstvenog odgoja kao ciljevi između ostalih se navode promicanje zdravih stilova života i usvajanje zdravih životnih navika, pomaganje učenicima u razvijanju pozitivne slike o sebi te ukazivanje na neprihvatljiva ponašanja i devijantne pojave koje se ne smiju tolerirati ili ignorirati. Pedofilija i slična neprihvatljiva ponašanja navedena u citiranom tekstu svakako spadaju u tu kategoriju i upravo su u suprotnosti sa sadržajima spolnog odgoja u Republici Hrvatskoj.

Pored navedenoga, u programu aktivnosti u spomenutom letku navodi se da će Medicinski fakulteti u Zagrebu i Splitu - 29.05. i 06.06.2014. biti domaćini predavanja u sklopu akcije Građanske inicijative „Ne dirajte djecu!“. Pravobraniteljica je ocijenila neprimjerenim da aktivnosti ove vrste imaju podršku visokih učilišta u Republici Hrvatskoj te ustupaju prostor Sveučilišta za radnje koje imaju karakteristike prekršajnog djela. Stoga je na sve navedeno ukazala Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta te medicinskim fakultetima u Zagrebu i Splitu. S obzirom da se u letku navodi da su „*navedene stavke dio spolnog odgoja u Njemačkoj na koji se Vlada RH poziva*“, čime se u vrlo negativnom kontekstu prikazuje i njemački obrazovni sustav u cjelini, Pravobraniteljica je o istome obavijestila i Veleposlanstvo Savezne Republike Njemačke u Zagrebu.

Naposljetku, predavanje na Medicinskom fakultetu u Zagrebu je održano, dok predavanje na Medicinskom fakultetu u Splitu nije održano. Fakulteti su Pravobraniteljici dostavili svoja očitovanja u kojima je dekan Medicinskog fakulteta u Zagrebu naveo da *fakultet neće dozvoliti da se na predavanju iznose lažne informacije* (premda građanska inicijativa „Ne dirajte djecu!“ predavanje organizira i najavljuje u sklopu akcije putem koje upravo to čini), a dekan Medicinskog fakulteta u Splitu da *neće biti domaćin predavanja u sklopu akcije GI „Ne dirajte djecu!“ te da ne pruža podršku i ne ustupa prostor Sveučilišta i Fakulteta za provedbu aktivnosti te organizacije*.

²⁵⁴ „**Predškolska dob:** Organiziranje „intimnog kutka“ u vrtićkim sobama gdje se djeca trebaju međusobno dodirivati po intimnim dijelovima tijela.(...) Odgajatelji potiču djecu u vrtiću na javnu masturbaciju u grupi. (...) Zajedničko tuširanje i međusobno sapunjanje odgajatelja i djece nakon izleta. (...) Poučava se roditelje da seksualno stimuliraju svoju djecu.(...) **Osnovna škola:** (...) 1. razred (5-7 god.): predavanje s detaljnim i eksplicitnim opisom seksualnog čina uz prikaz ženskog, te muškog spolovila u erekciji. (...) 4. razred (10 god.): predavanje i vježbanje o načinu korištenja prezervativa. (...) 4. razred (10 god.): predavanje s detaljnim i eksplicitnim opisom homoseksualnog čina. (...) 6. razred (12 god.): definiranje ženske, muške i dječje uloge kroz pornografiju i seksualnu raznolikost.“

²⁵⁵ NN 106/13.

5.2.3. Homofobija na sjednici Vijeća roditelja u osnovnoj školi

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu u kojoj se navodi kako je na sjednici Vijeća roditelja u OŠ V. sudjelovala doktorica medicine koja je govorila o nastavnom programu zdravstvenog odgoja. U pritužbi se navodi kako se navedena doktorica tom prilikom nekritički obrušila na dio zdravstvenog odgoja koji se bavi spolnim odgojem tvrdeći da je nezakonito proguran od strane raznih LGBT lobija. Pozvala je da se ustane protiv spolnog odgoja tražeći od roditelja da potpišu izuzeće djece s nastave i temeljeći zahtjev na tvrdnjama da su osobe homoseksualne orijentacije nastrane, mentalno bolesne, da imaju loš utjecaj na djecu koja će kroz takav spolni odgoj postati isto to pritom ih izjednačivši s pedofilima. Liječnica se pozivala na *znanstvene dokaze i zaključke o poremećenosti gay populacije* te je isticala svoju medicinsku profesiju kako bi legitimirala rečeno. Većina prisutnih roditelja šutjela je ili joj se čak otvoreno zahvalila na *informativnom predavanju*, a u što je bio uključen i ravnatelj škole koji, prema navodima iz pritužbe, niti jednom riječju nije reagirao na navedene diskriminatorne tvrdnje liječnice.

Pravobraniteljica je od škole zatražila očitovanje na navode iz pritužbe i dostavu relevantne dokumentacije na temelju čega je utvrdila da je izlaganje doktorice medicine, koja je ujedno i članica Vijeća roditelja, bilo sastavnim dijelom točke dnevnog reda pod nazivom „Pitanja i prijedlozi roditelja“ i da nije bilo organizirano u formi predavanja. U obrazloženju škole navodi se da diskriminatorne izjave potpadaju pod domenu osobnog mišljenja tj. slobodu govora, a dostavljeni zapisnik sa sjednice je nepotpun jer nijedna diskriminirajuća izjava nije ni na koji način zabilježena, već je podvedena pod politički korektan opis *ukazala na nedostatke u načinu predstavljanja spolnog odgoja*. Pravobraniteljica je takvo obrazloženje ocijenila neutemeljenim jer, osim što je na temelju navedenih tvrdnji doktorica medicine pozvala roditelje na potpisivanje izuzeća djece s nastave, sjednica Vijeća roditelja ne ulazi u sferu privatnog mišljenja, već se radi o radnom sastanku tijela školske ustanove o kojem se vodi i službeni zapisnik. Prema tome, na sjednici Vijeća roditelja ne bi trebale biti prihvatljive izjave da su osobe homoseksualne orijentacije mentalno bolesne ili nastrane. Ni jedne ni druge diskriminatorne izjave na kojima bi se temeljili prijedlozi za postupanje Vijeća roditelja ne mogu se opravdati slobodom govora jer Zakoni nalažu da se sloboda govora u takvim slučajevima s razlogom ograničava.

Pored toga, sa svrhom pružanja točnih i potpunih informacija o predmetnoj problematici, Pravobraniteljica je školi uputila upozorenje u kojem je istaknula da većina europskih zemalja već ima uveden sličan spolni odgoj usklađen sa međunarodnim standardima.²⁵⁶ Zakonska obveza Republike Hrvatske je osobama istospolne orijentacije osigurati jednak status i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava te pritom suzbiti svaki oblik diskriminacije,

²⁵⁶ Međunarodnim stručnim smjernicama za spolni odgoj (UNESCO), Standardima spolnog odgoja u Europi (WHO) i Međunarodnim smjernicama za HIV/AIDS i ljudska prava (UNAIDS), od 1990. prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti i srodnih zdravstvenih problema (MKB-10) homoseksualnost nije *mentalna bolest* (s čime bi sve osobe zaposlene u zdravstvu trebale biti upoznate), od 2003. na snazi Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o istospolnim zajednicama, a od 2008. Zakon o suzbijanju diskriminacije koji zabranjuje diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, 2006. donesena je Rezolucija o homofobiji RC-B6-0025/2006 (EU), a 2010. Preporuka CM/Rec(2010)5 o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta (Vijeće Europe).

uključujući i stavljanje u kontekst zarazne bolesti (koja bi se navodno mogla proširiti putem ovakvog spolnog odgoja). Edukacijom o toleranciji prema osobama istospolne orijentacije djeca neće mijenjati spolnu orijentaciju. Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica je posebno upozorila da zaključak Vijeća roditelja u zapisniku o tome da se *treba napraviti anketa među roditeljima da li žele da njihova djeca slušaju o spolnosti i homoseksualcima* nije u skladu sa zakonskim odredbama o učeničkom pohađanju obveznog dijela školskog programa.²⁵⁷ S obzirom da u hrvatskom obrazovnom sustavu ne postoje odgovarajuće zastupljeni sadržaji koji bi bili posvećeni odgoju za toleranciju i snošljivost prema osobama istospolne orijentacije, tim je značajnije uvođenje spolnog odgoja koji sadrži tu anti-diskriminacijsku dimenziju. Na temelju ovog slučaja je vidljivo koliko takva vrsta edukacije hrvatskom društvu nedostaje. Pravobraniteljica je dala preporuku da se cijeli podnesak dostavljen OŠ V. pročita na sljedećoj sjednici Vijeća roditelja u svrhu edukacije roditelja o diskriminaciji na temelju spolne orijentacije. Škola je povratno izvijestila Pravobraniteljicu da je preporuka uvažena te da je ravnatelj podnesak u cijelosti pročitao na sjednici Vijeća roditelja od 21.05.2014.

5.2.4. Konferencija hrvatskih psihologa „Kako obrazovanju dodati boju?“

Pravobraniteljica se odazvala pozivu Hrvatskog psihološkog društva te je na 22. konferenciji hrvatskih psihologa „Kako obrazovanju dodati boju?“²⁵⁸ održala predavanje pod nazivom „Uloga Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u afirmaciji prava na rodnu ravnopravnost u okviru zdravstvenog odgoja“. Predavanje je održano u okviru okruglog stola posvećenog ulozi psihologa u formiranju kurikulumu zdravstvenog odgoja pod nazivom „Uloga psihologije kao struke u stvaranju i provođenju zdravstvenog odgoja i edukacije iz područja seksualnog zdravlja“. ²⁵⁹

5.3. Aktivnosti Pravobraniteljice po pitanju Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama

Nakon dvije godine eksperimentalne faze Građanskog odgoja i obrazovanja (2012./2013. i 2013./2014.), njegovo uvođenje u obliku obveznog nastavnog predmeta odgođeno je za godinu dana (šk.god.2014./2015.). Prateći uvođenje Građanskog odgoja i obrazovanja u

²⁵⁷ Djeca imaju pravo na odgoj i obrazovanje za skladan psihofizički razvoj i na točnu i potpunu informaciju sukladno UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta, a roditelji im nemaju pravo oduzeti to pravo pozivajući se na odlučivanje o slobodnom odgoju djece, što je potvrdio i Europski sud za ljudska prava u presudi *Dojan i drugi* kroz stajalište kako obvezni zdravstveni odgoj ne predstavlja povredu prava roditelja na slobodu odgoja i obrazovanja svoje djece.

²⁵⁸ Održana u Rovinju (05.-08.11.2014.)

²⁵⁹ U izlaganju je istaknuta uloga i aktivnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u proteklih 10 godina vezano za teme spolnog odgoja u području obrazovanja; predstavljene aktivnosti vezano za uvođenje nastavnog predmeta zdravstvenog odgoja u redovni program osnovnih i srednjih škola; navedeni primjeri iz prakse koji potvrđuju svrsishodnost uvođenja sadržaja vezanih za spolni odgoj u školski kurikulum.

osnovne i srednje škole, Pravobraniteljica se tijekom 2014. uključila u dvije javne rasprave Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

U travnju i svibnju 2014. provedena je javna rasprava o *Nacrtu Nastavnog plana i programa Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovnu i srednju školu*. Pored zanemarivih jezičnih naputaka u pogledu ispravnog navođenja naziva pravobraniteljskih institucija u RH, Pravobraniteljica je predložila da se u Nastavni program u 7. razred osnovne škole u okviru 3. tematske cjeline („socijalne vještine i društvena solidarnost“) **uvrsti nastavna jedinica posvećena temi spolnih i rodni manjina** s ciljem uvođenja sustavne edukacije takvog tipa u sustav osnovnoškolskog obrazovanja, što je objektivno izvedivo bez izbacivanja neke od već postojećih tematskih aktivnosti s obzirom da je u okviru te tematske cjeline uvršteno tek četiri od šest previđenih nastavnih jedinica (otvoren je prostor za uvrštavanje još dvije). Naime, vidljivo je da u kompletnom Nastavnom programu izostaje tema diskriminacije temeljem spolne orijentacije, a uvrštavanje te diskriminacijske osnove u nastavni plan i program je potrebno s obzirom na evidentan problem raširenosti homofobnih stavova u hrvatskom društvu kojima su, prema nekim empirijskim pokazateljima, vrlo podložni mladi školskog uzrasta (npr. 46% srednjoškolaca/ki smatra homoseksualnost nekom vrstom bolesti, 64% ih smatra da bi homoseksualnim osobama trebalo zabraniti javno nastupanje). Postojanje takvih sadržaja u okviru Zdravstvenog odgoja je pozitivno, ali nedovoljno s obzirom da se temi pristupa iz perspektive spolnog odgoja i s obzirom na vrlo ograničen godišnji fond nastavnih sati uzimajući u obzir i činjenicu da je tema diskriminacije seksualnih manjina Nastavnim programom zdravstvenog odgoja predviđena tek u 3. razredu srednje škole. Pored navedenoga, Pravobraniteljica je također predložila da se na kraju svake rečenice u kojoj se nabrajaju diskriminacijske osnove, razmotri uvrštavanje termina „druge osobine“ kako bi se izbjeglo ograničavanje na uzak spektar diskriminacijskih osnova koje bi se obrađivale u nastavi. Dokument do kraja izvještajne godine nije donesen.

S obzirom da se privremeno odgodilo uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja u formi obveznog nastavnog predmeta, u srpnju/kolovozu 2014. je provedena javna rasprava o *Nacrtu Odluke o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole*. Analizom dokumenta Pravobraniteljica je utvrdila da se u kontekstu diskriminacijskih osnova od I. razreda OŠ do IV. razred SŠ spominju sljedeći izrazi: *dob, spol, rasa, jezik, vjera, etnička, nacionalna i klasna pripadnost, sposobnosti, vrijednosti i stavovi, imovinsko stanje te fizičke i duševne osobine*. S tim u vezi, predložila je da se iste revidiraju te uredi i standardiziraju po uzoru na čl.14. Ustava i čl.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije. Pored toga, Pravobraniteljica je ukazala na izostanak zastupljenosti teme spolne orijentacije.²⁶⁰ U kolovozu 2014. Ministarstvo je donijelo Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole²⁶¹ u kojem su, pored postojećih diskriminacijskih osnova, dodatno uvršteni

²⁶⁰ Uzimajući u obzir činjenicu da je donesen Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola te socijalne promjene (aktivnosti civilnog sektora, uspješno održavanje „Povorki ponosa“ u više hrvatskih gradova) prema afirmaciji pripadnika/ca LGBT zajednice, dok uvjeti za neometanu primjenu takve prakse nisu ispunjeni u smislu prilagodbe odgojno-obrazovnog sustava na holističke društvene promjene.

²⁶¹ NN 104/14.

sljedeći: *boja kože, rođenje, naobrazba, društveni položaj, političko ili drugo uvjerenje te nacionalno ili socijalno podrijetlo*. Na taj način je u potpunosti obuhvaćen sadržaj čl.14. Ustava RH (12 diskriminacijskih osnova + druge osobine) te je u tom pogledu prijedlog Pravobraniteljice usvojen. Međutim, prijedlog koji se odnosio na uvrštavanje spolne orijentacije kao zasebne diskriminacijske osnove (slijedom čl.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije koji sadrži 18 diskriminacijskih osnova) nije usvojen.

Pravobraniteljica smatra da su sadržaji vezani za ravnopravnost spolova u Odluci uvršteni u kvalitativno i kvantitativno zadovoljavajućoj mjeri. Međutim, preporučuje obaveznu integraciju Građanskog odgoja i obrazovanja kao zasebnog nastavnog predmeta u 6. i 7. razrede osnovne škole i 1. razred srednje škole kako je predviđeno Nacrtom nastavnog plana i programa građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole jer je status zasebnog nastavnog predmeta u kvalitativnom i kvantitativnom smislu od nemjerljivog značaja u usporedbi sa međupredmetnim i interdisciplinarnim pristupom. Pravobraniteljica izražava nadu da će Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta ostati dosljedno po tom pitanju u skladu s dugogodišnjim planiranjem i pripremanjem integracije građanskog odgoja i obrazovanja u školski sustav u svrhu unaprjeđenja i osuvremenjivanja nacionalnog odgoja i obrazovanja kroz uvođenje anti-diskriminacijskih sadržaja primjerenih približavanju europskoj pravnoj i civilizacijskoj stečevini.

U konačnici se može ustvrditi da Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u okviru ljudsko-pravne dimenzije obuhvaća kvantitativno značajan spektar sadržaja vezanih za područje ljudskih prava s posebnim naglaskom na integraciju tema i obrazovnih ishoda koji se tiču ravnopravnosti spolova. U tom pogledu ovaj dokument predstavlja značajan doprinos provedbi čl.14.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova prema kojem sadržaji vezani za pitanja ravnopravnosti spolova predstavljaju integralni dio osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja i cilja 3.1. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015. (uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav).

5.4. ISTRAŽIVANJE „Uvjeti i način rada studentskih pravobranitelja/ica u Hrvatskoj“²⁶²

Donošenjem (2007) Zakona o studentskom zboru i drugim studentskim organizacijama²⁶³ (Zakon), na visoka učilišta u Republici Hrvatskoj uvedena je funkcija studentskog pravobranitelja/studentske pravobraniteljice (pravobranitelj/ica). Prema čl.5. i 17. Zakona, visoko učilište ima studentskog/u pravobranitelja/icu kojeg iz redova studenata/ica imenuje studentski zbor na vrijeme od jedne godine, sukladno općem aktu studentskog zbora. Mandat pravobranitelja/ice može se jednom ponoviti. Pravobranitelj/ica u okviru svog rada - zaprima

²⁶² Cjelovito istraživanje dostupno na službenim web stranicama www.prs.hr.

²⁶³ NN 71/07.

pritužbe studenata/ica koje se odnose na njihova prava²⁶⁴ i raspravlja o njima s nadležnim tijelima visokog učilišta; savjetuje studente/ice o načinu ostvarivanja njihovih prava; sudjeluje u stegovnim postupcima protiv studenata/ica radi zaštite njihovih prava i obavlja druge poslove utvrđene općim aktom visokog učilišta. Prema čl.3.st.1. visoka učilišta dužna su studentskom zboru i pravobranitelju/ici osigurati prostor za rad, sufinancirati njihovu djelatnost te im pružati administrativno-tehničku pomoć.

Cilj istraživanja bio je utvrditi pojedinosti vezane za uvjete i način rada studentskih pravobranitelja/ica na visokim učilištima u Republici Hrvatskoj. Informacije su prikupljene izravno od visokih učilišta u RH i od studentskih pravobranitelja/ica koji/e su tu dužnost obnašali u akademskoj godini 2013./2014. Istraživanje je provedeno putem ankete, podaci su zatraženi pisanim putem od svih visokih učilišta u RH (119),²⁶⁵ **odgovorilo 106 visokih učilišta i 79 studentskih pravobranitelja/ica (od čega 41 ili 52% žena i 38 ili 48% muškaraca).**

Od 106 visokih učilišta uključenih u istraživanje, njih 82 ima uvedenu funkciju pravobranitelja/ice (77%), dok na njih 24 nije imenovan/a (23%). Jedan od zadataka istraživanja bio je usporediti percepciju korisnosti funkcije pravobranitelja/ice između visokih učilišta i samih pravobranitelja/ica koji su tu funkciju obnašali u ak.god. 2013./2014. Rezultat nije pokazao značajnije razlike, premda je očekivano da pravobranitelji/ice percipiraju svoju funkciju u nešto pozitivnijem svjetlu od visokih učilišta. Uz poneku iznimku, uloga pravobranitelja/ice u pravilu se smatra korisnom i potrebnom.

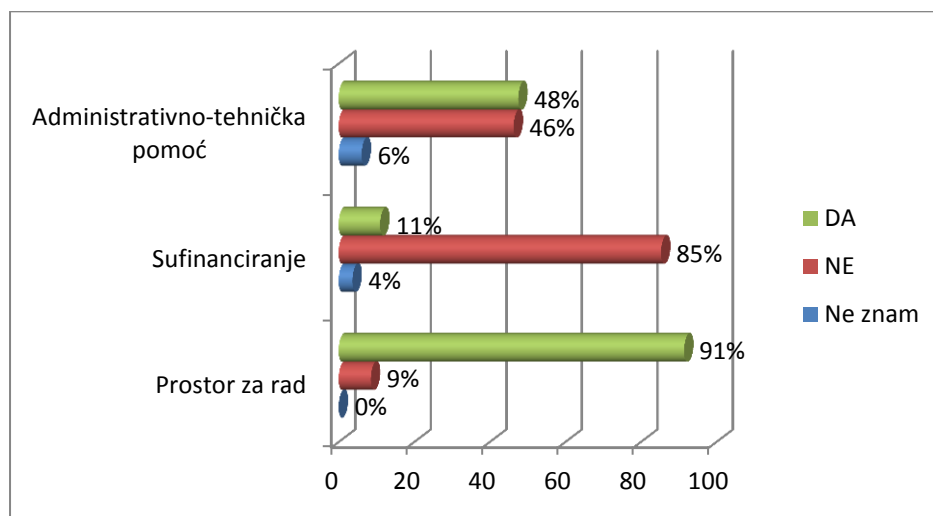
Pravobranitelji/ice su upitani koliko su zadovoljni **uvjetima rada** koje im osigurava visoko učilište. Odgovori ispitanika pokazali su da su pretežno zadovoljni administrativno-tehničkom pomoći²⁶⁶ (samo 8% ih ističe da su uvjeti u tom pogledu neodgovarajući) i prostorom za rad (12% ih ističe da su neodgovarajući), dok su najnezadovoljniji udjelom u kojem visoko učilište financira njihovu djelatnost – 45% (37% *nimalo* i 8% *uglavnom ne*).

²⁶⁴ Prema čl.2.st.4. Zakona o studentskom zboru i drugim studentskim organizacijama zabranjena je svaka diskriminacija studenata po bilo kojoj osnovi.

²⁶⁵ Zadaci istraživanja bili su ispitati koliko visokih učilišta je uvelo funkciju studentskog pravobranitelja, percepciju svrsishodnosti postojanja te funkcije, u kakvim uvjetima rade (prostor, financiranje, administrativno-tehnička pomoć) te ispitati pojedinosti u načinu rada: podnose li izvješće o radu, vode li statistiku pritužbi, koliko su upoznati s pravnim okvirom, tko im pruža pomoć u radu, upućuju li studente/ice državnim pravobraniteljskim institucijama i na koje poteškoće nailaze u radu. Pravobraniteljica je željela ispitati frekvenciju pritužbi vezanih za diskriminacijske osnove u njenoj nadležnosti - spol, bračni status i obiteljski status te spolnu orijentaciju.

²⁶⁶ Administrativno-tehnička pomoć sastoji se većinom od savjetodavnog rada sa studentskim pravobraniteljima (58%) i osiguravanja osnovnih pomagala za rad poput uredskog materijala, namještaja, računala, pisača i druge informatičke opreme (25%).

Grafikon 1: Je li Vaše visoko učilište u ak.god. 2013./2014. (1) osiguralo prostor za rad studentskog pravobranitelja, (2) sufinanciralo njegovu djelatnost i (3) pružilo neki oblik administrativno-tehničke pomoći

Iz *grafikona 1.* je vidljivo da manjina visokih učilišta izravno sufinancira djelatnost studentskih pravobranitelja – to je u ak.god. 2013./2014. učinilo samo 9 visokih učilišta (11%) i to u najmanjem iznosu od 400 kuna, a u najvećem iznosu od 15.000 kuna. Svrha u koju su utrošena sredstva uglavnom su putovanja na sastanke i skupove vezane za suradnju s drugim sveučilišnim i studentskim tijelima. Tri visoka učilišta nisu znala navesti točan iznos pa nije moguće precizno izračunati *prosjeck* koliko su visoka učilišta u Hrvatskoj u ak.god. 2013./2014. kuna utrošila za rad studentskog/e pravobranitelja/ice.

Način rada pravobranitelja/ica autonomno uređuje visoko učilište u koordinaciji sa studentskim zborom te se prakse razlikuju. Jedan od zadataka istraživanja bio je ispitati specifičnosti rada pravobranitelja/ica na visokim učilištima u Hrvatskoj.

Manjina pravobranitelja/ica (34%) dužna je podnositi izvješća o radu neposredno nadređenom tijelu. Od onih koji imaju tu obvezu, većina (44%) je to dužna napraviti najmanje jednom godišnje. Evidenciju, odnosno statistiku pritužbi koje dobivaju, vodi 56% pravobranitelja/ica. Od onih koji vode evidenciju pritužbi, 19 pravobranitelja/ica nije zaprimilo niti jednu pritužbu, a najveći broj njih (12) je zaprimio između jedne i pet pritužbi. Da su pojedini/e pravobranitelji/ice puno zaposleniji/e od drugih pokazuje podatak da je 7 njih u ak.god.2013./2014. zaprimilo 10 ili više pritužbi.

U dodatnim obrazloženjima ispitanici/e navode da je uzrok relativno malog broja pritužbi dobra ustrojenost drugih instanci visokih učilišta kao i studentskog zbora čiji predstavnici/e također rješavaju tekuće studentske probleme, dok se pravobraniteljima/cama najčešće

javljaju studenti/ce zbog razjašnjavanja općih informacija vezanih za njihova prava i općenito funkcioniranje studentskog sustava.

Aktivnosti na koje se djelovanje pravobranitelja/ica vezano uz pritužbe najčešće svodi je posredovanje između studenata/ica i tijela visokog učilišta vezano za probleme oko polaganja ispita (57%). Problemi oko upisa drugi su po učestalosti (30%), a preostali dio odnosi se na pritužbe vezano za studentsku prehranu (7%), pravo na mirovanje studentskih obveza (3%), pravo na smještaj u studentski dom (3%), probleme oko školarina (3%), pravo na potpise iz kolegija (3%), raspored polaganja ispita (3%) i dr.

Osobna procjena pravobranitelja/ica vezano za to koliko dobro se snalaze u području zaštite prava studenata/ica, pokazalo je da čak njih 70% svoje znanje smatra vrlo dobrim ili odličnim. Pritom nijedan pravobranitelj/ica nije svoje kompetencije procijenio lošima.

Kao izvore pravnih vještina i znanja koje su primjenjivali u okviru obavljanja svoje djelatnosti, pravobranitelji/ice u pravilu navode pravne akte sveučilišta i visokog učilišta te propise vezane za područje visokog obrazovanja. Samo jedan ispitanik je naveo Zakon o ravnopravnosti spolova, dok Zakon o suzbijanju diskriminacije nije naveo nijedan. Zanimljivo je spomenuti kako je jedno visoko učilište donijelo poseban Pravilnik o pravobranitelju i njegovim dužnostima. Za smjernice u rješavanju pojedinih slučajeva, pravobranitelji/ice navode kako se najčešće obraćaju prodekanu za nastavu i studente (22,3%) i tajništvu fakulteta (18,1%).

Na pitanje jesu li u svom radu bilo koju stranku upućivali da se obrati nekoj od pravobraniteljskih institucija s ciljem ostvarivanja svojih prava (Pučka pravobraniteljica, Pravobraniteljica za djecu, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom), tri ispitanika/ice su odgovorila da su studenta/icu uputili Pučkoj pravobraniteljici.

Kao najveću poteškoću u radu pravobranitelji/ice navode neinformiranost i nezainteresiranost studenata/ica – istaknulo 53% ispitanika/ica. Pritom se kao glavni problem naglašava sama neinformiranost jer određeni broj ispitanika/ica je naveo da studenti nisu upoznati da ta funkcija uopće postoji. Ostale poteškoće su strah studenata/ica od prijave problema, prekasna reakcija/prijava, nepoštivanje propisa od strane profesora/ica, manjak ovlasti studentskog/e pravobranitelja/ica i loši uvjeti za rad.

5.4.1. Aktivnosti studentskih pravobranitelja/ica vezano za diskriminacijske osnove u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova

Poseban fokus ovog istraživanja bio je ispitati jesu li se pravobranitelji/ce u svom radu susretali s pritužbama temeljem diskriminacijskih osnova u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Rezultati su pokazali da u ak.god.2013./2014. na visokim učilištima u

Hrvatskoj **nije zabilježena nijedna pritužba studentskim pravobraniteljima/cama na temelju bračnog statusa, obiteljskog statusa ili spolne orijentacije, dok su zabilježene tri pritužbe na temelju spola.** U sva tri slučaja radilo se o diskriminaciji **na temelju trudnoće i materinstva.** U jednom slučaju radilo se o problemu nemogućnosti izlaska na ispite i pohađanja nastave radi trudnoće, no za njega nije naveden ishod. U drugom slučaju radilo se o pravu na nastavak studija po starom programu uslijed upisivanja višestrukih mirovanja studija zbog više trudnoća za koji se navodi da je uspješno riješen na način da je svim studentima tog studija prilagođen rok za završetak studija. U trećem slučaju riječ je o predmetu koji je proslijeđen i Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova (opis slučaja u Poglavlju *Obrazovanje*) u kojem Pravobraniteljica nije utvrdila diskriminaciju.

U opširnom odgovoru vezano za jedan od navedenih slučajeva, studentski pravobranitelj je obrazložio da mu je poznato više slučajeva u kojima visoka učilišta prilikom određivanja roka za završetak studija po starom „nebolonjskom“ programu (u koji su studenti/ce upisivani/e zaključno s ak.god.2004./2005.) nisu u obzir uzimala vrijeme provedeno u fazi mirovanja studija na osnovi trudnoće i materinstva (ali i drugih razloga, npr. zdravstvenog stanja) te su standardiziranim rokovima takve studentice dovodili u nepovoljniji položaj u odnosu na druge studente/ice koji nisu upisivali mirovanje zbog čega su imale kraće vrijeme na raspolaganju za završetak studija. Zbog navedenoga se u takvim slučajevima od pojedinih visokih učilišta moralo tražiti posebno odobrenje produžetka roka za završetak studija. U svom obrazloženju, studentski pravobranitelj ističe problem hipotetske situacije u kojoj bi studentica koja je ak.god. 2004./2005. upisala četverogodišnji studij po starom programu, a bila dva put trudna i za to tražila mirovanje, mogla tijekom svog studija upisati čak četiri mirovanja s obzirom da ima pravo na mirovanje za vrijeme trudnoće i do godine dana starosti djeteta („takva studentica bi do ak.god.2012./2013. zapravo imala samo 5 godina na raspolaganju za dovršetak studija, premda bi od početka njezina studiranja proteklo 9 godina“). Zaključuje se da je mogućnost za javljanje takvih slučajeva zbog protoka vremena sve manja.

5.4.2. Zaključci i preporuke

Od 106 **visokih učilišta** uključenih u istraživanje, njih **77% ima uvedenu funkciju studentskog/e pravobranitelja/ice.** Visoka učilišta i pravobranitelji/ice njihovu ulogu percipiraju razmjerno korisnom i potrebnom, premda njihovo djelovanje često **nije dovoljno vidljivo niti prepoznato od strane studenata/ica.** Kao najveći problem u pogledu uvjeta za rad pravobranitelji/ice ističu nedostatan sufinanciranje od strane visokog učilišta, dok je opći dojam o suradnji između visokih učilišta i studentskih pravobranitelja/ica da je ona korektna. Ipak, kao najveća poteškoća ističe se nedovoljna informiranost studenata/ica o ulozi i samom djelovanju studentskih pravobranitelja/ica. Pravobranitelji/ice dobivaju relativno mali broj pritužbi od kojih se većina tiče posredovanja između studenata/ica i tijela visokog učilišta vezano za probleme oko polaganja ispita, dok važniju ulogu igraju u savjetodavnom smislu i razjašnjavanju studentima/icama njihovih prava. Svoje kompetencije za pružanje pravne pomoći ispitanici/e procjenjuju pretežno vrlo dobrima ili odličnima.

Stječe se dojam da glavni razlog zašto izostaje intenzivnija suradnja s državnim pravobraniteljskim institucijama (izuzev nekoliko slučajeva prosljeđenih Pučkoj pravobraniteljici i jednog na kojem je radila Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova) je taj što za tim do sada nije bilo posebne potrebe jer se problemi uspijevaju riješiti na sveučilišnim instancama. S diskriminacijom temeljem bračnog i obiteljskog statusa te spolne orijentacije na visokim učilištima ispitanici/e se nisu susretali/e, dok je zabilježeno nekoliko slučajeva diskriminacije temeljem trudnoće i materinstva. U skladu s navedenim zaključcima, Pravobraniteljica **preporučuje**:

- 1) Studentski zborovi u suradnji s visokim učilištima i studentskim pravobraniteljima/icama trebaju poduzeti odgovarajuće mjere u svrhu povećanja vidljivosti i dostupnosti instituta studentskog/e pravobranitelja/ice studentima/icama.

5.5. Rodno osjetljiv jezik u području visokog obrazovanja

Prema čl.14.st.5. Zakona o ravnopravnosti spolova, sve obrazovne ustanove, kao i sve druge, *moraju u sadržajima svjedodžbi, certifikata, licencija i diploma koristiti jezične standarde sukladno Zakonu, navodeći strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja u ženskom, odnosno muškom rodu, ovisno o spolu primatelja/primateljice dokumenta*. U svojoj dosadašnjoj praksi praćenja provedbe navedene odredbe, Pravobraniteljica se susrela sa nekoliko slučajeva kada su visoka učilišta izdavala diplome na tradicionalno uvriježeni način univerzalno koristeći muški rod prilikom navođenja zvanja i zanimanja u diplomama, uvjerenjima i drugim certifikatima, premda bi primateljica dokumenta bila ženskog spola. Kao obrazloženje takve ustaljene prakse, unatoč postojećoj zakonskoj odredbi, navođena je pretpostavka izdavatelja dokumenta ili čak izričiti zahtjev primateljice dokumenta da se strukovna kvalifikacija, zvanje ili zanimanje trebaju navesti u muškom rodu zbog tradicionalne percepcije da takva forma naziva podrazumijeva veći društveni ugled. Takva praksa izdavanja dokumenata nije u skladu s navedenom odredbom Zakona o ravnopravnosti spolova, kao niti s rodno osjetljivim jezičnim standardima u pogledu ravnopravnog navođenja stručnih i akademskih naziva u muškom i ženskom rodu u Zakonu o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju²⁶⁷, Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja²⁶⁸, Popisu stručnih naziva i njihovih kratica²⁶⁹ i Popisu akademskih i stručnih naziva i akademskih stupnjeva te njihovih kratica²⁷⁰.

Stoga je Pravobraniteljica od visokih učilišta zatražila očitovanje po pitanju prakse izdavanja njihovih službenih dokumenata u pogledu korištenja rodno osjetljivih naziva/titula, ovisno o spolu primatelja/ice dokumenta.²⁷¹ **Rezultati su pokazali da samo 56% visokih učilišta u**

²⁶⁷ NN 107/07 i 118/12.

²⁶⁸ NN 111/98, 124/08, 147/10 i 14/11.

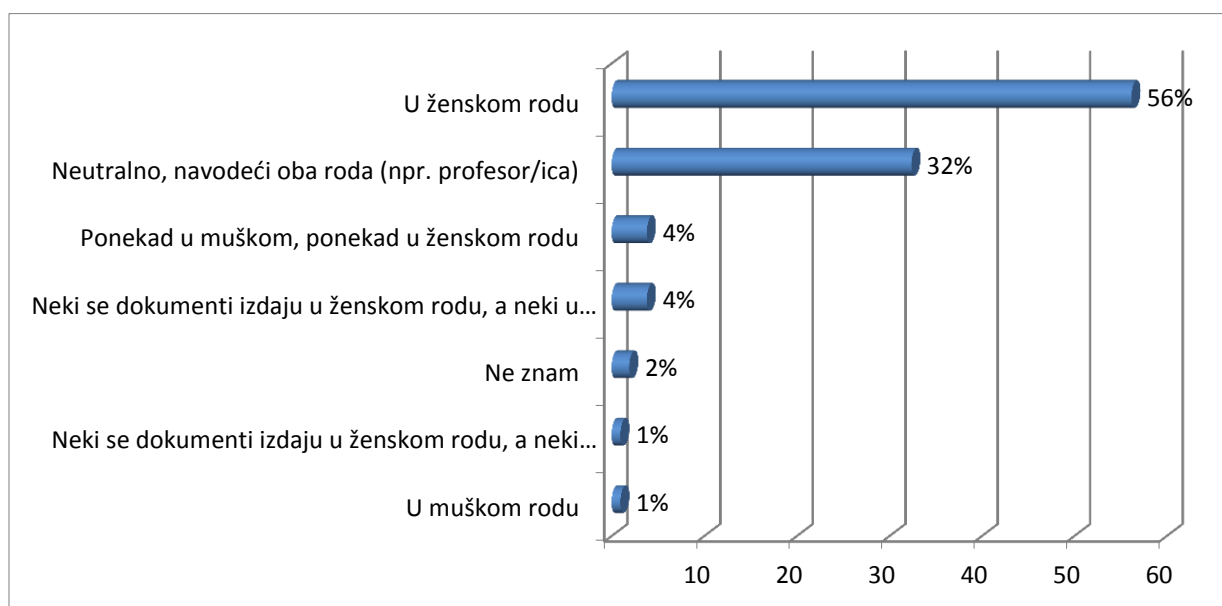
²⁶⁹ NN 87/09, 88/11, 61/12 i 144/13.

²⁷⁰ NN 87/09, 88/11, 61/12 i 144/13.

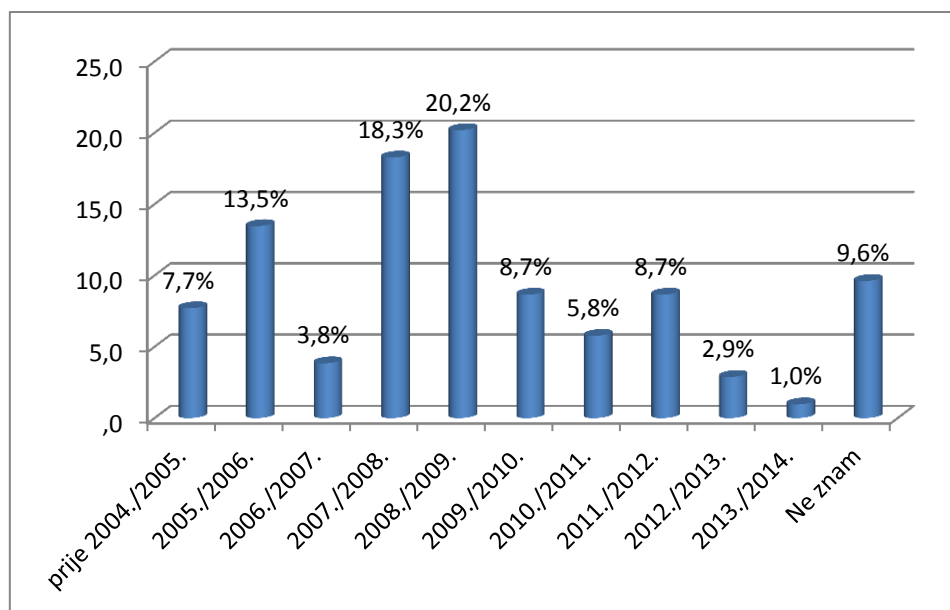
²⁷¹ Informaciju o tome visoka učilišta su pružila u sklopu Istraživanja o studentskim pravobraniteljima/icama, uzorak je činilo 106 visokih učilišta koja su dostavila svoje odgovore.

svim slučajevima postupa u skladu s čl.14.st.5. Zakona o ravnopravnosti spolova koji izričito nalaže upotrebu odgovarajućeg roda ovisno o spolu primatelja/ice dokumenta prilikom navođenja naziva strukovne kvalifikacije, zvanja ili zanimanja na dokumentu. Unatoč tome što navedena odredba nedvosmisleno uvodi obvezu upotrebe muškog roda u slučaju primatelja dokumenta muškog spola i upotrebe ženskog roda u slučaju primateljice dokumenta ženskog spola, velik dio visokih učilišta (32%) koristi isključivo neutralan rod, a dio njih ima vrlo neujednačenu praksu po tom pitanju (*grafikon 2.*). Većina visokih učilišta koja poštuju dvorodnu praksu izdavanja dokumenata, to je počela primjenjivati tijekom ak.god.2007./2008. i 2008./2009. (njih 38,5%), što otprilike vremenski odgovara donošenju tada novog Zakona o ravnopravnosti spolova (2008.) i uvrštavanja navedene odredbe u Zakon. Međutim, određenom broju visokih učilišta trebalo je izvjesno vrijeme da usvoji istu praksu (ne računajući ona koja to još nisu napravila) – *grafikon 3.*

Grafikon 2: U kojem rodu je do sada Vaše visoko učilište navodilo strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja prilikom izdavanja diploma i drugih dokumenata osobama ženskog spola uključujući i ak.god. 2013./2014.?

Grafikon 3: U kojoj akademskoj godini ste počeli primjenjivati dvorodnu praksu izdavanja diploma i drugih dokumenata, ovisno o spolu primatelja/ice dokumenta?

Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica **upozorava sve obrazovne ustanove**, kao i sve druge, a ovom prilikom posebno visoka učilišta, da su dužne koristiti jezične standarde sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova te u sadržajima svjedodžbi, diploma i drugih dokumenata koje izdaju, a koji se odnose izravno na konkretnog primatelja ili konkretnu primateljicu, **navoditi strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja u ženskom, odnosno muškom rodu, ovisno o spolu primatelja/ice dokumenta**. Pravobraniteljica preporučuje da se tom prilikom primjenjuju inačice naziva u odgovarajućem rodu propisane Nacionalnom klasifikacijom zanimanja, Popisom stručnih naziva i njihovih kratica i Popisom akademskih i stručnih naziva i akademskih stupnjeva te njihovih kratica.

5.6. Opisi slučajeva vezano za rodno-osjetljiv jezik (Vidjeti Prilog 6.)

5.7. Obrazovanje – ostalo

09.-10.10.2014. - Pravobraniteljica je sudjelovala na konferenciji u Helsinkiju, na temu „Suzbijanje rodni stereotipa u obrazovanju“. Konferenciju je organizirala Komisija rodne ravnopravnosti ('GEC') Vijeća Europe u partnerstvu sa finskim Ministarstvom obrazovanja i kulture. Kao glavne izazove u postizanju pune rodne ravnopravnosti u obrazovanju, finska ministrica obrazovanja, znanosti i komunikacija istaknula je restrukturiranje radnih obaveza

muškaraca i žena, izjednačavanje distribucije skrbi o djeci te potpuno uklanjanje rodni stereotipa. Zakonodavstvo vezano za diskriminaciju temeljem spola i rodnog identiteta također je potrebno dalje unaprjeđivati, a posebno unaprjeđenje traže kurikulumi osnovnoškolskog obrazovanja. Obrazovanje je esencijalni čimbenik koji može osigurati učinkovito suzbijanje rodni stereotipa. U tom smislu, promocija rodno ravnopravnog obrazovanja temelj je za postizanje pune faktične ravnopravnosti između žena i muškaraca u svim društvenim sferama. Uklanjanje rodne nejednakosti će ojačati socijalnu koheziju i omogućiti kvalitetniji kako osobni razvoj tako i ravnopravan te ravnomjeran razvoj cjelokupnog društva.

Od konkretnih preporuka na konferenciji, istaknuto je kako politike rodne ravnopravnosti (nacionalne i lokalne) kao i njihova provedba trebaju biti nadgledane i evaluirane na trajnoj osnovi; da sve školske politike trebaju biti rodno neutralne; da države članice na nacionalnom nivou trebaju razviti jasne i konkretne indikatore za nadgledanje i evaluiranje procesa rodnog osvještavanja u školama; da sve edukacije i tečajevi za učitelje/nastavnike prije njihovog stupanja u radni odnos, ali i za vrijeme trajanja radnog odnosa, trebaju biti rodno osviješteni; da sve uspješne inicijative i dobre prakse moraju biti razmijenjene sa što većim brojem država članica; da školski kurikulumi moraju biti pregledani i revidirani kako bi se osiguralo uključivanje iskustava svih građana bez obzira na njihov spol ili rodnu opredijeljenost; da roditelji moraju biti upoznati sa problemima vezanim uz rodnu (ne)ravnopravnost te uključeni u proces rodnog osvještavanja učenika.

MEDIJI

6.1. ISTRAŽIVANJE TISKA I INTERNET PORTALA IZ ASPEKTA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - uzorak 2.873 članka

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova prikupila je 2.873 članka objavljena u tisku i na Internet news portalima (2014.), a koja su bila vezana za područje ravnopravnosti spolova²⁷², odnosno osnove diskriminacije sukladno nadležnostima Pravobraniteljice²⁷³.

U odnosu na 2011. kada je Pravobraniteljica posljednji puta radila ovu vrstu istraživanja, došlo je do **povećanja broja članaka koji su se odnosili na područja koja Pravobraniteljica prati (62%)**. U ukupnom broju praćenih članaka, najzastupljenija od praćenih tema bila su prava i diskriminacija osoba istospolne seksualne orijentacije (LGBTiQ), na drugom mjestu bilo je nasilje nad ženama i nasilje u obitelji, a na trećem, područje tržišta rada. Došlo je do neznatnog pada u postotcima zastupljenosti prve teme (LGBTiQ) u odnosu na 2011., ali do većeg porasta postotka zastupljenosti teme nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i tržišta rada.

Usporedna tablica za razdoblje od 2006.-2014. s ukupnim brojem prikupljenih članaka te rang lista tema u okviru kojih je objavljeno najviše članaka

Godina	Br. članaka	1. mjesto	%	2. mjesto	%	3. mjesto	%
2006.	3.105	Nasilje ²⁷⁴	28%	Tržište rada	16%	LGBTiQ	11%
2007.	3.835	Nasilje	21%	LGBTiQ	12%	Politička participacija	12%
2008.	3.135	Nasilje	31%	Politička part.	17%	Tržište rada	12%
2009.	2.239	Polit. partic.	22%	Zdravlje	13%	Nasilje	11%
2010.	2.036	Tržište rada	18%	Nasilje	17%	LGBTiQ	14%
2011.	1.774	LGBTiQ	33%	Nasilje	14%	Tržište rada	9%
2014.	2.873	LGBTiQ	30%	Nasilje	24%	Tržište rada	14%

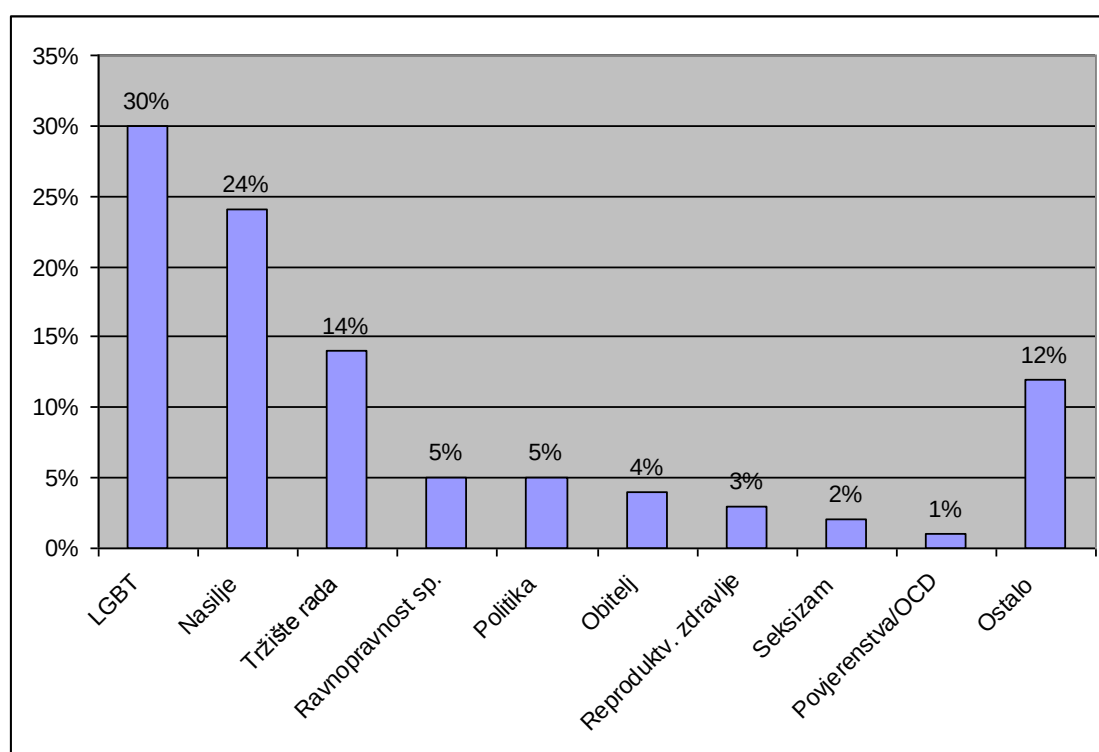
²⁷² Nasilje nad ženama i obiteljsko nasilje, politička participacija, prava osoba istospolne orijentacije, tržište rada, mediji, obrazovanje, obiteljska problematika, reproduktivno zdravlje, aktivnosti povjerenstava za ravnopravnost spolova, višestruka diskriminacija, položaj žena u ruralnim područjima, prostitucija i trgovina ljudima.

²⁷³ Spol, bračni i obiteljski status, spolna orijentacija.

²⁷⁴ Tema nasilja obuhvaća nasilje nad ženama i obiteljsko nasilje kao oblik rodno uvjetovanog nasilja.

Zbrojene prve tri teme zastupljene su u ukupnom broju praćenih članaka sa - 68%. Ostale teme po zastupljenosti su ispod 10% (politička participacija - 5%, ravnopravnost spolova općenito 5%, obiteljska problematika - 4%, reproduktivno zdravlje - 3%, seksizam i mediji - 2%). Sa svega 1% zastupljeni su članci koji prate aktivnosti lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova i organizacija civilnog društva²⁷⁵, a **ispod 1% zastupljenosti** imaju članci koji se odnose na ravnopravnost spolova u području obrazovanja, položaju žena u ruralnim područjima, prostituciju i trgovanje ženama, višestruku diskriminaciju i žene u kaznionicama te nestereotipno prikazivanje žena (uglavnom kao iznimaka u tkzv. „muškim“ zanimanjima). Takvu malu zastupljenost iste ove teme imale su u svim godinama provedbe istraživanja.

Tablica zastupljenosti pojedinih tema u ukupnom broju praćenih područja (2.873):

Zastupljenost tema vezanih uz prava i/ili diskriminaciju **osoba istospolne orijentacije** u najvećem postotku obuhvaćala je izradu i donošenje Zakona o životnom partnerstvu (18%), informacije o njihovim pravima u drugim zemljama svijeta (18%), aktivnosti udruga koje se

²⁷⁵ Odnosi se na one OCD-e koji se bave područjima iz nadležnosti Pravobraniteljice.

bave promicanjem i zaštitom prava osoba istospolne orijentacije te organizacijom parada ponosa (14%) i nasilje nad osobama istospolne orijentacije (4%)²⁷⁶.

Zastupljenost tema vezanih uz **nasilje i nasilje u obitelji** obuhvaćala je slučajeve nasilja u obitelji počinjene od strane različitih članova obitelji (otac-sin; roditelji-kći, sin-majka, djed-unuka, očuh-pastorka, brat-brat, svekar-snaha, otac-kći, supruga-suprug), aktivnosti udruga koje se bave zaštitom žrtava nasilja u obitelji, zlostavljanje preko Interneta, kampanje osvještavanja o nasilju u obitelji, zlostavljanje muškaraca od strane žena te silovanje, partnersko nasilje i problematiku silovanih tijekom rata. Problematika silovanja i žrtava silovanja u ratu iznosila je 20% od ukupnog broja članaka o nasilju i obiteljskom nasilju.

Zastupljenost tema vezanih uz **područje tržišta rada** obuhvaćale su pitanje nezaposlenosti, poduzetništva, diskriminacije trudnica, Zakon o radu. Problematika vezana uz žene na rukovodećim pozicijama (23%) bila je uz položaj žena u poduzetništvu (20%) najzastupljenija pojedinačna tema unutar ovog područja, a kojoj je u velikoj mjeri doprinijela činjenica da je *broj članaka o toj temi značajno povećan zbog izvještavanja o aktivnostima Progress-projekt „Uklanjanje staklenog labirinta“ koji Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova provodi zajedno s projektnim partnerima.*

Tema reproduktivnog zdravlja koja je samo 2009. bila među prve tri teme po zastupljenosti, u 2014. je bila zastupljena sa svega 3% članaka u ukupnom broju praćenih područja i zauzela 6. mjesto, a članci su se odnosili uglavnom na pitanje priziva savjesti liječnika/ca po pitanju pobačaja te zanemariv broj o medicinskoj oplodnji.

O seksizmu i spolnim stereotipima koji se uglavnom zanemaruju, iako su svakodnevno prisutni u medijima, nešto više se izvještava u slučajevima kada Pravobraniteljica ili pojedine organizacije civilnog društva reagiraju na seksističke sadržaje u reklamama, medijskom prikazivanju ili zbog izjava javnih osoba. Međutim, još uvijek se seksizam uglavnom opravdava „klikovima“ i opstankom medija na tržištu, zanimljivošću ili provokativnošću, a premalo se govori o tome da u osnovi seksizam znači omalovažavanje i ponižavanje žena.

I u 2014., kao i u svim prethodnim godinama praćenja, **zanemarena je problematika** vezana uz položaj žena u ruralnim područjima (ukoliko se ne odnosi na obilježavanje Svjetskog dana ruralnih žena ili izbora za najuzoritiju ženu sa sela), trgovanje ljudima, pogotovo djevojčicama i ženama za seksualno roblje, prostituciju, razne oblike višestruke diskriminacije - temeljem spola i invaliditeta ili nacionalne i etničke pripadnosti. **Sve ove teme zastupljene su s manje od 1%.**

²⁷⁶ Ostale teme obuhvaćaju npr. kulturna događanja i festivale, aktivnosti političkih stranaka vezanih uz problematiku, intervjue s osobama istospolne seksualne orijentacije, homofobne izjave i sl.

6.2. ANALIZA SEKSIZAMA I SPOLNIH STEREOTIPA U PREDsjedNIČKOJ KAMPANJI 2014./2015.²⁷⁷

6.2.1. Uvodna riječ o postupanju Pravobraniteljice vezano za seksizam i spolne stereotipe

Seksizam i spolni stereotipi kao prepreke u ostvarivanju ravnopravnosti spolova prepoznati su u brojnim međunarodnim i nacionalnim dokumentima, a uklanjanje istih smatra se jednim od važnih preduvjeta za postizanje stvarne ravnopravnosti muškaraca i žena te je regulirano zakonima. Osvještavanje javnosti o nedopustivosti i nezakonitosti korištenja seksizama u javnom govoru i medijskim sadržajima, putem izjava za medije, javnih priopćenja, sudjelovanja na javnim događanjima te službene web stranice i drugih društvenih mreža, **kontinuirani je rad** Pravobraniteljice, kao posljedica stalnog monitoriranja poštivanja načela ravnopravnosti spolova u svim područjima javnog života. Taj kontinuirani rad rijetko je zanimljiv medijima koji su skloniji senzacionalizmu i kontroverzama, a i pojedincima i pojedinkama koji se institucije Pravobraniteljice „sjete“ onda kada su osobno zainteresirani za određenu osobu ili temu pa traže da Pravobraniteljica reagira upravo u tom (ili svakom takvom) konkretnom slučaju i svojim glasom da legitimitet ili podršku njihovim stajalištima. Međutim, umjesto reagiranja na svaki pojedinačni slučaj seksizma, što bi zbog njihove količine značilo svakodnevna javna priopćenja, Pravobraniteljica kontinuirano, na različite načine koji joj stoje na raspolaganju, osvještava javnost o štetnosti spolnih stereotipa i seksizma s naglaskom na kritici određene medijske, odnosno društvene prakse. Konkretno primjere spolnih stereotipa ili seksizma uglavnom koristi u svrhu ilustriranja nepoželjne prakse koju treba mijenjati jer krši načela ravnopravnosti spolova. Stoga Pravobraniteljica podržava i medije i pojedince i pojedinke koji/e dižu svoj glas protiv seksizma u konkretnim primjerima jer to znači da su ga počeli prepoznavati kao nešto neprihvatljivo i diskriminatorno što nije bio slučaj još prije samo par godina kada je glas Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u pojedinačnim slučajevima, uz neke organizacije civilnog društva, bio jedina (često vrlo neshvaćena i ismijavana) reakcija.

Pravobraniteljica reagira i onda kada ne reagira nitko drugi, što je često slučaj, i zalaže se da što više medijskih djelatnika/ca i građana/nki pojedinačno reagiraju i dižu svoj glas protiv seksizma, jer će na taj način brže prestati biti poželjnom i/ili zabavnom praksom. Naime, mediji se u pravilu ne osvrću na uporna upozorenja Pravobraniteljice zbog seksizma kojim se svakodnevno služe u svrhu dobivanja „klikova“ ili profita, te ga i novinari/ke i urednici/ce zapravo svesrdno brane smatrajući da su to nevažne i marginalne stvari kada se odnose na njihov medijski sadržaj. Ali u pojedinačnim slučajevima kada prepoznaju pogodnu temu za višednevno ili višetjedno iskorištavanje, kao što su to predsjednički izbori na kojima je i žena kandidirana, seksizam dolazi u žižu medijskog interesa i oni koji su do tada zanemarivali ili marginalizirali seksizam kao problem prozivaju Pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova, predbacujući joj neaktivnost ili pasivnost, a zapravo ne poznavajući niti mareći za njezin kontinuirani rad upravo na tom ili tim problemima, ne priznavajući njezino zalaganje za

²⁷⁷ Budući da je kampanja završila 11.01.2015. u drugom krugu izbora, Pravobraniteljica je u ovu Analizu uključila i siječanj 2015.

poštivanje načela ravnopravnosti spolova koje se temelji **na svim** konkretnim slučajevima seksizma i spolnih stereotipa i, što je najvažnije, *ne poznavajući ovlasti neovisne institucije* Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, u čijoj nadležnosti nije komentiranje stručnog rada i postupanja političara/ki i javnih osoba, zalaganje za pojedine kandidate/kandidatkinje niti zauzimanje strana u izbornim kampanjama. Vrlo dobar primjer za ovakvo postupanje medija i pojedinaca/nki bili su predsjednički izbori 2014/2015. Iako je Pravobraniteljica (26.11.2014.), **prije početka službene kampanje**, uputila poziv svim kandidiranima i njihovim strankama da ne koriste seksizam i spolne stereotipe u političkoj kampanji i upozorila sve aktere političke kampanje na nacionalne zakone i međunarodne propise, dala nekoliko konkretnih primjera seksističkih izjava, a još u srpnju 2014. istoga dana reagirala na tkzv. „ aferu Barbika“, bilo je zamjerki zbog njezinog „nereagiranja“ i „zanemarivanja“ seksizama u predsjedničkoj kampanji.

Međutim, zbog svega prethodno rečenog, Pravobraniteljica ne smatra da zanemaruje seksizam i spolne stereotipe jer, **sukladno svojoj nadležnosti**, djeluje upozorenjima ili pozivima da se poštuju načela ravnopravnosti spolova, ali bez poimeničnog prozivanja bilo koga **za vrijeme trajanja predsjedničke kampanje** jer smatra da je takav **način primjeren ulozi jednog neovisnog tijela**, budući da bi se drugačiji način mogao smatrati **zlaganjem za ili distanciranjem od bilo kojeg kandidata i kandidatkinje, a što ne bi bilo sukladno ulozi i nadležnostima jednog neovisnog, nestranačkog i ne-političkog tijela**. Takav stav i način rada sukladan je nadležnostima svih pravobraniteljskih institucija, kako u Republici Hrvatskoj, tako i u svim zemljama u kojima su osnovane institucije ombudsmana.

6.2.2. Analiza predsjedničke kampanje 2014./2015.

6.2.2.1. Uvod

U vrijeme predizbornih kampanji spolni stereotipi i seksizam koriste se u svrhu nadmetanja za političke bodove ukoliko su u kampanju kao kandidatkinje uključene i žene. Razlog tome leži u činjenici da su i inače spolni stereotipi i seksizam još uvijek nedovoljno prepoznati kao prepreka u postizanju ravnopravnosti spolova, da ih se još uvijek prečesto marginalizira i smatra zapravo nevažnima ili zabavnima i da ih se koristi uglavnom protiv žena. Stoga uz svu ostalu retoriku omalovažavanja protivnika po različitim osnovama, u slučajevima kada su žene i muškarci kandidirani kao politički suparnici, **seksizam** - kako direktni i otvoreni tako i onaj prikriveni ili opravdavani kao šala - postaje dio predizbornih sučeljavanja, poruka preko medija i drugih izjava u javnom prostoru.

Pravobraniteljica je do sada u brojnim izjavama i priopćenjima upozoravala da su javne osobe svojim djelovanjem neprekidno pred očima javnosti te da njihove izjave značajno doprinose postavljanju standarda ponašanja i javnog komuniciranja. Takve osobe, neovisno radi li se o predsjedniku/ci, članu/članici vlade, zastupniku/ci u Hrvatskom saboru ili tijelu na lokalnoj razini, glumcu/ici, uredniku/ci na radiju ili televiziji ili bilo kojoj drugoj osobi koja nastupa u javnosti, snose i veću odgovornost za ono što u javnosti govore jer je domet njihovih riječi

širi, a utjecaj jači. Stoga moraju **voditi računa o posljedicama koje njihova izjava može imati u pogledu upućivanja rodno afirmativnih ili rodno diskriminirajućih poruka.**

I mediji imaju posebnu odgovornost u poštivanju nacionalnih i međunarodnih zakona i propisa koji reguliraju njihovu obvezu promicanja vrijednosti ravnopravnosti spolova i uklanjanja stereotipa, seksizma i uvredljivih i ponižavajućih načina prezentacije žena i muškaraca u medijskim sadržajima, bez obzira na njihov društveni status. Pravobraniteljica se u svojim upozorenjima i preporukama već nebrojeno puta pozvala na Preporuku 1555 Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o predstavljanju žena u medijima iz 2002., kojima su vlade zemalja članica *pozvane da osude seksizam jednako kao i rasizam.*

Upravo zbog toga Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova prije svake izborne kampanje izdaje i javni poziv u kojem, uvažavajući slobodu javnog izražavanja, kao i političkog predizbornog nadmetanja, poziva **sve kandidirane** i njihove stranke da u političkom nadmetanju poštuju načela ravnopravnosti spolova, ne koriste seksizam kako bi diskreditirali konkurente/ice, da se suzdrže od izjava kojima perpetuiraju i učvršćuju rodno uvjetovanje predrasude u društvu te da kao javne osobe budu svjesne posljedica javno izgovorenih riječi. Pravobraniteljica je zato i prije ove predsjedničke kampanje izdala *Javno priopćenje vezano za poštivanje načela ravnopravnosti spolova u predizbornoj kampanji uoči predsjedničkih izbora.*²⁷⁸

6.2.2.2. Pojedini konkretni primjeri iz predsjedničke kampanje 2014./2015.

Predizborna predsjednička kampanja 2014. započela je u medijima mjesecima prije službenog početka kampanje 09.12.2014., a u njoj su se suprotstavljali uglavnom aktualni predsjednik i HDZ-ova kandidatkinja za predsjednicu. Od sredine 2014. intenzivirali su se u medijima članci o kandidaturi Kolinde Grabar Kitarović za predsjednicu države, popraćeni brojnim člancima i fotografijama o njezinom dosadašnjem političkom putu, pogotovo kao veleposlanice i u sklopu NATO-a. Sredinom lipnja 2014. upitan kako komentira kandidaturu Grabar Kitarović, predsjednik Josipović je odgovorio: „*Mislim da je vrlo važno da osim fotografije imamo i ton. Veselim se raspravama i mislim da je vrlo važno da naše građanke i građani za svakog vide tko su, što su i kako vide Hrvatsku*“. Zbog ove izjave javno su reagirale neke udruge za ljudska prava žena, proglasivši ju seksističkom. Na upit novinarke Hrvatske televizije, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je odgovorila kako ne smatra da se radi o seksizmu. Razlog je bio taj što je značenje seksizma zapravo proizašlo iz naknadnih objašnjenja udruga o tome što je predsjednik mislio kada je to rekao, a nije bilo sadržano u samoj izjavi koja se odnosila na sasvim činjenični kontekst. Naime, izjava se temeljila na činjenici da je javnost imala do tada prilike vidjeti obiman slikovni materijal, ali ne i čuti izjave Kolinde Grabar Kitarović. Iako su udruge smatrale da se predsjednik referirao na kandidatkinjin fizički izgled, u kojem slučaju bi izjava bila seksistička, zbog provjerljive činjenice da je u to vrijeme bilo obilje fotografija, ali bez izjava kandidatkinje, sintagmu

²⁷⁸ <http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1447-javno-priopcenje-vezano-za-postivanje-nacela-ravnopravnosti-spolova-u-predizbornoj-kampanji-uoci-predsjednickih-izbora>

„sliku bez tona“ ne možemo smatrati seksizmom jer u konkretnom slučaju nije bila utemeljena na spolu, odnosno nije uključivala nikakav komentar fizičkog izgleda kandidatkinje. Drugo je pitanje zašto je bilo toliko fotografija protukandidatkinje i bi li ih bilo toliko da je u pitanju bio muški kandidat, ali to je već pitanje medijskog načina prikazivanja žena u odnosu na muškarce, a ne same izjave predsjednika. Odgovor na takav pristup medija u prikazivanju žena za razliku od muškaraca moguće je naći u rezultatima istraživanja i analizama medija koje su dostupne u analizama trendova u medijskom izvještavanju u sklopu poglavlja o medijima svih prethodnih izvješća o radu Pravobraniteljice.

Međutim, činjenica jest da je **tijekom predsjedničke kampanje 2014./2015. bilo i spolnih stereotipa i seksizma u izjavama pojedinaca/ki i u medijskoj prezentaciji**. Ni u ovoj analizi nećemo navoditi sve konkretne primjere, već ćemo ih grupirati u referentne podnaslove kojima Pravobraniteljica ponovo želi skrenuti pozornost na političku retoriku i medijsku praksu koja se temelji na seksizmu ili spolnim stereotipima, a koju smatra neprihvatljivom i na koju uporno upozorava i medije i zastupnike i zastupnice u Hrvatskom saboru i širu javnost.

6.2.2.3. Ime, bez prezimena

U velikom broju naslova ili tekstova, Kolinda Grabar-Kitarović nazivana je (a i dalje je to praksa) samo imenom Kolinda²⁷⁹ što nije bio slučaj s niti jednim muškim kandidatom, uključujući tada aktualnog predsjednika Ivu Josipovića. Nazivanje kandidatkinje za predsjednicu isključivo imenom, a njezine protukandidate, muškarce, punim imenom i prezimenom ili titulom i imenom, odnosno prezimenom, šalje poruku patronizirajuće familijarnosti, koja se inače iskazuje prema onima koje ne smatramo sebi (ili drugima) ravnima. Upravo to razlikovanje po spolu u tretmanu kandidatkinje i kandidata za predsjednika predstavlja diskriminaciju temeljem spola. Ovu razliku u oslovljavanju žena i muškaraca koji se nadmeću za istu funkciju možemo sagledati i u širem društvenom kontekstu u kojem nerijetko nailazimo na primjere u kojima se muškarac navodi punim imenom i prezimenom, dok se ženama koje su s njima u društvu često spominju samo rodne uloge koje imaju u odnosu na imenovanog muškarca (supruge, djevojke, bivše djevojke, a nerijetko i samo „neimenovana ljepotica“).

6.2.2.4. „Suknja na čelu države“

Seksizam je i izjava „...*Hrvatska je imenica ženskog roda pa zašto onda suknja ne bi mogla voditi Hrvatsku*“²⁸⁰. Nikada se za nekog političara ili muškarca na bilo kojoj funkciji nije napisalo da „hlače vode posao“. O sličnom primjeru Pravobraniteljica je izvijestila i u svom Izvješću za 2009. kada je navela primjer: „*Teško konju koga selo hrani i državi koju suknja*

²⁷⁹ „Kolinda želi ubrzati postupak posvajanja“, Tportal, 01.01.2015.; „Kolinda o gay brakovima“, Jutarnji list, 16.08.2014.; „Kolinda je zbunjena i neuvjerljiva“, Slobodna Dalmacija, 10.11.2014.; itd., ali „Evo kako bi Josipović i Kujundžić unaprijedili prava gej osoba“, Tportal, 22.12.2014.; „Kolinda se izjasnila o pobačaju pa izazvala Josipovića: Predsjedniče, ocijenite napokon rad Vlade“, Jutarnji list, 14.12.2014.

²⁸⁰ „Za Đuru Pericu Kolinda Grabar Kitarović je - suknja“, T-portal, 17.06.2014.

*brani*²⁸¹ te upozorila kako opravdavanje navodnom *šalom* seksizmu daje prividnu prihvatljivost i neškodljivost pa ga na taj način zapravo perpetuira i osnažuje. Svođenje kandidatkinje za najvišu političku funkciju u državi na odjevni predmet koji je vezan isključivo za ženski spol, predstavlja omalovažavajući i patronizirajući seksistički pristup.²⁸²

Pravobraniteljica podsjeća da je 27.03.2012. izdala javno priopćenje²⁸³ u kojem je navela da su političari javne osobe koje su svojim djelovanjem, ponašanjem i izjavama neprekidno pred očima javnosti i rade posao kojim, između ostalog, uspostavljaju i standarde ponašanja i ophođenja sukladno zakonima i politikama donesenim u Hrvatskom saboru te da stoga smatra da bi **članovi i članice političkih stranaka trebali poduzimati odgovarajuće mjere za suzbijanje stereotipnih ili diskriminacijskih oblika izražavanja temeljem spola te i sami javno na njih upozoravati ili se od njih ograditi.**

6.2.2.5. Bračni i obiteljski status

Mediji su od početka kandidature Kolinde Grabar Kitarović objavljivali veliki broj članaka u kojima se propitivala, opisivala ili hvalila obiteljska situacija kandidatkinje, isticala njezina majčinska uloga i bračni status. Veliki medijski prostor bio je posvećen i bračnom partneru predsjedničke kandidatkinje.²⁸⁴ Takva medijska pažnja i važnost nikada se nije pridavala suprugama muških kandidata na izborima jer se i očekivalo da su, kao žene, ionako one te koje ispunjavaju ulogu supruge-majke-domačice, neovisno o tome jesu li i same zaposlene i imaju li svoje karijere. Rijetki intervjui koje bi dale, uglavnom su bili ograničeni na tkzv. „ženske časopise“.

6.2.2.6. Fizički izgled

Za razliku od izvještavanja o muškim kandidatima, fizički izgled kandidatkinje često je bio u prvom planu. Takav pristup, pored isticanja obiteljskog, odnosno bračnog statusa, čini još jednu od najčešćih razlika u prikazivanju žena i muškaraca u politici i temelji se isključivo na spolu. Izgled žena je i u politici i izvan nje jedna od najvažnijih karakteristika prema kojima se žene vrednuju, zbog koje dobivaju ili gube simpatije i medija i javnosti te koja se uvijek dovodi u vezu s (ne)sposobnošću žene da bude u politici ili da uspješno obavlja bilo koju drugu funkciju ili posao. Ponavljam, to nije slučaj kada se radi o muškarcima²⁸⁵.

²⁸¹ Jutarnji list, 05.09.2009. Tjedan u 10 pitanja – Krunoslav Kićo Slabinac.

²⁸² Seksizam dolazi iz redova stranke koja je kandidirala Kolinu Grabar Kitarović, a koji nije posebno istican kao neprimjeren i seksistički.

²⁸³ <http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/155-prs-24sata>

²⁸⁴ „Izuzetan je osjećaj biti suprug ovako velike supruge“, Tportal, 12.01.2015.; „Suprug Kolinde Grabar Kitarović konačno izašao iz sjene“, Tportal, 18.08.2014.; „Tko je samozatajni suprug Kolinde Grabar Kitarović“, danas.hr, 12.1.2015.; „Izuzetan je osjećaj biti suprug ovako velike supruge“, T-portal/NOVATV, 12.01.2015.; Jakov Kitarović postao 'prvi gospodin' Hrvatske, dnevnik.hr, 12.01.2015.; „Samozatajni muž: Profesor Jakov posvetio se obitelji i političkoj karijeri supruge Kolinde“, Večernji list, 24.08.2014.; „Tko je Jakov Kitarović: Život je posvetio obitelji“, T-portal, 12.01.2015.; „Posao nakon izbora? Jakovu Kitaroviću prioritet su djeca“, 24 sata, 29.12.2014.; „Profesor Jakov sve je u životu podredio uspjehu supruge Kolinde“, Slobodna Dalmacija, 17.01.2015.; „Prvi muž Hrvatske, Profesor Jakov zbog Kolinde je zamrznuo karijeru i sad se brine o djeci i kuha“, Index, 12.01.2015.

²⁸⁵ Jedina iznimka bio je Nadan Vidošević koji je dobio pridjev „lijep ko grijeh“ iako se time nije sugeriralo da je zato prihvatljiviji kao kandidat za predsjednika.

U tekstovima su novinari/ke i druge javne osobe isticale kandidatkinjinu „mekoću“²⁸⁶, „mladost i ljepotu“²⁸⁷, „njegovano lice, uredno počesljane kose“²⁸⁸, „krasne crte lica“ i „savršen izgled“ te hvalile što u sebi „ujedinjuje ženstvenost, vedrinu, majčinstvo i nevinost“²⁸⁹. Ovakav način predstavljanja osobe koja se kandidirala za mjesto predsjednice države je seksistički i diskriminatoran po spolu budući da ističe karakteristike koje nisu u izravnoj vezi s funkcijom za koju se bira te budući da se iste karakteristike ne gledaju niti uzimaju u obzir kao značajne za obavljanje posla kada se radi o muškim kandidatima. Da je izgled političarki „važna tema razgovora“ vidi se i iz činjenice što isticanje fizičkog izgleda kandidatkinje nije počelo u predizbornoj predsjedničkoj kampanji, već se i prije pratio njezin politički angažman²⁹⁰. O povezanosti fizičkog izgleda i tretmana političarki Pravobraniteljica je u nekoliko navrata upozoravala u svojim izvješćima²⁹¹ i izjavama koje su se odnosile na uravnoteženu političku participaciju. U Izvješću za 2011. Pravobraniteljica je naglasila da se „političarke u javnosti i dalje prati drugačije nego političare i pribjegava stereotipnom shvaćanju tzv. ženskih interesa pa se komentira njihov izgled, stil oblačenja“²⁹², nakit ili šminka, trudnoća, obiteljske prilike ili ponašanje iz kojeg se iščitavaju neka dodatna značenja kojima se aludira na njihovu „žensku“ stranu i „ženski“ način gledanja na stvari. Za razliku od muškaraca u politici, žene u politici se često dovodi u kontekst njihovog privatnog života i odnosa ili u kontekst spolnih stereotipa koji još uvijek prevladavaju i kojima se, posljedično, trivijaliziraju njihove političke odluke, izjave ili djelovanje. Nadalje, za razliku od političara, žene u politici se i dalje predstavljaju „ljepšom stranom politike“. Monitorirajući predsjedničke izbore 2014./2015. može se zaključiti da se u ovom segmentu nije ništa promijenilo.

6.2.2.7. „Slatka igračka“

Osim fizičkog izgleda, ali s njim u vezi, u predizbornoj kampanji mogle su se čuti i sugestije da je kandidatkinja Kolinda Grabar-Kitarović lutka²⁹³ - aparatčik²⁹⁴ - maskota²⁹⁵ - primabalerina²⁹⁶ - Baš je slatka, ne?²⁹⁷ - „Očito je krenula na tečaj računovodstva...“²⁹⁸, koja nema vlastitog stava, kojom upravljaju i koju kontroliraju drugi i to, naravno,

²⁸⁶ 'Tvrdi' birači ne žele 'meku' Kolindu, Slobodna Dalmacija 13.09.2014.

²⁸⁷ „Tuđmanov ministar: Birajte 'pametnu i lijepu' predsjednicu, T-portal, 07.01.2015.

²⁸⁸ (Pred)izborni styling prve žene na čelu države: Gospođu Kolinda, otkopčajte botun!“, Slobodna Dalmacija, 13.01.2015.

²⁸⁹ „Kraljica“ Kolinda zadovoljava želje mnogih Hrvata koji hoće imati rasnog vladara, Večernji list 09.08.2014.

²⁹⁰ „Veleposlanica Kolinda izgledom zasjenila mlade američke misice“, Večernji list, 30.03.2011.

²⁹¹ Izvješća o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova od 2009.-2013.

²⁹² (Pred)izborni styling prve žene na čelu države: Gospođu Kolinda, otkopčajte botun!“, Slobodna Dalmacija, 13.01.2015.

²⁹³ „Gospođa Grabar Kitarović bi trebala manje izmišljati sfere kojih nema, a više bi trebala misliti o tome kako da ne bude lutka dvojca Karamarko - Vaso Brkić“, citat Ivo Josipović iz sučeljavanja predsjedničkih kandidata na NOVA TV, 22.12.2014.

²⁹⁴ „Bila je to kampanja koju je u sedam rečenica, koje je stalno ponavljala, vodila kandidatkinja - aparatčik jedne stranke“, citat iz članka koji je prenio govor premijera Zorana Milanovića, dnevnik.hr, 11.01.2015.

²⁹⁵ „Milanović u svom stilu: Kolindu nazvao maskotom, a svoju Vladu Josipovićevim teretom“, Tportal, 29.12.2014.

²⁹⁶ Izjava Zorana Milanovića, RTL intervju sa premijerom Zoranom Milanovićem, 03.01.2015.

²⁹⁷ Izjava predsjednika Josipovića, Media servis, 09.01.2015. Sintagma „baš je sladak“ ili sugeriranje da netko bez tečaja ne može ocijeniti izdatke ili troškove, ne koristi se prilikom komentiranja ponašanja ili izjava muškaraca.

²⁹⁸ „Kolinda je očito krenula na tečaj računovodstva“, Tportal, 22.12.2014.

muškarci.²⁹⁹ Takvo etiketiranje ne postoji u slučaju kada se radi o muškim kandidatima, bez obzira na to koliko ih se smatra ovisnima i kontroliranim od strane stranaka koje su ih kandidirale.

6.2.2.8. (Seksistički) poziv ženama da glasaju za ženu

U medijima su se bile pojavile i izjave javnih osoba za kojeg kandidata ili kandidatkinju će glasati. Od pojedinih javnih osoba čule su se poruke da bi žene trebale glasati za ženu, da će „svaka žena podržati ženu za predsjednicu“³⁰⁰ i da bi „sve žene, bez obzira na svjetonazor trebale glasovati za predsjednicu“³⁰¹. Međutim, upravo takve izjave se temelje na seksizmu jer se opravdanost određenog djelovanja, u ovom slučaju glasovanja na izborima, svodi isključivo na spol kandidatkinje, pa i biračica koje su pozivane da daju prednost kandidatkinji samo zato što je žena.³⁰²

Naime, Pravobraniteljica smatra da je zauzimanje za načela ravnopravnosti spolova zauzimanje za to da sve osobe, **bez obzira na spol**, imaju jednake mogućnosti i jednaki status. Važno je naglasiti da se Pravobraniteljica zalaže za uravnoteženu zastupljenost žena na svim razinama odlučivanja, a što je vidljivo iz njezinog kontinuiranog rada na uravnoteženoj političkoj participaciji i posebnim mjerama uvođenja i poštivanja kvota na kandidacijskim listama. Zbog neravnopravne podjele obaveza u kući i obitelji te patrijarhalnog nasljeđa koje se očituje u prioritetima ženskih i muških uloga, muškarci i žene još uvijek nisu izjednačeni u pogledu jednakih mogućnosti da aktivno sudjeluju u donošenju odluka na najvišim razinama, bilo da se radi o lokalnoj zajednici, poduzetništvu ili politici. Zbog velike podzastupljenosti žena na mjestima gdje se donose odluke, Pravobraniteljica **podržava kandidiranje žena na svim izborima** smatrajući da će njihovo sudjelovanje doprinijeti raznovrsnosti u pristupu problemima i aktualizaciju problematike koja je zapostavljena ili marginalizirana, kao što je na primjer rodno budžetiranje, senzibiliziranje za specifične probleme ili praktično djelovanje u rješavanju krucijalnih problema vezanih uz ljudska prava žena. U svijetu danas ima jako malo žena predsjednica i kandidiranje žene na izborima je svakako korak naprijed u ostvarivanju načela ravnopravnosti. Pravobraniteljica smatra da se svi kandidati/tkinje na izborima trebaju javno i konkretno izjasniti o ključnim problemima vezanima uz diskriminaciju žena u različitim područjima kao i kršenja njihovih ljudskih prava, neovisno o tome koliko su neke teme kontroverzne. Jasno izneseni stavovi identificiraju ih u očima birača/ica kao one kojima će pokloniti svoj glas vjerujući da će, dobiju li priliku, predizborna obećanja i ostvariti. Izgled, bračni ili obiteljski status te spol, nisu i ne bi smjeli biti presudni prilikom izbora, a smatranje da su određene karakteristike ili kvalitete imanentne samo

²⁹⁹ „Afera Barbika“ iz srpnja 2014.; izjava predsjednika Josipovića prilikom sučeljavanja na Novoj TV, 22.12.2014.: „Gospođa Grabar Kitarović bi trebala manje izmišljati sfere kojih nema, a više bi trebala misliti o tome kako da ne budete lutka dvojica Karamarko - Vaso Brkić“.

³⁰⁰ „Svaka žena će podržati ženu za predsjednicu“, Tportal, 06.12.2014.

³⁰¹ „Kao feministica poručujem: Sve bi žene bez obzira na svjetonazor trebale glasovati za predsjednicu“, prof.dr. Gordana Cerjan-Letica, 09.01.2015. (kolinda.hr, dnevno.hr, hdz.hr)

³⁰² „Svaka žena će podržati ženu za predsjednicu“, Tportal, 06.12.2014. - Došlo je „vrijeme za ženu na čelu države“ i jer će „svaka žena podržati ženu za predsjednicu zato što će to biti prva žena predsjednica“.

jednom spolu (a ne pojedincima kao takvima) je diskriminacija temeljem spola i sigurno ne može biti argument u zalaganju za određenog kandidata ili kandidatkinju.³⁰³

6.2.2.9. Zaključak

Rezultati ovih predsjedničkih izbora pokazali su da biračko tijelo nije imalo rezerve prema ženi kao donositeljici političkih odluka. Stoga, ako se osvrnemo na podzastupljenost žena na kandidacijskim listama očito je da su političke stranke te koje još uvijek ne kandidiraju žene ili ih ne kandidiraju na onim mjestima na kojima imaju veću šansu da budu izabrane. Rezultati svih izbora pokazuju da one kandidatkinje koje njihove stranke kandidiraju kao nositeljice lista ili na prvih 5 mjesta, budu i izabrane što znači da za birače i biračice spol kandidiranih nije presudan pri izboru što je dobro.

Izbor predsjednice pokazao je još nešto, a to je da ako nema prepreka da žena postane predsjednicom države, tada sigurno ne bi smjelo biti prepreka da žene budu izabrane i na druge upravljačke pozicije ili mjesta gdje se donose odluke, kao direktorice, predsjednice uprava, gradonačelnice, županice i sl., ali ne samo zato što su žene, već zato što im njihov spol nije prepreka da uspješno obavljaju posao, baš kao što ni muškarcima, koji su i dalje u većini na svim razinama odlučivanja, isključivo njihov spol ne smije biti prednost.

6.2.2.10. Izjašnjavanje kandidata/kandidatkinje o problematici vezanoj uz ravnopravnost spolova

Tijekom predizborne kampanje problematika ravnopravnosti spolova nije bila značajno zastupljena, i tek povremeno su se mogla pročitati stajališta vezana uz pobačaj, prigovor savjesti te rjeđe problematiku vezanu uz osobe istospolne seksualne orijentacije. Iz malobrojnih članaka i izjava o ovim temama, a koje su u nadležnosti Pravobraniteljice, uglavnom proizlazi da su korištene za provociranje suparničkog kandidata/kinje, a u odgovorima se uglavnom izbjegavalo opširnije obrazlaganje vlastitih stavova. Kandidatkinja Kolinda Grabar-Kitarović je u nekoliko navrata istaknula kako se „u praksi susrećemo s puno diskriminacije prema ženama, one su potplaćene za isti posao, ima puno više nezaposlenih žena nego muškaraca, žene i djeca predominantno su žrtve nasilja u obitelji“³⁰⁴, da će se u svom mandatu zalagati za jednakopravnost žena³⁰⁵, da na homoseksualce gleda kao na susjede i prijatelje³⁰⁶, da je „za život, ali isto tako poštuje pravo na izbor“, da „nije za zabranu pobačaja zato što ona nigdje, nikada i nikome nije donijela dobro“, ali da će se „zalagati za mjere edukacije...koje pomažu ženi da prebrodi tu stresnu situaciju i odluči hoće li zadržati trudnoću“ i „da se u potpunosti ukloni društvena stigma sa žena koje su rodile izvan braka i njihove djece, te da se olakšaju posvajanja“³⁰⁷. Kandidat Ivo Josipović izjasnio se da, iako

³⁰³ „...žene „znatno uspješnije od muškaraca“ u „osmišljenoj štedljivosti“...“ citat iz članka „Kao feministica poručujem: Sve bi žene bez obzira na svjetonazor trebale glasovati za predsjednicu“, prof.dr. Gordana Cerjan-Letica, 09.01.2015. (kolinda.hr, dnevno.hr, hdz.hr).

³⁰⁴ „Svaka žena će podržati ženu za predsjednicu“, Tportal, 06.12.2014.

³⁰⁵ „Želim da moja kandidatura bude ohrabrenje svim ženama“, Dnevnik.hr, 28.11.2014.

³⁰⁶ Kolinda o gay brakovima: „Homoseksualci su moji susjedi i prijatelji“, Jutarnji list, 16.08.2014.

³⁰⁷ „Kolinda se izjasnila o pobačaju pa izazvala Josipovića: Predsjedniče, ocijenite napokon rad Vlade“, Index., 14.12.2014.

abortus nije poželjan, treba ga promatrati s aspekta prava žene da odlučuje o rađanju i da „sadašnje uređenje u kojem žena pod određenim uvjetima može birati, mora ostati“,³⁰⁸ podržao je „posvajanje djece u zajednicama istospolnog partnerstva“, ali se protivi surogat majčinstvu³⁰⁹.

6.2.2.11. Poslijeizborna retorika

Netom nakon izbora, predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović postala je metom neukusnog omalovažavanja temeljenog na izmišljenom seks skandalu, komentirao se svaki njezin pokret³¹⁰, a prozvana je i „okrunjenom sluškinjom“³¹¹ što podsjeća na izjavu koju je 2009. dao čelnik školskog sindikata na konferenciji za novinare kada je rekao da je „premijerka Kosor 'mala od kužine' koja si je umislila da može voditi Vladu“. Ono što ovakve izjave čini seksističkim je činjenica da izbor bilo kojeg muškarca nikada nije popraćen omalovažavanjem temeljem spola. Jedan od razloga je i taj što se na politiku još uvijek gleda kao na „muški“ posao, pa samim time muški spol se ne vidi kao neprikladan, dok se sugerira da one žene koje su se odlučile baviti politikom trebaju znati tko zapravo donosi odluke, a tko ih sluša i provodi. Iako postoji uvredljivi žargon vezan za muške kandidate, on se u pravilu ne bazira na njihovom spolu.³¹²

Seksizam u političkoj areni je učinkovito oružje političke borbe jer se temelji na nečemu što je javnosti blisko, na što su naučeni kroz svakodnevni prikaz žena i njihovih rodni uloga u medijima i ostaloj društvenoj praksi. Pa iako se seksizam problematizirao više nego inače tijekom predsjedničke kampanje, već 21.01.2015. objavljeni su članci posvećeni poljskoj kandidatkinji za predsjednicu koji su obilovali seksističkim opisima zaboravljajući ponovo na problem seksizma koju su koji tjedan ranije i sami problematizirali. Tako, na primjer, na članak pod naslovom „Hoće li nadmašiti Kolindu: Prekrasna Magdalena Ogorek kandidatkinja za predsjednicu Poljske“³¹³ koji vrvi sličnim seksizmom, nitko (niti mediji, a niti pojedinci/ke) više ne reagira što upućuje na to da nije seksizam taj koji im je problematičan, već da **seksizam dolazi u prvi plan kada je povezan s određenim osobama ili je dio kontroverznih događanja koja medijima osiguravaju senzacionalizam**. Naime veći broj članaka ističe da je kandidatkinja za predsjednicu Poljske već prozvana „miljenicom šefova država“, da „izgleda prekrasno“, da joj se „spočitava neiskustvo i izražava bojazan da bi u slučaju uspjeha ona bila tek 'lutka na koncu' svog partijskog šefa“, da je „dugokosa i dugonoga“ koja je uspjela nadjačati „još jednu atraktivnu stranačku plavušu“³¹⁴. Tek usputno, nakon svih ovih opisa divljenja fizičkom izgledu Magdalene Ogorek, spominje se i da je

³⁰⁸ Josipović pozvao sve kandidate da se očituju o pobačaju i prigovoru savjesti, Večernji list, 13.12.2014.

³⁰⁹ „Heteroseksualni parovi ne mogu biti bolji od homoseksualnih. Zalažem se za davanje djece na posvajanje istospolnim parovima“, Sloboda, 23.12.2014.

³¹⁰ „Hit snimka: kad Kolinda pred svima potapša muža po glavi“, 24 sata, 29.12.2014.; „Kolinda potapšala svog najdražeg muškarca i napravila hit“, danas.net.hr, 28.01.2014. i dr.

³¹¹ „Trijumfalno ukazanje Karamarka i okrunjena stranačka sluškinja“, Indeks, 13.01.2015.

³¹² Dosadašnjeg predsjednika Josipovića nazivalo se „lignjom“ i „fikusom“, „Ivom Zlatoustim“, „Rejting efendija“ se malo propeo, Kolinda otkrila zanimljive detalje“, T-portal 09.01.2015.

³¹³ Maxportal.hr, 21.01.2015.

³¹⁴ Maxportal.hr, 21.01.2015.

doktorirala povijest te da je suautorica knjige o templarima³¹⁵. Umjesto da se eventualno uspoređuju po sposobnostima vođenja i donošenja političkih odluka, o dvije žene u politici, jednoj izabranoj predsjednici i jednoj kandidatkinji sada se govori iz „ženskog“ aspekta - nadmetanja u ljepoti³¹⁶.

Činjenica da je ugledni svjetski ekonomski tjednik „The Economist“ izbor predsjednice Kolinde Grabar Kitarović prokomentirao koristeći se uvredljivim i seksističkim nadimcima koje je preuzeo iz hrvatske medijske prakse³¹⁷ („U borbi između Barbie i lignje, Barbie je pobijedila“), predstavlja vrlo dobar primjer dosega seksizma i njegovog perpetuiranja. S druge strane, pohvalno je što pojedini novinari konačno pišu o neprihvatljivosti seksizma i „otvorenog lova“ seksizmima na novu predsjednicu. Pravobraniteljica se u potpunosti slaže da „izabranu predsjednicu, baš kao i sve druge ljude, treba tretirati u skladu s njezinim djelima i riječima, a ne izgledom“³¹⁸.

6.2.3. Zaključno razmatranje

I nakon objavljivanja izborne pobjede Kolinde Grabar Kitarović, spolni stereotipi i seksizam nisu nestali iz medija jer su dio društvenog okruženja na koje Pravobraniteljica upozorava iz godine u godinu. Pravobraniteljica je nakon završene izborne kampanje dala javno priopćenje vezano za uočene seksizme prije, tijekom i poslije izborne kampanje za predsjednika/icu države.³¹⁹ U društvenom kontekstu spolnih stereotipa i seksizama, iluzorno je očekivati da se nova predsjednica više neće morati suočavati sa seksizmom, a pogotovo u onim slučajevima kada pojedinci/ke ili grupe budu nezadovoljni njezinim odlukama, ponašanjem ili reagiranjem. Za očekivati je i da će mediji, u nedostatku kakvih drugih vijesti vezanih uz predsjednicu, objavljivati članke vezane uz, na primjer, način oblačenja, obiteljsku situaciju i tkzv. „ženske“ sklonosti.

Iskustvo dosadašnjeg odnosa i medija i društva prema političarkama, a pogotovo prema ženama na najvišim političkim funkcijama, govori nam da će **spol predsjednice biti najlakši poligon za etiketiranje, prozivanje i kritiziranje**. Razlog leži u činjenici da su žene i inače najčešće žrtve seksizma i spolnih stereotipa u svim područjima javnog djelovanja. Za promjenu postojećeg stanja bit će neophodno da što više ljudi, pojedinačno ili grupno, osuđuje seksizam i spolne stereotipe, da ih ne perpetuira i tako osnažuje, već da traže promjene i ponašaju se i govore sukladno onome što zagovaraju.

³¹⁵ „Hoće li nadmašiti Kolindu: Prekrasna Magdalena Ogorek kandidatkinja za predsjednicu Poljske“, Maxportal, 21.01.2015.; Nakon Kolinde, i lijepa Magdalena bi mogla postati predsjednica!, dnevnik.hr, 19.01.2015.; Tko joj ne bi dao glas: Magdalena zasljepljuje i izgledom i programom, direktno.hr, 19.01.2015. itd.

³¹⁶ HOĆE LI MAGDALENA ZASJENITI KOLINDU? Ova ljepotica je kandidatkinja za predsjednicu Poljske, Jutarnji list, 19.01.2015.

³¹⁷ The Economist, 15.01.2015.

³¹⁸ „Ne, izbor predsjednice nije dozvola za seksizam!“, T-portal, 20.01.2015.

³¹⁹ <http://www.prs.hr/index.php/podrucja-aktivnosti/mediji/1504-sazetak-analize-seksizma-i-stereotip-u-predsjednickoj-kampanji-2014-2015>

Na svoja upozorenja zbog seksističkih poruka, na primjer medijima ili reklamnim agencijama, Pravobraniteljica uglavnom dobiva odgovor da je to ono što ljudi traže, što vole, što smatraju zabavnim, duhovitim i u čemu ne vide ništa uvredljivo. Stoga je neophodno da osim Pravobraniteljice i udruga upravo ta javnost koja konzumira medije, svojim sve brojnijim istupima demantira takav medijski argument te im direktno poruči da je seksizam neprihvatljiv i uvredljiv te da traže da se ne koristi u javnom prikazivanju žena i muškaraca.

Pravobraniteljica također smatra da su i **političke stranke te koje se moraju jasno odrediti prema seksizmu i spolnim stereotipima**, osuđivati ga čak i kada dolazi iz njihovih vlastitih redova i od njihovih članova/članica. Na žalost, bez istovremenog djelovanja društva na uklanjanju seksizma i spolnih stereotipa iz svih područja, od odgojno-obrazovnog sustava, tržišta rada i medija do politike, seksizam će i dalje biti mehanizam omalovažavanja, podcjenjivanja i iskazivanja nadmoći, uglavnom muškaraca nad ženama. A takav odnos među spolovima nije ono za što smo se kao društvo opredijelili donošenjem politika, zakona i propisa.

Pravobraniteljica će sukladno svojim nadležnostima i dalje pratiti i upozoravati na seksizam i spolne stereotipe u cilju osvještavanja javnosti, te djelovati edukativno.

6.3. POSTUPANJE PO PRITUŽBAMA NA MEDIJSKE SADRŽAJE ³²⁰

Postupajući po pritužbama³²¹ koje su građani i građanke upućivali zbog načina na koji su žene i muškarci prikazivani u medijskim sadržajima očigledno je da javnost postaje sve osjetljivija na prisutnost spolnih stereotipa što je, smatramo u velikoj mjeri posljedica dugogodišnjeg sustavnog djelovanja institucije Pravobraniteljice i organizacija civilnog društva, a sve u cilju uklanjanja seksizma i stereotipa, kako iz medija tako i iz odgojno-obrazovnih sadržaja. Treba istaknuti da ovakvu vrstu pritužbi Pravobraniteljici upućuju i muškarci što dokazuje da seksizam i stereotipiziranje temeljem spola nije uvredljivo samo ženama, već da je jednako štetno za oba spola.

6.3.1. Bračno/obiteljsko stanje kao prepreka za angažman na radnom mjestu - ali samo za žene

Pravobraniteljica je primila pritužbe i od muškaraca i od žena zbog izvještavanja novinarke HTV-a o izboru nove ravnateljice USKOK-a, koja je u prilogu izjavila kako novoizabrana ravnateljica „*nije udana i nema djecu*“ te taj podatak komentirala „*dakle, idealna je za posao koji traži cjelodnevni angažman*“. Da je bio imenovan muškarac nitko ne bi ni pomislio, a kamo li komentirao da će se poslu moći u potpunosti posvetiti zato što nije suprug i otac.

³²⁰ U ovom poglavlju ne navodimo sve primjere pritužbi i postupanja, već samo ključne primjere koji pokazuju princip na kojem se temelje i drugi, ovdje nenavedeni, primjeri.

³²¹ Sukladno odredbi čl. 16.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova te drugih zakona i dokumenata vezanih uz javno prikazivanje žena i muškaraca u medijskim sadržajima, seksizme, spolne stereotipe i sl.

Štoviše, muškarcima koji su izabrani ili imenovani na bilo koju funkciju, a ujedno su supruzi i očevi, obiteljsko stanje se ne smatra nikakvom preprekom jer se podrazumijeva da imaju suprugu koja će se brinuti o obitelji i tako mu omogućiti da se posveti poslu kolikogod je to potrebno.³²² Komentar novinarke je potvrda diskriminirajućeg spolnog stereotipa kojom se indirektno sugerira da samo neudata žena bez djece može biti posvećena poslu i da joj se to neće uzeti za „zlo“, iako svakoga dana svjedočimo da postoje brojne žene koje su uspješne u poslu i koje imaju obitelj. Pravobraniteljica je uputila upozorenje HRT-u da je takav javno izrečen stav diskriminatoran temeljem spola i obiteljskog statusa.³²³ Ovakvi primjeri pokazuju da je edukacija djelatnika/ica medija o rodnom aspektu programskih sadržaja itekako potrebna što Pravobraniteljica naglašava u svakom izvješću.

6.3.2. Širenje diskriminatornih izjava putem društvenih mreža

Pravobraniteljica je dobila pritužbe vezane za komunikaciju na Forum.hr preko kojeg anonimni pojedinci šire krajnje uvredljive, ponižavajuće, omalovažavajuće stavove o ženama i ljudskim pravima žena, vrlo često uz opravdavanje nasilja ili promoviranje istog. Kao i 2013.,³²⁴ Pravobraniteljica je i u 2014. primila pritužbe i žena i muškaraca na izrazito seksističke i diskriminirajuće objave **u kojima pojedini korisnici promoviraju nasilje nad ženama**. Iako administratori/ce foruma u pojedinim slučajevima, a sukladno pravilima komunikacije na forumu, zabranjuju daljnji pristup pojedincima, veliki broj objava i dalje sadrži krajnje seksističke izraze i govor mržnje³²⁵.

Stoga je Pravobraniteljica uputila upozorenje i preporuku Forum.hr da postupi u skladu sa zakonom i vlastitim propisanim uvjetima korištenja³²⁶, posebice vezano za podforum koji se oglašava sa „namijenjeno za *poklonike verbalnog šovinizma*“. Također je preporučila da se u potpunosti izbriše post pod nazivom „Prava žena na muškom kutku“³²⁷ u kojem se između ostaloga navodi: „*Vi žene koje ulazite ovdje, zaboravite na svoja prava (...) Žene nemaju baš sva prava na ovom podforumu (...) jer zna se često desiti da žensko nenamjerno isprovocira pokojeg muškog, a on s iskali na svojoj ženi (...) žene ovdje ponekad napišu neke stvari koje*

³²² Posao ili karijera njihovih supruža ne uzimaju se u obzir jer društvo očekuje da je, za razliku od muškarca, ženi na prvom mjestu dom i obitelj, a tek onda posao.

³²³ Budući da je javna televizija vođena načelima javnog interesa te da je jedna od njezinih zadaća da promovira, između ostalog, i ravnopravnost spolova, diskriminatorne izjave temeljene na spolnim stereotipima, nisu sukladne toj zadaći i u suprotnosti su sa Zakonom.

³²⁴ I u 2013. je Pravobraniteljica upozorila na komunikaciju na jednom forumu zbog otvorenog ismijavanja, vrijeđanja i verbalnih napada na žene, a bez adekvatnog reagiranja administratora/ice, Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2013., str.174-175; str.181-182.

³²⁵ Neke od objava u rubrici Muški kutak Forum.hr: „Stvarno ne kontam taj vaš stav o neudaranju žena ni pod razno... jeste li vi svjesni da ćemo tako odgajati generacije kuja koje će misliti da im je sve dopušteno zato jer su eto žene.“; „Ako je neki gabor odvratan... čim bi me išla lupiti odvalio bi joj glavu i skakao bi joj po lubanji! Dakle, ako je zgodna onda može i dapače veliki plus. Ako nije, e onda završava u bolnici“; „Samo ako istim udarcem opalis i pravobraniteljicu, tek toliko da zenska zna u izvješće napisati da si pravi muškarac i da posteno udaras.“

³²⁶ U Uvjetima korištenja Forum.hr-a navodi se da je na forumu zabranjeno „kršenje zakona RH i pozivanje na mržnju ili diskriminaciju“ te da će administratori foruma upotrijebiti ovlasti „mijenjanja naslova tema, brisanja postova/teme i zabranjivanja pristupa Forumu“.

³²⁷ <http://www.forum.hr/showthread.php?t=45706>

ne bi u RL ('real life') nikad rekle, pa se ohrabre, i počnu se bahatiti u RL, što rezultira incidentima. Dakle, naša želja je ovaj podforum što je moguće više približiti uvjetima u RL, a ti uvjeti podrazumijevaju i ograničenje nekih ženskih prava. Nažalost, situacija je takva, i mi ne želimo indirektno nanositi neugodnosti ženama dajući im veća prava na forumu, nego što ih imaju izvan istog.“

Iako je prema Zakonu o ravnopravnosti spolova svako tijelo ili osoba kojoj Pravobraniteljica uputi upozorenje ili preporuku dužno/na dostaviti očitovanje kako je postupio/la vezano za upozorenje ili preporuku, Forum.hr niti na požurnice nije dostavio nikakav odgovor što je bio slučaj i u 2013. Činjenica je da administratori/ce pojedinim korisnicima zabrane sudjelovanje u raspravi, međutim u njoj i dalje ostaju oni koji otvoreno zagovaraju nasilje nad ženama i ograničavanje njihovih ljudskih prava.

U koordinaciji sa drugim nadležnim tijelima, Pravobraniteljica će nastaviti sudjelovati u rješavanju ovog problema kako bi se onemogućilo neodgovorno vrijeđanje ili širenje govora mržnje po bilo kojoj osnovi pazeći pri tom da se ne zadire u pravo na slobodu izražavanja.

Pravobraniteljica je primila i pritužbu na komentare na članak „U Zagrebu je sklopljen prvi gay brak: Ministar Bauk mladoženjama darovao kravate“, objavljen na jednoj „facebook“ stranici, a zbog diskriminacije temeljem spolne orijentacije poticanjem na nasilje i mržnju. Nakon uvida u spomenutu stranicu podnijela je kaznenu prijavu zbog govora mržnje nadležnom državnom odvjetništvu te je istovremeno administratoru stranice izdala preporuku da joj objasni način na koji osigurava da njegovi čitatelji/ice ne koriste forumski prostor kao prostor promicanja govora mržnje. Navedeni administrator je prihvatio Pravobraniteljčinu preporuku te odgovorio kako prekršitelje Zakona o suzbijanju diskriminacije sankcionira zabranom pristupa Forumu te da je uveo gumb za prijavu posta s nepoćudnim sadržajem. Državno odvjetništvo je Pravobraniteljicu obavijestilo da su prijavljeni komentari obrisani kao i facebook profili s kojih su objavljeni te da s obzirom na to da „facebook“ čuva podatke 90 dana, a koji rok je već protekao, podatke o osobama koje su objavile neprimjerene komentare koji su predmet kaznene prijave više nije moguće utvrditi.

6.3.3. Spolni stereotipi i seksizam u medijskim sadržajima namijenjenima djeci

Pravobraniteljica je primila više pritužbi koje su se odnosile na sporne stereotipe u sadržajima namijenjenima djeci te utvrdila njihovo postojanje i sukladno tome uputila upozorenja i preporuke autorima tih sadržaja, a stajalište objavila i na službenim web stranicama.

6.3.3.1. Pjesmica i video spot „Šminkerica“

Izvršivši uvid u video spot i tekst pjesme „Šminkerica“ koji se emitirao na dječjem programu privatne televizije, Pravobraniteljica je utvrdila da tekst pjesme na seksistički način promovira stereotipnu društvenu podjelu rodni uloga. Iz teksta pjesme proizlazi kako djevojčice nisu zainteresirane za školovanje za "ozbiljna" zanimanja, već samo zato da budu "šminkerice", dok roditelje emocionalno ucjenjuju svojim izgledom kako bi oni odradili njihove zadaće

umjesto njih³²⁸. Konkretno, promovira se stereotip kako je za djevojčice, a time i za djevojke, odnosno žene, bitno da "lijepo", odnosno atraktivno izgledaju, a ne da se obrazuju i/ili rade. Imperativ izgleda, forme, šminke, a ne sadržaja, znanja i sposobnosti, predstavlja 'kult tijela/izgleda' te se nameće ženama iz razloga kako bi one bile što privlačnije muškarcima. U tom smislu, žene (djevojčice) tretiraju se samo kao objekti muške zabave. Video-spot "Šminkerica" perpetuira stereotip ignorancije i ne-obrazovanja, a promovira površnost i konzumerizam, te je i obrazovno diskriminatoran u odnosu na osobe/djecu koja napreduju radom, zalaganjem, stjecanjem znanja i osobnim razvojem. Pravobraniteljica je tekst pjesme "Šminkerica" smatrala vrlo diskriminatornim, štetnim i uvredljivim za djecu, ali i za odrasle³²⁹ i apelirala na sve dionike uključene u rad s djecom i mladima da posebnu pozornost obraćaju na to da kroz svoj rad ne pridonose seksističkoj percepciji uloge djevojčice, djevojke i žene koja je u današnjem društvu još uvijek vrlo široko prisutna i otežava postizanje stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca. Pravobraniteljica je zbog seksizma kao diskriminacije temeljem spola uputila upozorenje televiziji koja je emitirala spot te preporučila da u što kraćem roku od primitka istog prekine daljnje emitiranje spornog video spota i pregleda kompletan TV program te ukloni sve diskriminatorne i seksističke sadržaje³³⁰. Urednica dječjeg programa televizije na kojoj je emitiran sporni video spot dostavila je očitovanje da „nisu pronašli diskriminatorne i seksističke sadržaje“³³¹ ali i da se pjesma „Šminkerica“ ipak više ne emitira u televizijskom programu.

6.3.3.2. Reklamiranje igračaka za djevojčice i dječake

Pravobraniteljica je primila pritužbe vezane za stereotipnu podjelu prema spolu igračaka namijenjenih dječacima i djevojčicama u reklamnim kampanjama prodajnih centara.

U jednoj od kampanji radilo se o skupljanju sličica i figurica te kompletiranju društvene igre na temu „Ninja kornjača“ i „Hello Kitty“. Iako slogan reklame sugerira slobodu izbora: „Što želiš biti: hrabri Ninja ili nježna Kitty?“ „Budi što poželiš...“, radnja i vizualno rješenje reklamnog spota je u potpunosti zasnovana na polaritetu muško-ženskih stereotipnih razlika - „ženska“ strana - blago našminkane djevojčice odjevene u haljinice ispred polica s ružičastim igračkama „hello Kitty“ i „muška“ strana - dječaci s borilačkim rekvizitima po uzoru na ninja ratnike ispred polica sa zelenim igračkama „ninja turtle“³³². Očigledno je da su se oglašivači oslonili na tradicionalnu stereotipnu muško-žensku podjelu proizvoda (igračaka) i prema boji i prema suprotstavljanju rodni karakterizacija - žensko = ružičasto i nježno; muško =

³²⁸ „Mama, napiši mi zadaću ako me voliš.... Faks sam opet promašila, nije taj za tebe mila. Šminkerica želim ja biti... Štreberice one male, cijeli dan po faksu zuje... Tata, tatice, sastavi mi lektiru, ako me voliš... Veterina mi ne leži, ekonomija nikako, građevina to ne štima, ja sam ipak cura fina...Šminkerica ja ću biti, zašto to i dalje kriti, garderoba uvijek šik ...cipele zadnji hit. Na faksu se našetava, šminku, puder obožava, a počelo je onim: Mama, mamice napiši mi zadaću ako me voliš.“

³²⁹ Tekst ove pjesme predstavlja diskriminaciju temeljem spola i u suprotnosti je s čl.6. Zakona o ravnopravnosti spolova (NN 82/08) i čl.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08) te nizom međunarodnih dokumenta koji nalažu uklanjanje stereotipa u svim područjima javnog života kako djeca od najranije dobi ne bi bila izložena štetnim sadržajima u razvojno-odgojnom smislu.

³³⁰ 18.08.2014.

³³¹ 09.09.2014.

³³² <https://www.youtube.com/watch?v=mJ1p7pDOo9A>

plavo/zeleno, vojničko i hrabro. Pravobraniteljica je stoga skrenula pozornost naručiteljima reklamne kampanje na suvremene trendove i zakonodavstvo kojim se utječe na promjene takve stereotipne dihotomije kako bi se isključivost kakva se u podjeli uloga nameće djeci od malih nogu prilagodila promijenjenim ulogama žena i muškaraca u današnjem društvu i naporima u postizanju stvarne ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je dala preporuku da u budućim reklamnim aktivnostima odaberu marketinška rješenja kojima ne bi perpetuirali postojeću stereotipnu rodnu podjelu.

Slično tome, Pravobraniteljica je primila i pritužbu na katalog igračaka za djevojčice i dječake „*Svijet igračaka*“³³³. Ne ulazeći u propitivanje trgovinske politike i tržišnih zakonitosti, Pravobraniteljica je ipak skrenula pažnju na rodne stereotipe koji su u ovom katalogu izrazito zastupljeni kroz fotografije na kojima su dječaci prikazani s igračkama poput pištolja, autića, akcijskih figura, dinosaura, zrakoplova i u ulogama gusara, ninja ratnika, majstora, kuhara ili glazbenika, dok su djevojčice prikazane s igračkama poput lutaka, usisavača, plišanog medvjedića i stola za šminkanje/uljepšavanje u ulogama princeza i kuharica. Posebno je znakovit prikaz djevojčice s uvijačima u kosi i usisavačem u ruci kao i dva prikaza djevojčica za „stolom za uljepšavanje“ i „stolom za šminkanje“. Pravobraniteljica je izdala preporuku da se izbjegava nepotrebna determiniranost igračaka samo za jedan spol pri čemu se šalje jasna poruka da ta igračka nije za drugi spol. Dječja igra je simulacija stvarnosti - imitiranje odraslih i njihovih rodni uloga. Stereotipna rodna utemeljenost igračaka za djecu, koja je kao u ovom slučaju isključiva, priprema ih i za stereotipne rodne uloge u odrasloj dobi. Ono na što se može utjecati je **da se načinom reklamiranja ne osnažuju postojeći stereotipi, već da se isti mijenjaju sukladno načelima ravnopravnosti spolova**. Pravobraniteljica je stoga predložila da autori/ce reklamnih materijala vezanih za dječje igračke uključuju što je moguće više slikovnih prikaza dječaka i djevojčica u kooperativnoj, zajedničkoj igri bez naglašavanja stroge podjele na igračke za dječake i za djevojčice.

6.3.4. Spolni stereotipi i seksizam u reklamnim kampanjama za odrasle

6.3.4.1. Plakati „Shooster“

Na Shooster-ovoj reklami pored jednog para prikazan je muškarac s lutkom na napuhavanje. Bez obzira što se na jednoj polovini istog plakata nalaze djevojka i mladić, reklama promovira stereotip da je muškarac taj koji izabire svoju „igračku“ jer savjetuje isključivo mladićima da umjesto lutke izaberu živu djevojku. Muškarčeva zabava je ta koja je važna, a žena je usporedivoj situaciji stavljena u nepovoljniji položaj - položaj objekta. Pravobraniteljica je izdala javno priopćenje i naglasila da se komercijalizacijom stereotipa uvijek vrijeđaju oba spola - muškarac je objekt komercijalizacije, onaj koji određuje vlastitu vrijednost prema pripadnosti određenoj marki ili brendu, a žena kao objekt njegove zabave ili interesa. Važno

³³³ <http://katalozi.net/konzum-katalog/konzum-katalog-igracke-2014>

je istaknuti da su spolni stereotipi i seksizam štetni za pojedince, odnose među njima i društvo u cjelini.

6.3.4.2. Kampanja „Make Men Better“

Temeljem pritužbe i vlastitog uvida u sadržaj kampanje „Make Men Better“, Pravobraniteljica je izdala upozorenje naručitelju ZEWA-Hrvatska zbog naglašenih stereotipa o „tipičnim muškarcima“, koji putem pojednostavljenih i potpuno iskrivljenih predodžbi o pripadnicima muškog spola dodatno učvršćuju postojeću patrijarhalno utemeljenu društvenu percepciju o razlikama među spolovima i stereotipnu podjelu na „muške“ i „ženske“ osobine. U ovom slučaju radi se o „tipično muškim osobinama“ koje bi se odnosile na sve muškarce, poput: neurednosti, nesamostalnosti, nesposobnosti da se brinu za sebe, potpuni izostanak osjećaja odgovornosti za kućanske obveze poput pospremanja, pranja i sl. S druge strane, žena se prikazuje kao ona koja o svemu tome vodi brigu i mora učiti muškarca kako se ponašati u kućanstvu. Pritom se nedvojbeno radi o *omalovažavajućem i ponižavajućem* prikazu muškaraca koji je, takoreći, potpuno nesposoban stranac u vlastitoj kući. Pritom se koriste generalizacije kao: „nijedan muškarac“, „nikada ne radi“, „ovo je nepobitna činjenica“ i sl. Stoga je Pravobraniteljica utemeljenom smatrala opservaciju pritužiteljice kako *ovakve reklame ne samo da održavaju postojeći patrijarhalni status quo koji šteti ženama ali i muškarcima, već ga i osnažuju reproducirajući ga i namećući ga novim generacijama*. U sažetku odgovora koji je tvrtka dostavila na pravobraniteljičino traženje stajalo je da je „cijeli ton ove popratne kampanje humorističan i zabavan, usmjeren na privlačenje pažnje na proizvod“ te da je „namjena zabaviti i nasmijati, a ne uvrijediti i diskriminirati“. Ovakvu vrstu odgovora Pravobraniteljica često prima od onih kojima upućuje upozorenje i preporuku u području medija. Stoga i ovom prilikom ponavlja da humor, koji je ionako stvar osobnog ukusa, a u koji su „zapakirane“ seksističke reklame, ne može biti opravdanje za seksizam tim više što humor seksizmu, kao obliku diskriminacije temeljem spola, daje privid prihvatljivosti, te stoga može biti štetniji od izravno seksističkog, ali neduhovitog sadržaja. „Provokativnost“ usmjerena privlačenju pažnje eventualnih potrošača/ica, a koja se temelji na omalovažavanju, ismijavanju i stvaranju neugode na osnovu spola, nije i ne može biti opravdanje za uvredljiv način izražavanja u javnom prostoru u kojem se i žene i muškarci imaju pravo osjećati ugodno i nediskriminirano. Činjenica je da većina reklama koristi odnos među spolovima u kojem je šala uvijek na račun žena i u kojoj je ona objekt najčešće seksualnih konotacija, no takva uobičajena praksa ne može biti opravdanje da se s njom i nastavi, iako se mediji često opravdavaju upravo na način da „tako rade i drugi“.

Pritužena tvrtka stavila je neku vrstu objave na početnu stranicu kampanje te navela da je kampanja završila, da ju neće ponavljati te da će se „u pogledu budućih reklamnih kampanji i dalje striktno držati naših internih pravila oglašavanja koji zabranjuju bilo kakvo poticanje diskriminacije na osnovi spolne pripadnosti, europskih standarda oglašavanja, dobre oglašivačke prakse te pozitivnih propisa Republike Hrvatske“.

6.3.4.3. „Osjeti Poreč svim svojim osjetilima“

Reklamna kampanja jednog restorana prikazivala je ženu s raskopčanom košuljom i halterima kako se nadvija nad tri muškarca koja s čašama vina u ruci sjede za stolom na kojem je poslužena riba. Tekst glasi: „Osjeti Poreč svim svojim osjetilima“ pa se stječe dojam da se u ponudi restorana, uz jelo i piće, nude i žene. Iako je iz medijskih napisa bilo vidljivo da je konkretna reklama nakon promptnog reagiranja lokalne organizacije civilnog društva uklonjena, Pravobraniteljica je ipak vlasniku restorana uputila preporuku za buduće postupanje u reklamnim aktivnostima. Naime, spoj vizualne prezentacije i tekstualne poruke se temelji na seksizmu te je stoga nebitna namjera koja se željela postići ovim reklamnim plakatom, već isključivo učinak koji je proizašao iz nje. Danas smo suočeni s hiperseksualizacijom ženskog tijela koje se u marketinške svrhe često koristi samo kao ukras, čime se ženu svodi na depersonalizirani objekt seksualne požude muškaraca. Takav način marketinga perpetuira i osnažuje diskriminirajući sustav vrijednosti koji žene prikazuje kao manje vrijedni dio društva što je suprotno načelu ravnopravnosti spolova i zakonskim odredbama.

6.3.4.4. „Cappuccino za žene koje se ne pjene“

Pravobraniteljica je zaprimila više pojedinačnih pritužbi zbog seksizma u sloganu reklame za cappuccino Anamaria koja se nalazila na stubama Importanne Centra u Zagrebu: „**Za žene koje se ne pjene**. *Osjetite malo Irske s puno domaćeg stava*“. Reklama je polučila brojne negativne reakcije žena i muškaraca zbog seksističke poruke slogana da je umirujuće djelovanje cappuccina rješenje za histerično ponašanje koje se najčešće pripisuje ženama – a cappuccino Anamaria fina, ukusna nagrada, ali samo za žene koje su „dobre“, koje se „ne pjene“. Tako jedan elektronički medij navodi da je *poruka takve reklame nedvosmisleno seksistička jer promiče ideju submisivnih i šutljivih žena koje 'znaju gdje im je mjesto' pa se, shodno tome, 'ne pjene'*. S druge strane, u komentarima su se izjašnjavale i žene koje nisu prepoznale pa stoga niti nalazile uvredljivom poruku reklame³³⁴.

Kada je riječ o spolnim razlikama, glagol „pjeniti se“ u pravilu se koristi unutar kolokvijalnog pitanja „što se pjeniš?“ koje se koristi u situacijama kada se želi ukazati na nečiji iskaz iracionalne ljutnje. Takva osobina koristi se najčešće prilikom opisa žena koje preuveličavaju uzrok ljutnje, a upravo su žene (prema navodima autora reklame) većinski konzumenti cappuccina i ciljana skupina reklame. U usporednoj situaciji vrlo je teško zamisliti promociju nekog proizvoda putem slogana „**Za muškarce koji se ne pjene**“. Zato korištenje izraza *pjeniti se* u sloganu koji je upućen ženskoj populaciji automatski za sobom povlači stereotipan predznak u odnosu na ženski spol. Premda o načinu same upotrebe stereotipa u marketinške svrhe ovisi hoće li reklama polučiti diskriminirajući učinak, Pravobraniteljica je ocijenila da je u ovom slučaju on djelomično postignut te da brojne negativne reakcije na reklamu nisu slučajne. Pravobraniteljica je uputila preporuku da Anamaria Company d.o.o. po završetku

³³⁴ Anamarija Kava je na svom službenom facebook profilu istaknula da reklamu *ne smatra uvredljivom niti diskriminirajućom* te da se njena zamisao temelji na *veličanju sposobnosti žena u današnjem civilizacijskom trenutku – ciljamo na žene koje prolaze kroz život sa smiješkom, usprkos svim problemima i ujedno poručujemo svoj stav da su današnje žene božice koje sve mogu*.

aktualne reklamne kampanje za Anamaria cappuccino osmisli drugačiju marketinšku strategiju od postojeće u smislu da reklamni slogan „za žene koje se ne pjene“ ne koristi kao trajno marketinško rješenje u promociji svojih proizvoda budući da je podlozan produkciji diskriminirajuće poruke temeljem spola.

6.3.5. Pritužbe izvan nadležnosti Pravobraniteljica

Jedan dio pritužbi na medijske sadržaje nije bio u okviru nadležnosti Pravobraniteljice o čemu je Pravobraniteljica obavijestila stranku. Naime, dio javnosti poistovjećuje diskriminaciju temeljem spola s uvredama koje osobe upućuju drugim osobama po bilo kojoj osnovi i iz bilo kojeg razloga, zbog subjektivne interpretacije pojedinih članaka ili se traži da Pravobraniteljica reagira na sadržaj serija i tekstova koje u serijama ili filmovima izgovaraju likovi unutar scenarijem određenog sadržaja.

6.3.6. Pritužbe na medije drugim nadzornim tijelima

Pravobraniteljica je po prvi puta uputila i upite Novinarskom vijeću časti Hrvatskog novinarskog društva, Vijeću za elektroničke medije i Sudu časti Hrvatskog udruženja agencija za tržišno komuniciranje³³⁵ vezano za eventualne pritužbe građana i građanki koje su ta nadzorna tijela zaprimila u 2014., a koja bi se odnosila na kršenje načela ravnopravnosti spolova, uključujući spolne stereotipe i seksizam. Sva tijela su dostavila odgovore.

Novinarsko vijeće časti HND-a potvrdilo je da u pravilu reagira na prijave koje Vijeću podnose zainteresirani pojedinci i/ili institucije, ali da ne vodi evidenciju tipova povreda profesionalno-etičkih načela, s tim da pojedinačne zaključke objavljuju na službenim web stranicama.³³⁶ Od ukupno 71 pritužbe po kojima su postupali, svega 3 (4,2%) bi se moglo svrstati u područja kojima se bavi Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, ali niti jedna od te 3 ne odnosi se na spolne stereotipe ili seksizam. Jedna se odnosila na širenje neprovjerene i lažne informacije o „dječjem gay festivalu u Norveškoj“³³⁷ zbog čega su urednik i novinar portala dobili jednoglasnu opomenu „zbog neprofesionalnog i površnog pristupa novinarskom poslu“, drugom je novinarka portala Voxfemina.net tražila mišljenje Novinarskog vijeća časti u povodu njenog teksta „Darko Pavičić, medijski pobočnik Željke Markić osuđivani obiteljski zlostavljač“³³⁸, a zbog kojeg se protiv nje vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela sramoćenja³³⁹. Novinarsko vijeće časti je u zaključku navelo da „*smatra da tekst predstavlja zadiranje u privatnost, no s obzirom na to da je Darko Pavičić javna osoba, koja k tome agilno propovijeda o obiteljskim vrijednostima, a zapravo je sama obiteljski zlostavljač, takvo*

³³⁵ HURA g.i.u.

³³⁶ Temeljem zaključaka objavljenih na web stranici HND-a (www.hnd.hr), Pravobraniteljica je analizirala sve pritužbe po kojima je Novinarsko vijeće časti postupalo.

³³⁷ „Novi stravičan trend na pomolu: U Norveškoj održan dječji 'gay festival!'“, *dnevno.hr*, 13.05.2014.; „Europske vrijednosti: U norveškoj održan dječji 'gay festival!'“, *sloboda.hr*, 13.05.2014.

³³⁸ Voxfeminae.net, 04.12.2013.

³³⁹ Novinarka je svoj članak temeljila na činjenici da je Darko Pavičić dokazani obiteljski zlostavljač, pravomoćno osuđen na novčanu kaznu za zlostavljanje supruge.

je zadiranje u privatnost od javnog interesa jer razotkriva dvoiličnost i ukazuje na opravdanost sumnje u iskreno mišljenje Darka Pavičića u vezi s obitelji“. Stoga je Vijeće smatralo da nije povrijeđen Kodeks časti hrvatskih novinara. Treća pritužba odnosila se na komentar novinara³⁴⁰ kojeg je pritužitelj ocijenio kao „uvredljiv, seksistički obojen i neprofesionalno napisan tekst“. Pravobraniteljica je dobila pritužbu na isti članak istog pritužitelja, a u kojem se problematizira današnje stanje u kazalištima u Republici Hrvatskoj³⁴¹. Vezano za svoju nadležnost Pravobraniteljica nije utvrdila seksizam budući da se radilo o ispreplitanju ozbiljne analize trenutne situacije u hrvatskim kazalištima s ironičnim osvrtom autora članka na stvarne uzroke postojeće vertikalne segregacije po spolu na tržištu rada s rodno stereotipno utemeljenim predodžbama o spolnim razlikama. I zaključak Novinarskog vijeća časti je bio da nije došlo do povrede Kodeksa časti hrvatskih novinara.

Vijeće za elektroničke medije obavijestilo je pravobraniteljicu da je u 2014. zaprimilo 5 pritužbi³⁴². Ni u jednom slučaju Vijeće nije utvrdilo kršenje odredbi Zakona o elektroničkim medijima (ZEM)³⁴³. Pritužbe su obuhvaćale aspekt otkrivanja identiteta djece, prenošenje mišljenja drugih, informacije preko linkova na socijalnim mrežama „koje se ne smatraju medijima“ te komentare ispod objavljenih članaka na portalu. Pravobraniteljica smatra da u slučaju pritužbe na video spot i tekst pjesme „ŠminkERICA“, u kojoj je Vijeće utvrdilo da ZEM nije prekršen stoga što „u tekstu niti jednom informacijom nije otkriven identitet maloljetnica te nije izrečena niti jedna uvreda na njihov račun“, Vijeće nije postupilo sukladno odredbi ZEM-a o zabrani prikazivanja žena vezano uz seksizam ili spolne stereotipe, budući da se u konkretnom spotu i pjesmi radi upravo o tome (vidjeti toč.6.3.3.1. ovog poglavlja). Naime, načelo ravnopravnosti spolova obuhvaća učinak koji određeni medijski sadržaj ima, a ne samo tehničku stranu, tj. poštivanje zaštite nečijeg identiteta ili pitanje autorstva.

Vijeće za elektroničke medije provelo je sedmodnevnu kvantitativnu analizu vidljivosti žena i muškaraca u središnjim informativnim emisijama nacionalnih televizija³⁴⁴. Rezultati analize³⁴⁵ pokazali su da su žene u medijima manje vidljive od muškaraca te da su većina samo u područjima zabave i socijalnih tema, a što je konzistentno s rezultatima brojnih

³⁴⁰ „Zašto niti jedan muškarac ne želi voditi kazalište“, Jutarnji list, 18.09.2014.

³⁴¹ *Između ostalog, konstatira se da novca za takvo djelovanje ima sve manje, a posve je izvjesno da ga u budućnosti neće biti više, pa se toga posla, upravljanja kazalištem, više ne želi primiti gotovo nitko razuman. Naš patrijarhalni obrazac funkcioniranja društva postaje prezentan svaki put kad izbije kriza. Što neka funkcija, ili cijela profesija, više gubi značaj i postaje slabije plaćena, to je u njoj više žena. Tako je primjerice danas u Zagrebu gotovo nemoguće naći relevantnog muškog kandidata za čelno mjesto u teatru. A ženskih kandidata ima po izboru. (...) Koji bi utjecajan muškarac danas pristao rukovoditi jednim takvim cirkusom za osam ili devet tisuća kuna mjesečno? Samo onaj krajnje tašt i dakle najvjerojatnije nesposoban. Netko tko pak zna upravljati novcem nije lud da završi u teatru. Jedino ako je kriminalno nastrojen.*

³⁴² „Vezano uz ponižavajuće, uvredljivo ili omalovažavajuće prikazivanje žena i muškaraca u medijima, temeljem njihovog spola, ili vezano uz seksizam ili spolne stereotipe kao oblike spolne diskriminacije“.

³⁴³ Čl.12 ZEM-a kaže da „nije dopušteno poticati, pogodovati poticanju i širiti mržnju ili diskriminaciju na osnovi - između ostalog - spola, bračnog ili obiteljskog statusa“.

³⁴⁴ HRT1, RTL, NOVA TV - 21 informativna emisija, 315 jedinica programa analizirano.

³⁴⁵ „Žene o politici govore u 21% slučajeva, o gospodarstvu u 24%, o zdravlju 32%, o socijalno-društvenim temama 46%, o kulturi 35%, o sportu 6%, o obrazovanju 50%, o zabavi 100%“, Analiza Vijeća za elektroničke medije.

analiza koje je Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova objavila u proteklm izvješćima o radu.

Sud časti HURA-e dostavio je odgovor da je u 2014. održano 7 sjednica na kojima je analizirano ukupno 10 prigovora. Na područje iz nadležnosti Pravobraniteljice odnosila se samo jedna pritužba vezana za plakat „Shooster“ (vidjeti toč.6.3.4.1.). Sud časti HURA-e zaključio je *„kako poruke iz reklame (jumbo plakata) nisu u skladu s odredbama Kodeksa i to: čl.2. Pristojnost (Tržišno komuniciranje ne smije sadržavati izjave ili obrade slike ili zvuka koje narušavaju standarde pristojnosti u određenoj državi i njezinoj kulturi).“* Pravobraniteljica smatra da je u dotičnom slučaju trebalo razmotriti kršenje Kodeksa HURA-e u smislu odredbe 4. Društvena odgovornost³⁴⁶, budući da se tu ne radi isključivo o pristojnosti jer reklamna poruka sugerira da je žena igračka muškarca (bila ona lutka ili osoba).

6.3.6.1. Zaključak

Pravobraniteljica smatra da bi tijela nadzora nad medijima trebala više uzimati u obzir kršenje načela ravnopravnosti spolova korištenjem spolnih stereotipa i seksizma u medijskim sadržajima, tj. učinak poruke reklama i objavljenih članaka i fotografija na svijest građana i građanki, a pogotovo mladih osoba, o ravnopravnosti muškaraca i žena, umjesto isključivo monitoriranja kršenja formalne strane odredbi relevantnih kodeksa ili zakona.

6.4. ANALIZA TRENDOVA U MEDIJSKOM IZVJEŠTAVANJU

Pravobraniteljica je temeljem monitoriranja medija upućivala upozorenja i preporuke medijskim nakladnicima i/ili reagirala javnim priopćenjima. Razlog za postupanje Pravobraniteljice bila je objava seksističkih, a često gotovo pornografskih sadržaja na naslovnicama news portala te stereotipno prikazivanje žena i muškaraca temeljem spola u medijskim sadržajima. Uočeni trendovi u medijskom izvještavanju temelje se na konkretnim primjerima od kojih smo naveli samo neke ilustracije radi.

6.4.1. Minoriziranje štetnosti seksizma u medijskim sadržajima

Jedan od najčitanijih portala uporno na naslovnici objavljuje fotografije koje žene predstavljaju na vrlo uvredljiv i ponižavajući način temeljem spola i bez ikakvog mehanizma zaštite djece i maloljetnih osoba od pornografskih sadržaja. Upozorenja i preporuke Pravobraniteljice zbog ponižavajućeg i pornografskog prikazivanja žena na naslovnicama ne doživljavaju se kao obvezujuća ili ozbiljna. Na jedno od upozorenja i na zahtjev

³⁴⁶ Odredba članaka propisuje da u „tržišnoj komunikaciji treba poštovati ljudsko dostojanstvo i ne poticati ili odobravati bilo koji oblik diskriminacije, uključujući onu utemeljenu na rasi, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, spolu, dobi, invaliditetu ili spolnoj orijentaciji“.

Pravobraniteljice da ju se obavijesti o poduzetim mjerama, odgovoreno je da su „*kolege upozorene da malo pripaze*“.³⁴⁷

6.4.2. Vrijeđanje i omalovažavanje žena preko društvenih mreža

Prateći medije uočava se trend otvaranja facebook profila na kojima se bez znanja ili privole objavljuju privatne fotografije žena mlađe dobi u kojima je fokus usmjeren na njihova tjelesna obilježja, a žene na fotografijama su izložene ponižavajućim seksističkim komentarima posjetitelja profila koji nerijetko izražavaju očigledan prijezir prema ženama i potiču na seksualno agresivno ponašanje prema njima³⁴⁸. Neophodno je raditi na edukaciji mladih ljudi kako bi se što bolje upoznali sa opasnostima dostupnosti privatnih podataka i fotografija preko društvenih mreža, a mediji tome mogu mnogo doprinijeti.³⁴⁹

Internet je još uvijek medij koji u mnogim svojim segmentima nije pravno reguliran, a činjenica da je na Internetu omogućena anonimna komunikacija na forumima ili anonimno otvaranje facebook profila pogoduje onima koji svoju nesigurnost i nezrelost skrivaju iza anonimnosti. Učinkoviti pravni mehanizmi nadzora i sankcija nisu uspostavljeni te kaskaju za razvojem ove suvremene i vrlo vrijedne tehnologije. S druge strane, 'mekana' pravna regulacija pogoduje univerzalnom ljudskom pravu na slobodu govora ili pravu na slobodno izražavanje stavova i mišljenja. Važno je istaknuti da se ovdje radi o vrlo osjetljivim pitanjima koja zadiru u temeljna ljudska prava i slobode, ali i u obveze, odgovornosti i ograničenja koja proizlaze iz tih prava. *Pravo na slobodu govora nije isto što i pravo na govor mržnje u javnom prostoru.*

6.4.3. Omalovažavanje „ženskog“

Naslovi članaka i dalje odražavaju društvenu percepciju da ono što je žensko nema jednaku vrijednost kao ono što se percipira kao muško. „Žensko“ je uvijek povezano s nečim trivijalnim, sporednim, površnim, manje vrijednim i za sve, osim za žene, nezanimljivim. Kad se želi oduzeti vrijednost i naglasiti da je muškarac nešto loše napravio, kaže se da je to napravio kao žena ili, ako se baš želi naglasiti potpuni neuspjeh, kao curica. Istovremeno, ako žena napravi nešto pohvalno i vrijedno u bilo kojem području društvenog života, kaže se da je to odradila „muški“. Jedan od najjasnijih primjera upravo ovakve prakse je bio naslov

³⁴⁷ Iako i neki drugi portali gotovo svakodnevno prikazuju žene na koje se skreće pozornost isključivo temeljem njihovog fizičkog izgleda, najeksplicitnije fotografije koje su često i slikom i tekстом na granici pornografije nalaze se uglavnom na portalu Index.hr.

³⁴⁸ Djevojke iz Varaždina i okolice na meti internet nasilnika, Večernji list, 18.03.2014.; Strava u zadarskoj školi - Fotografijama gole osmašice zasuli internet, roditelji i žrtva u šoku, Jutarnji list, 24.10.2014.; Na facebooku osvanula uvredljiva grupa s provokativnim fotografijama, Večernji list, 20.04.2014.; „Fotku mi je stavio bivši momak, pila sam tablete za smirenje...“, Glas Slavonije, 28.02.2014.

³⁴⁹ Činjenica je da mnoge mlade osobe nisu svjesne opasnosti objavljivanja intimnih fotografija na svojim profilima raznih društvenih mreža na Internetu te umjesto očekivane potvrde među vršnjacima, kojoj svi mladi teže, postaju žrtvama seksualnog uznemiravanja onih koji su zaštićeni anonimnošću internetskih društvenih mreža.

„Curice, pakirajte torbice“³⁵⁰ nakon što je hrvatska nogometna reprezentacija izgubila utakmicu na Svjetskom nogometnom prvenstvu, smatrajući da će nogometaše najbolje osramotiti budu li im se obratili u ženskom rodu i proglasili ih „curicama“ koje sada poražene, zbog loše igre, moraju spakirati „torbice“ i vratiti se osramoćeni kući. Ovakav naslov odražava društvenu percepciju „ženskog“ kao onog koje je slabo, manje vrijedno, neuspješno, nekvalitetno.

6.4.4. Imperativ nedostižnog ideala fizičkog izgleda - ali samo za žene

Časopisi i/ili portali povremeno objavljuju članke vezane uz takozvanu „plus-size“ veličinu odjeće za žene „punije građe“. Iako je prikazivanje žena koje nisu isključivo manekenske građe poželjno, jer reflektira stvarnost u kojoj su žene svih oblika i veličina, problem nastaje kada se „punijim ženama“ tj. „plus-size“ modelima nazivaju one žene koje isto imaju manekensku liniju ili se od nje neznatno razlikuju. Pravobraniteljica se stoga očitovala na prilog pod naslovom „Moda koja voli obline“ jednog modnog časopisa³⁵¹ u kojem su na osam stranica kao plus-size model prikazane fotografije visoke i vitke žene manekenskog tipa građe za koju se ni po čemu ne bi moglo zaključiti da nosi plus-size veličinu odjeće. U Europi, pa tako i u Hrvatskoj, dominira modna industrija koja postavlja standarde ljepote za žene koji nisu usklađeni sa stvarnim izgledom žena pa pred žene stavljaju u pravilu nedostižne ciljeve idealnog izgleda - vitkosti, ženstvenosti, privlačnosti muškom rodu. Ciljana grupa modnih časopisa koji postavljaju standarde ljepote i poželjnog fizičkog izgleda upravo su žene mlađe životne dobi pa negativni utjecaji tako postavljenih nedostižnih kriterija reflektiraju se kod nekih i kao poremećaji u prehrani. Najranjiviju skupinu čine adolescentice na koje u procesu sazrijevanja i formiranja predodžbe o vlastitom tijelu medijska slika o idealnom izgledu može stvoriti golemi pritisak koji najveća većina njih nije u stanju zadovoljiti³⁵². Brojni naslovi i tekstovi sugeriraju ženama da nose odjeću koja će ih učiniti seksi isticanjem njihovih fizičkih atributa što odgovara tradicionalnoj raspodjeli uloga prema kojima su žene u ulozi pasivnog objekta i „ukrasa“ od kojeg se i očekuje da eksponira svoje fizičke attribute kako bi privukla muškarca. Slične elemente Pravobraniteljica je identificirala u istraživanju koje je provela (2013.) „Rodni aspekt u udžbenicima prirode i društva, prirode i biologije za osnovnu školu“ kada je u pojedinim tekstualnim sadržajima uočila preveliki naglasak na opterećenosti djevojaka/djevojčica brigom o vanjskom izgledu.

³⁵⁰ 24 sata, 24.06.2014.

³⁵¹ Cosmopolitan.

³⁵² Procjenjuje se da od poremećaja u prehrani u RH boluje 2% populacije, od čega 90% žena i 10% muškaraca, pri čemu je najugroženija populacija od 10-30 godina starosti, Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu za 2006.

6.4.5. Izvještavanje o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji

Pojedini mediji i dalje koriste *neprimjerene izraze i senzacionalizam* u izvještavanju o nasilju nad ženama ili nasilju u obitelji³⁵³. U slučajevima kada se radi npr. o silovanju koriste se izrazi poput „strava“, „mjesto zvjerskog zločina“, „monstruoan zločin“, „brutalno silovao“, „gnjusni zločin“. Iako na prvi pogled ovakvi izrazi se mogu smatrati i javnom osudom takvog nasilja, njihovo uporno isticanje u naslovima više služi senzacionalističkom privlačenju pažnje, kao da čin silovanja nije zločin dovoljno strašan sam po sebi. U izvještavanjima o silovanjima i dalje se inzistira na tome do koje mjere je žrtva silovanja bila pod utjecajem alkohola³⁵⁴, dok se često o alkoholiziranosti počinitelja ili ne zna ništa ili ne izvještava. Iako je žrtva mogla biti u alkoholiziranom stanju, za razliku od silovanja, to nije kazneno djelo.

S druge strane pojedini članci i dalje *banaliziraju čin nasilja* koristeći se izrazima koji nasilje svode na bezopasni sukob ili svađu.³⁵⁵

6.4.6. Izvještavanje o pravima osoba istospolne seksualne orijentacije

Medijsko izvještavanje o pravima osoba istospolne seksualne orijentacije je uglavnom korektno i podržavajuće i velika većina medijskih djelatnika/ca je svjesna da se tu radi o zaštiti ljudskih prava koja su nedjeljiva i univerzalna³⁵⁶. Tematika koju pokrivaju u tom području je raznovrsna, uključuje vijesti iz drugih zemalja, donošenje legislative u RH, slučajeve nasilja i homofobnih izjava pojedinaca, kampanje osvještavanja i parade ponosa. Na pojedinim portalima mogu se naći članci koji su pisani iz aspekta onih koji smatraju da osobe istospolne seksualne orijentacije ne bi trebale imati pojedina prava koja su zagarantirana osobama heteroseksualne orijentacije (brak, posvajanje djece, javno manifestiranje svojih veza i sl.) ili da je homoseksualnost bolest i anomalija³⁵⁷.

Mediji inače redovito i objektivno prate aktivnosti organizacija civilnog društva koje zagovaraju i štite prava homoseksualnih osoba.

³⁵³ „Monstruoan zločin: Oteo i silovao djevojčicu, zadavio je komadom plastike i bacio u smeće“, danas.net.hr, 11.07.2014.; Monstrum s facebooka: Djevojku namamio u stan, brutalno je silovao, pa prijetio da će objaviti video, danas.net.hr, 01.11.2014.; Strava u Varaždinu 23-godišnjak na okrutan i ponižavajući način silovao izvanbračnu suprugu, Jutarnji list, 10.12.2014.

³⁵⁴ „Silovali pijanu djevojku“, Novi list, 11.02.2014.; „Seksualno iskoristio potpuno pijanu djevojku“, RTL, 30.04.2014.

³⁵⁵ 'Frka' ispred smetišta - Izvrijedao i namlatio suprugu, Podravski list, 08.09.2014.

³⁵⁶ Ovo je komentar načina na koji sami mediji pokrivaju teme iz ovog područja i ne odnose se na pojedince koji daju homofobne izjave o kojima mediji samo izvještavaju.

³⁵⁷ npr. „I dalje mislite da je homoseksualnost 'prirodna'? Ovi podaci će vas šokirati“, sloboda.hr, 16.09.2014.; „Opasnosti zakona o životnom partnerstvu“, zdravstveniodgoj.com, 25.02.2015.; „Obmane zakona o životnom partnerstvu“, zdravstveniodgoj.com, 10.03.2014.; „ALARMANTNO! Homoseksualci su predvodnici seksualne devijacije: Cilj je pretvaranje društva u perverznojake ovisne o robovlasnicima!“, dnevno.hr, 24.02.2015. i sl.

6.4.7. Sažetak ostalih medijskih trendova koji se ponavljaju iz godine u godinu

6.4.7.1. „On i njegove žene“

Ukoliko čelnu funkciju nekog tijela drži muškarac, a funkcije niže razine obavljaju žene, mediji se služe naslovima kojima sugeriraju podčinjenost i pripadnost žena muškarcu na poziciji moći, stavljajući tako u drugi plan činjenicu da se radi o stručnim osobama koje svoj posao obavljaju zahvaljujući kvalifikacijama koje imaju³⁵⁸. Takvi su naslovi seksistički i koriste se isključivo kada je odnos moći takav da je muškarac na vrhu, a žene na nižim razinama hijerarhijske ljestvice.³⁵⁹

6.4.7.2. Spolni stereotipi u nestereotipnim člancima

U medijima se još uvijek prerijetko pojavljuju članci koji pozitivno pišu o ženama i muškarcima koji su zaposleni u profesijama tradicionalno percipiranim kao „muške“ ili kao „ženske“ iz razloga što su u njima tradicionalno radile samo (ili velikom većinom) žene, tj. muškarci³⁶⁰. Takvi članci uglavnom imaju vrlo podržavajući ton i pohvalno je što pronalaze takve uzore i o njima pišu. Ono na što bi trebalo paziti je da se ne perpetuiraju stereotipi u onim sadržajima u kojima se upravo nestereotipnost želi naglasiti. Primjer je članak o 22-godišnjoj poručnici topnici naslovljen *„Lijepa Zadranka zapovijeda tridesetorici muškaraca 'Ne zezaju me zbog spola već samo zbog godina'“*³⁶¹ a u tekstu kojeg se spominje i *„...muškobanjasta nije ni u tragovima, već je tu sve što treba biti, od frizure do šminke“*. Budući da se radi o ženi koja se kao vrlo mlada osoba već dokazala svojim radom i kvalitetama te je stoga postavljena na mjesto zapovjednice haubičkim vodom u kojem su inače svi muškarci, potpuno je suvišno isticati njezin fizički izgled i naglašavati da iako radi „muški posao“ nije zapostavila svoju „žensku stranu“, a koja se očituje u urednoj frizuri i našminkanom licu. Takav pristup je diskriminatoran po spolu iz razloga što fizički izgled, tj. ljepota, način šišanja i vrsta kreme za lice ne bi bili elementi izvještavanja da se radilo o muškarcu. Da je tome tako zorno pokazuje članak o rijetkim muškarcima pedagozima u školama³⁶² gdje se prenose njihova stajališta, ali se niti u jednom trenutku ne navodi jesu li zgodni i jesu li, na primjer, ćelavi. Budući da u intervjuima ove žene i muškarci svjedoče o tome da u svom poslu i sa svojim kolegama/kolegicama nemaju nikakvih problema što se tiče njihovog spola i da se osjećaju ravnopravnima, nema razloga da mediji podržavaju stereotipe koji se u stvarnosti, kao što vidimo iz primjera iz prakse, ruše.

³⁵⁸ „Bandićeve žene“, Večernji list, 12.02.2014.

³⁵⁹ Iako postoje institucije na čelu kojih su žene (npr. ministarstva) nema naslova (i ne treba ih ni biti) kojima bi se sugeriralo npr. „Ministrica i njezini muškarci“.

³⁶⁰ „Školske muške snage“, Večernji list, 20.03.2014.; „Kirurginje“, Večernji list, 26.01.2014.; „Vozila je i tegljače, a sada je najbolja vozačica autobusa“, vecernji.hr, 14.08.2014.; Monika je autoritet na gradilištima, a Ivana umjesto kamiona vozi autobus“, Glas Slavonije 08.03.2014.; „Spasila sam Mirnu iz Rovinja, a sada želim oporaviti i Puris iz Pazina“, Jutarnji list, 06.07.2014.; „Zadranka zapovijeda tridesetorici muškaraca: Ima šala na moj račun, ali samo zbog moje mladosti“, Slobodna Dalmacija, 01.07.2014.

³⁶¹ Jutarnji list, 02.07.2014.

³⁶² „Školske muške snage“, Večernji list, 20.03.2014.

6.5. Zaključno razmatranje i preporuke

Temeljem postupanja po pritužbama, samostalnih reagiranja na medijske sadržaje te provedenih analiza i istraživanja u području praćenja medija, Pravobraniteljica ne može reći da je došlo do pozitivnog pomaka u načinu na koji mediji prikazuju, uglavnom žene, u medijskim sadržajima. Ovdje treba naglasiti da postoje razlike između medija, ali da je još uvijek zabrinjavajuće veliki broj medija koji ne odustaju od prikazivanja žena kao objekta i isticanja njezinog izgleda i fizičkih atributa. Pri tome ne treba smetnuti s uma da je što se tiče društvene odgovornosti medija irelevantna činjenica da se veliki broj tih žena fotografira dobrovoljno i pristaje na objavljivanje svojih (polu)obnaženih tijela. Mediji su ti koji imaju odgovornost prenošenja informacija od javnog interesa te poštivanja zakonskih odredbi koje se odnose na medijske sadržaje. Oni su ti koji biraju koju vijest će prenijeti i na koji način, stoga je i njihova odgovornost.

S obzirom da nije došlo do pozitivnog pomaka koji bi se mogao posebno istaknuti, Pravobraniteljica **mora ponoviti većinu preporuka:**

- 1) Izbjegavati senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji.
- 2) Osvještavati javnost o opasnostima dijeljenja vlastitih podataka, a posebno fotografija preko društvenih mreža.
- 3) Izbjegavati seksizam i spolne stereotipe u javnom prikazivanju žena i muškaraca.
- 4) Osigurati više medijskog prostora temama vezanima za položaj žena u ruralnim područjima, prostituciju i trgovanje ljudima, reproduktivno zdravlje i višestruku diskriminaciju.

6.6. ANALIZA PROVEDBE MJERA NACIONALNE POLITIKE ZA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA, 2011.-2015.

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2011.-2015. (NPRS) obuhvaća i nekoliko mjera koje *obvezuju nositelje na provedbu aktivnosti vezanih uz suzbijanje rodni stereotipa i uvođenje rodno osjetljive politike u medije*³⁶³. Pravobraniteljica je, kao i prethodnih godina, zatražila od nositelja tih mjera izvješće o provedbi u 2014., što su dostavila sva tijela.

6.6.1. Hrvatska radiotelevizija³⁶⁴

Uvidom u Izvješće Hrvatske radiotelevizije o provedbi mjera iz NPRS-a, Pravobraniteljica zaključuje da HRT posvećuje dužnu pažnju edukaciji za i korištenju rodno osjetljivog jezika³⁶⁵. HRT Akademija je sudjelovala na regionalnom seminaru u Beču³⁶⁶ na temu „South-

³⁶³ Poglavlje 7.2 Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015., mjere 7.2.1.; 7.2.2.; 7.2.4. i 7.2.6.

³⁶⁴ Mjere Nacionalne politike u kojima je HRT nositeljica su 1.1.6; 7.2.1.; 7.2.2., 7.2.3 i 7.2.4.

³⁶⁵ Mjera 1.1.6.

East European Public Broadcasters Introducing Gender Sensitive Media Policies for Better Public Value³⁶⁷ na kojem su predstavljeni rezultati upitnika o procjeni zastupljenosti rodno osjetljivih sadržaja u medijima. Tom prigodom je predstavljena ***dosadašnja dobra suradnja između HRT Akademije i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova na području predmetne edukacije, što je pozitivan iskorak u odnosu na ostale javne servise u regiji.***

Vezano za točku 7.2. o suzbijanju rodni stereotipa i uvođenju rodno osjetljive politike u medije, HRT navodi da su takvi sadržaji najviše zastupljeni u informativnim emisijama, ali da se prostor našao i u ostalim programskim sadržajima. Prema popisu emisija koje je HRT dostavio na uvid, proizlazi da HRT tijekom godine ima zastupljeni široki spektar tema koje se odnose na problematiku ravnopravnosti spolova u raznim područjima. Međutim, ako na primjer uzmemo samo informativni program HTV1, rezultat kaže da zbrojene sve teme zajedno daju oko 270 minuta sadržaja, što iznosi oko 5 sati godišnje. Tek kada bismo znali kolika je ukupna minutaža informativnog programa u godini dana, mogli bismo dati ocjenu koliko su teme o ravnopravnosti (ili iz aspekta ravnopravnosti spolova) uistinu zastupljene u programu HTV-a. Nadalje, studijske govorne emisije u kojima su gošće žene iz različitih područja djelovanja³⁶⁸ sigurno doprinose vidljivosti žena i povećavaju postotak njihove zastupljenosti u programskom sadržaju kao i raznovrsnosti područja kojima se bave ili iz kojih dolaze. Time je zadovoljen jedan kriterij načela ravnopravnosti - a to je zastupljenost/vidljivost što je pohvalno, ali taksativno navođenje pojedinih emisija u kojima su sudjelovale žene, bilo koje struke, nije samo po sebi pokazatelj da je ispunjen zahtjev za emitiranjem rodno osviještenog programskog sadržaja. Kao što je Pravobraniteljica navela i u prošlogodišnjem izvješću neophodno je osmisliti i razraditi jedinstvenu metodologiju koja bi odvojeno pratila jednaku zastupljenost obaju spolova i rodno osviještene sadržaje i teme obrađene iz rodnog aspekta. Time bi se izbjeglo i nerazumijevanje zbog čega su pojedini naslovi uopće stavljeni na listu sadržaja koji dokazuju provedbu mjera NPRS-a³⁶⁹. Također, i dalje se na popisu emisija nalaze one koje se odnose na prava djece ili nasilja nad djecom za što je nadležna Pravobraniteljica za djecu te nisu teme koje treba uključivati u provedbu rodno osviještenih sadržaja.

6.6.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova

Izvješća koja je Pravobraniteljica zatražila od županijskih povjerenstava obuhvaćaju i očitovanja o provedbi mjera vezanih uz medije.³⁷⁰ Od 21 županije i Grada Zagreba, odgovore nisu dostavila povjerenstva za ravnopravnost spolova 3 županije³⁷¹. Od preostalih 18 od kojih

³⁶⁶ 25.-26. 11.2014.

³⁶⁷ Održan u sklopu regionalnog projekta na temu zastupljenosti sadržaja ravnopravnosti spolova u programima javnih RTV servisa jugoistočne Europe te ulogama i mjestima žena u medijskim organizacijama koji provodi UNESO-a i Eurovision News Exchange for South East Europe.

³⁶⁸ Npr. Damin gambit HTV 1, Kultura demokracije, Na margini i Ogledi rasprave 3. radijski kanal.

³⁶⁹ „Ja djed“ tema emisije „Svaki dan dobar dan“, 31.10.2014.; „Moj frizer, moj prijatelj“, Svaki dan dobar dan, 10.10.2014.; „Njegovateljice“, Regionalni dnevnik 17.7.2014.

³⁷⁰ 7.2.1., 7.2.2., 7.2.4. i 7.2.6. Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.

³⁷¹ Dubrovačko-neretvanska, Karlovačka i Požeško-slavonska.

je Pravobraniteljica primila odgovore, vezano za mjere NPRS-a koje su se odnosile na aktivnosti povjerenstava usmjerene prema medijima³⁷², nisu se uopće očitovala povjerenstva čak 10 županija, dok su povjerenstva preostalih 8 navela u mjeri 7.2.2. sudjelovanje članica povjerenstava u radijskim i TV emisijama³⁷³ ili dobru suradnju s lokalnim medijima, pozivanje istih na svoje sjednice i aktivnosti³⁷⁴ ili objavljivanje aktivnosti povjerenstva na službenim web stranicama županije i lokalnih portala čime, smatraju, su povećali senzibilitet lokalnih medija za tematiku ravnopravnosti spolova³⁷⁵. **Mjere 7.2.4.** - edukacija medijskih djelatnika/ca i 7.2.6 analiza sadržaja medija u odnosu na učestalost i vrstu rodni stereotipa županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova **ne provode**. Razlozi neprovedbe tih mjera iz nekih očitovanja su potpuno nejasna jer nisu konkretizirana³⁷⁶ dok je jedini konkretni razlog nekih povjerenstava bio nedostatak sredstava za aktivnosti³⁷⁷. Neaktivnost nekih povjerenstava u odnosu na ove mjere obrazložena je kasnim imenovanjem³⁷⁸ ili još uvijek neimenovanjem novog povjerenstva za ravnopravnost spolova³⁷⁹ u novom sazivu lokalne vlasti.

6.6.3. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

Vezano za medije, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, kao jedan od nositelja mjera 7.2.1. i 7.2.2., dostavio je očitovanje o aktivnostima.³⁸⁰ Vezano za informiranje građanstva o obvezama uvođenja rodno osjetljivih politika u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i standardima EU, Ured je dostavio očitovanje iz kojeg slijedi da je „provedba mjere bila sastavni dio velikog broja drugih provedbenih aktivnosti“ što znači da je vezano za druge aktivnosti u kojima je Ured nositelj mjere, Ured redovito obavještavao medije koji su na taj način informirali građanstvo o obvezama uvođenja rodno osjetljivih politika. Vezano za točku 7.2.2. u okviru projekta „Moj glas protiv nasilja“ izrađeni su radijski i televizijski spot „Prašina“ za koje je bilo osigurano besplatno emitiranje na nacionalnoj i lokalnoj razini te su spotovi preko tisuću puta emitirani na ukupno 9 televizijskih i 43 radijske postaje.

6.6.4. Zaključak

I dalje ostaje *problem nedostatka jedinstvene metodologije praćenja medijskih sadržaja* iz aspekta rodne ravnopravnosti i promicanja načela ravnopravnosti spolova na HRT-u.

³⁷² 7.2.2. - izdvajanje sredstava za rodno senzibilizirane medijske sadržaje i osiguranje medijskog prostora za njegovo emitiranje; 7.2.4. provedba edukacije o rodnoj ravnopravnosti medijskih djelatnika/ca; 7.2.6. analiza sadržaja medija radi detekcije učestalosti i vrste rodni stereotipa.

³⁷³ Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Virovitičko-podravske.

³⁷⁴ Koprivničko-križevačka, Varaždinska.

³⁷⁵ Virovitičko-podravska županija.

³⁷⁶ „Sustavno su analizirani sadržaji elektronskih i tiskanih medija i redovito izvješćivane nadležne institucije“ (Sisačko-moslavačka); Analiza medija se „provodila kao sastavni dio svih ostalih mjera Nacionalne politike“ (Grad Zagreb).

³⁷⁷ Virovitičko-podravska, Primorsko-goranska.

³⁷⁸ Novo Šibensko-kninsko povjerenstvo imenovano je 08.12.2014., dok je staro prestalo raditi u ožujku 2014.

³⁷⁹ Splitsko-dalmatinska županija.

³⁸⁰ 7.2. Suzbijati rodne stereotipe i uvesti rodno osjetljivu politiku u medije, Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2011.-2015.

Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova uglavnom nemaju dovoljno sredstava za aktivnosti koje su dužne odraditi prema Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova na što Pravobraniteljica već godinama ukazuje smatrajući da se u lokalnim budžetima sredstva moraju planirati. S druge strane mnoga povjerenstva smatraju da je svaka aktivnost koju provode u lokalnoj zajednici usmjerena promociji načela ravnopravnosti žena i muškaraca. Iako, naravno, ne postoji oštra granica između pojedinih područja, u aktivnosti vezane za ravnopravnost spolova ne mogu se navoditi kampanje posvećene bolestima poput Alzheimerove ili vršnjačkog nasilja u školama koje u prvom planu imaju promociju zdravog života i prehrane djece. To ne znači da povjerenstva za ravnopravnost spolova ne trebaju sudjelovati ili podržavati takve kampanje, ali ih kao aktivnosti moraju odvojiti od izvještavanja o provedbi mjera koje se tiču ravnopravnosti spolova. Isto tako prilikom izvještavanja o provedbi mjera iz Nacionalne politike nije dovoljno općenito reći da su „sredstva bila osigurana u proračunu za 2014.“³⁸¹, bez konkretnog pregleda koji su to sadržaji u nezavisnoj produkciji njima financirani i koji je to medijski prostor osiguran od strane povjerenstva za emitiranje sadržaja koji se odnosi na ravnopravnost spolova. Očitovanje o provedbi također ne može biti navođenje u zgradama (provedeno u 2014.) uz prepisane sve mjere iz Nacionalne politike³⁸² za koje su županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova nositelji.

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH provodi mjere vezane uz medije, a veliki broj emitiranja spota „Prašina“ o osvještavanju problema nasilja u obitelji upućuje na doprinos povećanju vidljivosti rodno uvjetovanog nasilja.

6.7. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE PRAVOBRANITELJICE U MEDIJIMA

6.7.1. Javna priopćenja (22)

Jedan od mehanizama promicanja ravnopravnosti spolova i upozoravanja na kršenje zakonskih odredbi vezanih uz načela ravnopravnosti spolova ili propusta u osiguranju zaštite od diskriminacije temeljem osnova iz nadležnosti Pravobraniteljice su i javna priopćenja - 22 - vezanih uz nacрте prijedloga zakona, uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole, diskriminaciju žena i trudnica na tržištu rada, diskriminaciju trudnica kod odobravanja kredita, ostvarivanje prava na rodiljnu naknadu, porezne olakšice bračnih i izvanbračnih zajednica, ograničeni pristup medicinskom zahvatu prekida trudnoće, poštivanje načela ravnopravnosti spolova u predsjedničkoj kampanji, seksističke izjave javnih osoba ili reklamnih poruka, diskriminaciju osoba istospolne seksualne orijentacije te aktivnosti vezane za Progress-projekt o zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama.

³⁸¹ Sisačko-moslavačka županija.

³⁸² Brodsko-posavska županija.

6.7.2. Radio i TV izjave i intervjui (117)

Pravobraniteljica je dala izjave i/ili gostovala u radio³⁸³ i TV emisijama³⁸⁴ - 117 puta - upoznavanje slušatelja/gledatelja s nadležnostima institucije, o tržištu rada, o zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama vezano za provedbu Progress-projekta, o staklenom stropu, o donošenju Zakona o životnom partnerstvu, o političkoj zastupljenosti i kvotama, o diskriminaciji osoba istospolne seksualne orijentacije na tržištu rada i prilikom zapošljavanja, o ravnopravnom sudjelovanju žena i muškaraca vezano za obiteljske obaveze, o položaju žena u ruralnim područjima, o školskim udžbenicima, o kampanjama (Mamforce, Milijarda pleše, Dvije djevojčice).

6.7.2.1. Emitiranje promotivnog spota (181 x HRT; 32 x RTL)

Za potrebe EU Progress-projekta “Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj”, koji Pravobraniteljica provodi, snimljen je promotivni spot koji prikazuje problematiku podzastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama u trgovačkim društvima u Republici Hrvatskoj. HRT i RTL su podržale zahtjev Pravobraniteljice³⁸⁵ za ustupanje medijskog prostora bez naknade za emitiranjem spota s ciljem promicanja javne svijesti o važnosti uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama tvrtki koje posluju na hrvatskom tržištu rada.

Televizija	Razdoblje	Emitiranje spota
HTV 1 i HTV 2	travanj - prosinac	181 put
RTL	svibanj/lipanj	32 puta

³⁸³ Radio Slavonija, HR1, Radio Sunce Split, Bjelovarsko-bilogorski radio, Radio Ogulin, Radio Martin, Radio 101, Radio Dalmacija, FM Đakovo, Radio Istra, Radio Slobodna Europa, Radio Daruvar, Radio Drniš, Radio Mreža, Radio Korčula, Radio Knin, Radio Zabok, Otvoreni radio, Radio Kaj, Radio Zadar.

³⁸⁴ TV Jabuka, HTV1, Mreža TV, Nova TV, Vinkovačka TV, Z1, TV Jadran, HTV4, RTL.

³⁸⁵ Uz potporu Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora.

6.7.3. Press-clipping (731)

Izjave/intervjui/aktivnosti Pravobraniteljice objavljeni su u tisku i na Internet portalima - **731** puta što je **povećanje za 101% u odnosu na 2013.**

Usporedna tablica za posljednjih 5 godina

Godina	Javna priopćenja	TV i radio izjave	PRS press-clipping
2010.	6	38	98
2011.	4	33	91
2012.	18	37	189
2013.	19	103	363
2014.	22	117	731

6.7.4. Službena web stranica i društvene mreže

Osim službene web stranice www.prs.hr na kojem se objavljuju sve aktivnosti, relevantne informacije te praksa Pravobraniteljice s opisima slučajeva, u 2014. otvoreni su i službeni facebook, Twitter, Google+ i YouTube profili. Također, informacije o Progress-projektu sažeto su objedinjene **na posebnoj web stranici** www.staklenilabirint.prs.hr.³⁸⁶ Sadržaji na službenoj web stranici Pravobraniteljice, pregledani su 2,468.376 puta - što je **povećanje od 97% u odnosu na 2013.**

Usporedna tablica posjećenosti službene web stranice posljednje 4 godine

Godina	Posjećenost stranica (broj pregledavanja stranica - hits)
2010.	805.025
2011.	781.270
2012.	1.468.489
2013.	1.254.770 ³⁸⁷
2014.	2.468.376

³⁸⁶ Web stranica funkcionira na principu portala koji će javnosti pružati informacije o glavnim ciljevima koje se u projektu želi postići, o pravnom kontekstu problematike i primjercima dobre prakse, ali i preuzeti publikacije koje će se objavljivati tijekom projekta.

³⁸⁷ Razlog manje posjećenosti u odnosu na 2012. je stoga što je Pravobraniteljica u travnju i svibnju 2013. mijenjala pružatelja usluga smještaja web stranica te je brojač posjećenosti stranica tijekom tog razdoblja (2 mjeseca) bio privremeno onemogućen.

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE

7.1. Izbori članova/ica u Europski parlament iz RH u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova

Predsjednik Republike Hrvatske raspisao je izbore za članove/ice u Europski parlament iz Republike Hrvatske.³⁸⁸ Prema čl.15.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova³⁸⁹ (Zakon) političke stranke su na kandidacijskim listama za političke demokratske izbore u predstavnička tijela svih razina vlasti, uključujući i izbore u Europski parlament, dužne poštivati načelo ravnopravnosti spolova i voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama. To je važno s obzirom da spolna struktura samih stranačkih kandidacijskih lista ima utjecaj na konačan izbor kandidatkinja i kandidata u Europski parlament, jer ukoliko same stranačke liste nisu spolno uravnotežene, ne može se očekivati niti spolno uravnotežen izbor članova/ica u Europski parlament. Prilikom sastavljanja kandidacijskih lista u obzir svakako treba uzeti načelo ravnopravnosti spolova jer, osim što je ravnopravnost spolova jedna od najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava, također je jedno od temeljnih načela Europske unije pa je stoga važno da izabrane/i zastupnice i zastupnici na reprezentativan način predstavljaju Republiku Hrvatsku u Europskom parlamentu.

Pravobraniteljica je prošle godine uoči raspisivanja prvih izbora za članove/ice u Europski parlament političkim strankama predložila da se pri izradi kandidacijskih lista koriste modeli koje primjenjuju i druge zemlje članice Europske unije s ciljem postizanja uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u tijelima političkog odlučivanja: posebno tzv. par-nepar model prema kojem bi svaka druga osoba na listi bila suprotnog spola čime bi se učinkovito ostvarilo načelo ravnopravnosti spolova i osigurala uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca na kandidacijskim listama. Za isto se Pravobraniteljica zalaže prilikom provedbe

³⁸⁸ Odlukom od 18.03.2014. (NN 36/14).

³⁸⁹ NN 82/08.

svakih izbora, pa tako i ovih, drugih redovitih izbora zastupnika/ca u Europski parlament od pristupanja Hrvatske Europskoj uniji.

Uravnotežena zastupljenost sukladno čl.12.st.3. Zakona znači da zastupljenost jednog spola mora biti najmanje 40%, a s obzirom na to da se na ovim izborima bira 11 zastupnika/ca koji će predstavljati Hrvatsku u Europskom parlamentu, to znači da bi u konačnici jedan spol trebao imati najmanje 5 predstavnika/ca.

Ovo su bili drugi izbori članova/ica u Europski parlament od ulaska Hrvatske u Europsku uniju te obzirom na Odluku Hrvatskoga sabora,³⁹⁰ na ovim izborima političke stranke nisu imale obvezu striktno primjenjivati pravilo od najmanje 40% zastupljenosti jednog spola. Međutim, bez obzira na to, bile su dužne poštivati načelo ravnopravnosti spolova i voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama sukladno čl.15.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova.

7.1.1. Analiza procesa izbora kandidata/kandidatkinja

Izbori su održani 25. svibnja 2014., a Ustavni sud Republike Hrvatske je Odlukom od 30. travnja 2013.³⁹¹ potvrdio da su izbori provedeni u skladu s Ustavom, Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu Republike Hrvatske i Zakonom o izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske.³⁹² Izvori dobivenih podataka predstavljali su „Izvješće o provedenim izborima za izbor članova u Europski parlament iz RH“ Državnog izbornog povjerenstva i Rezultati izbora za članove u Europski parlament iz RH³⁹³.

Cilj analize je utvrđivanje stupnja usklađenosti procesa izbora kandidata/kinja i rezultata izbora za članove/ice u Europski parlament s načelom ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, i to praćenjem provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova³⁹⁴ i Nacionalne politike za ravnopravnost spolova 2011.-2015.³⁹⁵, Preporuke Rec(2003)3 o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju (Vijeće Europe), Strategije o ravnopravnosti spolova 2014.-2017. (Vijeće Europe) i Rezolucije 2011/2295(INI) o ženama u političkom odlučivanju (Europski parlament).

³⁹⁰ Hrvatski sabor je 09.12.2012. donio Odluku o nedavanju vjerodostojnog tumačenja čl.15.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova, a u kojoj je obrazloženo da „*normativno određenje iz druge rečenice predmetnog stavka »najkasnije prigodom provedbe trećih redovitih izbora od dana stupanja na snagu ovoga Zakona« valja sagledati u smislu odredbi posebnih propisa kojima je uređena provedba izbora članova u predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, izbora zastupnika u Hrvatski sabor i izbora članova u Europski parlament. Obzirom da su uređeni različitim propisima, kojima su utvrđena različita pravila za njihovo provođenje, navedeni izbori predstavljaju zasebne izborne institute*“.

³⁹¹ NN 52/13.

³⁹² Državno izorno povjerenstvo je 30.04.2013. objavilo Konačne službene rezultate izbora za članove u Europski parlament iz RH (NN 52/13).

³⁹³ NN 70/14.

³⁹⁴ Čl.5. i čl.15. (NN 82/08).

³⁹⁵ Poglavlje IV. Strateški okvir za provedbu politike ravnopravnosti spolova i akcijski plan djelovanja – toč. 4. Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu (NN 88/11).

Na izborima članova/ica u Europski parlament sudjelovalo je ukupno 48 političkih stranaka, od čega je njih 18 je samostalno izašlo na izbore, a preostalih 30 formiralo je ukupno 7 koalicija. Iz svega proizlazi da je na ovim izborima međusobno konkuriralo **25 kandidacijskih lista**.

Na svakoj kandidacijskoj listi nalazilo se po 11 kandidata/kinja što ukupno čini brojku od 275 kandidatkinja i kandidata koji su sudjelovali na ovim izborima. Od 275 kandidata/kinja, njih 95 ili **34,5%** bile su **žene**, a 180 ili **65,5%** **muškarci** iz čega je vidljivo da su političke stranke na kandidacijskim listama uglavnom vodile računa o načelu ravnopravnosti spolova. Međutim, radi se za 4% slabijem udjelu žena nego što je to bio slučaj prije godinu dana na prvim izborima predstavnika/ca u EP kada su žene činile 38,4%.

Prema **pozicijama na kandidacijskim listama**, kandidatkinje i kandidati su gotovo u potpunosti izjednačeni, međutim, gledajući pozicije **nositelja/ica kandidacijskih lista** (1. mjesto na listama), **žene** su nositeljice na samo njih 2 ili **8%**, a **muškarci** na ostalih 23 ili **92%** kandidacijskih lista. S obzirom da se svaka lista sastojala od 11 kandidata/kandidatkinja, za postizanje preporučenog minimalnog udjela od 40% zastupljenosti jednog spola, na liste je bilo potrebno uvrstiti najmanje 5 žena ili muškaraca. Taj je standard ispoštovalo 10 od ukupno 25 kandidacijskih lista prijavljenih na izbore.

Jedna kandidacijska lista je sukladno prijedlogu Pravobraniteljice iz njenog javnog priopćenja *koristila tzv. par-nepar model* prema kojem je svaka druga osoba na listi suprotnog spola, čime se učinkovito osigurava poštivanje načela ravnopravnosti spolova.³⁹⁶ S druge strane, najlošije spolno uravnoteženu listu imala je kandidacijska lista *Hrvatska snaga Roma - HSR* sa samo jednom kandidatkinjom na listi (9%). S obzirom na specifičnost romske nacionalne manjine u pogledu naglašene patrijarhalnosti i podređenog položaja žena u obiteljima i široj zajednici s naglaskom na brigu o kućanstvu i djeci, takav podatak je razumljiv.

7.1.2. Analiza rezultata izbora

Kada se uzme u obzir razlika u zastupljenosti **kandidata/kinja** na kandidacijskim listama (95 žena i 180 muškaraca), dolazimo do podatka da je na ovim izborima **jedna kandidatkinja u prosjeku dobila 2.930 glasova, a jedan kandidat 3.575 glasova**. Premda su muškarci i dalje nešto češće birani od žena, treba istaknuti da je ta razlika značajno manja u odnosu na prošle izbore za Europski parlament kada su muški kandidati bili gotovo dvostruko češće birani od žena. Za takve povoljnije podatke najzaslužniji je veliki broj glasova koje su osvojile tri kandidatkinje: Ruža Tomašić (107.206), Mirela Holy (52.375) i Marijana Petir (42.683).

Gledajući pojedinačno, kandidat s najviše prikupljenih glasova je Tonino Picula (kandidat pod rednim brojem 5. na listi *SDP, HNS, IDS, HSU*) sa 132.792 glasova, a kandidatkinja s najviše prikupljenih glasova Ruža Tomašić (kandidatkinja pod rednim brojem 6. na listi *HDZ, HSS, HSP AS, BUZ, ZDS, HDS*) sa 107.206 glasova. Ista političarka i isti političar bili su

³⁹⁶ Održivi razvoj Hrvatske - ORAH.

najuspješniji kandidati i na prošlim izborima za Europski parlament s najviše individualno prikupljenih glasova.

Kandidacijske liste koje su sukladno čl.25. Zakona o izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske prešle prag od najmanje 5% glasova birača/ica te stekle pravo na imenovanje svojih kandidata/kinja kao predstavnika/ca Republike Hrvatske u Europskom parlamentu su sljedeće četiri liste: *HDZ, HSS, HSP AS, BUZ, ZDS, HDS* (4 članice i 2 člana), *SDP, HNS, IDS, HSU* (1 članica i 3 člana), Održivi razvoj Hrvatske - *ORAH* (1 član) i *HDSSB, ABH, A-HSS, HRAST, HSP, HZ, OS, ZZH* (0 članova/ica). Slijedom navedenoga, iz Republike Hrvatske u Europski parlament **izabrano je ukupno 6 članica i 5 članova** te se u konačnici može zaključiti da je slijedom takvih rezultata **ispoštovano načelo ravnopravnosti spolova** s obzirom da će Republiku Hrvatsku u Europskom parlamentu predstavljati najravnopravniji mogući broj žena i muškaraca.

7.1.3. Zaključno razmatranje

Rezultati izbora iz perspektive ravnopravnosti spolova pokazali su sljedeće podatke:

- Od ukupno 275 kandidatkinja i kandidata na listama, 34,5% bile su žene, a 65,5% muškarci.
- Od ukupno 25 kandidacijskih lista, 10 njih je ispoštovalo preporučenu kvotu od najmanje 40% zastupljenosti jednog spola.
- Od ukupno 25 nositelja/ica kandidacijskih lista, 8% su činile žene (dvije) a 92% muškarci.
- Muški kandidati na kandidacijskim listama bili su nešto češće birani od žena: jedna kandidatkinja je u prosjeku dobila 2.930 glasova, a jedan kandidat 3.575 glasova.
- U konačnici, iz Republike Hrvatske u Europski parlament izabrano je ukupno 6 članica i 5 članova (omjer 55%-45%).

Na kandidacijskim listama na izborima za članove/ice u Europski parlament pretežno je poštovano načelo ravnopravnosti spolova. Na 10 od ukupno 25 kandidacijskih lista zastupljenost jednog spola nije bila manja od 40%, a na još 6 njih nedostajala je jedna kandidatkinja do postizanja takvog udjela. Na jednoj kandidacijskoj listi korišten je *model par-nepar* prema kojem je svaka druga osoba na listi suprotnog spola.

Prema pozicijama na kandidacijskim listama žene i muškarci su gotovo potpuno izjednačeni. Međutim, kada je riječ o nositeljima/cama lista, žene su bile nositeljice na svega dvije (8%) kandidacijske liste što ukazuje na to da žene još uvijek nisu ravnopravno zastupljene u vrhu hijerarhije političkog odlučivanja. Muški kandidati na kandidacijskim listama bili su nešto češće birani od žena (jedna kandidatkinja je u prosjeku dobila 2.930 glasova, a jedan kandidat 3.575 glasova), međutim ta razlika je zanemariva kada se povuče paralela s prošlim izborima za Europski parlament kada su muški kandidati bili gotovo dvostruko češće birani od žena.

Premda dio političkih stranaka nije vodio računa o načelu ravnopravnosti spolova prilikom sastavljanja kandidacijskih lista, to se u konačnici nije odrazilo na samu spolnu strukturu članica i članova izabranih u Europski parlament (6 članica i 5 članova), pa tako možemo ustvrditi da je Republika Hrvatska i drugu godinu za redom (nakon omjera 6 Ž : 6 M, na prvim provedenim izborima članova/ica u Europski parlament 2013.) jedna od zemalja članica Europske unije koja na odgovarajući način ispunjava načelo ravnopravnosti spolova u području političke participacije i da će je u Europskom parlamentu u razdoblju do sljedećih izbora za Europski parlament zastupati spolno uravnotežen broj zastupnika/ca. Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica izbore članova/ica u Europski parlament iz Republike Hrvatske 2014., iz perspektive promicanja ravnopravnosti spolova ocjenjuje zadovoljavajućima, posebice u pogledu konačnog ishoda izbora.

7.2. Izbori za Predsjednika/cu Republike Hrvatske u odnosu na promicanje načela ravnopravnosti spolova

Vlada RH 20. studenoga 2014. donijela je Odluku³⁹⁷ o raspisivanju izbora za Predsjednika Republike Hrvatske prema kojoj je kao termin održavanja izbora utvrđen 28.12.2014. Izbori za predsjednika/cu države se razlikuju od drugih redovitih izbora po tome što svaka politička stranka ili koalicija više stranaka može predložiti samo jednoga kandidata/tkinju. Iz tog razloga političke stranke načelo ravnopravne spolne zastupljenosti mogu primjenjivati samo u procesu unutarstranačkog izbora kandidata predviđenog njihovim statutom ili posebnom odlukom donesenom na temelju statuta, a nisu ga u mogućnosti primjenjivati u procesu izbora Predsjednika RH. Međutim, bez obzira na to, proces izbora zanimljivo je analizirati iz pozicije predizborne kampanje i spolne zastupljenosti među potvrđenim kandidatima za Predsjednika/cu, pogotovo iz razloga prisutne spolne podzastupljenosti žena na hrvatskoj političkoj sceni i općenito rukovodećim pozicijama u hrvatskom društvu.

Prema čl.7. Zakona o izboru Predsjednika Republike Hrvatske³⁹⁸, kandidate za Predsjednika mogu predlagati registrirane političke stranke u Hrvatskoj i birači pojedinačno ili skupno.³⁹⁹ Državno izborno povjerenstvo je 08.12.2014. objavilo Listu kandidata za predsjednika Republike Hrvatske – za Predsjednika su se naposljetku natjecala tri kandidata i jedna kandidatkinja.⁴⁰⁰

Kako nijedan kandidat u prvog krugu glasovanja nije ostvario većinu glasova svih birača koji su glasovali, u drugom krugu pravo da budu birani dobila su dva kandidata koja su u prvom glasovanju dobili najviše glasova: dosadašnji predsjednik Ivo Josipović i kandidatkinja koalicije stranaka Kolinda Grabar-Kitarović. Konačni rezultati izbora za predsjednika

³⁹⁷ NN 137/14.

³⁹⁸ NN 22/92, 42/92, 71/97, 69/04, 99/04, 44/06, 24/11 i 128/14.

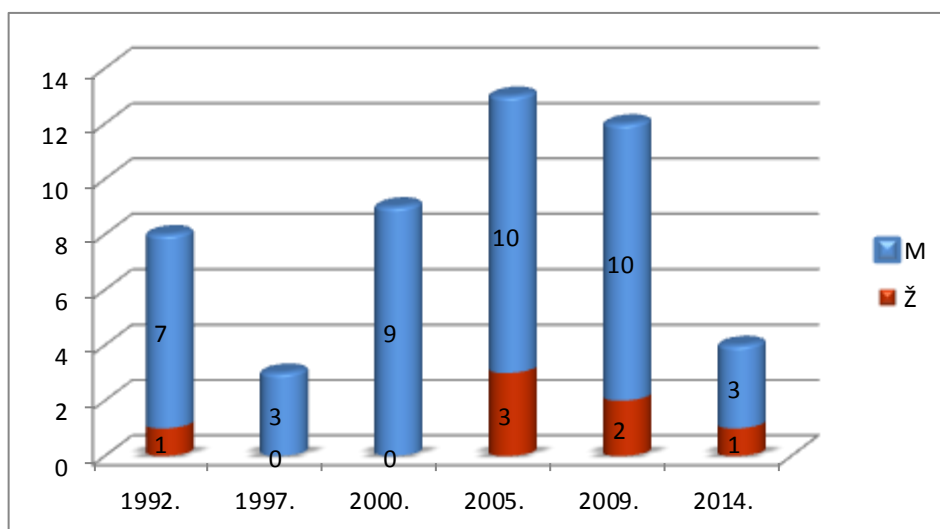
³⁹⁹ Prema čl.8. svaki kandidat/tkinja mora biti podržan/a s najmanje 10.000 potpisa birača.

⁴⁰⁰ Svoje kandidature predala su još tri nezavisna kandidata, osobe muškog spola, međutim prijave nisu bile pravovaljane jer nisu imale prikupljenih najmanje 10.000 potpisa.

Republike Hrvatske⁴⁰¹ objavljeni su 30.01.2015. temeljem kojih je, nakon tri dosadašnja predsjednika Republike, izabrana **prva hrvatska predsjednica** s većinom od 50,74% birača, dok je njen protukandidat dobio 49,26% glasova.

Na dosadašnjih 6 izbora za predsjednika/cu, kandidiralo se ukupno 7 žena: Savka Dabčević Kučar (1992.), Jadranka Kosor, Đurđa Adlešić, Doris Košta (2005.), Vesna Škare Ožbolt, Vesna Pusić (2009.) i Kolinda Grabar-Kitarović (2014.).

Grafikon: Broj kandidata na izborima za predsjednika/cu po spolu od osamostaljenja RH

Ukupno je na dosadašnjih 6 izbora za predsjednika/cu od osamostaljenja Hrvatske sudjelovalo 49 kandidata, od čega 42 muškarca (85,7%) i 7 žena (14,3%). Pet puta pobjedu je odnio muški kandidat (83,3%), a jedanput žena (16,7%).

7.2.1. Zaključno razmatranje

Ovi predsjednički izbori potvrdili su trend blagog povećanja udjela žena u utrci za predsjednika/cu Republike Hrvatske koji se pojavio u posljednjih 10 godina, točnije od izbora 2005. Zanimljivo je kako se taj pomak dogodio otprilike paralelno s početkom postupka pristupanja Hrvatske Europskoj uniji (2000. počeli su predpristupni pregovori, a Hrvatska je zahtjev za članstvom podnijela 2003.).

⁴⁰¹ NN 11/15.

Međutim, kao što je i prošlogodišnja analiza lokalnih izbora pokazala⁴⁰², vidljiv je trend stagnacije udjela žena u području političke participacije u Hrvatskoj. Činjenica što je na ovim izborima izabrana žena, pored tri muška kandidata, pozitivan je pokazatelj koji dokazuje kako žene mogu uspjeti i ravnopravno konkurirati muškarcima jednom kada (ih) zaobiđu tradicionalne prepreke, ali i dalje je vidljiva njihova generalno nedovoljna participacija koja je posljedica strukturalnih društvenih prepreka koje uvjetuju neravnopravan položaj žene u društvu, što se neminovno reflektira na pristup procesu konkuriranja za rukovodeće pozicije. Drugim riječima, neravnopravan položaj u privatnoj (obiteljskoj) i javnoj sferi života stvara otežane uvjete pod kojima se žene rjeđe odlučuju za daljnje korake u poslovnom životu koji su nužni za uspinjanje na hijerarhijskoj ljestvici. Žene su se aktivirale i uključile u utrku za najznačajnije pozicije odlučivanja, ali i dalje je karakteristična podzastupljenost u omjeru koji je postao konstanta te već neko vrijeme nisu primjetni dodatni pomaci koji bi Republiku Hrvatsku približili ispunjavanju odredbe iz čl.5. Zakona o ravnopravnosti spolova prema kojem žene i muškarci trebaju biti jednako prisutni u svim područjima javnog života. To se slikovito može opisati na način da žene u području političke participacije nisu do kraja „probile“ *stakleni strop* koji žene onemogućava u zauzimanju najviših pozicija upravljanja, već takoreći otvorile svojevrsni „filter“ koji im uspinjanje na hijerarhijskoj ljestvici omogućuje u ograničenom udjelu do najviše četvrtine zastupljenosti. To uostalom potvrđuje i trenutni udio zastupnica (25%) u Hrvatskom saboru. Najviše pozicije i dalje se tradicionalno percipiraju kao „muški“ teritorij, pa će u tom kontekstu u narednom razdoblju biti zanimljivo promatrati adaptaciju hrvatskog javnog mnijenja na novonastalu situaciju u kojoj Hrvatska postaje (trenutno) jedanaesta zemlja svijeta koja ima ženu predsjednicu. Ta činjenica trebala bi pozitivno pridonijeti razbijanju tradicionalne predodžbe o pozicijama moći kao „muškom“ području i potaknuti veće uključivanje žena u politiku.

7.3. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano za političku participaciju žena

Pravobraniteljica je bila panelistica na tribini „*Zastupljenost žena u politici i na vodećim funkcijama u gospodarstvu u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji*“ koju je organizirao Predsjednik Republike Hrvatske u suradnji s Predstavništvom Europske komisije i Uredom za informiranje Europskog parlamenta u RH.⁴⁰³ Pravobraniteljica je u svom izlaganju govorila o neravnopravnom položaju žena na tržištu rada, podzastupljenosti na pozicijama upravljanja te rezultatima istraživanja Pravobraniteljice o zastupljenosti žena u upravljačkim strukturama.

17.04.2014. - Pravobraniteljica je održala izlaganje na javnoj tribini „*Europski parlament: 50/50 – hoće li ove godine biti drugačije?*“ u organizaciji KIC-a na temu rodne ravnopravnosti u politici, a povodom izbora za Europski parlament. Istaknula je koliko je za demokratsko društvo važna uravnotežena participacija žena i muškaraca na mjestima gdje se donose važne političke i gospodarstvene odluke. Iskustva drugih zemalja pokazuju da su

⁴⁰² Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2013.

⁴⁰³ Pored pravobraniteljice, na tribini su govorili Ivo Josipović, Josip Leko, Vesna Pusić, Branko Baričević, Violeta Simeonova Staničić, Gordana Kovačević te Jadranka Kosor.

neophodna 3-4 izborna ciklusa (približno 15-ak godina) temeljena na kvotama kako bi se postigla vidna uravnoteženost spolova, nakon čega su ih neke države, poput, na primjer Danske, ukinule jer za njima više nije bilo potrebe.

06.05.2014. – Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu „*Izbori za Europski parlament – stavovi kandidata/kinja o pitanjima zaštite ženskih prava i prava manjinskih skupina*“⁴⁰⁴ na kojem je govorila o kandidacijskim listama za EU parlamentarne izbore i negativnom trendu u odnosu na kandidacijske liste prethodne godine, o spolnim stereotipima kojima podliježu i žene i muškarci kada se radi o promicanju načela ravnopravnosti spolova te o neophodnosti da se za pitanja vezana uz ljudska prava žena, uključujući pravo na jednaku plaću, jednake uvjete rada, jednake mogućnosti školovanja i obrazovanja, jednake mogućnosti napredovanja i ostvarivanje seksualnih i reproduktivnih prava, zalažu i muški članovi političkih stranaka neovisno jesu li konzervativne ili socijalno orijentirane stranke.

08.05.2014. - Pravobraniteljica je sudjelovala na tribini „*Rod, spol i pitanje ravnopravnosti*“⁴⁰⁵, kada se osvrnula na statističke pokazatelje zastupljenosti žena u političkim strukturama, rezultate dosadašnjih izbora i kandidacijske liste te na zastupljenost žena u upravljačkim strukturama. Iznijela je rezultate istraživanja koje je provedeno u sklopu Progress-projekta, a govorila je i o reproduktivnim pravima žena, tretmanu roditelja kod porođaja u rodilištima i o slučajevima priziva savjesti u području zdravstvene skrbi.

Pravobraniteljica se redovito odazivala na pozive medija na teme političke participacije žena.⁴⁰⁶

26.11.2014. je izdala *Javno priopćenje o poštivanju načela ravnopravnosti u predizbornoj kampanji*. Pritom je povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama pozdravila rodno afirmativne poruke dvoje predsjedničkih kandidata/kinja (koji su ušli u drugi krug izbora) u kojima su pozvali Hrvatski sabor na ratifikaciju Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji („Istanbulske konvencije“).

Pružena je podrška Europskom ženskom lobiju (EWL) povodom njihovog javnog priopćenja od 05.11.2014. u kojem su najavile upućivanje amandmana Hrvatskom saboru da na zakonodavnoj razini usvoji prijedloge za uvođenje političkih kvota za ravnopravnu zastupljenost oba spola na izbornim listama.

⁴⁰⁴ U organizaciji Ženske mreže Hrvatske, Srpskog demokratskog foruma, Bolje budućnosti – Udruga žena Romkinja Hrvatske i Lezbijske grupe Kontra.

⁴⁰⁵ U organizaciji stranke ORaH na kojoj su, osim pravobraniteljice, govorile Mirela Holy, Rada Borić, Sanja Galeković, Bojana Ivanišević i Marina Biti.

⁴⁰⁶ Tako je uoči izbora članova/ica u Europski parlament sudjelovala u emisijama HTV-a „Paralele“ i „Studio 4“, Dnevniku Vinkovačke televizije, „Dossier Europa“ Prvog programa Hrvatskog radija te davala izjave za HINA-u i Radio Daruvar. Uoči predsjedničkih izbora gostovala je na Radio Istri.

7.4. Preporuke političkim strankama

S ciljem sustavnog otklanjanja svih prepreka koje pridonose neuravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca u području političke participacije i neravnopravnoj raspodjeli najviših hijerarhijskih pozicija odlučivanja, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- 1) Sve političke stranke prilikom sastavljanja kandidacijskih lista za sljedeće izbore članica i članica u Europski parlament iz Republike Hrvatske trebaju voditi računa o omjeru zastupljenosti žena i muškaraca na listama i ispoštovati obvezu uravnotežene rodne zastupljenosti imajući u vidu zakonski normativ koji određuje najmanju zastupljenost jednog spola od 40%.
- 2) Političke stranke trebaju ustrajno raditi na osnaživanju i poticanju žena na aktivniju participaciju u djelovanju unutar samih stranaka kako bi se to odrazilo i na ravnopravnu zastupljenost u vrhu hijerarhije političkog odlučivanja čime bi se žene potaknulo i na preuzimanje društvenih uloga od jednake važnosti u političkom i javnom životu. To posebno valja naglasiti kako poštivanje načela ravnopravnosti spolova i vođenje računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca u području političke participacije u konačnici ne bi bilo samo deklarativne prirode, već da bude prisutno sa svrhom pridavanja značajnijih uloga ženama u političkom životu.

NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA – Analiza provedbe mjera u 2014.⁴⁰⁷

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2011.-2015.⁴⁰⁸ (Nacionalna politika) osnovni je strateški dokument Republike Hrvatske koji se donosi s ciljem uklanjanja diskriminacije žena i uspostavljanja stvarne ravnopravnosti spolova provedbom politike jednakih mogućnosti. U skladu sa svojim ovlastima, Pravobraniteljica je od nositelja svih mjera čiji rok provedbe je bio tijekom 2014. ili kontinuirano zatražila podatke o njihovim aktivnostima poduzetim u cilju provedbe tih mjera. Podaci su također zatraženi i od županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova jer su i ona određena kao nositelji pojedinih mjera.⁴⁰⁹ Zatražene podatke su dostavili svi nositelji/ice te je na temelju tih podataka sačinjena ova analiza.

Područje **promicanja ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti** (područje I.) obuhvaća pet ciljeva. Mjere čiji cilj je *podizanje razine znanja i svijesti o antidiskriminacijskom zakonodavstvu, rodnoj ravnopravnosti i ljudskim pravima žena*⁴¹⁰ su se tijekom 2014. provodile kao i mjere čiji cilj je unaprjeđenje društvenog položaja žena pripadnica nacionalnih manjina⁴¹¹. Mjere koje se odnose na *unaprjeđivanje društvenog položaja žena s invaliditetom* provodile su se (kao i tijekom 2013.) od strane županijskih povjerenstava **djelomično** jer je samo devet povjerenstava u svoje programe rada u potpunosti uvrstilo

⁴⁰⁷ Cjelovita analiza provedbe Nacionalne politike za ravnopravnost spolova u 2014. - vidi Prilog 8.

⁴⁰⁸ Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2011.-2015. donio je Hrvatski sabor na sjednici održanoj dana 15.07.2011., objavljena u NN 88/11 od 27.07.2011.

⁴⁰⁹ Pritom su, kao i prijašnjih godina, podaci zatraženi od onih nositelja koji su individualno navedeni kao institucije, ali ne i od nositelja koji nisu individualno određeni (kao npr. nadležna tijela državne uprave, organizacije civilnog društva, znanstvene institucije, zdravstveni radnici i sl.).

⁴¹⁰ Navedene mjere uključuju provođenje (medijskih) kampanji, obilježavanja važnijih datuma iz područja ljudskih prava žena, edukaciju sudstva, državnog odvjetništva i odvjetnika/ica, financiranje odgovarajućih projekata organizacija civilnog društva te praćenje relevantnih statističkih podataka.

⁴¹¹ Mjere obuhvaćaju povećanje broja stipendija i subvencija za obrazovanje Romkinja te unaprjeđenje prikupljanja statističkih podataka u području odgoja i obrazovanja djevojčica Romkinja. Također mjere obuhvaćaju i provođenje aktivnosti o ljudskim pravima pripadnica nacionalnih manjina (mjera 1.2.1.) ali se navedena mjera od strane županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova nije provodila u cijelosti obzirom kako su povjerenstva, kao i prijašnjih godina, održavala brojne aktivnosti vezano općenito uz položaj žena i pitanje rodne ravnopravnosti, ali naglasak pritom nije bio i na ženama pripadnicama nacionalnih manjina.

navedene mjere (a što je predviđeno mjerom 1.3.2.). Međutim **jedina mjera koja se odnosi na unaprjeđenje znanja i svijesti o položaju žena u ruralnim područjima**, a koja se treba provoditi kontinuirano (mjera 1.4.2.) **nije se provodila** niti u 2014.⁴¹² Mjere čiji cilj je podizanje kvalitete i dostupnosti zdravstvene zaštite žena i djevojčica su se, kao i tijekom 2013. godine, **u potpunosti provodile** u 2014.⁴¹³

Jednake mogućnosti na tržištu rada obuhvaćaju tri cilja, od kojih je prvi *smanjivanje nezaposlenosti i uklanjanje svih oblika diskriminacije žena na tržištu rada*, a gotovo sve mjere⁴¹⁴ iz toga cilja su se u 2014. **uglavnom provodile**⁴¹⁵. Tako je Hrvatski zavod za zapošljavanje u sklopu mjere 2.1.4. kroz niz svojih usluga informirao i upućivao nezaposlene osobe na radionice, seminare, edukacije i obrazovanje, a tijekom 2014. provedeno je i niz mjera kao što su mjere: „*Znanje se isplati*“ (koja je usmjerena na sve nezaposlene osobe), „*Tvoja inicijativa – tvoje radno mjesto*“ (koja se odnosi na poticanje samozapošljavanja nezaposlenih osoba). HZZ je imao i aktivnosti u suradnji s lokalnim partnerima te su tijekom 2014. područni uredi HZZ-a sudjelovali kao partneri u osam projekata usmjerenih na nezaposlene osobe/žene.

Drugi cilj obuhvaća *osnaživanje ženskog poduzetništva* te su se gotovo sve mjere⁴¹⁶ iz toga područja, kao i prijašnjih godina, u potpunosti provodile. Značajno je spomenuti kako je Vlada RH na sjednici održanoj 18.06.2014. donijela Odluku o donošenju *Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje 2014.-2020.* i Akcijskog plana za provedbu *Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje 2014.-*

⁴¹² Mjera 1.4.2. glasi: „*Jednom godišnje tiskat će se i objavljivati (statističke) publikacije temeljem prikupljenih podataka o ženama u ruralnim područjima u području obrazovanja, zapošljavanja i samozapošljavanja, zdravstvene zaštite, očuvanja kulturne baštine i gospodarskog razvoja.*“ Iz dostavljenih odgovora od strane nositelja mjere proizlazi kako navedena mjera nije bila provedena (Ministarstvo poljoprivrede, Hrvatska obrtnička komora, Državni zavod za statistiku, Hrvatski zavod za zapošljavanje, povjerenstva za ravnopravnost spolova). Pritom PRS Virovitičko-podravske županije navodi, kao i 2013., kako nema navedene statističke podatke jer se „*u organizaciji nekih aktivnosti koje se tiču žena u ruralnim područjima susrelo u nekoliko navrata s problemom dobivanja statističkih podataka razvrstanih po rodu od Agencije za plaćanje u poljoprivredi te uputilo dopis prema Agenciji za plaćanje u poljoprivredi i zatražilo od njih da poštuju zakon o ravnopravnosti spolova i izrađuju statistiku razvrstanu po spolu. Odgovor do danas od njih nismo dobili.*“ Ostala povjerenstva se o navedenoj mjeri u svojim izvješćima nisu izričito očitovala pa je Pravobraniteljica zaključila kako se navedena mjera u 2014., kao i prijašnjih godina, nije provodila niti od strane povjerenstava.

⁴¹³ Radi se o mjerama koje se odnose na unaprjeđivanje sustava prevencije i ranog otkrivanja zloćudnih tumora (mjera 1.5.1.), podizanje razine znanja i osviještenosti o vrstama spolno prenosivih bolesti (mjera 1.5.2.) te na unaprjeđenje mjera za očuvanje reproduktivnog zdravlja žena (mjera 1.5.3.).

⁴¹⁴ Jedina mjera koja se 2012., 2013. i 2014. u navedenom cilju nije provodila je mjera 2.1.5., a obzirom kako je njezin nositelj (Središnji državni ured za e-Hrvatsku) prestao sa radom te je njegove poslove preuzelo Ministarstvo uprave koje navodi kako se u okviru svog zakonom propisanog djelokruga rada ne bavi tržištem rada te pritom smatra kako bi navedenu mjeru trebalo preuzeti Ministarstvo rada i mirovinskog sustava.

⁴¹⁵ Naime mjera 2.1.1. se i tijekom 2014. provodila samo djelomično obzirom kako iz odgovora njezinih nositelja (Ministarstva rada i mirovinskog sustava te Hrvatskog zavoda za zapošljavanje) proizlazi da se prikupljaju općeniti podaci o nezaposlenim osobama, ali ne i zasebni podaci o položaju žena na tržištu rada temeljem učinaka u provedbi mjera Nacionalnog akcijskog plana zapošljavanja, a kako to predviđa navedena mjera.

⁴¹⁶ Jedina mjera iz navedenog cilja koja se u 2014. (kao i u 2013.) provodila djelomično je mjera 2.2.4. obzirom kako iz očitovanja Ministarstva poduzetništva i obrta proizlazi da se dio mjere koji se odnosi na poticanje ženskog poduzetništva na lokalnoj razini provodio, ali se Ministarstvo nije izričito očitovalo o provedbi drugog dijela te mjere (provođenje istraživanja o utjecaju ženskog poduzetništva na kvalitetu života pojedinih regija). Imajući u vidu kako iz očitovanja Ministarstva poljoprivrede o provedbi navedene mjere ne proizlazi da je navedeno istraživanje bilo provedeno, pravobraniteljica je, kao i prijašnjih godina, zaključila kako se taj dio mjere još uvijek ne provodi.

2020.⁴¹⁷, a što je predviđeno u mjeri 2.2.1. Ministarstvo poduzetništva i obrta iznosi podatke o potporama dodijeljenim ženama poduzetnicama u okviru Poduzetničkog impulsa 2014. (mjera 2.2.2.), a navedeno Ministarstvo navodi kako je tijekom 2014. provedena 21 informativna radionica za Poduzetnički impuls, čime je provedena i mjera 2.2.3. Hrvatska gospodarska komora navodi kako je u suradnji s Istarskom županijom i Povjerenstvom za ravnopravnost spolova Istarske županije te Fakultetom ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Istarskom razvojnom agencijom i MADi Group u 2014. pokrenula pilot projekt: „*Extraordinary Education*“ – *poduzetničko obrazovanje u Istri*“ (mjera 2.2.3.). Hrvatska udruga poslodavaca navodi kako je, zajedno sa Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova, partner na projektu „*Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj*“ (mjera 2.2.3.).

U okviru trećeg cilja iz područja jednakih mogućnosti na tržištu rada predviđeno je promicanje mjera koje omogućuju *usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza*, a navedene mjere su se uglavnom provodile, ali ne po svim nositeljima⁴¹⁸.

Područje **rodno osjetljivog obrazovanja** obuhvaća tri cilja: uvođenje *rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav* uz uklanjanje rodni stereotipa iz udžbenika i nastavnih planova i programa, *provođenje sustavne edukacije o ravnopravnosti spolova* za nositelje i nositeljice odgojno-obrazovnog procesa i *postizanje spolne ravnoteže u odabiru područja obrazovanja* u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama.

Ukupno gledajući, **ciljevi se uglavnom provode**. Tako se posebna pažnja posvećuje problematici rodni stereotipa u udžbenicima kako bi udžbenici bili rodno osjetljivi. U sklopu mjere 3.2.1., Agencija za odgoj i obrazovanje provela je edukaciju svih odgojno-obrazovnih djelatnika za primjenu nastavnog programa i priređenih nastavnih materijala u koje je uključen rodno osjetljivi odgoj i obrazovanje, međutim Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih nije bila u mogućnosti provoditi stručne skupove s temama koje su povezane s ovom mjerom zbog značajnih financijskih ograničenja raspoloživih sredstava u Državnom proračunu. Sukladno mjeri 3.2.2., i tijekom 2014. je sva pedagoška dokumentacija i evidencija bila usklađena sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i Pravilnikom o sadržaju i obliku svjedodžbi i drugih javnih isprava te pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji u školskim ustanovama, pri čemu se vodilo računa o primjeni jezičnih standarda važnih za ravnopravnost

⁴¹⁷ NN 77/14.

⁴¹⁸ Naime, mjera 2.3.2. koja predviđa poticanje organizacije odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi u trgovačkim društvima i poslovnim organizacijama u javnom i privatnom vlasništvu nije bila provedena u 2014. od strane Hrvatske obrtničke komore kao niti od strane povjerenstava za ravnopravnost spolova (što je najbolje vidljivo iz odgovora PRS Virovitičko-podravške županije koje navodi: „*Prilikom javnih istupa govorili smo o dobiti organiziranja odgoja i obrazovanja u okviru poslovnih subjekata, no konkretne aktivnosti u tom smislu nismo organizirali u sklopu rada povjerenstva.*“). Međutim Hrvatska udruga poslodavaca navodi kako je izuzetno aktivna u poticanju navedene mjere te kako je s Global Compactom lokalna mreža Hrvatska partner u projektu *Mamoforce*, koji je usmjeren na fleksibilizaciju radnih uvjeta u korist zaposlenih majki, kako bi lakše spajale svoje privatne obveze sa svojim poslom te lakše upravljale svojom karijerom. U HUP-u je predstavljeno istraživanje Instituta za istraživanje i edukaciju Zaposlena mama na temu Majčinstvo i karijera, a na temu zaposlenih majki održano je i nekoliko okruglih stolova. HUP navodi kako i dalje surađuje s UNICEF-om na projektu „*Djeca su naš najvažniji posao*“, unutar kojega je sačinjen i vodič za poslodavce, te je također organiziran okrugli stol na temu dječjih prava. Pored navedenog, HUP je partner sa udrugom RODA na projektu „*Ne propusti biti tata*“. Hrvatska gospodarska komora se o provedbi navedene mjere nije izričito očitovala.

spolova. Međutim, i dalje nema pomaka u pogledu davanja prednosti podzastupljenom spolu pri dodjeli visokoškolskih stipendija, a što predviđa mjera 3.3.3. Naime Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu navodi da se prednost daje drugim kriterijima, pa iz tog razloga kriterij podzastupljenosti spolova nije još korišten u praksi⁴¹⁹.

Područje **ravnopravnosti u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu** sadrži dva cilja i to *postizanje uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena u predstavničkim i izvršnim tijelima vlasti* na svim razinama te *unaprjeđivanje položaja žena u športu*. U odnosu na prvi cilj, iz dostavljenih očitovanja nositelja predmetnih mjera proizlazi kako su se mjere iz tog cilja u 2014. provodile. Tako u sklopu provedbe mjera 4.1.3. i 4.1.4. Državno izborno povjerenstvo navodi kako su objavljeni podaci o svim predloženim kandidacijskim listama i kandidatima/kinjama vezano uz izbore članova/ica u Europski parlament iz RH (svibanj 2014.). Također DIP navodi kako je tijekom 2014. na temelju Zakona o lokalnim izborima na svojim internetskim stranicama objavljivao podatke o pravovaljano predloženim kandidacijskim listama i zbirnim listama na prijevremenim izborima za članove/ice predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave te podatke o rezultatima prijevremenih izbora za članove predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave. U sklopu te objave, DIP navodi kako je objavio i spolno razlučene podatke o svim predloženim kandidacijskim listama i kandidatima/kinjama. Također DIP navodi kako su objavljeni spolno razlučeni podaci i prema osvojenim mandatima prema rezultatima izbora (za izbore članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske kao i za prijevremene lokalne izbore), a što predviđa mjera 4.1.4.

Vezano uz drugi cilj (unaprjeđivanje položaja žena u športu), iz očitovanja Hrvatskog olimpijskog odbora vidljivo je da je on, kao jedan od nositelja sve tri mjere iz toga područja, provodio aktivnosti u cilju provedbe tih mjera⁴²⁰

U području koje se odnosi na **uklanjanje nasilja nad ženama** nalaze se tri cilja. Prvi cilj se odnosi na *uklanjanje svih oblika nasilja nad ženama* te unaprjeđenje položaja i zaštite prava žena žrtava svih oblika nasilja, a tri mjere obuhvaćene ovim ciljem koje su se u 2014. trebale provoditi su se uglavnom i provodile. Naime, Vlada RH je na svojoj 181. sjednici⁴²¹ Zaključkom prihvatila ažurirani, novi *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*⁴²²

⁴¹⁹ Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu navodi kako javni natječaji koje raspisuje i provodi Zaklada za dodjelu stipendija redovitim studentima/icama jasno određuju postupak vrednovanja i dodjele stipendija te da su navedeni kriteriji detaljno i precizno razrađeni pa u 2014. nije bilo slučaja istog mjesta na rang listi u kojem slučaju bi mogli primijeniti pravilo prednosti podzastupljenog spola.

⁴²⁰ Hrvatski olimpijski odbor je dostavio pregled aktivnosti koje su tijekom 2014. bile poduzete u okviru rada Komisije za žene u športu kao savjetodavnog tijela Vijeća HOO-a, a koja se bavi pitanjima statusa žena u športu i koja predlaže provođenje mjera aktivnosti Nacionalne politike za ravnopravnost spolova. Iz dostavljenog odgovora proizlazi kako su Komisija za žene u športu i Športska zajednica Bjelovarko-bilogorske županije 10.12.2014. organizirale VII. seminar za koordinatorice za žene u športu pod nazivom „Područje športa kao sigurno mjesto za žene i djevojke“. HOO je prihvatio partnerstvo u projektu ENGSO-a o ravnopravnosti spolova – Promociji rodne ravnopravnosti u treniranju. Nadalje Komisija za žene u športu uputila je u rujnu 2014. nacionalnim športskim savezima anketni upitnik namijenjen istraživanju žena u športu sa svrhom utvrđivanja stavova o športu i poticanja uključivanja većeg broja žena na upravljačke pozicije u športu.

⁴²¹ 04.09.2014.

⁴²² Naime Ured za ravnopravnost spolova navodi kako je stupanjem na snagu novog Kaznenog zakona (NN 125/11, 144/12), Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (NN 143/12, 56/13, 145/13), Zakona o socijalnoj skrbi (NN

(mjera 5.1.4.). U okviru provedbe mjere 5.1.6.⁴²³, Ministarstvo pravosuđa navodi kako su se u 2014. u Zatvorskom sustavu u kaznionicama i zatvorima provodila četiri posebna programa usmjerena na počinitelje/ice nasilnih kaznenih djela, pa time i rodno zasnovanog nasilja.⁴²⁴ Većina nositelja navodi određene aktivnosti vezano uz provedbu mjere 5.1.7., a prema kojoj se šport treba učiniti sigurnim za žene i djevojke od svih oblika nasilja, radi čega se trebaju educirati sportaši/ice.⁴²⁵

Vezano uz drugi cilj iz područja uklanjanja nasilja nad ženama (a koji se odnosi na *unaprjeđivanje sustava vođenja statističkih podataka*, međusektorsku suradnju i koordinaciju nadležnih državnih tijela, institucija i organizacija civilnog društva u rješavanju problema nasilja nad ženama na nacionalnoj i na lokalnoj razini te na osiguranje *kontinuirane edukacije* nadležnih tijela) iz očitovanja nositelja tih mjera vidljivo je da su se mjere (više ili manje) provodile od strane gotovo svih nositelja⁴²⁶. Tako Pravosudna akademija navodi kako je tijekom 2014. organizirala ukupno šest radionica na temu „*Zakon o suzbijanju diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti spolova*“ na kojima je sudjelovalo ukupno 48 sudaca/sutkinja, a u suradnji s Pučkom pravobraniteljicom organizirala je i nacionalnu konferenciju pod nazivom „*Suzbijamo li diskriminaciju? Primjena Zakona o suzbijanju diskriminacije u Hrvatskoj*“ (mjera 5.2.2.). Policijska akademija navodi kako je u okviru Specijalističkog tečaja za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu obitelji i mladeži, održanog od 17.02.-07.04.2014. tema nasilja i nasilja nad ženama obrađena u trajanju od ukupno 60 sati, a predavanje su održale i Pravobraniteljica za djecu, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, kao i zastupnica Vlade RH pred Europskim sudom za ljudska prava. U vremenskom razdoblju od 27.10.2014.-15.12.2014. održana su četiri Temeljna tečaja za rad policijskih službenika operativnog dežurstva policijskih postaja u predmetima nasilja u obitelji (mjera 5.2.2.).

157/13) i Obiteljskog zakona (NN 75/14), bilo nužno pojedine odredbe Protokola uskladiti sa odredbama navedenih zakona. URS navodi kako je nadležna državna tijela obavijestio o donošenju Protokola i nužnosti njegove daljnje dosljedne primjene, a također ga je i tiskao u nakladi od 5.000 primjeraka te široko distribuirao nadležnim institucijama na nacionalnoj i lokalnoj razini, dok je njegovo predstavljanje održano u rujnu 2014., u okviru provedbe projekta „*Moj glas protiv nasilja*“.

⁴²³ Navedena mjera glasi: „*Uvest će se programi psihosocijalnog tretmana u zatvorima za počinitelje i počiniteljice teških kaznenih djela rodno zasnovanog nasilja, uključujući recidiviste i recidivistkinje.*“

⁴²⁴ To su slijedeći programi: sigurnosna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana propisana čl.70. KZ-a, tretman počinitelja seksualnog nasilja PRIKIP koji se provodi s muškim počiniteljima, ART (Aggression Replacement Training) i tretman Udruge „Status M“ koji se sastoji od nekoliko modula pod nazivom „*Budi muško – promijeni svijet*“ i „*Budi muško – promijeni sebe*“.

⁴²⁵ Vezano uz provedbu navedene mjere, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa navodi kako u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje provodi čitav niz mjera edukacije u borbi protiv nasilja u sportu, koji su prilagođeni različitoj dobi učenika/ica. Akcijski plan za provedbu programa mjera edukacije u borbi protiv nasilja u sportu, na sportskim natjecanjima i izvan njih zamišljen je kao interaktivni odnos u kojem su djeca i mladi nositelji i/ili aktivni sudionici većine mjera. Međutim Hrvatski paraolimpijski odbor napominje, kao i prošle godine, da nije zaprimio nikakve pritužbe ili žalbe, pismene niti usmene, o postojanju određenih oblika nasilja iskazanih prema sportašicama HPO-a.

⁴²⁶ Jedino je Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih navela kako, kao i tijekom 2012.-2013., nije provodila aktivnosti predviđene u mjeri 5.2.2., a koje se odnose na sustavne edukacija sudstva, općinskih i županijskih državnih odvjetništava, zdravstvenih djelatnika i djelatnica, djelatnika i djelatnica odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskih centara i policijskih uprava, socijalnih radnika i radnica te stručnjaka i stručnjakinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebice žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja. Mjera se nije provodila zbog nedostataka financijskih resursa.

U odnosu na treću grupu ciljeva iz područja uklanjanja nasilja nad ženama, a koji ciljevi se odnose na *osvještavanje javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja*, iz dostavljenih očitovanja nadležnih nositelja proizlazi kako se jedina mjera iz toga područja (5.3.1.) provodila od strane većine nositelja u 2014.⁴²⁷

Područje koje obuhvaća **međunarodnu politiku i suradnju** sadrži jedan cilj i to *provođenje upoznavanja javnosti s politikama ravnopravnosti spolova EU i drugih međunarodnih organizacija*, a mjere obuhvaćene tim ciljem su se u 2014. **provodile**. Tako je Ministarstvo vanjskih i europskih poslova aktivno sudjelovalo u radu i unaprjeđivalo suradnju sa svim relevantnim tijelima UN-a (u okviru mjere 6.1.6.), a Ministarstvo je aktivno sudjelovalo i u radu relevantnih tijela UN u području ravnopravnosti spolova (mjera 6.1.8.). Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, kao i Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora i Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, bili su aktivni i u provedbi mjere 6.1.10.⁴²⁸ koja se odnosi na promicanje ravnopravnosti spolova izvan RH putem regionalne suradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i drugim oblicima suradnje sa susjednim državama.

Posljednje područje obuhvaća **institucionalne mehanizme i načine provedbe**, a sadrži tri cilja. Prvi cilj uključuje *osnaživanje mehanizama za provedbu ravnopravnosti spolova na nacionalnoj i lokalnoj razini* te unaprjeđivanje njihovog koordiniranog djelovanja, a mjere obuhvaćene tim ciljem su se provodile. Tako Ministarstvo uprave navodi kako su tijekom 2014. u organizaciji Državne škole za javnu upravu, a u suradnji s Uredom za ravnopravnost spolova, održane tri radionice iz područja ravnopravnosti spolova koje je pohađalo ukupno 55 polaznika/ica, dok Ured za ravnopravnost spolova navodi kako je njegova djelatnica u Državnoj školi za javnu upravu tijekom 2014. održala četiri jednodnevna seminara o ravnopravnosti spolova na kojima je ukupno sudjelovalo 53 službenika/ica (mjera 7.1.1.). Vezano uz provedbu navedene mjere (7.1.1.), Ured za ravnopravnost spolova navodi da je izradu *Vodiča za pitanja ravnopravnosti spolova u državnoj upravi* (koja je također predviđena u navedenoj mjeri) uklopio u Twinning projekt „*Podrška ravnopravnosti spolova*„ koji je financiran u okviru IPA – TAIB – Prijelaznog instrumenta, čiji početak se očekuje u

⁴²⁷ Mjera 5.3.1. glasi „*Organizirat će se i provoditi kampanje i druge aktivnosti, radionice, predavanja, tribine, okrugli stolovi o problemu rodno uvjetovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje nad LGBT osobama te tiskati, distribuirati publikacije i edukativne materijale o svim oblicima nasilja nad ženama radi informiranja i podizanja javne svijesti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja.*“ Samo je Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih navela kako, kao i tijekom 2013., nije sudjelovala u provedbi navedene mjere radi nedostataka financijskih resursa dok su ostali nositelji (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Ministarstvo unutarnjih poslova, Pravosudna akademija i županijska povjerenstva za RS) poduzimali aktivnosti u cilju provedbe navedene mjere.

⁴²⁸ Vezano uz navedenu mjeru Odbor za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora navodi sudjelovanje predsjednice Odbora, Nansi Tireli, 05.03.2014. u Sarajevu na regionalnoj konferenciji pod nazivom „*Rad u parlamentarnim tijelima – Postignuća i izazovi iz perspektive ravnopravnosti spolova*“. Izaslanstvo Odbora je sudjelovalo i 08.06.2014. u Budvi na sastanku Cetinskog parlamentarnog foruma na temu „*Žene u biznisu*“. Ured za ravnopravnost spolova navodi kako je 27.02.2014. organizirao u Hrvatskom saboru promociju dvojezičnog hrvatsko/engleskog zbornika radova „*Žene u izgradnji mira: pristupanje žena pravosuđu u postkonfliktnim zemljama*“, koji je u izdanju Ureda tiskan u nakladi od 500 primjeraka i čija je gotovo cjelokupna naknada distribuirana. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova navodi kako je tijekom 2014. aktivno sudjelovalo u nizu međunarodnih i regionalnih foruma posvećenih jačanju ravnopravnosti spolova.

drugoj polovici 2015., a obzirom da je u izvješću Ministarstva uprave o provedbi navedene mjere naglasak na dijelu mjere koji se odnosi na edukaciju državnih službenika/ica.

U cilju provedbe ostalih mjera, čiji nositelji su uglavnom Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH i županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova, provedene su tijekom 2014. brojne aktivnosti (kao što su poticanje osnivanja lokalnih povjerenstava za ravnopravnost spolova na području njihove županije, donošenje Akcijskih planova za provedbu mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova⁴²⁹, promicanje mjera iz Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, redovito održavanje sastanaka Koordinacije županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova⁴³⁰ i sl.).

Provedba mjera iz drugog cilja se nalazi u poglavlju o medijima dok se u trećem cilju (koji se odnosi na *uvođenje upravljanja proračunskim sredstvima prema spolu* i podupiranje provođenja rodni istraživanja i analiza) nalazi mjera 7.3.3. koja se u 2014. provodila.⁴³¹

8.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Uvidom u pribavljene podatke od strane nositelja mjera vidljivo je kako se i tijekom 2014. većina mjera iz Nacionalne politike uglavnom provodila od strane većine nositelja i to na zadovoljavajućoj razini. Pritom je u sklopu provedbe mjera u 2014. značajno spomenuti izradu *Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje 2014.-2020.* i Akcijskog plana za provedbu *Strategije razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj, za razdoblje 2014.-2020.* (u sklopu mjere 2.2.1.) kao i donošenje novog *Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja* (mjera 5.1.4.). Napredak postoji i u provedbi mjere 7.1.1. u dijelu koji se odnosi na izradu *Vodiča za službenike i službenice u državnoj upravi i lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi o pitanjima ravnopravnosti spolova*, a čija izrada se očekuje u drugoj polovici 2015.

⁴²⁹ Ured za ravnopravnost spolova navodi kao je Akcijske planove do kraja 2014. donijelo 18 Županijskih skupština i Gradska skupština Grada Zagreba, osim Splitsko dalmatinske i Šibensko-kninske županije

⁴³⁰ Ured za ravnopravnost spolova navodi kako je 05.12.2014. organizirao i održao VI. Koordinaciju županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, na kojoj su sudjelovali predstavnici/ice 15 županijskih povjerenstava i Povjerenstva za ravnopravnost spolova Grada Zagreba. Ured navodi kako su usvojeni Zaključci Koordinacije kojima su pozvane jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave na učinkovitiju i dosljedniju provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova te osiguranje prostornih i administrativnih uvjeta te većih financijskih sredstava u županijskim proračunima za rad županijskih povjerenstava s ciljem provedbe ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini.

⁴³¹ Mjera 7.3.3. glasi: „*Podržavat će se provedba i osiguravati financijska sredstva za potporu ciljanim znanstvenim rodni istraživanjima i analizama, uključujući projekte u području kulture.*“ Ured za ravnopravnost spolova navodi kako je ravnateljica održala uvodno izlaganje u veljači na predstavljanju međunarodnog znanstvenog zbornika „*Young Women in Post-Yugoslav Societies: Research, Practice and Policy*“ nastalog u okviru Participacijskog programa UNESCO-a za 2012.-2013. u organizaciji Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Nadalje Ured navodi kako je u prosincu financijski podržao projekt udruge Djeca susreću umjetnost „*Sedmi kontinent u bolnici*“ čiji cilj je medijsko opismenjavanje i promicanje tolerancije i nediskriminacije u osnovnoškolskoj populaciji na dugotrajnom liječenju u bolnicama.

Međutim, kao i prijašnjih godina, **pojedine mjere se nisu provodile ili su se provodile samo djelomično i to prvenstveno zbog nedostataka financijskih sredstava** pojedinih nositelja, a u pojedinim slučajevima i zbog njihove slabije aktivnosti po pitanju provedbe mjera. Imajući u vidu postojeću financijsku situaciju, pravobraniteljica ponovno ukazuje, kao i prijašnjih godina, kako bi se prilikom provedbe svih mjera prethodno svakako trebala osigurati dostatna financijska sredstva jer mjere mogu polučiti rezultate samo ukoliko se provode sustavno odnosno kontinuirano i u koordinaciji svih nositelja, a ne jednokratno. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje **preporuke**:

- 1) Osigurati dostatna financijska sredstva za kontinuiranu provedbu svih mjera.
- 2) Nastaviti sa provedbom započetih mjera kao i započeti provedbu mjera koje se u 2014. nisu provodile.

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

9.1. TRETMAN RODILJA PRILIKOM PORODA

Iako je Pravobraniteljica tijekom 2013. provela istraživanje o tretmanu roditelja kod porođaja u rodilištima u Republici Hrvatskoj⁴³², navedenom problematikom Pravobraniteljica se bavila i u 2014. i to povodom konkretne pritužbe roditelja, a vezano uz tretman medicinskih djelatnika/ica prema njoj prilikom poroda u jednoj bolnici.

U navedenom slučaju Pravobraniteljica je provela ispitni postupak te je prilikom zauzimanja svojeg stava, pored ostalih relevantnih propisa⁴³³, imala u vidu i odredbe *Zakona o zaštiti pacijenata*⁴³⁴. Po provedenom postupku, Pravobraniteljica je bolnici uputila preporuku istaknuvši kako se tretman roditelja prilikom poroda svakako odnosi na područje seksualnih i reproduktivnih prava žena čijim kršenjem se narušava načelo ravnopravnosti spolova. Stoga ginekolozi/inje prilikom poroda trebaju postupati prema ženama/roditeljama na način koji neće ugroziti njihovo dostojanstvo, osiguravajući im pravo na potpune i pravodobne informacije, uvažavajući pritom njihovu osobnost, a postupajući sukladno pravilima struke i relevantnim propisima.

9.1.1. Opisi slučajeva (Vidjeti Prilog 7.)

⁴³² Naime, svrha prošlogodišnjeg istraživanja bila je provjeriti kako se u rodilištima ostvaruje ili je omogućena podrška ili pomoć roditeljama od strane njima bliskih osoba, odnosno da roditeljama bliske osobe budu nazočne na porođaju. Svrha je bila i utvrditi kakav je stav rodilišta prema ženskoj pomoći pri porođaju, odnosno dopuštaju li njihovu nazočnost pri porođaju ako je to izbor roditelja.

⁴³³ To su: Ustav Republike Hrvatske, Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o liječništvu i Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena.

⁴³⁴ NN 169/04, 37/08.

9.2. PRIZIV SAVJESTI VEZANO UZ PRAVO ODLUČIVANJA ŽENA O SVOM REPRODUKTIVNOM ZDRAVLJU

Pravobraniteljica se i tijekom 2014. bavila prigovorom savjesti vezano uz pravo odlučivanja žena o svom reproduktivnom zdravlju, a posebice u dijelu koji se odnosi na propisivanje kontracepcijskih tableta od strane ginekologa/inja za „dan poslije“. Za pojedine slučajeve Pravobraniteljica je saznala putem medija te je na vlastitu inicijativu provela ispitni postupak. Prilikom razmatranja navedene problematike, Pravobraniteljica je imala u vidu odredbe Ustava Republike Hrvatske⁴³⁵, Zakona o ravnopravnosti spolova⁴³⁶ kao organskog zakona, Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena⁴³⁷, Zakona o liječništvu⁴³⁸ (koji u čl.20., uređuje priziv savjesti)⁴³⁹ te Zakona o zdravstvenoj zaštiti⁴⁴⁰.

Analizirajući pritužbe iz područja seksualnih i reproduktivnih prava žena vezano uz tretman roditelja i prigovor savjesti, uočeno je kako liječnici/ice ginekolozi/inje u svojim očitovanjima negiraju bilo kakvu diskriminaciju te pritom kao glavni argument navode kako se liječnik/ica ginekolog/inja „po prirodi stvari“ u okviru svoje liječničke specijalnosti „bavi određenim aspektom zdravlja osoba ženskog spola te u svom radu, a obzirom na takvu biološku uvjetovanost, ne može kršiti načela zabrane diskriminacije spolova“. U kontekstu navedenog, pojedini ginekolozi/inje smatraju kako se u takvim slučajevima uopće „ne radi o problematici iz područja ravnopravnosti spolova“. Navedeno prije svega ukazuje na sasvim pogrešno tumačenje načela ravnopravnosti spolova kao i na nerazumijevanje navedene problematike, a što za posljedicu može imati i nesenzibiliziranost liječnika/ica za navedenu problematiku kao i dovođenje žena / pacijentica u potencijalno diskriminirajući položaj.

⁴³⁵ NN 85/10.

⁴³⁶ NN 82/08.

⁴³⁷ Republika Hrvatska je navedenu Konvenciju ratificirala 09.09.1992., Konvencija u čl.12.st.1. propisuje: „*Države stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja diskriminacije žena u području zdravstvene zaštite kako bi osigurale, na osnovi jednakosti muškaraca i žena, dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje obitelji.*“

⁴³⁸ NN 121/03, 117/08.

⁴³⁹ Čl.20. Zakona o liječništvu glasi: „*Radi svojih etičkih, vjerskih ili moralnih nazora, odnosno uvjerenja liječnik se ima pravo pozvati na priziv savjesti te odbiti provođenje dijagnostike, liječenja i rehabilitacije pacijenta, ako se to ne kosi s pravilima struke te ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta. O svojoj odluci mora pravodobno izvijestiti pacijenta te ga uputiti drugom liječniku iste struke.*

Ako je liječnik zaposlen u zdravstvenoj ustanovi, trgovačkom društvu, odnosno drugoj pravnoj osobi koja obavlja zdravstvenu djelatnost ili kod drugog liječnika koji obavlja privatnu praksu, mora o odluci izvijestiti svog nadređenog, odnosno poslodavca.“

⁴⁴⁰ Zakon o zdravstvenoj zaštiti (NN 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 84/11, 154/11, 12/12, 35/12, 70/12, 144/12, 82/13) u čl.3.st.1. propisuje: „*Svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja, u skladu s odredbama ovoga Zakona i Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju.*“

9.2.1. Opisi slučajeva vezano za priziv savjesti (Vidjeti Prilog 7.)

9.2.2. PROBLEM ISTOVREMENOG OSTVARIVANJA PRAVA NA POBAČAJ I PRAVA NA PRIZIV SAVJESTI

Pravo na legalno inducirani pobačaj i pravo na priziv savjesti dva su prava koja regulira niz nacionalnih i međunarodnih pravnih akata. Priziv savjesti zaštićen je kao pravno zagarantirana radnja pri čemu je nužno da pravo pojedinca koji izjavljuje priziv savjesti ne ugrožava ili isključuje prava drugih ljudi. To je, među ostalim, osigurano propisivanjem obveze upućivanja pacijenta drugom liječniku. Međutim, ono što je također važno naglasiti je da su, osim liječnika, i pacijenti ti koji uživaju slobodu mišljenja i uvjerenja, što je i naglašeno u članku 2. Zakona o zaštiti prava pacijenata kojim se pacijentu jamči pravo na zdravstvenu zaštitu *u najboljem interesu pacijenta uz poštivanje njegovih osobnih stavova* te u članku 4. istog zakona koje propisuje poštivanje načela humanosti zaštite prava pacijenata. Oba prava nužno je sagledati i kroz prizmu pozicije u kojoj se nalaze pacijent i liječnik. Naime, **pacijent je u podređenom položaju u odnosu na liječnika, o njemu je ovisan kako bi bio u mogućnosti ostvariti svoje pravo, dok isto ne vrijedi u obrnutom slučaju.**

Zakoni nalažu da se navedena prava ostvaruju istovremeno, međutim s posebnom pažnjom valja pristupiti ostvarivanju prava pacijenata na zdravstvene usluge s obzirom da se radi o vrlo osjetljivom području zdravstvene skrbi i medicinskom zahvatu koji predstavlja odluku od velike životne važnosti za osobu koja se odluči na takav zahvat. Posljedica takve odluke reflektira se na čitav život žene, ali i njenog partnera, potencijalnog oca djeteta. Javne zdravstvene ustanove nipošto ne smiju dolaziti u poziciju u kojoj preuzimaju moć utjecaja na takve odluke. Odluka o prekidu trudnoće je osobna odluka svake žene zasebno i odražava njenu osobnu autonomiju i vlasništvo nad svojim tijelom zajamčenu Ustavom Republike Hrvatske svakoj građanki i građaninu.

Stoga je ključno pitanje provedba ove usluge u praksi zdravstvenih ustanova u Republici Hrvatskoj. **Standardizirana procedura vezana uz pružanje informacija** o prekidu trudnoće ili standardna procedura ginekološkog pregleda žene koja želi obaviti pobačaj nije propisana od strane Ministarstva zdravlja, već varira ovisno o pojedinoj bolnici. Potpuna autonomija zdravstvenih ustanova u pogledu usluge prekida trudnoće počela je predstavljati javno-zdravstveni problem jer je u konačnici rezultirala ograničenom dostupnošću te određenom pravnom i medicinskom nesigurnošću za žene.

9.2.2.1. TUMAČENJE ZAKONSKOG ODREĐENJA PITANJA PRAVA ŽENE NA POBAČAJ

Legalno inducirani pobačaj predstavlja medicinsku uslugu koja se u Republici Hrvatskoj pruža, kako u zdravstvenim institucijama u sastavu državnog sustava javnog zdravstva, tako i u privatnim medicinskim institucijama koje svoje usluge pružaju na tržištu medicinskih usluga. Bilo da se pruža u medicinskoj instituciji iz državnog sustava ili privatnoj instituciji, troškovi medicinskog zahvata prekida trudnoće nisu pokriveni zdravstvenim osiguranjem već

ih je potrebno podmiriti iz osobnih sredstava. Iz te činjenice jasno proizlazi kako se radi o medicinskoj usluzi koja se ženama pruža za novčanu naknadu te stoga ulazi u doseg pravnih propisa kojim se reguliraju odnosi na tržištu. To se posebno odnosi na pravne propise Europske unije koji se od 01.07.2013. u Republici Hrvatskoj primjenjuju izravno i po svojoj pravnoj snazi su nadređeni svim nacionalnim propisima koji s njima nisu u skladu.

U tom smislu treba naglasiti kako čl.57. Ugovora o funkcioniranju Europske unije izričito propisuje da se *uslugama u smislu Ugovora smatraju one „usluge“ koje se uobičajeno obavljaju uz naknadu, u mjeri u kojoj nisu uređene odredbama koje se odnose na slobodu kretanja robe, kapitala i osoba.*⁴⁴¹

Tim slijedom treba istaknuti kako *Direktiva 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga*, jasno propisuje da bilo koje ograničenje pristupu usluzi uvjetovano, izravno ili neizravno, spolnom pripadnošću osobe predstavlja diskriminaciju temeljem spola i kao takvo je strogo zabranjeno u pravnom poretku Europske unije. Štoviše, kroz svoju *praksu Sud pravde Europske unije* jasno je naglašavao kako bilo kakvo nepovoljno postupanje prema ženama vezano uz činjenicu trudnoće predstavlja diskriminaciju žena temeljem spola *jer se događa samo i isključivo ženama kao društvenoj skupini*. Sukladno navedenom, Zakon o ravnopravnosti spolova, kao organski zakon kojim se detaljno uređuje ustavno jamstvo jednakosti žena i muškaraca, izričito definira nepovoljno postupanje temeljem trudnoće kao oblik spolne diskriminacije žena.

Jasno je da je prigovor savjesti za liječnike/ce koji iz osobnih etičkih razloga ne žele sudjelovati u konkretnom medicinskom zahvatu pravno zajamčen svakom pojedincu. Međutim, *radi se isključivo o osobnoj odluci pojedinca te se stoga ova mogućnost ne može proširiti na čitavu instituciju kao takvu*. Svaka medicinska ustanova koja sudjeluje u državnom sustavu zdravstvene zaštite i koja je osposobljena i zakonski obvezna pružiti medicinski zahvat prekida trudnoće ima jasnu pravnu obvezu osigurati učinkoviti pristup ovoj vrsti medicinske usluge svim ženama koje su koristeći svoju ustavom zajamčenom slobodu izbora donijele tu nimalo laganu osobnu odluku. Na upravnim tijelima takvih medicinskih ustanova je da uspostave sustav pružanja ove vrste usluge koji će jamčiti da građanke Republike Hrvatske kao i građanke Europske unije u Republici Hrvatskoj u svakom trenutku imaju učinkovit pristup ovoj vrsti medicinskog zahvata u skladu sa uvjetima propisanim Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece. U slučaju da upravna tijela medicinskih ustanova koje su dužne osigurati učinkoviti pristup ovom medicinskom zahvatu nisu sposobna organizirati pružanje ove usluge u skladu sa svojom zakonskom obvezom, tada je na Ministarstvu zdravlja - kao nadležnom tijelu

⁴⁴¹ Odredba čl. 57. UFEU jasno odražava ustaljenu praksu Suda pravde Europske unije, prema kojoj bilo koja vrsta usluge koje se pružaju za naknadu bilo koje vrste, uključujući i medicinsku uslugu pa čak i ako se naknada isplaćuje kroz sustav zdravstvenog osiguranja, ulazi u opseg EU odredaba o zajedničkom tržištu. Pristup medicinskim uslugama građana i građanki Europske unije u Republici Hrvatskoj, uključujući i medicinsku uslugu prekida trudnoće, treba biti uređen sukladno propisima Europske unije.

izvršne vlasti, poduzeti sve mjere iz svoje nadležnosti kako bi osiguralo da konkretna ustanova ispuni svoju zakonsku obvezu.

9.3. ISTRAŽIVANJE „Praksa zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj po pitanju osiguranja dostupnosti legalno induciranog pobačaja“⁴⁴²

Cilj istraživanja bio je utvrditi razinu dostupnosti zdravstvene usluge legalno induciranog prekida trudnoće u odnosu na usporedno korištenje prava na priziv savjesti te ispitati praksu zdravstvenih ustanova u slučajevima kada pobačaj zbog prigovora savjesti nije moguće obaviti. Podaci su prikupljeni na način da je zatraženo očitovanje i odgovarajući podaci od svih relevantnih zdravstvenih ustanova iz evidencija Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i pojedinačnih pritužbi na pojedine zdravstvene ustanove u kojima se ne vrše pobačaji na zahtjev. Zadaci istraživanja bili su - utvrditi obavljaju li se pobačaji na zahtjev u zdravstvenim ustanovama, koliko liječnika/ca ih može obavljati, koliko ih obavlja, koliko ih je izjavilo priziv savjesti, kratak opis procedure, cijena zahvata te u koju ustanovu se pacijentice upućuju ukoliko se pobačaji ne obavljaju.

Slijedom navedenoga, premda je očitovanje zatraženo od ukupno 33 zdravstvene ustanove (5 kliničkih bolničkih centara, 2 kliničke bolnice, 22 opće bolnice, 3 doma zdravlja i 1 specijalne bolnice), uzorak istraživanja je naposljetku činilo **30** zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj ovlaštenih za vršenje pobačaja (domovi zdravlja kao zdravstvene ustanove primarne razine zdravstvene zaštite nisu uključeni)⁴⁴³. Odgovori su zaprimljeni od svih ustanova.

Ženska mreža Hrvatske je 2005. izradila istraživanje⁴⁴⁴ putem telefonske ankete i izravno od 33 zdravstvene ustanove prikupila podatke o tome obavlja li se u njima pobačaj te, ukoliko se obavlja, kolika je cijena zahvata. Dobiveni podaci iskorišteni su prilikom prikaza rezultata ovog istraživanja kako bi se dobila komparativna slika u odnosu na razdoblje otprije 10 godina.

Nadalje, istraživanje Pravobraniteljice inicirano je sredinom 2014., a upravo je u drugoj polovici godine došlo do niza aktivnosti po pitanju ostvarivanja prava na pobačaj. Ključnu ulogu odigralo je Ministarstvo zdravlja koje je zdravstvenim ustanovama krajem godine dalo naputak da, ukoliko ne mogu osigurati obavljanje postupka prekida trudnoće na zahtjev pacijentice s trenutnim bolničkim kadrom, angažiraju vanjske suradnike, doktore/ice medicine iz područja ginekologije i opstetricije. Kao posljedica toga, situacija u zdravstvenim ustanovama se do kraja 2014. nešto promijenila u odnosu na podatke koje su zdravstvene ustanove dostavile Pravobraniteljici. Stoga su podaci iz istraživanja komparirani i sa

⁴⁴² Cjelovito istraživanje je objavljeno na internetskim stranicama Pravobraniteljice www.prs.hr.

⁴⁴³ Specijalna bolnica Podobnik u Zagrebu jedina je zdravstvena ustanova od navedenih u popisu koja je u privatnom vlasništvu tj. jedina privatna zdravstvena ustanova koja u Hrvatskoj osim ambulantnih, pruža i bolničke usluge iz ginekologije i porodništva.

⁴⁴⁴ http://www.zenska-mreza.hr/Aktivnosti/reprod_prava.htm

posljednje dostupnim informacijama o dostupnosti pobačaja u zdravstvenim ustanovama s ciljem dobivanja realne slike trenutnog stanja u Hrvatskoj.

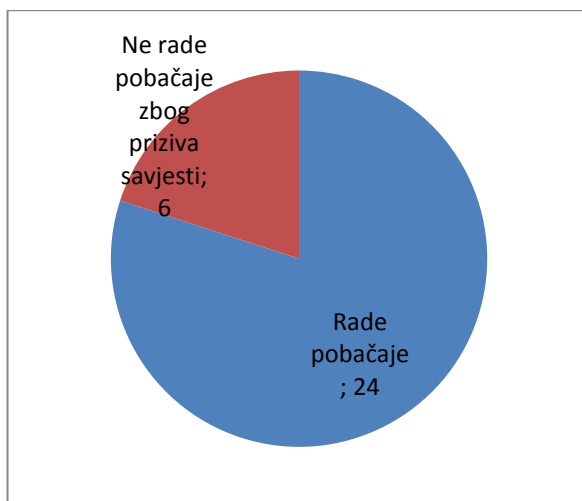
9.3.1. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

9.3.1.1. ZDRAVSTVENE USTANOVE

Prema podacima dobivenim od zdravstvenih ustanova, od njih 30 uključenih u istraživanje, legalno inducirani prekid trudnoće moguće je obaviti u 24 (80%), dok u preostalih 6 (20%) nije moguće zbog priziva savjesti svih zdravstvenih djelatnika u tim ustanovama stručnih za vršenje pobačaja (*grafikoni 1.a-c*). Za usporedbu, Ženska mreža Hrvatske je 2005. utvrdila da su bile dvije zdravstvene ustanove više u kojima se nije moglo obaviti pobačaj, tj. njih 8⁴⁴⁵. Do kraja 2014. neke od bolnica koje zbog priziva savjesti djelatnika/ca nisu bile u mogućnosti osigurati zdravstvenu uslugu induciranog pobačaja su, sukladno nalogu Ministarstva zdravlja, angažirale vanjske suradnike/ce te na taj način omogućile ženama da obave zahvat u tim bolnicama.

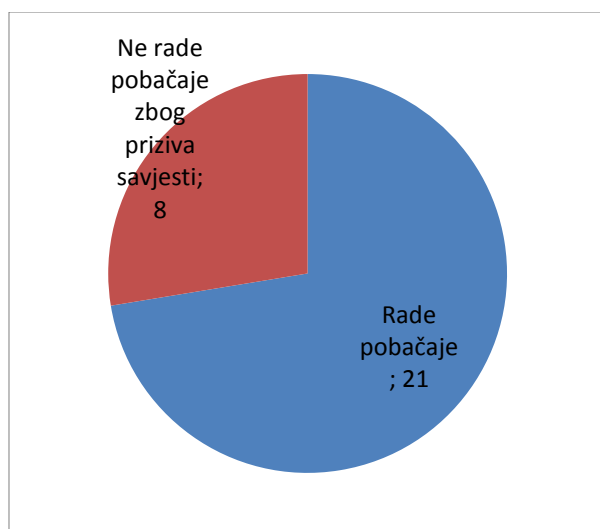
Grafikoni 1.a-c: Broj zdravstvenih ustanova u RH u kojima je moguće obaviti umjetni pobačaj

Grafikon 1.a – Istraživanje Pravobraniteljice - sredina 2014.

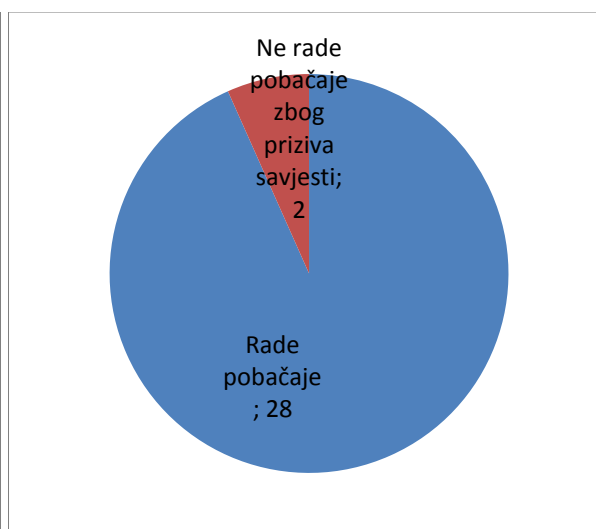

⁴⁴⁵ Ne uključujući domove zdravlja koji su bili uključeni u anketu.

Grafikon 1.b – Istraživanje ŽMH 2005.

Grafikon 1.c – Stanje na kraju 2014.

U odnosu na stanje u 2005., istraživanje Pravobraniteljice pokazalo je da se situacija u 6 zdravstvenih ustanova po pitanju dostupnosti zdravstvene usluge induciranog pobačaja promijenila. U KBC Zagreb („Rebro“), OŽB Pakrac, OB „Dr. Josip Benčević“ Slavonski Brod i OB Nova Gradiška, pobačaji su postali dostupni, a u KB Sveti Duh i OB Virovitica su se prestali obavljati. Zanimljiva je činjenica da su se u te dvije ustanove pobačaji prestali obavljati u isto vrijeme, tj. u travnju 2014. Nakon inicijative Ministarstva zdravlja krajem 2014.⁴⁴⁶, do kraja godine 4 zdravstvene ustanove su osigurale tu zdravstvenu uslugu ženama: u OB „Hrvatski ponos“ Knin 3 od 4 liječnika/ce su se izjasnili da nemaju priziv savjesti (premda su do tada imali), a OB Našice, OŽB Vinkovci i OŽB Požega su angažirale vanjske suradnike/ce. Prema tome, **s krajem 2014. još se u dvije zdravstvene ustanove pobačaji ne mogu obavljati iako su ovlaštene za to: KB Sveti Duh i OŽB Požega**. Pritom treba napomenuti da je bolnica u Pakracu u kojoj se pobačaji obavljaju jedna od lokacija OŽB Požega (cestovna udaljenost između te dvije lokacije iznosi cca 50 km).

⁴⁴⁶ „U Svetom Duhu i dalje bez pobačaja, u Našicama taje ime ginekologa, a u Kninu odustali od priziva savjesti“

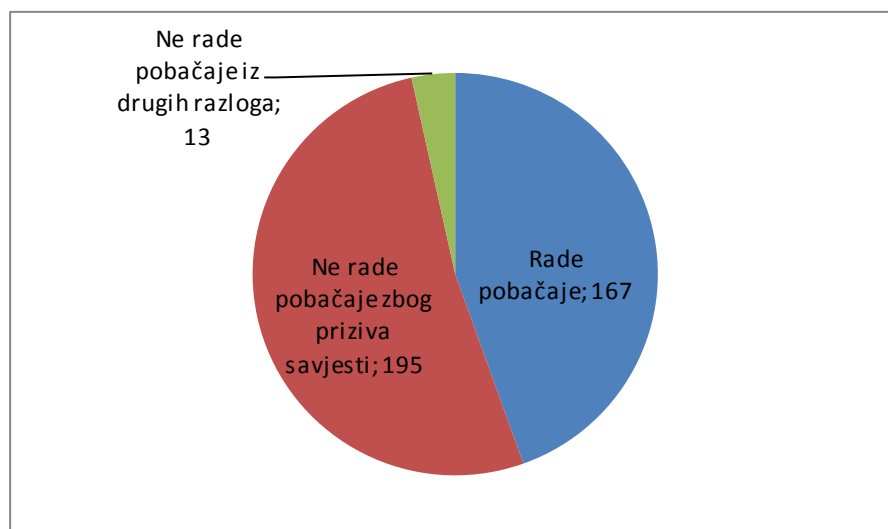
Tablica 1: Popis zdravstvenih ustanova koje u RH koje **ne obavljaju** legalno inducirane pobačaje zbog priziva savjesti svih djelatnika/ca stručnih za taj zahvat

<u>Istraživanje ŽMH 2005.</u>	<u>Istraživanje PRS 2014.</u>	<u>Stanje na kraju 2014.</u>
KBC Zagreb	KB Sveti Duh	KB Sveti Duh
OB "Hrvatski ponos" Knin	OB "Hrvatski ponos" Knin	OŽB Požega
OB Našice	OB Našice	
OŽB Vinkovci	OŽB Vinkovci	
OŽB Požega	OŽB Požega	
OŽB Pakrac	OB Virovitica	
OB Slavonski Brod		
OB Nova Gradiška		

9.3.1.2. ZDRAVSTVENI/E DJELATNICI/E

U 30 zdravstvenih ustanova radi ukupno **375 zdravstvenih djelatnika/ca koji su stručni za obavljanje postupka induciranog prekida trudnoće od čega njih 167 (45%) obavlja taj postupak** (grafikon 2.). Ostalih 208 liječnika/ca ne obavlja taj zahvat i to u pravilu zbog priziva savjesti. Naime, **195 liječnika/ca (52%) izjavilo je priziv savjesti**, 10 ih pobačaj ne obavlja iz drugih razloga (riječ je o jednoj bolnici - vjerojatno se radi o specifičnoj organizaciji rada pošto ih značajan broj drugih liječnika/ca u toj bolnici obavlja), 2 liječnika koji su ih obavljali su na godišnjem odmoru pred mirovinu, a 1 liječnica koja ih inače radi je na rodiljnom dopustu.

Grafikon 2: Broj zdravstvenih djelatnika/ca u RH koji/e rade legalno inducirane pobačaje

Istraživanje je pokazalo da ustanove u kojima se inducirani pobačaji ne obavljaju zbog priziva savjesti svih ovlaštenih zdravstvenih djelatnika/ca su: KB Sveti Duh, OB „Hrvatski ponos“ Knin, OB Našice, OB Virovitica, OŽB Požega i OŽB Vinkovci. U očitovanju OB Virovitica navodi se da je takva situacija privremena zbog okolnosti što od dva liječnika koji su do sada obavljali pobačaje, jedan je na godišnjem odmoru pred mirovinu, a jedna liječnica na rodiljnom dopustu. Zdravstvene ustanove u kojima nijedan liječnik i liječnica nisu u prizivu savjesti su KBC Rijeka, OB Pula, OB Gospić i OŽB Vukovar.

Zanimljive su razlike između velikih kliničkih bolničkih centara: npr. u KBC Rijeka od 22 djelatnika, nema nijednog s prizivom savjesti, dok su u KB Sveti Duh od 33 (22 specijalista i 11 specijalizanata), svi u prizivu savjesti (izuzev jednog koji je na godišnjem odmoru pred mirovinu). To može ukazivati na strukturalne razlike u samom načinu vođenja ustanova.

9.3.1.3. CIJENE LEGALNO INDUCIRANOG POBAČAJA

Ako nije opravdan zdravstvenim razlozima, pobačaj se plaća, a bolnice autonomno određuju cijenu. Sve zdravstvene ustanove uključene u istraživanje u kojima se vrši pobačaj na zahtjev dostavile su cijene koje naplaćuju pacijenticama. Cijene variraju u pojedinim bolnicama ovisno o izboru anestezije (lokalna - jeftinija ili opća - skuplja) i krvnoj grupi pacijentice (za Rh- je cijena nešto veća, dok se za Rh+ plaća manje).

U razdoblju od 2005.- 2014. cijena inducirano pobačaja u javnim zdravstvenim ustanovama u RH u prosjeku je **porasla za 670 kn** (sa 1.170 kn na 1.840 kn). Danas je prosječna cijena pobačaja **1.840 kn** na razini RH. Cijene variraju od bolnice do bolnice, a kreću se između 860 i 3.000 kuna (ako izuzmemo jedinu privatnu bolnicu u uzorku, SB Podobnik u kojoj je cijena 4.000 kn).⁴⁴⁷ Ono što je problematično po pitanju određivanja cijene inducirano pobačaja su prevelike razlike između pojedinih zdravstvenih ustanova. Stoga je opravdano postaviti pitanje iz kojih razloga u Općoj bolnici Slavonski Brod žene mogu obaviti pobačaj za 860 kn, dok bi istovremeno u Općoj bolnici Dubrovnik morale platiti 3,5 puta veću cijenu (3.000 kn) za identičnu zdravstvenu uslugu.

9.3.1.4. OSTALI PODACI

U pogledu same procedure za žene koje odluče pobaciti, zdravstvene ustanove nisu dostavile sistematične niti statistički obradive podatke, ali može se povući paralela i zaključiti da uobičajen postupak uključuje ginekološki pregled (uz uputnicu liječnika/ce opće prakse) nakon čega je potrebno dobiti nalaz ginekologa i ultrazvuka. Potom se naručuje termin zahvata. Pojedine bolnice navode da pacijentica treba predati i vlastoručno potpisani zahtjev.

⁴⁴⁷ Usporedbe radi, 2005. cijene su se kretale između 600 i 2.400 kuna. Pojedinačno gledajući, cijena je najviše porasla u OB Dubrovnik (za 2.200 kn) čineći je tako najskupljom javnom zdravstvenom ustanovom u pogledu naplaćivanja inducirano pobačaja. Jedine dvije zdravstvene ustanove u kojoj se cijena smanjila su KBC Split (za 575 kn) i OB Zabok (za čak 1.500 kn). Danas je pobačaj najjeftinije obaviti u OB Slavonski Brod (860 kn). Osim OB Dubrovnik, cijena je značajno porasla i u OB Virovitica (za 1.500 kn), KBC Sestre Milosrdnice (1.400 kn), ŽB Čakovec (1.300 kn), OB Bjelovar (1.260 kn), OB Šibensko-kninske županije (1.250 kn) i OB Karlovac (1.200 kn).

Zdravstvene ustanove koje su se izjasnile da ne obavljaju pobačaje na zahtjev, pacijentice upućuju u najbližu bolnicu koja to obavlja te u pravilu ističu da to rade u dogovoru s pacijenticom, odnosno po njihovoj želji.

9.3.2. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Premda se općenito može reći da se veći dio liječnika poziva na priziv savjesti, u većini zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj ima liječnika/ca koji se ne pozivaju na priziv savjesti i obavljaju pobačaje. Problem se javlja u nekim zdravstvenim ustanovama s manjim brojem osoblja – ukoliko se svi zdravstveni/e djelatnici/e koji mogu obavljati pobačaje (u nekoliko bolnica ih ima samo između 4-6) pozovu na priziv savjesti, u tom slučaju ih nema tko obavljati. Istraživanje Pravobraniteljice u sklopu kojega su podaci prikupljeni sredinom 2014., pokazalo je da se u 6 zdravstvenih ustanova u kojima postoje uvjeti za obavljanje pobačaja oni ne obavljaju zbog priziva savjesti liječnika/ca: Klinička bolnica Sveti Duh, Opća bolnica „Hrvatski ponos“ Knin, Opća bolnica Našice, Opća bolnica Virovitica, Opća županijska bolnica Požega i Opća županijska bolnica Vinkovci. Nakon intervencije Ministarstva zdravlja, u OB Knin dio liječnika se prestao pozivati na priziv savjesti, dok su OB Našice, OŽB Vinkovci i OŽB Požega angažirali vanjske suradnike. Preostale dvije ustanove koje s krajem 2014. ne obavljaju pobačaje su OŽB Požega i KB Sveti Duh. Prvo-navedena bolnica pacijentice upućuje u bolnicu u Pakracu (jednu od lokacija OŽB Požega), a KB Sveti Duh je smještena u Zagrebu gdje se legalno inducirani pobačaji vrše u nekoliko drugih zdravstvenih ustanova pa to, lokacijski gledano, ne predstavlja veliku prepreku ženama koje žele izvršiti pobačaj. Dok se u slučaju OŽB Požega relativna malobrojnost liječničkog kadra (6 liječnika od kojih su svi u prizivu savjesti) može uzeti kao olakotna okolnost zbog koje pobačaji nisu dostupni, to nije slučaj i u KB Sveti Duh gdje od 33 liječnika/ca nitko ne obavlja inducirane pobačaje.

Ukupno gledajući, dostupnost pobačaja u Republici Hrvatskoj na kraju 2014. je na zadovoljavajućoj razini u odnosu na razdoblje otprije 10 godina i period netom prije aktiviranja Ministarstva zdravlja u drugom dijelu 2014. Problemi u dostupnosti koji su postojali u većem broju zdravstvenih ustanova su otklonjeni te su ustanove u koordinaciji s Ministarstvom uspjele pronaći rješenja i po potrebi angažirati vanjske suradnike/ce.

Međutim, ono što ostaje kao glavna prepreka u ostvarivanju prava na pobačaj je njegova cijena koja je u dijelu zdravstvenih ustanova izrazito visoka. U posljednjih 10 godina cijena je porasla za 36% te sada iznosi 1.840 kn (prosjeck u RH). U čak 11 zdravstvenih ustanova zahvat se prosječno naplaćuje 2.000 i više kuna (KB Merkur, KBC Sestre milosrdnice, KBC Rijeka, OB Bjelovar, OB Dubrovnik, OB Karlovac, OB Šibensko-kninske županije, OB Virovitica, OB Zadar, ŽB Čakovec i SB Podobnik) od kojih cifra u njih 5 prelazi neto iznos minimalne plaće u Hrvatskoj u 2014. To je okolnost koja otežava ostvarenje prava na tu

zdravstvenu uslugu koja nijednoj ženi zasigurno ne predstavlja nimalo ugodno iskustvo već puku nuždu.⁴⁴⁸ Slijedom navedenih zaključaka, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- 1) Sukladno odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova, Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, Direktive 2004/113/EZ i Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, nadležna tijela dužna su poduzimati sve mjere u njihovoj nadležnosti kako se dostupnost legalno induciranog pobačaja ni na koji način ne bi ograničavala ženama.
- 2) Sukladno odredbama Zakona o zaštiti prava pacijenata, Kodeksa medicinske etike i deontologije i Zakona o zdravstvenoj zaštiti, zdravstvene ustanove trebaju osigurati uvjete kako bi omogućili ženama siguran i pouzdan pristup legalno induciranom pobačaju i svim potrebnim informacijama vezano za njega uključujući, sukladno mogućnostima, definiranje najniže moguće cijene za taj medicinski zahvat.
- 3) S obzirom na pojavu problema u području reproduktivnog zdravlja žena zbog kojih su državne institucije morale uložiti značajne napore kako bi se postojeće nepravilnosti ispravile, u svrhu stabilizacije takvog stanja, uzimajući u obzir da poglavlje „Žene i zdravlje“ nije uvršteno u Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova 2011.-2015. premda je bilo dijelom Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010., u novu Nacionalnu politiku za razdoblje 2016.-2020. potrebno je ponovno uvrstiti to poglavlje s odgovarajućim mjerama koje se moraju provoditi s ciljem otklanjanja bilo kakvih ograničenja u ostvarivanju prava žena u području reproduktivnog zdravlja.
- 4) Nadležna državna tijela i tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave, kao i zdravstvene ustanove, organizacije civilnog društva i drugi relevantni društveni dionici trebaju raditi na suzbijanju stigmatizacije trudnica koje odluče pobačiti te im u skladu s njihovom autonomnom odlukom pružiti potrebnu podršku u najboljem interesu za njih same poštujući njihov izbor.

⁴⁴⁸ Primjerice, žene iz ekonomski depriviranih ruralnih krajeva koje nemaju materijalne uvjete za uzdržavanje djeteta vrlo vjerojatno će teško ili nikako uspjeti namaknuti sredstva ne samo za zahvat, nego i za popratne troškove putovanja do najbliže bolnice - što bi prema proceduri trebale učiniti najmanje dva puta (pregled prije zahvata + zahvat). Tu činjenicu treba uzimati u obzir prilikom definiranja cijene koju zdravstvene ustanove autonomno određuju.

ŽENE U MIGRACIJSKOJ POLITICI I AZILANTICE

10. ŽENE U MIGRACIJSKOJ POLITICI I AZILANTICE

Pravobraniteljica kontinuirano prati ukupnu politiku odobravanja azila, uključujući pitanja prihvata i integracije stranaca/kinja u Republiku Hrvatsku te moguće spolne diskriminacije. U tu svrhu Pravobraniteljica prikuplja podatke o tražiteljima/cama azila i azilantima/cama po spolnoj strukturi.

Na traženje Pravobraniteljice, Ministarstvo unutarnjih poslova je dostavilo podatke o provođenju politike azila u 2014. Prema dostavljenim podacima, u Republici Hrvatskoj je **u 2014., azil zatražilo ukupno 453 osobe**. Od tog broja 424 ili **93,59% osoba muškog spola** a 29 ili **6,41% osoba ženskog spola**. Status azilanta u RH ostvarilo je ukupno 16 osoba ili 3,5% (12 osoba muškog i 4 ženskog spola). U odnosu na 2013., ukupan broj tražitelja/ica azila u 2014. manji je za 58,36 %.⁴⁴⁹ No, iako je broj tražitelja azila u 2014. manji za više od pola u odnosu na 2013., broj odobrenih statusa u 2014. duplo je veći⁴⁵⁰.

Tablica prikazuje podatke po ukupnom broju donesenih odluka u 2014. Naime, brojka ukupno donesenih odluka u 2014. veća je od broja ukupno podnesenih zahtjeva u 2014. iz razloga što je određeni broj odluka u 2014. donesen po zahtjevima iz 2013. Tablica ne obuhvaća 94 slučaja iz tzv. dablinskog postupka koji su posebno obrađeni.

⁴⁴⁹ U Republici Hrvatskoj je u 2013., azil zatražilo ukupno 1.088 osoba. Od tog broja 971 ili 89,2% je bilo osoba muškog spola, a 117 ili 10,7% osoba ženskog spola.

⁴⁵⁰ U 2013. status azilanata ostvarilo je 7 osoba (4 muške osobe i 3 osobe ženskog spola). Status stranca pod supsidijarnom zaštitom ostvarilo je 17 osoba (od toga 10 osoba muškog spola i 7 osoba ženskog spola).

Ukupan broj odluka u postupku azila u RH u 2014.		Obustavljeni zahtjevi ⁴⁵¹		Odbijeni zahtjevi		Dodijeljen status		Dodijeljena supsidijarna zaštita ⁴⁵²	
578		251		207		16		10	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
545 ili	33 ili	230 ili	21 ili	201 ili	6 ili	12 ili	4 ili	10 ⁴⁵³ ili	0 ili
94,2%	5,7%	91,6%	8,3%	97,1 %	2,8 %	75 %	25 %	100 %	0 %

U tzv. dablinskom postupku⁴⁵⁴, u kojemu je utvrđena odgovornost druge države članice Europskog gospodarskog prostora za razmatranje zahtjeva tražitelja azila, bilo je ukupno 94 slučaja (92 ili 97,87% za muške osobe, a 2 ili 2,13% za ženske osobe). Iako postoji očiti nerazmjer u broju ostvarenih statusa azila u korist muškaraca, ako se u obzir uzme broj podnesenih zahtjeva osobama ženskog spola razmjerno se više odobrava azil u odnosu na osobe muškog spola.

Otkada je Republika Hrvatska postala članica Europske unije **broj azilanata u Republici Hrvatskoj, nije doživio svoj porast** niti je zabilježen trend porasta broja tražitelja/ica azila. Kao što je već uvedeno navedeno, u odnosu na 2012.-2013., broj tražitelja/ica azila **u 2014. smanjen je za više od polovine**. Istovremeno, u 2014. srušen je rekord po broju zahtjeva za azil u Europskoj uniji. Naime, azil je zatražilo više od pola milijuna ljudi⁴⁵⁵, što je dvostruko više nego 2010.

Za takav smanjeni broj tražitelja/ica azila u Republici Hrvatskoj, razloga je mnogo. Jedan od njih svakako je mali broj odobrenih azila u RH u proteklih devet godina.⁴⁵⁶ Osim toga, hrvatski propisi o zdravstvenoj zaštiti azilanata i stranaca nisu usklađeni s Direktivom 2011/24/EU.⁴⁵⁷ Naime, prema Zakonu o azilu, *zdravstvena zaštita* tražitelja azila obuhvaća

⁴⁵¹ Prema čl.62. Zakona o azilu: *Postupak azila se obustavlja ako tražitelj azila: 1. odustane od zahtjeva za azil, 2. ne odazove se pozivu na saslušanje, a svoj izostanak ne opravda u roku od 24 sata od zakazanog saslušanja, 3. izbjegava dostavu poziva, 4. napusti Republiku Hrvatsku za vrijeme trajanja postupka, 5. napusti Prihvatilište ili boravište duže od 3 dana bez da o tome obavijesti Ministarstvo ili pribavi suglasnost Ministarstva.*

⁴⁵² Supsidijarna zaštita je zaštita koja se odobrava strancu/kinji koji/a ne ispunjava uvjete za azil, a za kojeg se opravdano vjeruje da bi povratkom u zemlju podrijetla bio izložen/a trpljenju ozbiljne nepravde i koji/a stoga nije u mogućnosti ili ne želi zatražiti zaštitu te zemlje. Prema Zakonu o azilu ako tražitelj/ica azila ne ispunjava uvjete za odobrenje azila navedene u čl.4. Zakona, Ministarstvo unutarnjih poslova će po službenoj dužnosti utvrditi postojanje uvjeta za odobrenje supsidijarne zaštite.

⁴⁵³ U 2013. status stranca pod supsidijarnom zaštitom dobilo je 17 osoba (od toga 10 osoba muškog i 7 osoba ženskog spola).

⁴⁵⁴ Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju započela se primjenjivati Dublinska uredba prema kojoj svaka država Europske unije je dužna preuzeti odgovornost za stranca/kinju, ako se utvrdi da je ranije boravio/la na njihovom teritoriju.

⁴⁵⁵ U prvih 10 mjeseci 2014., azil je u EU-u zatražilo oko 530.000 ljudi.

⁴⁵⁶ RH je odobrila svega stotinjak azila i supsidijarnih zaštita od ukupno cca 4.000 zahtjeva, a što je u pravilu desetak puta manje od prosječnog broja azila odobrenog u zemljama Europske unije.

⁴⁵⁷ Direktiva 2011/24/EU Europskog parlamenta i vijeća od 09.03.2011. o primjeni prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj skrbi.

samo hitnu medicinsku pomoć, čime je suženo pravo na cjelovitu zdravstvenu zaštitu propisanu navedenom Direktivom⁴⁵⁸. Osim problema vezano uz zdravstvenu zaštitu, jedan od ključnih problema u sustavu azila i sustavu migracija, jest *problem socijalne integracije* azilanata/ica i stranaca/kinja u hrvatsko društvo koje se opire drugom i drugačijem te pokazuje elemente netolerancije i ksenofobije prema manjinama odnosno drugim nacionalnim i etničkim skupinama. Posebno one lokalne sredine u kojima se smještaju azilanti. Kao pozitivan korak, treba navesti da se prihvatilište za azilante u Kutini obnovilo te da se u njega smještaju obitelji, žene i djeca, odnosno uglavnom osjetljive skupine azilanata.

10.1. ISTRAŽIVANJE: Tretman azilanata/ica prije i nakon dolaska u Republiku Hrvatsku

Pravobraniteljica je provela pilot-istraživanje čiji je osnovni cilj bilo dobiti uvid vezan uz tretman azilanata/kinja⁴⁵⁹ po pitanju diskriminacije i diskriminacije temeljem spola, kakva su njihova iskustva diskriminacije, odnosno, koja je njihova percepcija, doživljaj ili osjećaj seksualne i/ili rodne diskriminacije.⁴⁶⁰ Istraživanje je smjeralo prikupiti informacije o diskriminaciji i spolnoj diskriminaciji azilanata/ica u zemlji iz koje dolaze, kao i iskustva njihove izloženosti diskriminaciji u Republici Hrvatskoj (zemlji u kojoj im je odobren azil) te u kojoj je mjeri izloženost diskriminaciji utjecala na njihovu odluku da izbjegnu iz svoje matične zemlje i zatraže azil u Republici Hrvatskoj. Pravobraniteljica je bila unaprijed svjesna osjetljivosti same teme istraživanja, kao i da se radi o istraživanju koje se provodi na posebno osjetljivoj i ranjivoj skupini osoba – azilanata/ica izloženih višestrukoj diskriminaciji⁴⁶¹.

Istraživanje je bilo provedeno na uzorku od **30-tak azilanata/ica**⁴⁶², od kojih je velika većina bila muškog spola. Sve intervjuirane osobe nalazile su se u programu socijalne integracije koju provodi Hrvatski crveni križ. S obzirom na mali uzorak i opseg istraživanja radilo se o pilot istraživanju⁴⁶³. Istraživanje je provedeno anonimno, putem anketnog upitnika specijalno sastavljenog za tu svrhu, dok je sudjelovanje i ispunjavanje anketnog upitnika bilo dobrovoljno. Za samo anketiranje nisu bili angažirani posebni stručno osposobljeni anketari/ke.

⁴⁵⁸ Kod pružanja medicinske pomoći povezane s trudnoćom i porođajem smatra se da se radi o hitnoj medicinskoj pomoći, te za sada u tom dijelu nisu posebni problemi.

⁴⁵⁹ Osobama kojima je u Republici Hrvatskoj odobren azil sukladno važećim propisima.

⁴⁶⁰ Radi se o svim osnovama diskriminacije iz nadležnosti Pravobraniteljice: spolu (uključujući trudnoću i materinstvo), bračnom i obiteljskom statusu te istospolnoj orijentaciji.

⁴⁶¹ Člankom 4. Zakona o azilu (NN 79/97, 88/10 i 143/13) je propisano: *U Republici Hrvatskoj odobrit će se azil strancu koji se ne nalazi u zemlji svog državljanstva ili osobi bez državljanstva koja se nalazi izvan zemlje uobičajenog boravišta, a koja se zbog osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja ne može, ili se zbog tog straha ne želi staviti pod zaštitu te zemlje.*

⁴⁶² Radi se o jednoj trećini osoba od ukupnog broja osoba kojima je u Republici Hrvatskoj odobren azil.

⁴⁶³ Pilot istraživanje -testiranje instrumenta, izbora uzorka i metode istraživanja.

Anketni upitnik, sastavljen na hrvatskom jeziku⁴⁶⁴, sastojao se od dva dijela. U prvom dijelu anketnog upitnika postavljena su pitanja o izloženosti diskriminaciji i nasilju u zemlji iz koje azilanti/ce dolaze, u istom dijelu upitnika azilanti/ce su mogli/e opisati kakav su tretman/iskustva imali na samom putu iz zemlje izbjega ka zemlji destinaciji. U drugom dijelu anketnog upitnika postavljena su pitanja o izloženosti diskriminaciji i spolnom nasilju u Republici Hrvatskoj. Anketni upitnik se sastojao od ukupno 31 pitanja na 5 stranica, a bilo je potrebno zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora ili po potrebi napisati odgovor na praznu liniju na mjestima gdje je ponuđeno.

Anketni upitnici su ponuđeni broju od 30-tak azilanata/ica. Od tog broja, oko desetak azilanata/ica odbilo je sudjelovanje u anketiranju. Onima koji su prihvatili anketiranje, anketni upitnici podijeljeni su u prostorijama Hrvatskog crvenog križa (Integracijske kuće). Do pisanja ovog teksta, ukupno je vraćeno 11 anketnih upitnika. Od tog broja, 1 anketni upitnik je vraćen neispunjen, a na 4 anketna upitnika nije zaokružen spol. Na 3 anketna upitnika zaokružen je ženski spol, a na 3 muški. Na takvom malom uzorku nije bilo moguće analizirati podatke i ozbiljnije interpretirati rezultate, pogotovo ne iz ugla diskriminacije temeljene na spolu jer većina ispitanika nije dostavila nikakve (relevantne) informacije vezane za taj oblik diskriminacije. Unatoč tomu, moglo se saznati da su pojedini azilanti/ce imali sljedeće probleme - sukobe s policijom u zemlji iz koje dolaze, žrtve mržnje zbog istospolne orijentacije⁴⁶⁵, obiteljske probleme, odnosno verbalne napade nakon oružanog napada na tjednik Charlie Hebdo i sl.

Ovo istraživanje potvrdilo je da azilanti/ce u Republici Hrvatskoj pripadaju najosjetljivijim društvenim skupinama. Također, iz ispunjenih upitnika bilo je vidljivo da azilanti/ce nisu u stanju pratiti upitnik na hrvatskom jeziku te da je većina anketiranih ispunjavala upitnik na engleskom jeziku. Osim toga, većina ispitanika nije navela svoja izravna iskustva s diskriminacijom. S jedne strane, ovo se može objasniti niskom razinom educiranosti po pitanju diskriminacije i spolne diskriminacije, odnosno nižim stupnjem općeg obrazovanja, ali i nepoznavanjem hrvatskog pisma i jezika, odnosno strahom od iznošenja osjetljivih osobnih informacija za njih nepoznatoj instituciji u zemlji u kojoj su dobili status azilanta/tkinje. Buduće anketiranje azilanata/ica potrebno je provesti uz prethodnu temeljitiju edukaciju azilanata o diskriminaciji i spolnoj diskriminaciji. Edukaciju i anketiranje bi bilo dobro provoditi na engleskom jeziku te na posebno senzibilan način koji od strane azilanata/ica neće biti doživljen kao potencijalna prijetnja njihovom statusu.

⁴⁶⁴ Od djelatnica Hrvatskog crvenog križa je unaprijed dobivena informacija da azilanti/ce nad kojima će se provesti anketiranje poznaju hrvatski jezik u mjeri koja je potrebna za razumijevanje sadržaja i smisla pitanja.

⁴⁶⁵ Jedan je azilant napisao: „*They hate me because I am gay*“.

10.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Republika Hrvatska u proteklih devet godina odobrila je svega stotinjak azila i supsidijarnih zaštita od ukupno cca 4.000 zahtjeva, a što je u pravilu desetak puta manje od prosječnog broja azila odobrenog u zemljama Europske unije⁴⁶⁶. Premda se sustav azila sve više razvija, jedan od najvećih problema i dalje ostaje problem integracije azilanata/ica i stranaca/kinja u hrvatsko društvo. Azilanti/ice i tražitelji/ice azila, kao i stranci pod supsidijarnom zaštitom nailaze na poteškoće u svakodnevnome životu i vlastitoj integraciji, od uključivanja u obrazovni sustav, preko nemogućnosti zapošljavanja do uključivanja u društveni, kulturni i politički život Republike Hrvatske. Rješenje ovog problema podrazumijeva široku integraciju, od učenja hrvatskog jezika i eventualnog doškoloavanja ili radne dokvalifikacije, do osiguravanja stambenog zbrinjavanja i pomoći u traženju posla. Jedno od važnih pitanja jest i pitanje odnosa zajednice (građana/ki) prema tražiteljima azila i azilantima, te razvijanje tolerancije prema takvim osobama, kao ugroženim skupinama. Lokalno stanovništvo još uvijek pokazuje otpor prema azilantima i tražiteljima azila. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

- 1) Osigurati nesmetan i siguran pristup teritoriju i sustavu azila svim osobama kojima je potrebna zaštita, posebno najranjivijim skupinama žena (žrtve trgovanja, seksualnog i obiteljskog nasilja), te uspostavljanje mehanizama prepoznavanja i uvođenje državnog i civilnog monitoringa najranjivijih skupina žena kako bi se zaštitila njihova prava.
- 2) Osigurati dosljedno poštivanje načela ravnopravnosti spolova u sustavu azila te kontinuirano provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o pojavama i neprihvatljivosti diskriminacije, kao i sustavu zaštite od diskriminacije, provoditi kampanje s ciljem osvještavanja javnosti o problemima s kojima se tražitelji/ice azila, azilanata/ice i stranci/kinje pod supsidijarnom zaštitom susreću te razbijanja stereotipa i predrasuda.
- 3) Osigurati cjelovitu zdravstvenu zaštitu i tečajeve hrvatskog jezika tražitelja/ica azila, azilanata/ica i stranaca/kinja pod supsidijarnom zaštitom, posebno za trudnice i roditelje te dodatnu edukaciju medicinskih radnika u smjeru senzibiliziranja prema potrebama navedenih skupina, posebno pojačati zastupljenosti pitanja reproduktivnog zdravlja žena.
- 4) Unaprjeđivati primjenu međunarodnih, europskih i domaćih standarda u sustav azila.
- 5) Kontinuirano educirati i senzibilizirati sve osobe koje dolaze u doticaj s azilantima/icama prilikom prihvata, smještaja i integracije.
- 6) Voditi sve statističke podatke po spolu vezano za migracijsku politiku.
- 7) Uvesti praksu provođenja medicinskog vještačenja ako navodi tražitelja/ice azila ukazuju da se radi o potencijalnoj žrtvi mučenja ili nečovječnog i nehumanog postupanja, trgovanje ljudima i seksualnom nasilju.

⁴⁶⁶ Otkada je Republika Hrvatska postala članica Europske unije, broj tražitelja/ica azila u 2014. smanjen je za više od polovine.

PROVEDBA NACIONALNOG AKCIJSKOG PLANA ZA PROVEDBU REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA, 2011.-2014.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je 31.10.2000. jednoglasno usvojilo rezoluciju 1325(2000) - žene, mir i sigurnost, kojom se po prvi puta prepoznaje nerazmjernost i jedinstvenost i utjecaj oružanog sukoba na žene te ukazuje na postojeći raskorak između stvarnog položaja i moguće uloge žena u području mira i sigurnosti. Međutim, postepeno pogoršanje stanja u područjima svijeta zahvaćenim ratom je potaknulo donošenje drugih srodnih rezolucija na ovom području⁴⁶⁷.

Temeljem Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.⁴⁶⁸, Vlada Republike Hrvatske donijela je (2011) *Nacionalni akcijski plan za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325(2000) o položaju žena, miru i sigurnosti, ali i ostalih srodnih rezolucija, za razdoblje 2011.-2014.* (NAP). Izradu NAP-a koordiniralo je Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija. Osnovni cilj NAP-a je podrška i praćenje provedbe rezolucije VS 1325 i srodnih rezolucija radi ublažavanja posljedica konflikata i kriza i jačanje rodne osviještenosti lokalnog stanovništva. Djeluje se na nacionalnoj razini u sklopu programa Vlade Republike Hrvatske i na međunarodnoj razini kroz sudjelovanje Republike Hrvatske u aktivnostima međunarodnih organizacija. NAP obuhvaća i razrađuje sljedeća ključna područja u domeni

⁴⁶⁷ Srodne rezolucije su: rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1820 (2008) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima, rezoluciju Vijeća Sigurnosti UN-a 1888 (2009) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima i rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1889 (2009) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružanih sukoba.

⁴⁶⁸ NN 114/06. Sadržavala je konkretne mjere za njenu primjenu, a koje su se odnosile na uključivanje rodne perspektive u sigurnosnu politiku kao i na participaciju stručnjakinja za pitanja roda u političke aktivnosti pri izgradnji mira, regionalnoj suradnji i sigurnosti.

„Žene, mir i sigurnost“- *Prevenciju, Participaciju, te Zaštitu i post-konfliktni oporavak* i obuhvaća četverogodišnje razdoblje 2011.-2014., nakon čega će sukladno postignutim dosezima biti revidiran. Dakle, 2014. je bila zadnja provedbena godina, a time i najvažnija godina u provedbi NAP-a.

Pravobraniteljica je sukladno svojim ovlastima⁴⁶⁹ pribavila od svih nositelja⁴⁷⁰ podatke o provođenju mjera temeljem kojih je ova analiza sačinjena. Najvažniji nositelji mjera su Ministarstvo vanjskih i europskih poslova (MVEP), Ministarstvo obrane (MORH), Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) i Ministarstvo branitelja (MB), te će njihove aktivnosti u provedbi NAP-a tijekom izvještajnog razdoblja biti nešto detaljnije opisane. Pravobraniteljica izdvaja sljedeće:

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova je, kao koordinator i nositelj većeg broja mjera, izvijestilo Pravobraniteljicu kako je većina mjera provedena. Naime, iz izvješća je vidljivo da se poseban naglasak stavljen na jačanje rodne perspektive u vanjskopolitičkom djelovanju⁴⁷¹. Pravobraniteljica pozdravlja činjenicu da je krajem izvještajnog razdoblja RH u inozemstvu predstavljalo 13 veleposlanica (u odnosu na 44 veleposlanika) i 5 generalnih konzulica (u odnosu na 7 konzula)⁴⁷². U MVEP-u je također radilo 6 diplomatkinja u najvišem zvanju veleposlanica. Također drži bitnim i podatak kako je tijekom 2014. MVEP nastavio provoditi posebne projekte u okviru međunarodne razvojne suradnje usmjerene na zdravlje, obrazovanje i malo poduzetništvo za žene, s ciljem političkog i gospodarskog osnaživanja istih.

Ministarstvo unutarnjih poslova je izvijestilo da je većina mjera provedena, posebno u području Prevencije⁴⁷³ i Participacije. Dokumenti koji se odnose na sudjelovanje policijskih službenika/ca u međunarodnim aktivnostima vezanim uz operacije uspostave i podrške miru te upravljanje civilnim krizama usklađeni su sa smjernicama o rodnoj ravnopravnosti, dok su podaci o sudjelovanju u aktivnostima usuglašeni prema kriterijima rodne politike. Vezano uz participaciju krajem izvještajnog razdoblja na rukovodećim radnim mjestima u MUP-u nalazilo se 587 osoba ženskog spola, što je za 14% više u odnosu na 2013. U slučaju jednakih

⁴⁶⁹ Čl.22.st. 1. Zakona o ravnopravnosti spolova (NN 82/08) propisano je: *Pravobranitelj/ica djeluje neovisno i samostalno, prati provođenje ovoga Zakona i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova i najmanje jednom godišnje izvješćuje Hrvatski sabor.*

⁴⁷⁰ Nositelji provedbe pojedinih mjera u okviru zadanih ciljeva su: ministarstva, uredi Vlade RH te druga državna tijela

⁴⁷¹ MVEP je ugradio rodnu perspektivu u sve međunarodne multilateralne i bilateralne aktivnosti, koordinirao radom međuresorne radne skupine UN-a za izradu Strategije sudjelovanja RH u međunarodnim misijama i operacijama u koju je integriran rodni aspekt te samostalno organizirao ministarski sastanak posvećen osnaživanju žena u post-konfliktnim situacijama i njihovoj ulozi u održivom razvoju. Promidžba rodne jednakosti provodila se i u okviru raznovrsnih predavanja i seminara iz područja međunarodnih odnosa i vanjske politike u organizaciji Diplomatske akademije. Ističe se posjeta izaslanstva Ureda Ombudsmana i Nacionalnog vijeća za žene Arapske Republike Egipat, na čelu s Fatemom Khafagy, direktoricom Ureda Ombudsmana i Nacionalnog vijeća za žene, posjeta zastupnice u Vijeću afganistanske sjeverne pokrajine Balkh Robabe Nayibi. Ministrica Vesna Pusić sudjelovala je u globalnom *summitu* o zaustavljanju seksualnog nasilja u sukobima te na regionalnoj konferenciji „Seksualno nasilje u oružanom sukobu: ispravljanje nepravde, sprječavanje nasilja u budućnosti“ održane u Zagrebu.

⁴⁷² Usporedbe radi, u 2013. je RH imala 10 veleposlanica, u 2012. - 7, a u 2011. – 6 veleposlanica.

Tijekom izvještajnog razdoblja predstavnica MUP-a sudjelovala je na konferenciji „Violence against women across the EU – abuse at home, work, in public and online“, zatim u Vilniusu na konzultacijskom sastanku u organizaciji Europskog instituta za ravnopravnost spolova – EIGE- o sadržaju baze podataka rodno uvjetovanog nasilja te na konferenciji „Imaju li Romkinje pravo na siguran život“.

ostvarenih rezultata na testiranju MUP je vodio računa da se prednost pri izboru daje osobama ženskog spola.

Ministarstvo obrane⁴⁷⁴ je, kao nositelj najvećeg broja mjera, dostavilo izvješće iz kojega je vidljivo da je većina mjera provedeno. Dokument „Rodno osviještena politika u MO i OSRH“ je u provedbi. MO i OSRH potiču aktivno sudjelovanja žena u međunarodnim aktivnostima koje su usredotočene na promicanje rodno osviještene politike. Pravobraniteljica kao uspješnu ističe provedbu mjere „Snažnija integracija žena u obrambenom sustavu“, provođenje koje potvrđuju i statistički podaci prema kojima se od 2012. u odnosu na proteklo razdoblje povećao broj žena koje obnašaju najvažnije funkcije u MO - ministar obrane ima jednu zamjenicu i dvije pomoćnice, a imenovan je i veći broj načelnica sektora i voditeljica službi. Udio žena u kategoriji državnih dužnosnika/ca u MO u 2014. je iznosio 42%. Može se konstatirati da je u razdoblju od 2011.-2014. vidljiv blagi uzlazni trend udjela žena na zapovjednim i voditeljskim dužnostima u MO i OSRH (2011. – 6,91%, 2012. – 7,31%, 2013.- 7,74% te 2014. -7,75%). Ističe se dosad postignut visok postotak časnica (9,69%) na zapovjednim i voditeljskim dužnostima u OSRH⁴⁷⁵.

Ministarstvo branitelja je dostavilo izvješće iz kojeg slijedi da su gotovo sve mjere provedene. Tijekom 2014. je MB nastavilo započete aktivnosti izrade zakonodavnog okvira za osiguranje sveobuhvatne skrbi za žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu. Vlada RH je tijekom izvještajnog razdoblja donijela novi Nacionalni program psihosocijalne pomoći sudionicima i stradalnicima iz Domovinskog rata, Drugog svjetskog rata te povratnicima iz mirovnih misija⁴⁷⁶.

Sigurnosno-obavještajna agencija provela je mjeru povećanja broja žena na višim i čelnim položajima unutar sigurnosnog sustava (u 2014. - 39% zaposlenih čine žene, a na višim i čelnim radnim mjestima je raspoređeno 35,3% žena).

Ured vijeća za nacionalnu sigurnost također je provodio mjeru povećanja broj žena na višim i čelnim položajima unutar sigurnosnog sustava, pa su tako u 2014. - 48% zaposlenih osoba bile žene, a na čelnim i višim položajima je 30% žena.

Ostali nositelji⁴⁷⁷ - Ministarstvo zdravlja (MZ), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS)⁴⁷⁸ Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske⁴⁷⁹ Ministarstvo pravosuđa (MP), Ministarstvo zdravlja (MZ), Ured za ljudska prava i prava nacionalnih

⁴⁷⁴ OSRH aktivno sudjeluju u radu NATO-vog Vijeća za rodne perspektive.

⁴⁷⁵ Ukupno je zaposleno u OSRH 233 žena ili 6,40%.

⁴⁷⁶ 1999. je donesen prvi Nacionalni program psihosocijalne pomoći sudionicima i stradalnicima iz Domovinskog rata.

⁴⁷⁷ Pravosudna akademija i Ministarstvo socijalne politike i mladih nisu imali nikakvih aktivnosti vezanih za provedbu NAP-a, prva institucija zbog nedostatka sredstava, a druga zbog nenadležnosti za nadgledanje provedbe.

⁴⁷⁸ formiralo Ekspertnu radnu skupinu za provođenje Cjelovite kurikularne reforme za rani predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, u kojemu će se posebna pažnja posvetiti unaprjeđivanju sadržajnog i metodičkog koncepta Građanskog i obrazovanja s naglaskom uključivanje rodne perspektive u buduće kurikulare kako bi se ostvarili ciljevi iz NAP-a.

⁴⁷⁹ Promocija dvojezičnog hrvatskog/engleskog zbornika radova: „Žene u izgradnji mira: pristupanje žena pravosuđu u postkonfliktnim zemljama“.

manjina Vlade Republike Hrvatske i Hrvatski centar za razminiranje nisu imali relevantnijih aktivnosti vezano za provedbu NAP-a.

11.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica zaključuje kako je tijekom zadnje godine provedbe NAP-a ostvaren daljnji napredak, osobito u cilju uvođenja rodne ravnoteže u oružane snage, policiju i sustav državne sigurnosti, područje koje je do sada bilo tretirano gotovo isključivo kao muško. Osobito valja pozitivnom istaći činjenicu da se povećao broj žena na rukovodećim, upravljačkim funkcijama ove tri institucije, i to na svim razinama. Dobri rezultati vidljivi su i na području provedenih edukacija i obuka. Žene se, kako se čini, sve više uključuju u aktivnosti za sprječavanje oružanih sukoba, kao i u izgradnju mira. Prepreke uspješnijem provođenju NAP-a su nedostatak financijskih sredstava, ali i nedovoljan interes/senzibilitet pojedinih nositelja mjera. Valjalo bi poticati viši stupanj suradnje državnih tijela (nositelja) s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave i organizacijama civilnog društva. Pravobraniteljica daje **preporuke**:

- 1) Nakon cjelovite analize provedbi mjera iz NAP-a, izraditi, usvojiti i objaviti Nacionalni akcijski plan za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325(2000) o položaju žena, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija za sljedeće razdoblje;
- 2) U novom nacionalnom akcijskom planu dodatno naglasiti potrebu povećanja rodne osviještenosti te u provedbi određenih mjera kao sunositelje provedbe uključiti jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i organizacije civilnog društva.

ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE

12.1. Zakon o radu

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova pratila je postupak donošenja novog Zakona o radu (ZOR)⁴⁸⁰ te intenzivno bila uključena u analizu njegovih odredbi sa stajališta zaštite ravnopravnosti spolova. Već krajem 2013. Pravobraniteljica je Ministarstvu rada i mirovinskog sustava dostavila mišljenje koje se odnosilo na određene segmente prijedloga zakona kao što su - rad na određeno vrijeme i privremeni rad, radno vrijeme i odmori te otkazi ugovora o radu. Pravobraniteljica je istaknula da se kroz ta tri segmenta provlači najviše opasnosti od diskriminacije po određenu kategoriju osoba - žena, majki, trudnica te samohranih roditelja. Pri tome je Pravobraniteljica procijenila buduće funkcioniranje propisa u praksi u odnosu na žene na tržištu rada, a na temelju postojećeg stanja koje je utvrđeno prikupljenim podacima i istraživanjima provedenim u prethodnim izvještajnim razdobljima.

Tijekom postupka donošenja Zakona o radu, Pravobraniteljica se sastala s ministrom rada i dodatno pojasnila ranije iznijeto mišljenje te istaknula svoje primjedbe na pojedina zakonska rješenja. Ujedno je tijekom lipnja 2014. nadležnom ministarstvu dopisom predložila konkretna zakonska rješenja koja bi radnicama/ima olakšala postupak zaštite dostojanstva te dokazivanje diskriminacije u sudskom postupku⁴⁸¹. Pravobraniteljica je izrazito prigovarala nedovoljno razrađenim zakonskim odredbama koje se tiču nadzornih mehanizama na području zapošljavanja i rada. Prije svega, zakonski nejasno definiranoj ulozi, funkciji i ovlastima inspekcije rada.

⁴⁸⁰ NN 93/14, na snazi od 07.08.2014.

⁴⁸¹ Čl.26. propisuje obvezu donošenja Pravilnika o radu i kojim se uređuju plaće, organizacija rada, postupak i mjere za zaštitu dostojanstva radnika te mjere zaštite od diskriminacije i druga pitanja važna za radnike. Pravobraniteljica je na stajalištu da bi se postupak za zaštitu dostojanstva trebalo detaljno urediti zasebnim pravilnikom. Dosadašnja iskustva do kojih se došlo radom na pritužbama pokazala su da poslodavci ne znaju ili nekvalitetno vode postupak za zaštitu dostojanstva, te da ishodi nisu zadovoljavajući.

Kako je iz analize ZOR-a proizlazila tendencija zakonodavca da se kao dominantni oblik zasnivanja radnog odnosa uvede atipični oblik ugovora o radu, odnosno ugovor o radu na određeno vrijeme, Pravobraniteljica je u svojim primjedbama istaknula kako navedeno zakonsko rješenje nije u duhu preporuke Pascal Grunny koju je prihvatio EU parlament, a koja sugerira da rad na određeno vrijeme treba predstavljati izuzetak, a ne pravilo⁴⁸².

Također, Pravobraniteljica je uputila i svoje zamjerke na zakonske odredbe vezane uz organizaciju radnog rasporeda i vremena koje su gotovo u cijelosti ostavljene dispoziciji poslodavca glede odlučivanja o tome. Naime, veći broj zakonskih rješenja kojima se organizira rad i raspoređuje radno vrijeme ostao je tako otvoren i podložan brojnim individualnim interpretacijama i procjenama poslodavaca. Takav normativan okvir može potencijalno dovesti i do zlouporabe odredbi te dovođenje radnika/ca u nepovoljni položaj. Pravobraniteljica je dodatno istaknula kako su se na ovaj način otvorile mogućnosti za zlouporabu smjenskog rada, a što bi najviše štetilo upravo ženama, i to mlađim, koje su i inače jedna od najdiskriminiranih skupina na tržištu rada⁴⁸³. Naime, žene u fertilnoj dobi u

⁴⁸² Čl.12. st.1. ZOR-a proširuje pojam rada na određeno vrijeme na područje ugovora o djelu. I nadalje nisu prepoznati problemi vezani za ugovor o radu na određeno vrijeme, koji se praksi često krši, a najviše na štetu žena jer prema dostupnim podacima 90% novozaposlenih žena potpisalo je ugovor o radu na određeno vrijeme. Predloženim tekstom izostala je učinkovita zaštita žena od zlouporabe, a posebice trudnica zaposlenih na određeno vrijeme. Stoga, potrebno je ugraditi dodatne mehanizme učinkovite zaštite žena i trudnica.

⁴⁸³ **Čl.67. uvodi institut tzv. „Preraspodjele radnog vremena“.** Pravobraniteljica je stajališta da bi se u praksi ovaj institut lako mogao zlorabiti, odnosno mogao bi se miješati s prekovremenim radom (što bi moglo dovesti do toga da prekovremeni sati ne budu plaćeni jer neće biti iskazani kao prekovremeni rad). Nadalje, daje se mogućnost poslodavcu da u potpunosti upravlja slobodnim vremenom radnika/ce, što bi moglo posebice pogoditi žene - trudnice i majke.

Čl.74. govori o dnevnom odmoru unutar 24 sata, u kojem radnik ima pravo na isti u trajanju od 12 sati neprekidno. Praktično to znači da radni dan i radni ciklus nije ograničen na konkretni dan, nego na 24 sata. To znači da radnik/ca može biti raspoređen u radnu smjenu u bilo koje doba, jedini uvjet je da razmak između mora biti 12 sati. To opet praktički znači da bi radnika/ca mogli raditi u jednom konkretnom danu i dva puta-od ponoći do 8 ujutro, i zatim od 18 pa do 02 iza ponoći drugog dana itd. Za ovakav rad predlagatelj zakona čak niti ne traži pisanu suglasnost radnika/ce, trudnica, samohranih roditelja, roditelja s djecom mlađom od tri godine.

Čl.75. u st.1.i 2. propisuje tjedni odmor, a st.3. propisuje dane u koje se koristi dnevni odmor. Međutim, st.4. predviđa način korištenja tjednog odmora ukoliko radnik/ca isti nije mogao koristiti na način određen st.1. i 2. No, zakon nije predvidio koliko bi to razdoblje nekorištenja tjednog odmora maksimalno smjelo trajati, pa je tu nedorečen i podliježe zlouporabi poslodavca.

Čl.79. st.3. odnosi se na utvrđivanje godišnjeg odmora – formulacija prijedloga koja kaže „ako bi radnik po rasporedu trebao raditi u dane državnih praznika ili neradne dane, pa na svoj zahtjev koristi godišnji odmor u te dane“ ti dani se uračunavaju u trajanje godišnjeg odmora – otvara mogućnost smanjenja broja dana godišnjeg odmora radniku, uz istovremeno osiguranje rad (npr. trgovine) u dane kada se inače ne bi radilo.

Čl.82. propisuje isplatu naknadu radniku za neiskorišteni godišnji odmor. Naime, prema odredbi ovog članka kada radniku prestane radni odnos, a on ima pravo na godišnji, poslodavac mu je dužan naknadu plaće isplatiti odmah bez korištenja godišnjeg. Po mišljenju Pravobraniteljice, to je suprotno samoj svrsi godišnjeg, jer analogno, poslodavac radnicima ne bi ni morao davati godišnji, već im isplaćivati novčanu naknadu, a što je zabranjeno čl.80 Zakona. Pravobraniteljica smatra da ovakva formulacija, u sadašnjim uvjetima na tržištu rada, ide zapravo na ruku onome koji želi manipulirati radnim vremenom i radnim danima na štetu radnika.

Čl.89. propisuje da ako posebnim propisom nije drukčije uređeno, poslodavac može za punoljetne radnike urediti iznimke od primjene odredbi o trajanju rada noćnog radnika, dnevnom i tjednom odmoru, pod uvjetom da je radniku osiguran zamjenski odmor u skladu sa stavcima 2. i 3. ovoga članka, u kojem je poslodavac obavezan omogućiti ostvarenje toga prava. Dakle članak predviđa iznimke od primjene odredbi o trajanju noćnog rada punoljetnih radnika te o dnevnom i tjednom odmoru i to u određenim, taksativno navedenim slučajevima (šest slučajeva). Međutim, svi ti slučajevi su dosta široko navedeni, a posebno je problematičan zadnji slučaj „više sile te nastupa izvanrednih i nepredvidivih okolnosti i događaja“ (čl.89.at.1.toč.6.).

skupini su žena među kojima je najviše nezaposlenih u evidenciji pri Hrvatskom zavodu za zapošljavanje. S druge strane, opće je poznata činjenica da inspekcijski nadzor otkriva vrlo malo nezakonitog prekovremenog rada jer radnici/ce u borbi za egzistenciju pristaju raditi i u situacijama koje su protuzakonite i/ili za njih nepovoljne, isključivo u cilju zadržavanja posla.

Stoga, Pravobraniteljica smatra kako će položaj žena, trudnica, majki s malom djecom i samohranih roditelja novim ZOR-om u najmanju ruku ostati isti. Drugim riječima, ZOR bi mogao dodatno pogoršati položaj žena na tržištu rada. Nažalost, primjedbe i preporuke Pravobraniteljice nisu prihvaćene.

12.2. Zakon o državnim službenicima

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova uputila je preporuku predlagaču nacрта Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnim službenicima (Zakon) da razmotri mogućnost uključivanja odredbi kojima bi se na jasan način ukazalo na postojeću *obavezu uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca na svim razinama unutar tijela državne uprave i lokalne, regionalne (područne) samouprave kao i kod pravnih osoba s javnim ovlastima*. Ova obaveza već je propisana čl.12. Zakona o ravnopravnosti spolova.

Naime, Pravobraniteljica je predložila da se čelnike i čelnice tijela uprave obveže zakonskim odredbama da pri izradi Pravilnika o unutarnjem redu, odnosno pri raspoređivanju ili zapošljavanju državnih službenika, uvažavaju postojeću obvezu uravnoteženosti među spolovima izraženu kroz minimalni udio od 40% podzastupljenog spola u ukupnom broju osoba unutar određene razine ili kategorije. U slučaju da se propisana obveza ne može zadovoljiti zbog objektivnog razloga (npr. nedovoljan broj kvalificiranih osoba) dogovorna osoba imala bi obvezu u odluci o rasporedu (iz čl. 34. Zakona), premještanju (iz čl. 43. Zakona) ili zapošljavanju (iz čl. 35. Zakona) na jasan način obrazložiti objektivne razloge za takvu nemogućnost. Za one kategorije u kojima postoji značajna podzastupljenost (ispod 40%) odgovorna osoba imala bi obvezu kroz planove (iz čl. 17. Zakona) ukazati na mjere kojima smjera ukloniti značajnu podzastupljenost. Pravobraniteljica je predložila da se i slična mjera poštivanja uravnotežene zastupljenosti uvede i za slučaj imenovanja članova Odbora iz čl. 37. Zakona.

12.3. Zakon o porezu na dohodak

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova uočila je da prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu dohodak odnosno prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na promet nekretnina koje je Vlada na 189. sjednici održanoj 30.10.2014. uputila u zakonodavni postupak (hitni postupak) nisu usklađeni sa jamstvom zabrane diskriminacije temeljem obiteljskog statusa propisanim čl.11. Obiteljskog zakona i čl.6.

Zakona o ravnopravnosti spolova, koji zabranjuje bilo koji oblik diskriminacije temeljem obiteljskog statusa.

Pravobraniteljica je temeljem navedenih odredbi, a reagirajući na informaciju i pritužbe građana da Porezna uprava nastavlja odbijati priznavanje poreznih olakšica izvanbračnim zajednicama, Poreznoj upravi u rujnu 2014. uputila upozorenje u kojem je ukazala kako ne postoje razlozi koji bi opravdali nepovoljno postupanje prema izvanbračnim zajednicama u pogledu poreznih olakšica. Pravobraniteljica je Poreznoj upravi skrenula pozornost na činjenicu da praksom ograničavanja mogućnosti korištenja poreznih povlastica izvanbračnim zajednicama, promiče vrijednosni stav kako taj oblik obiteljskog života nije jednako vrijedan bračnim zajednicama što je suprotno Obiteljskom zakonu i Zakonu o ravnopravnosti spolova. Opravdavajući svoje postupanje Porezna uprava je iznijela stajalište kako bi porezno zakonodavstvo trebalo uskladiti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i Obiteljskim zakonom.

Temeljem inicijative Pravobraniteljice, izmijenjen je Zakon o porezu na dohodak te usklađen s navedenim zakonodavstvom na način da više ne diskriminira izvanbračne zajednice u smislu ostvarenja poreznih povlastica te nudi jamstva jednakog postupanja temeljem obiteljskog statusa. Pravobraniteljica smatra pohvalnim činjenicu da je Vlada na sjednici 24.11.2014. prihvatila amandmane kojima je u Prijedlog izmjena Zakona o porezu na dohodak uključena odredba kojom se sukladno čl.11. Obiteljskog zakona izričito propisuje kako su bračni i izvanbračni drugovi izjednačeni u pogledu pristupa ovoj vrsti porezne olakšice namijenjene članovima uže obitelji građana i građanki. Pravobraniteljica pozdravlja i činjenicu da je predložene izmjene Hrvatski sabor prihvatio većinom glasova na plenarnoj sjednici 28.11.2014.

Sukladno navedenom, a temeljem čl.23. Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je predložila Ministarstvu financija da internim ***naputkom adresiranim na Poreznu upravu uputi jasan nalog svim tijelima porezne vlasti da u svojoj praksi poštuju jamstva jednakog postupanja u pogledu ostvarenja poreznih povlastica temeljem obiteljskog statusa.***

No, nažalost, iz odredbi prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama poreza na promet nekretnina proizlazi kako taj korak nije poduzet.

Pravobraniteljica je predložila da nadležni saborski odbori iskoriste svoje ovlasti te upute odgovarajuće amandmane na čl.11d. *Zakona o porezu na promet nekretnina* što bi omogućilo da se na izričit i jasan način propiše načelo prema kojem je izvanbračna zajednica, u skladu s jamstvima jednakog postupanja iz Obiteljskog odnosno Zakona o ravnopravnosti spolova, izjednačena s bračnom zajednicom u pogledu svih poreznih povlastica i obveza propisanih tim Zakonom.

12.4. Zakon o mirovinskom osiguranju

Analizom čl.34.-36. Zakona o mirovinskom osiguranju⁴⁸⁴ (ZOMO), Pravobraniteljica je zaključila kako navedene odredbe diskriminiraju žene. Naime, ZOMO iz 2010. izmijenjen je temeljem odluke Ustavnog suda U-I-1152/2000 od 18.04.2007. Ustavni sud je zaključio da odredbe tada važećeg Zakona o mirovinskom osiguranju, odnosno uvjeti potrebni za umirovljenje (puno i prijevremeno), moraju biti izjednačeni i u odnosu na žene i u odnosu na muškarce. Istom odlukom također je riješeno da se dobna granica umirovljenja ima postupno podizati u odnosu na žene, tako da važeći ZOMO propisuje da se dobna granica potrebna za prijevremenu, ali i starosnu mirovinu u odnosu na žene podiže svake godine za tri mjeseca.

Međutim, u važećem ZOMO-u stoji odredba kako pravo na prijevremenu starosnu mirovinu zbog dugogodišnjeg osiguranja ima osiguranik/ca kada navrši 60 godina života i 41 godinu staža osiguranja. S obzirom da je na ovaj način dobna granica za umirovljenje zbog dugogodišnjeg osiguranja postavljena fiksno, dok se dob za umirovljenje žene pomiče svake godine prema više za tri mjeseca, Pravobraniteljica smatra da su navedene odredbe prije svega kontradiktorne međusobno, a da je odredba čl.35. u suprotnosti sa spomenutom odlukom Ustavnog suda.

Naime, ukoliko je postojećim odredbama Zakona intencija postupno pomicanje dobne granice prava na prijevremenu starosnu mirovinu za žene, onda je potrebno istom analogijom odrediti i pravo na prijevremenu starosnu mirovinu zbog dugogodišnjeg staža osiguranja. U postojećem sustavu žene se nalaze u nepovoljnijoj poziciji u odnosu na muškarce. Budući da se radi isključivo o ženama koje naizgled neutralni propis stavlja u nepovoljniji položaj, Pravobraniteljica je zaključila da se radi o neizravnoj diskriminaciji iz čl.7.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova te zatražila izmjene Zakona. Ovo osobito stoga što je Pravobraniteljica nebrojeno puta isticala činjenice dokazane vlastitim provedenim istraživanjima – da uglavnom žene koriste cijeli roditeljski dopust, da najčešće koriste bolovanja radi njege i brige bolesnog djeteta, ili produženi roditeljski dopust radi njege teže bolesnog djeteta ili djeteta s invaliditetom, da brinu o kućanskim poslovima, da brinu o starijim i nemoćnim članovima domaćinstva – ukratko rečeno, da uz postojeći posao rada i tzv. „drugu smjenu“ dolaskom kući. Pri tome je Pravobraniteljica naglasila kako svaka država članica EU, pa tako i RH, može svojom voljom odrediti dob i način umirovljenja, kako za žene, tako i za muškarce. Također, temeljem čl.9.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova, moguće je primijeniti posebne mjere (specifične pogodnosti) prema ženama, a koje se temeljem odredbe navedenog članka, neće smatrati diskriminacijom drugog spola. Stoga, Pravobraniteljica smatra da bi institut prijevremenog umirovljenja zbog dužine staža osiguranja u odnosu na žene valjalo urediti analogno institutu prijevremenog umirovljenja žena uz postupno (godišnje) povišenje dobi potrebne za umirovljenje.

⁴⁸⁴ NN 157/13, NN 151/14.

12.5. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o putnim ispravama hrvatskih državljana

Na upit Ministarstva unutarnji poslova, a u okviru svog djelokruga praćenja zakona i propisa, Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja dala svoje mišljenje vezano uz tekst Nacrta prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o putnim ispravama hrvatskih državljana (Prijedlog zakona) u odnosu na odredbe koje su ocijenjene kao diskriminatorne, odnosno suprotne Zakonu o ravnopravnosti spolova i Obiteljskom zakonu, te je predložila izmjene.

Naime, u odnosu na čl.3. Prijedloga zakona, vidljivo je kako se predloženim izmjenama čl.34. važećeg Zakona dodaje i st.3. koji bi trebao glasiti: *„Kada roditelji trajno ne žive zajedno, zahtjev za izdavanje putne isprave maloljetnoj osobi podnosi roditelj s kojim maloljetna osoba stanuje i koji samostalno ostvaruje roditeljsku skrb na temelju sudske odluke.“* Kako proizlazi da se ovakvom odredbom jedan od roditelja dovodi u nepovoljan položaj, Pravobraniteljica je preporučila da se navedenoj odredbi na kraju doda i dio koji glasi: *„uz suglasnost drugog roditelja“*, a kako bi se izbjegle eventualne zloupotrebe.

Pravobraniteljica je ovakvo stajalište glede spornih odredbi zauzela iz razloga što prema dostavljenom Prijedlogu zakona proizlazi kako roditelj s kojim maloljetna osoba stanuje i koji samostalno ostvaruje roditeljsku skrb može podnijeti zahtjev za izdavanjem putne isprave maloljetnoj osobi bez da drugi roditelj o tome ima ikakvih saznanja. Na taj način bi maloljetna osoba mogla bez znanja drugog roditelja otići u inozemstvo s roditeljem s kojim stanuje i koji samostalno ostvaruje roditeljsku skrb na temelju sudske odluke, te bi se tako drugi roditelj mogao staviti u neravnotežni odnosno nepovoljniji položaj.

Navedeni neravnotežni tretman oba roditelja posebno dolazi do izražaja ako se razmotri i predloženi st.4.čl.34. koji bi trebao glasiti: *„Iznimno od stavka 3. ovoga članka, zahtjev za izdavanje putne isprave maloljetnoj osobi može podnijeti roditelj s kojim maloljetna osoba ne stanuje i koji ne ostvaruje samostalno roditeljsku skrb na temelju sudske odluke, ako drugi roditelj za to da suglasnost“*. Naime, iz navedenog proizlazi kako je uvjet da se traži suglasnost drugog roditelja u slučaju kada zahtjev za izdavanjem putne isprave maloljetnoj osobi podnosi roditelj s kojim maloljetna osoba ne stanuje i koji, na temelju sudske odluke, ne ostvaruje samostalno roditeljsku skrb. Navedeno dakle ukazuje na nejednak tretman roditelja po tom pitanju, a obzirom na činjenicu s kim maloljetna osoba stanuje i koji ostvaruje samostalno roditeljsku skrb na temelju sudske odluke.

Pravobraniteljica je istaknula kako je odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova zabranjena diskriminacija temeljem bračnog i obiteljskog statusa dok je odredbama Obiteljskog zakona roditeljska skrb određena kao ravnopravna, zajednička i sporazumna, bez obzira žive li roditelji zajedno ili odvojeno te da ravnopravnost roditelja podrazumijeva jednaku odgovornost, prava i dužnosti oba roditelja u svim sadržajima roditeljske skrbi, u jednakom opsegu te da niti jedan od roditelja nema veću pravnu ulogu ni povlašteni položaj u odnosu na drugoga.

12.6. Kazneni zakon

Pravobraniteljica je kroz izvještajno razdoblje imala nekoliko inicijativa za izmjene Kaznenog zakona. Neke od ovih inicijativa potječu iz ranijih izvještajnih razdoblja, od kojih su neke već i usvojene, dok su neke i dalje u razmatranju, odnosno u određenoj mjeri usvojene u konačnom Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona⁴⁸⁵ (Prijedlog zakona).

Naime, Pravobraniteljica je zatražila da se u Kazneni zakon uvede novo kazneno djelo – *Psihičko nasilje u obitelji* (čl.179a)⁴⁸⁶. Na potrebu teže inkriminacije ovog djela, pravobraniteljica je upozoravala u svojim javnim istupima te u svom Izvješću još iz 2013. Također, predlagano je proširenje kruga osoba – potencijalnih žrtava slijedećih kaznenih djela: Protupravno oduzimanje slobode, Otmica, Prisila i Prijetnja i to na bliske osobe počinitelja s obzirom da se u praksi pokazalo da su upravo bliske osobe izložene većem riziku da im nasilni član obitelji ograniči slobodu kretanja.

Pravobraniteljica je uvidom u Prijedlog zakona uočila kako je predlagatelj za kaznena djela iz čl.136. KZ-a (protupravno oduzimanje slobode) i čl.137. KZ-a (otmica) uveo i kvalifikatorne oblike tih djela u slučaju ako su ista počinjena prema bliskoj osobi, a za što se u svom dosadašnjem radu zalagala te je zatražila da se takvi kvalifikatorni oblici uvedu i za kaznena djela prisile (iz čl.138.) te prijetnje (iz čl.139.) ukoliko su ista počinjena prema bliskim osobama.

Pravobraniteljica je pozdravila inicijativu predlagatelja da se u Kazneni zakon doda novo kazneno djelo nasilja u obitelji koje bi glasilo: *„Tko ustrajno krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine“*. No, ponudila je opsežno obrazloženje i nešto drugačiji opis kaznenog djela. Naime, po ovakvom opisu kaznenog djela proizlazi kako se zakonodavac, pored kažnjavanja obiteljskog nasilja kroz kvalifikatorne oblike pojedinih kaznenih djela ukoliko su ista počinjena prema bliskim osobama, odlučio i na uvođenje samostalnog kaznenog djela Nasilja u obitelji obzirom kako je uočeno *„da dio ponašanja, koje u svojoj biti predstavlja nasilništvo u obitelji, nije pokriveno važećom kaznenopravnom regulativom“*. Pritom proizlazi kako bi kazneno djelo Nasilje u obitelji obuhvatilo *„teže oblike nasilništva u obiteljskom okruženju kojima su ostvareni elementi prekršaja, dakle nisu ostvareni elementi niti jednog kaznenog djela, a radi se o intenzitetu odnosno ustrajnosti koja prelazi okvire prekršajne odgovornosti“*. Iz navedenog je vidljivo kako bi kazneno djelo

⁴⁸⁵ Rasprava u Hrvatskom saboru o konačnom Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona zaključena je 25. rujna 2014. godine. Kako je konačni Prijedlog izmjena i dopuna Kaznenog zakona Pravobraniteljici na mišljenje dostavljen tek u veljači 2015. godine, radi lakšeg praćenja i razumijevanja brojnih inicijativa Pravobraniteljice koje su smjerale izmjenama Kaznenog zakona, navest ćemo ukratko prijedloge izmjena i dopuna zakona koje je Pravobraniteljica dostavila Ministarstvu pravosuđa i u 2015. godini jer su one samo nastavak inicijativa za izmjenama Kaznenog zakona kako iz 2014. godine, tako i iz prethodnih izvještajnih razdoblja.

⁴⁸⁶ Što je predlagatelj prvotno usvojio, no u konačnom Prijedlogu izmjena i dopuna KZ-a taj članak je preimenovan u kazneno djelo naziva: „Nasilje u obitelji“. Kako je tekst članka u većoj mjeri izmijenjen, radi se praktički o uvođenju drugog, odnosno potpuno novog kaznenog djela u KZ.

nasilja u obitelji, na način na koji se predlaže njegov zakonski opis, predstavljalo blanketno kazneno djelo „koje čini član obitelji / bliska osoba koja ustrajno krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod žrtve izazove osjećaj straha za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj“ te se na taj način „omogućava jasno razgraničenje kaznenog djela od prekršaja, budući da se za postojanje ovog kaznenog djela zahtjeva veća kriminalna količina, koja pretpostavlja kumulativno ispunjenje slijedećih pretpostavki: ustrajnost kršenja propisa o zaštiti od nasilja u obitelji te prouzročenje teže posljedice (izazivanje straha, dovođenje u ponižavajući položaj).“

Vezano uz navedeno, Pravobraniteljica se pohvalno očitovala za ovu inicijativu zakonodavca za strože sankcioniranje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama, posebice u svjetlu činjenice da se nasilje nad ženama smatra kršenjem ljudskih prava i oblikom diskriminacije žena.⁴⁸⁷ No, Pravobraniteljica je ukazala kako je opis bića predloženog kaznenog djela nejasan i općenit, uslijed čega bi on u praksi mogao biti predmet individualnih tumačenja državnog odvjetništva, policije i sudstva. Pritom bi ta tumačenja bila neujednačena, a što je pokazala i sudska praksa u vrijeme kada je postojalo kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji iz čl.215a. ranije važećeg KZ-a. Te je istaknula kako bi ta tumačenja i dvojbe nažalost išle upravo na štetu žrtava nasilja. Nejasno je što će se točno smatrati „ustrajnim“ odnosno koliko točno puta počinitelj mora prethodno biti prekršajno sankcioniran, a da bi uopće mogao biti kazneno sankcioniran za ovo kazneno djelo. Nadalje, ovakav opis ne obuhvaća sve oblike obiteljskog nasilja, uključujući psihološko i *ekonomsko nasilje* koje u praksi često ostaje neprepoznato, a zatim i nesankcionirano od strane prekršajnog suda. Problematičan je i dio predložene odredbe koji se odnosi na *izazivanje straha i dovođenje u ponižavajući položaj*, a koji su, prema ovakvom Prijedlogu, nužni da bi se radilo o kaznenom djelu Nasilja u obitelji. Naime u praksi će se svakako postaviti pitanje dokazivanja straha odnosno ponižavajućeg položaja, kao i što se točno smatra „ponižavajućim položajem“. Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica je predložila da novi članak, koji se odnosi na kazneno djelo nasilja u obitelji, glasi:

„Tko više od jednog puta prekrši propise o zaštiti od nasilja u obitelji na način da ponovi tjelesno, spolno, psihičko ili ekonomsko nasilje prema članu obitelji ili bliskoj osobi, a da time nije počinjeno neko drugo kazneno djelo za koje je propisana teža kazna, kaznit će se kaznom zatvora do pet godina.,,

Na ovaj način izbjegli bi se nejasni termini, konkretizirala bi se vrsta nasilja te, što je možda i najvažnije, izbacili bi se svi suvišni dijelovi norme koji mogu zbunjivati suce i državne odvjetnike, a obranama okrivljenih otvarati mogućnost manipulacije. Pravobraniteljica je naglasila kako je potpuno suvišno uvoditi strah i ponižavajući položaj u opis kaznenog djela opetovanog nasilja u obitelji i to kao kategoriju koju na sudu treba dokazivati da bi se ostvarilo biće djela. Naime, dokazuje se samo ponovljeno nasilje, a ne i strah i/ili ponižavajući položaj žrtve. Ako je nasilje dokazano, strah i ponižavajući položaj žrtve se podrazumijevaju. Osim toga, Pravobraniteljica je predložila da se umjesto odredbe „*ukoliko time nije počinjeno teže kazneno djelo*“ propiše „*ukoliko time nije počinjeno neko drugo kazneno djelo za koje je*

⁴⁸⁷ Sukladno čl.3.toč.a. Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

propisana teža kazna“. Ova norma odnosno ovo novo kazneno djelo upravo služi sprječavanju počinjenja nekog većeg zla odnosno težeg kaznenog djela, kao npr. ubojstva. U konkretnom slučaju predlažem da se propiše da nije počinjeno neko drugo, bilo koje kazneno djelo za koje je propisana teža kazna, jer, ako bi bilo počinjeno (primjerice teška tjelesna ozljeda i sl.), onda se želi počinitelja teretiti i kazniti upravo za to djelo, a ne za nasilje u obitelji. I konačno, Pravobraniteljica je predložila i da se *propiše veća kazna* na način da se počinitelja umjesto predviđene kazne zatvora do tri godine kazni *kaznom zatvora do pet godina*.

Pravobraniteljica je kod predlaganja izmjena KZ-a imala na umu da su prekršaji kažnjiva djela nižeg intenziteta, da se prekršajni postupak lakše pokreće, da postoji mogućnost momentalnog stavljanja pod zaštitu žrtve,⁴⁸⁸ no, da su kazne u prekršajnom postupku blaže (i/ili uglavnom novčane), da ne postoji takav spektar zaštitnih i dr. mjera kao u Kaznenom zakonu. S druge strane, kazneni se postupak sporije pokreće, ali je težina društvenog prijekora (kazne) veća (za većinu djela predviđene su višegodišnje zatvorske kazne), postoji veći broj sigurnosnih mjera,⁴⁸⁹ te mogućnost provođenja zaštitnog nadzora. Predviđeno je i više tzv. posebnih obveza⁴⁹⁰ koje mogu dodatno žrtvu zaštititi od nasilja. Određene sigurnosne mjere mogu biti izrečene i za vrijeme trajanja istražnog postupka. Kazne su teže, najčešće višegodišnje zatvorske (za najteža djela i dugotrajni zatvor-min. 21 i max. 40 godina).

U svakom slučaju, prema sadašnjoj sistematizaciji djela obiteljskog nasilja, izvan dohvata Kaznenog zakona ipak ostaje i psihičko i ekonomsko nasilje u obitelji. Zbog toga je Pravobraniteljica kod Prijedloga izmjena i dopuna KZ-a predložila drugačiju zakonsku definiciju novo uvedenog kaznenog djela Nasilja u obitelji koja uključuje sve oblike nasilja. Usporedi li se krug osoba koje štiti Kazneni zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, može se utvrditi da Kazneni zakon pruža pravnu zaštitu širem krugu osoba od Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, jer obuhvaća i isto-spolne partnere.

Uvidom u prijedloge, primjedbe i mišljenja koji su dani na Prijedlog zakona, a koje predlagatelj nije prihvatio, vidljivo je kako nije usvojen prijedlog Odbora za pravosuđe, Odbora za ravnopravnost spolova i zastupnika u Hrvatskom saboru da se kaznenim djelom prostitucije *propiše kažnjavanje za osobe koje su korisnici seksualnih usluga*, čime bi opisano ponašanje bilo premješteno iz prekršajne u sferu kaznenopravne odgovornosti. Navedeni prijedlog je podržavala i Pravobraniteljica, te ga i dalje podržava jer smatra da nije dovoljno da se u sferi kaznenopravne odgovornosti nalazi korisnik spolnih usluga uz naplatu samo ukoliko je isti znao ili morao znati da se radi o prisilnoj prostituciji.

⁴⁸⁸ Zaštitnim mjerama koje se mogu izreći i prije pokretanja postupka – kao što su udaljenje iz kuće, zabrana približavanja žrtvi i sl.

⁴⁸⁹ Obvezan psihijatrijski tretman, obvezno liječenje od ovisnosti, obvezan psihosocijalni tretman, zabrana približavanja i dr.

⁴⁹⁰ Npr. zabrana približavanja žrtvi ili nekim drugim osobama, zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve ili neke druge osobe, zabrana napuštanja doma u određenom razdoblju tijekom dana.

12.7. Pravilnik o obiteljskoj medijaciji

U svom mišljenju na tekst Nacrta Pravilnika o obiteljskoj medijaciji (Pravilnik), Pravobraniteljica je preporučila da se odredbama Pravilnika propiše kako se riječi i pojmovni sklopovi Pravilnika koji imaju rodno značenje, bez obzira jesu li u Pravilniku korišteni u muškom ili ženskom rodu, odnose na jednak način na muški i ženski rod. Navedena preporuka u skladu je sa čl. 43. Zakona o ravnopravnosti spolova⁴⁹¹.

Nadalje, Pravobraniteljica je predlagatelja upozorila i na odredbu čl.7.st.2. Pravilnika prema kojoj je povjerljivost sadržaja obiteljske medijacije izuzeta jedino „u slučaju prijetnje i životne ugroženosti članova obitelji“. Naime, prema odredbi čl.8. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji⁴⁹², stručni radnici u djelatnosti socijalne skrbi, obiteljske prevencije i zaštite obvezni su prijaviti policiji ili državnom odvjetništvu počinjenje nasilja u obitelji za koje su saznali u obavljanju svojih poslova. Međutim, formulacija navedena u čl.7.st.2. Pravilnika je po tom pitanju nejasna jer bi se moglo postaviti pitanje da li se pod obiteljsko nasilje može podvesti i slučaj „prijetnje i životne ugroženosti članova obitelji“ odnosno pitanje tumačenja navedene odredbe. Stoga, a radi izbjegavanja bilo kakvih potencijalnih nejasnoća prilikom primjene navedene odredbe Pravilnika u budućnosti, Pravobraniteljica je predložila da se u navedeni članak uvrsti i obveza medijatora da sva saznanja o obiteljskom nasilju imaju žurno prijaviti policiji ili nadležnom državnom odvjetništvu odnosno da se izričito propiše kako se povjerljivost medijacije ne odnosi na saznanja o obiteljskom nasilju.

12.8. Inicijativa za izmjenu pravnog okvira za korištenje obveznog rodiljnog dopusta diplomatskog osoblja tijekom mandata u inozemstvu

Pravobraniteljica je u tijeku izvještajnog razdoblja zaprimila niz pritužbi zaposlenica Ministarstva vanjskih i europskih poslova (Ministarstvo) koje su se pritužile na nepovoljno postupanje Ministarstva prema zaposlenicama koje za vrijeme trajanja svog diplomatskog mandata u predstavništvima Republike Hrvatske u inozemstvu zatrudne.

Iz pritužbi je proizlazilo da je Ministarstvo učestalo koristilo praksu povlačenja zaposlenica iz predstavništva u inozemstvu ako bi saznalo da su zatrudnjele usprkos činjenici da im nije istekao mandat na koji su inicijalno raspoređene. Ministarstvo je u svom očitovanju Pravobraniteljici potvrdilo postojanje prakse prijevremenog povlačenja trudnih zaposlenica s rada u predstavništvima u inozemstvu na drugo radno mjesto u Hrvatskoj. Iz navoda Ministarstva proizlazilo je kako takva praksa postoji u slučajevima rizične trudnoće. Ministarstvo je odluku o prijevremenom povlačenju u takvim slučajevima obrazložilo ciljem osiguranja potpune medicinske skrbi za majku i nerođeno dijete. Pravni temelj za ovakvu praksu Ministarstvo je nalazilo u odredbi čl.42. *Pravilnika o unutarnjem redu Ministarstva vanjskih i europskih poslova* koji je izričito propisivao da će se razdoblje rasporeda na rad u

⁴⁹¹ NN 82/08.

⁴⁹² NN 137/09, 14/10, 60/10.

predstavništvu skratiti kada postoje opravdani razlozi među kojima je izričito uključen razlog korištenja roditeljskog dopusta. Izričaj odredbe čl.42. ukazuje kako je rješenje o povlačenju radi korištenja roditeljskog dopusta bilo obvezatno odnosno kako se nije temeljilo na procjeni zdravstvenih rizika vezanih uz konkretnu osobu u konkretnom slučaju.

Činjenica da je odluka poslodavca bila motivirana namjerom zaštite zdravlja zaposlenice koja nije bila u mogućnosti ostvariti odgovarajuću zdravstvenu zaštitu od strane HZZO-a, ukazuje kako praksa poslodavca nije bila uvjetovana spolno uvjetovanim predrasudama. No, usprkos njenog legitimnog cilja, Pravobraniteljica je utvrdila da su učinci ove mjere bili nepovoljni po trudnice s obzirom da 1) ograničavaju njihovu slobodu volje te ih 2) u odnosu na osobe koje nisu trudne dovode u nepovoljniji položaj u pogledu mogućnosti da u potpunosti ostvare karijerne ciljeve. Izmjenama Pravilnika koje su stupile na snagu 01.03.2014., a prema preporuci Pravobraniteljice, uklonjena je mogućnost skraćivanja mandata radi korištenja roditeljskog ili roditeljskog dopusta te oni više ne predstavljaju povredu načela ravnopravnosti spolova.

12.9. Zakon o osobama s duševnim smetnjama

Pravobraniteljica je u svom razmatranju Nacrta konačnog prijedloga Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Nacrt) izrazila zadovoljstvo Ministarstvu pravosuđa što je prihvaćena njena primjedba da se briše st.2.čl.17.⁴⁹³ Nacrta, temeljem njene primjedbe da zakonska regulativa koja omogućava i potpomaže promjenu spola mora biti cjelovita.

S obzirom da pravobraniteljicičine ranije iznijete primjedbe na čl.36.st.2. i čl.37.st.2.⁴⁹⁴ Nacrta nisu prihvaćene, u cilju dodatne zaštite žrtava nasilja u obitelji, Pravobraniteljica je ponovo upozorila predlagatelja da prema pritužbama žena - žrtava obiteljskog nasilja, koje se nalaze u posebnom stresnom i ranjivom položaju, ove odredbe mogu biti zlorabljene. Naime, u prethodnom izvještajnom periodu, žene, koje su se u tijeku postupka razvoda braka prisilno smještale u psihijatrijske ustanove, a na inicijativu njihovih supruge za koje se opravdano pretpostavljalo da su imali određeni društveni utjecaj, prijavile su Pravobraniteljici različite nepravilnosti, zlorabe i nedopuštene radnje prilikom njihova prisilna smještaja. Kako su u svim ovim slučajevima bračni drugovi imali u zajedničkom vlasništvu vrijedniju imovinu,

⁴⁹³ St.2.čl.17. Nacrta prijedloga Zakona dopuštao je iznimno, a na zahtjev osobe s duševnim smetnjama, kastraciju u okviru postupka promjene spola, uz medicinsku opravdanost i primjenu posebnih propisa.

⁴⁹⁴ Čl.36.st.2. predloženog Nacrta konačnog prijedloga Zakona predlaže se: „saslušanju navedenih osoba može prisustvovati psihijatar s liste stalnih sudskih vještaka (u daljnjem tekstu: vještak psihijatar) koji nije zaposlen u psihijatrijskoj ustanovi u kojoj se nalazi prisilno zadržana osoba, ako to sudac smatra potrebnim.“

Čl.37.st.2. predloženog Nacrta konačnog prijedloga Zakona predlaže se: „Za usmenu raspravu sud može, a na obrazloženi zahtjev prisilno zadržane osobe ili njezinog odvjetnika mora, pribaviti pisani nalaz i mišljenje jednog od vještaka psihijatra koji nije zaposlen u psihijatrijskoj ustanovi u kojoj se nalazi prisilno zadržana osoba o tome postoje li kod te osobe teže duševne smetnje uslijed kojih je ona opasna za vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost“.

pritužiteljice su isticale da su pravi razlozi za njihov smještaj zapravo onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine.

Kako bi se dodatno izbjegle zlouporabe kod smještaja žrtava obiteljskog nasilja i osiguralo nesmetano uživanja ljudskih prava, Pravobraniteljica je predložila da se u postupku prisilnog smještaja ugrade dodatni mehanizmi zaštite. Sugerirala je da se propiše da prilikom svakog sudskog odlučivanja o smještaju „*vještak – psihijatar mora biti obvezno prisutan*“ (čl.36.st.2.) te da u svakom slučaju „*za usmenu raspravu sud ima pribaviti pisani nalaz i mišljenje jednog od vještaka psihijatra koji nije zaposlen u psihijatrijskoj ustanovi u kojoj se nalazi prisilno zadržana osoba...*“ (čl.37.st.2.).

Također, Pravobraniteljica je predložila i da se vještak/inja obveže da tijekom vještačenja mora procijeniti koliko je nasilje utjecalo na zdravstveno stanje ili pogoršanje zdravstvenog stanja žrtve nasilja. Pravobraniteljica je istaknula kako je u tom smislu Europski sud za ljudska prava posebno naglasio da pri ocjeni ranjivosti osoba u obzir treba uzeti nasilje koje je podnositelj/ica trpio/la u prošlosti, prijetnje i njegov/njen strah od daljnjeg nasilja.

12.10. Obiteljski zakon

Tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala u javnoj raspravi o prijedlogu Obiteljskog zakona (ObZ), ostajući kod svojih primjedbi koje je izjavila na nacrt prijedloga ObZ-a, osobito u odnosu na zakonsku regulaciju instituta izvanbračne zajednice.

Dodatno je istaknula kako nelogičnim i diskriminatornim smatra odredbe čl.184.-185. ObZ-a iz kojih je razvidno da posvojitelj/ica može biti i samo jedna osoba, dok je izvanbračnim drugovima to pravo i dalje potpuno uskraćeno. Nije jasno zbog čega se zakonodavac odlučio za takvo zakonsko rješenje Konačnog prijedloga ObZ-a, osobito u situaciji potpunog izjednačavanja bračne i izvanbračne zajednice. Osim toga, činjenica je da postoji veliki broj djece spremne za posvojenje, a broj posvojenja je, prema zadnjim dostupnim podacima, u padu. Takvo zakonsko rješenje zasigurno nije u interesu kako djece koja čekaju posvojiteljsku obitelj, tako i potencijalnih posvojitelja. Pravobraniteljica je upozorila da takvo zakonsko rješenje predstavlja diskriminaciju temeljem bračnog (obiteljskog) statusa sukladno odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova.

Također, Pravobraniteljica je izrazila zadovoljstvo činjenicom da je uvažena njezina primjedba vezana uz obiteljsko nasilje i medijaciju s obzirom da je u čl.332. Konačnog prijedloga ObZ-a izričito navedeno da se medijacija neće provoditi ukoliko postoji tvrdnja o obiteljskom nasilju. Pravobraniteljica je, naime, upozoravala da obiteljska medijacija kao i povjerljivost informacija koje medijatori doznaju u radu s partnerima, može ići na štetu procesuiranja obiteljskog nasilja, odnosno žrtve, a u prilog počiniteljima.

ObZ je stupio na snagu u lipnju 2014.⁴⁹⁵ Međutim, Ustavni sud je već u srpnju⁴⁹⁶ svojom odlukom suspendirao Zakon i to iz razloga pravne sigurnosti, tako da ObZ nije bio na snazi skoro pola izvještajnog razdoblja. Ne ulazeći u obrazloženje odluke Ustavnog suda, Pravobraniteljica izražava žaljenje zbog takve situacije, odnosno previda zakonodavca, posebice u svjetlu dobrih zakonskih rješenja. Primjerice, čl.11. novog ObZ-a *izjednačio je osobni i imovinski status bračnih i izvanbračnih zajednica*. Ovo je bila vrlo bitna promjena, za koju se Pravobraniteljice duže vremena zalagala. Naime, ObZ je osnovni materijalni zakon koji se odnosi na obitelj, te se svaki drugi zakonski ili podzakonski akt mora, prije svega, prilikom razrade prava i obveza koje se tiču ili su u izravnoj vezi s obiteljskim statusom osobe ili zajednice osoba, temeljiti na istome. Ovakvo zakonsko rješenje u potpunosti je uklonilo diskriminaciju temeljem bračnog odnosno obiteljskog statusa. Ujedno je time ObZ bio i konačno usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, kao organskim zakonom. Pozitivni rezultati takvog stanja su bili vidljivi već pri izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak u kojem su se također izjednačila prava bračnih i izvanbračnih zajednica.

S obzirom na kratko vrijeme za koje je ObZ bio na snazi, nije bilo prilike vidjeti njegove stvarne efekte u praksi kao i to na koji način će se primjerice odredba čl.11. ObZ-a primjenjivati na postupke usvojenja. Pravobraniteljica će i u narednom razdoblju pratiti relevantne postupke u vezi ObZ-a, sve u cilju suzbijanja diskriminacije temeljem obiteljskog statusa.

12.11. Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu

Tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je aktivno *sudjelovala u radu Radne skupine za izradu Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu*. Smatrajući da će zakon znatno doprinijeti osobnoj i socijalnoj rehabilitaciji žrtava, posebice žena, sve pravobraniteljičine primjedbe i prijedlozi na zakonski tekst smjerale su isključivo poboljšanju položaja žrtava seksualnog nasilja.

Pravobraniteljica je u svojim prijedlozima inzistirala na izmjenama zakona koje su za cilj imale olakšavanje ostvarenja prava, proširenje broja žrtava koje bi zakon obuhvatio te povišenje naknada koje je zakon predviđao za osobe koje su bile izložene seksualnom nasilju duži vremenski period. Tako je pravobraniteljičin prijedlog da se omogući žrtvama ostvarenje prava predviđenih zakonom ako su *pretrpjele i samo jedan oblik seksualnog nasilja prihvaćen*, no ne i njezin prijedlog vezan za povećanje naknada žrtvama koje su nasilju bile izložene duži vremenski period.

Pravobraniteljica će i dalje pratiti postupak usvajanja ovog zakonskog teksta, kao i njegovu provedbu, isključivo u cilju zaštite prava žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, koje

⁴⁹⁵ NN 75/14.

⁴⁹⁶ NN 83/14.

su najvećem broju žene⁴⁹⁷. Naime, notorna je činjenica da silovanje predstavlja ratni zločin, da su standardi dokazivanja istog pred međunarodnim sudom u Hagu nedvosmisleno razrađeni upravo tako da olakšaju dokazivanje tog zločina, te da je nasilje nad ženama rodno uvjetovano (što utvrđuje i Konvencija Vijeća Europe, tzv. Istanbulska konvencija). No, isto tako je činjenica da je u Republici Hrvatskoj obeštećenje žrtava ratnih zločina isključivo vezano uz provođenje kaznenog postupka protiv počinitelja te da i dalje postoji relativno veliki broj neprocesuiranih ratnih zločina, a posebice ratnih zločina seksualnog nasilja (s jedne strane zbog ne prijavljivanja ovih zločina, a s druge zbog nevoljko pokretanih istraga). Kao posljedica navedenog, velik broj žrtava upravo seksualnog nasilja ostao je bez ikakve satisfakcije. Ovaj Zakon smjera makar djelomičnom saniranju ove nepravde.

12.12. Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu

Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (Pravilnik) je stupio na snagu u studenom 2014. Pravobraniteljica je kao članica radne skupine za izradu Pravilnika aktivno sudjelovala davanjem svojih stručnih mišljenja i prijedloga.

Naime, Pravobraniteljica unatrag nekoliko godina aktivno prati situaciju u kojoj se nalaze rodno-disforične osobe, kako kroz rad na pritužbama, tako i na vlastitu inicijativu. U suradnji s udrugom TransAid Croatia utvrđeno je kako niti zakonodavni okvir niti institucionalni mehanizmi ne omogućavaju transrodnim osobama uređen kako medicinski tako i pravni postupak tranzicije. Kontinuiranim radom tijekom 2013.-2014., Pravobraniteljica je, u suradnji sa spomenutom udrugom, resornim ministarstvima te drugim nadležnim institucijama, dala značajan doprinos stvaranju normativnog okvira za promjenu pravnog i

⁴⁹⁷ Prema podacima prikupljenim u istraživanju naziva: „*Procjena broja žrtava seksualnog nasilja tijekom Domovinskog rata na području RH i optimalni oblici podrške i obeštećenja žrtava*“, a koje je naručio UNDP u 2013. (<http://www.hr.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-ISTRA%C5%BDIVANJE-SOS-2014.pdf>), u cjelokupnom broju slučajeva koji su skupljeni, od 147 žrtava seksualnog nasilja, 16 (10,88%) žrtava bile su muškarci, dok je žena bilo 126 (85,71%), a za 5 (3,4%) žrtava u izvoru nije bio naveden spol žrtve. Oko jedne četvrtine žrtava (38) seksualno nasilje je pretrpjelo u nekom obliku zarobljeništva, a za 113 (76,87%) zabilježeno je da su seksualno nasilje pretrpjeli van zarobljeništva, dok je za 3 žrtve seksualno nasilje zabilježeno kako van zarobljeništva, tako i naknadno u zarobljeništvu (2,04%). Dio žrtava (oko 24) koje su pretrpjele seksualno nasilje van logora ili zatvora bile su barem kratkotrajno zatočene. Za 63 (38,18%) žrtve smo doznali da je seksualno nasilje bilo praćeno i nekom vrstom torture. U 14 slučajeva (8,4%) silovanje je bilo popraćeno ubojstvom žrtve, dok je u 14 slučajeva (8,4%) slučaj seksualnog nasilja bio popraćen ubojstvom neke druge osobe. Za 3 dodatne žrtve je poznato da su do današnjeg dana preminule. Slijedom toga, sa sigurnošću smo utvrdili da je 17 žrtava preminulo, što čini 11,56%. U 22 slučaja (13,3%) eksplicitno je navedeno da je seksualno nasilje bilo popraćeno pljačkom. Među žrtvama koje su seksualno nasilje pretrpjele u zarobljeništvu bilo je 15 (39,47%) muškaraca te 23 (60,52%) žene, dok je među žrtvama koje su seksualno nasilje pretrpjele van zarobljeništva 89 (98,88%) žena te 1 (1,22%) muškarac. Navedeni podaci upućuju na zaključak kako je većina muškaraca za koje postoje saznanja da su pretrpjeli seksualno nasilje, to doživjelo u logorima. Dob je poznata za 30 žrtava. Medijalna dob iznosi 44,5 navršениh godina života (za vrijeme izvršenja čina seksualnog nasilja), a polovica žrtava starosti je između 24,5-60 godina.

fizičkog identiteta transrodnih osoba. Izravni rezultat tog djelovanja upravo je spomenuti Pravilnik.

U listopadu 2014. imenovan je novi sastav *Nacionalnog zdravstvenog vijeća*, dok niti Lista stručnjaka/inja, niti smjernice potrebne za dijagnosticiranje i terapiju transrodnih osoba, koje propisuje Pravilnik, nisu bile izrađene. Stoga je Nacionalno zdravstveno vijeće zastalo s izdavanjem mišljenja o promjeni spola koje im je u nadležnost stavio Pravilnik. Kako bi potaknula rješenje ove situacije, Pravobraniteljica je na ovu temu inicirala i organizirala nekoliko sastanaka sa svim relevantnim dionicima, a sve u svrhu zaštite temeljnih ljudskih prava i dostojanstva rodno-diforičnih osoba. Ovi sastanci pomogli su razrješenju situacije te ubrzali postupak. Naime, potaknuti inicijativom Pravobraniteljice, Ministarstvo zdravlja je, sukladno Pravilniku, izradilo Listu stručnjaka/inja, Ministarstvo socijalne politike i mladih izradilo je prijedlog smjernica za postupanje centara za socijalnu skrb, dok je Nacionalno zdravstveno vijeće (2015) dalo garancije kako će u najkraćem mogućem roku po objavi liste stručnjaka krenuti izdavati mišljenja o promjeni spola odnosno života u drugom rodnom identitetu koja su neophodna rodno-disforičnim osobama kako bi završile postupak tranzicije iz jednog u drugi spol/rod.

III.

DISKRIMINACIJA U PRUŽANJU I PRISTUPU USLUGAMA

Direktivom Vijeća Europske unije 2004/113/EZ od 13.12.2004. o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga, utvrđen je okvir za suzbijanje spolne diskriminacije u pogledu mogućnosti dobivanja i nabave roba, odnosno pružanja usluga radi učinkovite primjene načela jednakog tretiranja muškaraca i žena u državama članicama. Navedena Direktiva jasno propisuje kako bilo koje ograničenje pristupu usluzi uvjetovano, izravno ili neizravno, spolnom pripadnošću osobe predstavlja diskriminaciju temeljem spola i kao takvo je strogo zabranjeno u pravnom sustavu Europske unije.

I ovom prilikom valja posebno istaknuti da se od 01.07.2013. pravni propisi EU u Republici Hrvatskoj primjenjuju izravno i po svojoj pravnoj snazi su nadređeni svim hrvatskim propisima koji s njima nisu u skladu. Čl.57.st.1. *Ugovora o funkcioniranju Europske unije* je propisano da se pod uslugama smatraju one usluge „koje se uobičajeno obavljaju uz naknadu, u mjeri u kojoj nisu uređene odredbama koje se odnose na slobodu kretanja robe, kapitala i osoba“. Nadalje, odredbom čl.6.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova propisano je da se zabranjuje diskriminaciju u pružanju i pristupu uslugama.

U ovom izvještajnom razdoblju građanke i građani obraćali su se Pravobraniteljici u najvećem broju slučajeva vezano za diskriminaciju u pružanju i pristupu zdravstvenim uslugama. Kako su gotovo svi slučajevi, uključujući i istraživanje, bili povezani s reproduktivnim zdravljem žena, odnosno da žene imaju pravo slobodno odlučivati o svojim seksualnim i reproduktivnim pravima i zdravlju, zbog neobične važnosti i aktualnosti te problematike, ti slučajevi su obrađeni i uvršteni u posebno poglavlje ovog izvješća pod *br.9. Reproductivno zdravlje*.

Pravobraniteljica također podsjeća na svoje prošlogodišnje provedeno istraživanje vezano za odobravanje kredita trudnicama i majkama koje koriste rodiljni i roditeljski dopust. Svrha tog istraživanja je bila provjeriti kako banke u Republici Hrvatskoj tretiraju trudnice i majke koje koriste rodiljni ili roditeljski dopust kod odobravanja kredita.⁴⁹⁸ Zaključkom spomenutog istraživanja, u odobravanju kredita trudnicama i majki koje koriste rodiljni dopust, uočeno je da banke provode izravnu i neizravnu diskriminaciju, i to na način da banke navedenu grupaciju potpuno isključe iz kreditnog odnosa ili ih neopravdano tretiraju kao kreditno rizičnu skupinu. Nasuprot tome, jedna grupa banaka u odobravanju kredita trudnicama i majki koje koriste rodiljni dopust provodi praksu za koju se može kazati da nije povezana s diskriminacijom te osjetljive skupine osoba, i takva praksa ne samo da je poželjna, već je jedino ispravna, a nju bi morale slijediti sve druge banke.⁴⁹⁹

OPIS SLUČAJA (PRS-03-05/13-10) Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica A.B. te je navela da usprkos tome što je imala sve uvjete za odobravanje stambenog kredita, a po saznanju o njenoj trudnoći, bila je izravno odbijena od strane službenice

⁴⁹⁸ Istraživanjem su obuhvaćena sve banke koje su registrirane i aktivno djeluju na području Republike Hrvatske, osim Erste&Steiermärkische Bank d.d, prema kojoj je, a postupajući po individualnoj pritužbi, vođen posebno ispitni postupak koji je završen u 2014.

⁴⁹⁹ O tome više u *Izvešću o radu za 2013.*, str. 251-254.

Erste&Steiermärkische Bank d.d. s riječima, cit. „Ne odobravamo kredite trudnicama“, te je nekoliko puta ponovila „da su to pravila banke“. Također joj je rekla „da kredit može uzeti samo uz sudužnika te da se sudužnik može skinuti s kredita čim se ona vrati na posao“. Nadalje, dva dana nakon toga ista službenica je nazvala pritužiteljicu te joj rekla „da s obzirom na sve povoljne uvjete koje ona zadovoljava, banka će izaći u susret pritužiteljici i odobriti joj kredit bez sudužnika pod uvjetom da prekine bolovanje i vrati se na posao.“ Pritužiteljica je navela da je zbog opisanog nepovoljnog tretmana temeljem njene trudnoće bila prisiljena odustati od kredita u Erste&Steiermärkische Bank d.d.

PODUZETE MJERE: Pravobraniteljica je pribavila očitovanje i dokumentaciju Erste&Steiermärkische Bank d.d. U svom očitovanju navedena Banka je navela da osobe na dugotrajnom bolovanju ili rođiljnom dopustu, u pravilu, imaju primanja koja nisu dostatna da udovolje kriterijima kreditne sposobnosti. U konkretnom slučaju, računajući kreditnu sposobnost klijentice (pritužiteljice), djelatnica Banke uočila je na računu iste klijentice priliv Državnog proračuna RH te je od nje informirana da se nalazi na dugotrajnom bolovanju radi komplikacije u trudnoći. S obzirom na činjenicu dugotrajnog bolovanja, pri izračunu kreditne sposobnosti utvrđeno je da je odobrenje kredita moguće samo uz kreditno sposobnog sudužnika. Nakon što je razmotrila spomenuto očitovanje i dokumentaciju, Pravobraniteljica je zauzela stav da postupanje navedene Banke kod odobravanja kredita trudnicama predstavlja oblik neizravne diskriminacije na temelju spola. U svom obrazloženju Pravobraniteljica je ukazala na utvrđenu spornu praksu Banke, a koja se sastoji u sljedećem: (1) U izračunu kreditne sposobnosti trudnim klijenticama uzima se u obzir njihove naknade koje ostvaruju na temelju bolovanja zbog čuvanja trudnoće i naknade koje ostvaruju kao korisnice rođiljnih potpora, umjesto da pri izračunu kreditne sposobnosti uzimaju u obzir primanja prije odlaska na rođiljni dopust odnosno primanjima iz redovnog radnog odnosa. Na taj način prilikom odobravanja kredita primjenjuju se nepovoljniji uvjeti za trudnice koje se nalaze na bolovanju radi komplikacije u trudnoći ili na rođiljnom dopustu, i time realno smanjuju njihovu kreditnu sposobnost. (2) Od trudnica se zahtijevaju dodatna osiguranja u vidu sudužnika ili jamaca koji su potpuno kreditno sposobni. Na taj način tretman trudnica je izjednačen s osobama koje nemaju redovita primanja jer pod tim uvjetima i osobama bez prihoda se može odobriti kredit. U navedenom slučaju Pravobraniteljica je utvrdila da je podnositeljica pritužbe *neopravdano tretirana kao osoba koja pripada pretjerano rizičnoj skupini osoba*, odnosno skupini s povećanim kreditnim rizikom. Drugim riječima, zbog njene trudnoće stavljen joj je nerazmjerni teret. Naime, svi oblici nepovoljnog postupanja na tržištu usluga, a koji su uvjetovani stereotipovima vezanim uz spol ili rod osobe, predstavljaju diskriminaciju. U skladu s iznijetim argumentima, Pravobraniteljica je *upozorila* Erste&Steiermärkische Bank d.d. da je praksa kojom se trudnice neopravdano tretiraju kao pretjerano rizična skupina, odnosno kao skupina s povećanim kreditnim rizikom suprotna čl.6.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova, te je istom prekršena zabrana nepovoljnog postupanja temeljem trudnoće koja čini oblik diskriminacije na temelju spola. Pravobraniteljica je dala i *preporuku* navedenoj Banki da dosadašnju nepovoljnu praksu prema trudnicama zamijeni novom praksom, u kojoj će izračun kreditne sposobnosti trudnica uzimati u obzir njihova primanja prije nego što su postale trudne, odnosno da se u prosjek primanja ne ubrajaju zakonom

ograničena primanja koja realno smanjuju prosjek primanja i time smanjuju njihovu kreditnu sposobnost i mogućnost apliciranja za kredit.

ISHOD: Erste&Steiermärkische Bank d.d. se očitovala na upozorenje i preporuke te je u tom smislu donijela sljedeće odluke: (1) Promijenjeni su Kriteriji odobravanja kredita Banke koji se odnosi na osobe na rodiljnom/roditeljskom dopustu, kao i na neprekinutom bolovanju duljem od 40 dana, na način da je ukinuta odredba koja propisuje kreditno sposobnog sudužnika kao uvjet pod kojim se osobama u ovoj kategoriji klijenata može odobriti kredit. (2) Osobe iz navedene kategorije klijenata mogu realizirati kredit u skladu sa svojom kreditnom sposobnošću, a koja se izračunava na temelju prosjeka mjesečnih primanja u posljednja tri mjeseca do podnošenja kreditnog zahtjeva. (3) U slučaju da se prilikom procjene kreditne sposobnosti klijenta, kao relevantna uzimaju ostvarena tri posljednja primanja iz redovnog radnog odnosa, u najbržem mogućem roku kontaktirat će se Hrvatska narodna banka.

IV.

SURADNJA NA

NACIONALNOJ I

MEĐUNARODNOJ RAZINI I

OSTALE AKTIVNOSTI

Pravobraniteljica je u 2014. nastavila uspješno surađivati sa mnogobrojnim tijelima, institucijama i organizacijama civilnog društva, kako u Republici Hrvatskoj tako i na regionalnoj, odnosno međunarodnoj razini. Na međunarodnoj razini je kao aktivna članica EQUINET mreže⁵⁰⁰ (koja okuplja 42 tijela koja se bave ravnopravnošću iz 32 europske zemlje) sudjelovala na međunarodnim konferencijama, ali i u radu radnih grupa koje se bave kreiranjem europske strategije rodne ravnopravnosti. Pravobraniteljica je također primila brojne delegacije i pojedince/ke⁵⁰¹ koji su izrazili interes da razmjene informacije i upoznaju nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova te surađivala sa 6 veleposlanstava u RH⁵⁰² kao i sa Delegacijom Europske komisije u RH⁵⁰³.

Izraženo brojačano, Pravobraniteljica je u 2014. godini:

- Izlagala i sudjelovala na **164 događanja**: seminara, konferencija, javnih rasprava, sastanaka i događanja na vlastitu inicijativu ili u organizaciji državnih tijela, institucija, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva.
- Sudjelovala i izlagala na **25 međunarodnih i regionalnih konferencija**⁵⁰⁴ i stručnih skupova i imala **22 sastanka na međunarodnoj/regionalnoj razini**.⁵⁰⁵
- Posjetila **13 županija (16 gradova)** sudjelujući na **23 lokalna događanja**.
- **Organizirala i suorganizirala 8 javnih događanja** (2 radionice⁵⁰⁶, 1 seminar⁵⁰⁷, 1 okrugli stol⁵⁰⁸, 2 predstavljanja Progress-projekta⁵⁰⁹, 1 dodjela priznanja⁵¹⁰, 1 trening u sklopu projekta „Biram društvo bez diskriminacije“⁵¹¹).
- Sudjelovala na **17 sjednica** odbora Hrvatskog sabora.

⁵⁰⁰ The European Network of Equality Bodies – EQUINET.

⁵⁰¹ Feministička inicijative s arapskog poluotoka, 28.10.2014.; studijska posjeta delegacije Ukrajine, 02.10.2014.; Helsinškog odbora za ljudska prava i LGBTI zajednice iz Makedonije, 19.09.2014.; delegacija Sachsen-Anhalt, 07.07.2014.; delegacija iz BiH, 23.06.2014.; delegacija Egipta, 16.06.2014.; delegacije Kuće ljudskih prava iz Tbilisija, 29.05.2014.; delegacija civilnog društva iz Albanije, 22.05.2014.; sastanak s britanskim ministrom pravosuđa i građanskih sloboda, 20.02.2014.

⁵⁰² Veleposlanstva Republike Njemačke, Austrije, Francuske, Rumunjske, Kraljevine Nizozemske, Indije.

⁵⁰³ Konferencija „Žene, ekonomsko nasilje i stakleni strop u Hrvatskoj“, 14.03.2014.

⁵⁰⁴ Uključujući konferencije, seminare i godišnje skupštine u okviru EQUINET mreže čija je Pravobraniteljica aktivna članica od početka 2014.

⁵⁰⁵ (1) Sastanak s ambasadorom dobre volje UN-a, 02.12.2014.; (2) „Nosim narančasto jer...“, kampanja UN-a protiv nasilja nad ženama, 26.11.2014.; (3) Projekt „Gender Pay Gap“ u provedbi udruge CESI, 16.10.2014.; (4) Sudjelovanje u istraživanju organizacije Advocate for Human Rights, 03.06.2014.; (5) Podrška projektu profesorice Miriam Salholz iz New Yorka vezano za nasilje nad ženama, 23.05.2014.; (6) Inicijativa Velike Britanije za prevenciju seksualnog nasilja, 20.02.2014.; (7) Sudjelovanje u humanitarnoj akciji u Veleposlanstvu Indije, 14.02.2014.; (8) „Milijarda ustaje za pravdu“, globalni protest 14.02.2014.; (9) Evaluacija projekta „Jačanje kapaciteta civilnog društva“, 16.01.2014.

⁵⁰⁶ (1) Dvodnevna radionica - Obiteljska medijacija istospolnih parova, 07.12.2014. (suradnja Zagreb Pride, Hrvatska udruga za mirenje); (2) Radionica na Policijskoj akademiji, policijskim službenicima/cama kriminalističke policije na Specijalističkom tečaju za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu obitelji i mladeži, Zagreb, 03.04.2014.

⁵⁰⁷ 1. Forum za osnaživanje žena urbanih i ruralnih područja, Zadar, 14.11.2014., u suradnji s veleposlanstvima Republike Austrije i Francuske.

⁵⁰⁸ Položaj žena u javnom životu, Zagreb, 13.06.2014. u suradnji s Veleposlanstvom Republike Francuske.

⁵⁰⁹ (1) Predstavljanje rezultata istraživanja, Zagreb, 07.05.2014.; (2) Predstavljanje cijelog Progress-projekta u Hrvatskom saboru, 23.01.2014.

⁵¹⁰ Pokroviteljstvo dodjele prvih Mamforce company priznanja organizacijama koje uspješno organiziraju posao i radno okruženje uz poštivanje načela ravnoteže profesionalnog i privatnog života, Zagreb, 06.03.2014.

⁵¹¹ Pravobraniteljica je projektna partnerica na projektu koji vodi Cenzura Plus, Split, 05.02.2014.

- **Surađivala sa 56 različitih organizacija** civilnog društva iz cijele RH i državnih tijela, institucija, županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, međunarodnih organizacija sa sjedištem u RH, inicijativa političkih stranaka, pravnih osoba i pravobraniteljskih ureda⁵¹².

Tablica: Usporedba aktivnosti suradnje i promicanja načela ravnopravnosti spolova 2010. -2014.

Godina	Međunarodna i regionalna suradnja	Izlaganja i sudjelovanja na javnim događanjima	Org. javnih događanja	Obilazak županija
2010.	9	85	0	6
2011.	12	95	6	7
2012.	31	109	5	13
2013.	56	143	8	10
2014.	47	164	8	13

Detalji svih sastanaka i sudjelovanje Pravobraniteljice na javnim događanjima u RH i na regionalnoj i međunarodnoj razini dostupni su tijekom cijele godine na službenim web stranicama⁵¹³ i facebook profilu⁵¹⁴.

⁵¹² 35 organizacija civilnog društva i 21 ostalih tijela.

⁵¹³ www.prs.hr

⁵¹⁴ <https://www.facebook.com/pages/Pravobraniteljica-za-ravnopravnost-spolova-RH/1409162906037676>

V.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je, u okviru svoga rada, temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova, tijekom 2014. radila na ukupno **2.588 predmeta** što predstavlja povećanje za 21,3% u odnosu na 2013.⁵¹⁵ Zadržao se trend povećanja broja pritužbi (10,6%),⁵¹⁶ koje se i dalje u pretežnom broju odnose na spolnu diskriminaciju, a najviše se pritužuju žene (72,6%). Najviše pritužbi odnosi se na ostvarivanje socijalne sigurnosti (39,3%) i radnih prava (30,3%) što čini značajni udio od 69,6%, zatim na javno informiranje i medije (6,1%), zdravstvenu zaštitu (2,8%) i dr.

Po oblicima diskriminacije bilo je: 87,6% slučajeva izravne diskriminacije, 3 slučaja neizravne diskriminacije (0,7%), dok u 11,7% slučajeva nije utvrđen niti jedan oblik diskriminacije. **Po osnovi diskriminacije** bilo je temeljem: spola 79,7% slučajeva, spolne orijentacije 4,6% (zadržavaju trend blagog porasta), bračnog i obiteljskog statusa 3,3%, rodnog identiteta i izražavanja 0,5%.

Pravobraniteljica je, postupajući po pritužbama i osobnoj inicijativi, uputila **570 pisanih preporuka, 115 upozorenja i 37 prijedloga**⁵¹⁷, inicirala pokretanje **1 prekršajne prijave**⁵¹⁸ i **2 kaznene prijave**⁵¹⁹, dala inicijativu za izmjenu **1 internog propisa**.

Pravobraniteljica je utvrdila da se u visokom postotku od **94,83% slučajeva u potpunosti uvažavaju upozorenja/preporuke/prijedlozi** koje je uputila tijelima javne vlasti svih razina, tijelima s javnim ovlastima i drugim pravnim i fizičkim osobama postupajući po primljenim pritužbama u predmetima u kojima je utvrdila diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova.

Pravobraniteljica je samostalno provela **7 istraživanja** i to iz područja: rada i radnih uvjeta - 2⁵²⁰, socijalne sigurnosti, uključujući područje socijalne skrbi - 2⁵²¹, obrazovanja i znanosti - 1⁵²², javnog informiranja i medija - 1⁵²³ te reproduktivnog zdravlja – 1⁵²⁴. Provedena su **2 memoranduma o suradnji**: Memorandum o suradnji između Ministarstva unutarnjih poslova i Pravobraniteljice (2012.); Memorandum o suradnji između Pravne klinike Pravnog fakulteta u Zagrebu i Pravobraniteljice (2013.), temeljem kojeg se 7 studenata/ica stručno usavršavalo u instituciji Pravobraniteljice.

⁵¹⁵ U 2013. bilo je 2.133 predmeta.

⁵¹⁶ 394 novootvorenih individualnih predmeta u 2014., u odnosu na 375 u 2013., 368 u 2012. i 308 u 2011.

⁵¹⁷ 2013. uputila je 503 pismenih preporuka, 227 upozorenja i 168 prijedloga; 2012. - 132 pismenih preporuka i 133 upozorenja, a 2011. - 207 preporuka i 120 upozorenja.

⁵¹⁸ PRS-05-01/14-3 – prijava prekršajnog djela seksualnog uznemiravanja putem društvene mreže na Facebook-u.

⁵¹⁹ PRS-03-06/14-10 – prijava kaznenog djela govora mržnje prema osobama istospolne seksualne orijentacije i PRS-03-06/14-16 – prijava kaznenog djela javnog poticanja na nasilje i mržnju na Facebook stranici organizacije „Ne dirajte djecu“.

⁵²⁰ Istraživanja u okviru PROGRESS-projekta JUST/2012/PROG/AG/GE/4157: „Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia“, nositeljica Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (uzorak 500 i 100 tvrtki).

⁵²¹ „Poteškoće u ostvarivanju susreta i druženja djeteta s roditeljem s kojim dijete ne živi“ i „Ovršni postupci radi predaje djeteta roditelju s kojim će živjeti i o ovršnim postupcima radi ostvarivanja susreta i druženja roditelja s djetetom“.

⁵²² „Uvjeti i način rada studentskih pravobranitelja/ica u RH“.

⁵²³ „Istraživanje tiska i internet portala iz aspekta ravnopravnosti spolova“.

⁵²⁴ „Praksa zdravstvenih ustanova u RH u osiguranju dostupnosti legalno inducirano pobačaja“.

Najviše pritužbi je zaprimljeno u području rada i zapošljavanja (69,6%), prituživale su se najčešće žene (70,2%), posebice radi spolnog uznemiravanja na radu, ugovora na određeno vrijeme, diskriminaciju temeljem majčinstva, obiteljskog statusa, nejednake plaće i sl. Navedeno ne začuđuje obzirom na - dugogodišnje trendove vezanih uz stopu nezaposlenosti (žene čine 45,4% radno aktivnog stanovništva i čak 58% radno ne-aktivnog stanovništva); rodno uvjetovanu segregaciju na tržištu; porast broja zaposlenih temeljem *ugovora o radu na određeno* (udio muškaraca -13,4%, udio žena - 14,9%); sve težu pristupačnost *ugovora o radu na neodređeno*, osobito ženama; jaz u plaćama (10%) i dr.

Pravobraniteljica je započela **provedbu Progress-projekta „Stakleni labirint“** čiji rezultati istraživanja se podudaraju s dominantnim pokazateljima o položaju žena i muškaraca na hrvatskom tržištu rada i to: (1) podzastupljenost žena na upravljačkoj razini podudara se s njihovom podzastupljenošću u broju sudionika/ka na tržištu rada, (2) žene kasnije ulaze na upravljačke funkcije i ranije s njih odlaze što se podudara s kasnijim ulaskom žena na tržište rada i njihovim ranijim izlaskom s njega, (3) usprkos činjenici da je udio visoko obrazovanih žena na tržištu rada veći od udjela muškaraca te da je udio visoko obrazovanih žena u trgovačkim društvima koja su sudjelovala u istraživanju veći od udjela muškaraca, u upravljačkim tijelima je situacija obrnuta, (4) podijeljenost poslova na rukovodećoj razini prema tradicionalnim rodnim ulogama podudara se s horizontalnom segregacijom područja djelatnosti na tržištu rada.

U Hrvatskoj se još nedovoljno provode mjere koje omogućuju usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza, tako da bi očeve trebalo učinkovitije poticati na aktivniju brigu o djeci. Naime, **rodiljni, odnosno roditeljski dopust** koristilo je samo 0,4% odnosno 4,88% muškaraca.

Vezano za slučajeve **obiteljskog nasilja**, žene su i dalje žrtve nasilja u obitelji te kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji s udjelom većim od 70%. I dalje se određeni broj pritužbi građana/nki odnosi na neprepoznavanje pojedinih oblika obiteljskog nasilja (prvenstveno psihičkog i ekonomskog), od strane nadležnih institucija. Kao i u prethodnom izvještajnom razdoblju, došlo je *do pada broja prekršajnih djela obiteljskog nasilja za oko 10%.*⁵²⁵ Dok bilježimo kontinuirani pad prekršajnih djela nasilja u obitelji, u usporedbi s prošlom godinom *razvidan je trend porasta kako ukupnog broja kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji, tako i broja žrtava.*

Spolni stereotipi na području **roditeljske skrbi** i dalje predstavljaju najčešći razlog prituživanja očeva, dok majke ukazuju na nesenibiliziranost stručnih osoba vezano uz obiteljsko nasilje kojem su izložene. Valja istaknuti kao ohrabrujuću okolnost, dobru suradnju

⁵²⁵ Iako nema podataka koji bi upućivali na uzroke tome padu, Pravobraniteljica iz svog iskustva praćenja zakonodavnog okvira, kao i aktivnog sudjelovanja u unaprjeđenju istog, zaključuje da s jedne strane postoji osnova za tvrdnju da pad broja prekršajnih djela obiteljskog nasilja uzrokuje poboljšani zakonodavni, kako kazneni tako i prekršajni okvir, brže i djelotvornije djelovanje policije te donošenje Protokola o zaštiti od nasilja u obitelji. No, iz iskustva rada Pravobraniteljice na predmetima obiteljskog nasilja i posebice uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, proizlazi da se i dalje u određenoj mjeri ova prekršajna i kaznena djela toleriraju od strane žrtava, i ne prijavljuju.

s policijom te iznimnu kooperativnost centara za socijalnu skrb koji redovito uvažavaju preporuke Pravobraniteljice te unaprjeđuju svoj rad.

Pravobraniteljica je poduzimala korake kako bi potaknula pravosudna tijela da sankcioniraju homofobni **govor mržnje temeljem spolne orijentacije** te poticanje na nasilje. Pravobraniteljica je i dalje uvjerenja kako je diskriminacija temeljem seksualne orijentacije na tržištima radne snage, usluga i dobara raširena iako je njena vidljivost relativno slaba. Svoju procjenu temelji na upitima i pritužbama građana/ki koje zaprima izravno od samih žrtava diskriminacije i preko LGBT-udruga.

Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala u kreiranju normativnih okvira kroz koji bi **rodno-disforične osobe** mogle riješiti svoj pravni i medicinski status.

Pravobraniteljica je samostalno, odnosno u suradnji s drugim zainteresiranim dionicima⁵²⁶ pokrenula niz inicijativa **osnaživanja žena ruralnih područja** te je podržala udruge, programe, festivale i događaje koji su imali isti cilj.

Posebno ranjivu skupinu izloženu riziku višestruke diskriminacije čine **žene s invaliditetom** te stoga Pravobraniteljica kontinuirano prati njihov položaj i to na svim područjima života, posebice na području rada i zapošljavanja, nasilja u obitelji, obrazovanja, medicinske skrbi, sudjelovanja u političkom i javnom životu kao i probleme vezane uz zaštitu njihovih seksualnih i reproduktivnih prava.

Zbog pritužbi građanki vezano za ostvarivanje **prava na pobačaj i priziv savjesti**, Pravobraniteljica je provela istraživanje o dostupnosti pobačaja, te se može zaključiti da je dostupnost na zadovoljavajućoj razini u odnosu na razdoblje otprije 10 godina. Problemi u dostupnosti koji su postojali u većem broju zdravstvenih ustanova su otklonjeni te su ustanove u koordinaciji s Ministarstvom zdravlja uspjele pronaći rješenja i po potrebi angažirati vanjske suradnike/ce. Prituživale su se i roditelje vezano za tretman prilikom poroda, pri čemu se Pravobraniteljica zalaže za postupanje koje neće ugroziti njihovo dostojanstvo, osiguravajući im potpune i pravodobne informacije, uvažavajući pritom njihovu osobnost, i postupajući sukladno pravilima struke i relevantnim propisima.

Sudjelujući u izradi zakonodavnog okvira o **pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu**, Pravobraniteljica drži potrebnim donijeti zakon kojim će se doprinijeti osobnoj i socijalnoj rehabilitaciji žrtava, posebice žena.

U **području obrazovanja**, Pravobraniteljica se zalaže za integraciju Građanskog odgoja i obrazovanja kao obveznog nastavnog predmeta u osnovne i srednje škole jer bi se na taj način sadržaji vezani za ljudska prava u obrazovni sustav uveli na kvalitetniji i temeljitiji način u odnosu na sadašnji međupredmetni i interdisciplinarni pristup.

⁵²⁶ Uz podršku Austrijskog i Francuskog veleposlanstva u RH.

Temeljem postupanja po pritužbama, samostalnih reagiranja na medijske sadržaje te provedenih analiza i istraživanja u **području praćenja medija**, Pravobraniteljica ne može reći da je došlo do pozitivnog pomaka u načinu na koji mediji prikazuju uglavnom žene te je još uvijek zabrinjavajući broj medija koji ne odustaju od prikazivanja žene kao objekta i isticanja njezinog izgleda i fizičkih atributa. Predsjednička kampanja je pokazala minoriziranje štetnosti seksizma u medijskim sadržajima i javnom govoru te smo svjedočili nizu **spolnih stereotipa i seksizama** u izjavama pojedinaca/nki i u medijskoj prezentaciji.

Promicanje načela ravnopravnosti spolova u **području političke participacije**, nakon provedenih 6 predsjedničkih izbora (42 muškarca, 7 žena), iznjedrilo je prvu hrvatsku predsjednicu. Predsjednički izbori potvrdili su blagi trend povećanja udjela žena u utrci za najznačajnije pozicije odlučivanja ali načelno i dalje nema pomaka u smislu uravnotežene zastupljenosti u političkoj participaciji (40% podzastupljenog spola). Činjenica da je izabrana žena za predsjednicu RH trebala bi pridonijeti razbijanju tradicionalne predodžbe o pozicijama moći kao „muškom“ području i potaknuti veće uključivanje žena u politiku. Zamijećen je daljnji napredak u cilju uvođenja rodne uravnoteženosti u oružane snage, policiju i sustav državne sigurnosti – područje koje je do sada bilo tretirano gotovo isključivo kao muško. Žene se, kako se čini, sve više uključuju u aktivnosti za sprječavanje oružanih sukoba, kao i **izgradnju mira**.

Sve više se zaprimaju pritužbe u području **pružanja i pristupa uslugama**, primjerice pritužbe vezano za odobravanje kredita trudnicama i majkama koje koriste rodiljni dopust, a koje banke potpuno isključuju iz kreditnog odnosa ili ih neopravdano tretiraju kao kreditno rizičnu skupinu.

Obzirom na postupanje prema pritužbama građana/ki, kao i provedenih istraživanja i analiza, Pravobraniteljica u predmetnom Izvješću o radu za 2014., daje **ukupno 64 preporuke**, kako slijedi:

Područje zapošljavanja i rada

- 1) Snažno poticati uključivanje žena u tržište rada kako bi se nastavio trend rasta stope radne aktivnosti među ženama.
- 2) Pri poticanju uključivanja žena u tržište rada posebnu pažnju posvetiti ženama u dobnoj skupini 50 i više.
- 3) Uzlazni trend uključivanja žena mlađe i srednje životne dobi u tržište rada usmjeravati prema onim tržišnim područjima profesionalnih djelatnosti koja se tradicionalno smatraju „muškim“ i u kojima su žene podzastupljene.
- 4) Razviti mjere kojima bi se smanjio trenutno rastući jaz u stopama zaposlenosti odnosno nezaposlenosti žena i muškaraca na tržištu rada.
- 5) Razviti mjere kojima bi se smanjio godinama postojan jaz u plaćama između žena i muškaraca.

- 6) Razviti mjere s ciljem rodno uravnoteženog ekonomskog odlučivanja (uprava, nadzorni odbor, neizvršni direktori, voditelji odjela i sl.) u trgovačkim društvima na hrvatskom tržištu.

Uznemiravanje i spolno uznemiravanje

- 7) Provesti edukaciju o uznemiravanju i spolnom uznemiravanju te o institutu zaštite dostojanstva radnika na svim društvenim razinama, u državnom i privatnom sektoru (posebice javna uprava i područje gospodarstva, obrazovanja i rada).
- 8) Nadležna državna tijela i mediji bi trebali organizirati i provesti veći broj javnih kampanji s ciljem edukacije i osvještavanja o ovom problemu što šireg broja građana/nki.
- 9) Sustavno provoditi edukaciju povjerenika/ica za zaštitu dostojanstva radnika.
- 10) Educirati i senzibilizirati policiju, državno odvjetništvo i sudove za sve pojavne oblike spolnog nasilja (provoditi obveznu edukaciju).
- 11) Uključiti mušku populaciju u aktivno suzbijanje ovih (ali i drugih) oblika diskriminacije žena.
- 12) Obvezati sva poduzeća kojima je jedini ili većinski osnivač Republika Hrvatska i/ili jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave da redovno objavljuju podatke o broju postupaka provedenih povodom zahtjeva za zaštitu dostojanstva na svojim web-stranicama.

Rodiljne i roditeljske potpore

- 13) Povećati naknade za vrijeme rodiljnog i roditeljskog dopusta.
- 14) Dodatno nagraditi obitelji u kojima roditelji ravnopravnije dijele roditeljski dopust.
- 15) Kontinuirano stvaranje pozitivne klime prema korištenju rodiljnog i roditeljskog dopusta od strane očeva te u to posebno uključiti poslodavce.
- 16) Kontinuirano podizati razinu znanja i svijesti o usklađivanju obiteljskih i profesionalnih obveza te poticati očeve na veće sudjelovanje u podizanju i odgoju djece.

Nasilje u obitelji

- 17) Uvesti posebne policijske odjele s mješovito (muško-ženskim) zaposlenim stručnim i educiranim policijskim kadrom koji će se baviti isključivo obiteljskim nasiljem.
- 18) Kontinuirano educirati policijske službenike/ce o spolnoj ravnopravnosti i obiteljskom nasilju, međunarodnim standardima, deklaracijama i konvencijama te pravilnoj primjeni Protokola o zaštiti od nasilja u obitelji, Zakona o zaštiti od obiteljskog nasilja i Prekršajnog zakona, kao i ostalog relevantnog zakonodavstva.

- 19) Raščlambu evidentiranih slučajeva prekršaja obiteljskog nasilja kao i kaznenih djela s elementima nasilja u obitelji dodatno unaprijediti s podacima o broju nepravomoćno i pravomoćno osuđenih počinitelja te o broju recidivista.
- 20) Nastaviti s izdvajanjem sredstava za provođenje psiho-socijalnog tretmana nad nasilnicima u obitelji (značajno povećati sredstva, sustav raspodjele sredstava unaprijediti te proširiti mrežu pružatelja psiho-socijalne pomoći).
- 21) Kontinuirano educirati radnike/ce centara za socijalnu skrb o potrebi senzibiliziranog pristupa i pružanja cjelovite pomoći žrtvama nasilja - od prijave policiji svakog nasilja, ponude za smještaj u sigurnu kuću, preko rada sa žrtvama u cilju pružanja psihološke i druge pomoći, do povezivanja žrtve sa HZZ-om radi pronalaska posla ili uključivanja u neki od programa zapošljavanja žrtava nasilja.
- 22) Kontinuirano djelovati na osvješćivanju društva o tome da obiteljsko nasilje nije privatna stvar, nego kazneno/prekršajno djelo te da čim postoji sumnja na takvo što, treba reagirati pozivom policiji.
- 23) Pri provođenju Nacionalne strategije suzbijanja nasilja u obitelji (2011.-2016.) imati u vidu sve mjere i preporuke Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, osobito one koje se odnose na stambeno zbrinjavanje i zapošljavanje žrtava nasilja.
- 24) Osigurati edukaciju državnih odvjetništava i pravosuđa (sudaca) o međunarodnim standardima progona i suđenja za seksualno i obiteljsko nasilje.
- 25) Educirati i senzibilizirati suce/sutkinje prekršajnih/kaznenih sudova u slučajevima obiteljskog nasilja i odnosa prema žrtvi, osigurati dosljedno poštivanje načela ravnopravnosti spolova u prekršajnim postupcima te kontinuirano provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o pojavama i neprihvatljivosti spolne diskriminacije.
- 26) Odrediti državno tijelo nadležno za rješavanje i osiguravanje stambenog zbrinjavanja (trajnog i privremenog) žrtava nasilja u obitelji.
- 27) Razvijati postojeću suradnju državnih tijela i organizacija, civilnog društva, posebice u dijelu trajnog/privremenog/hitnog zbrinjavanja žrtava obiteljskog nasilja.
- 28) Poduzimanje kontinuiranih aktivnosti u cilju ujednačavanja financiranja rada povjerenstava za ravnopravnost spolova kao i koordinatora/ica za ravnopravnost spolova.

Partnersko nasilje

- 29) Pokretanje postupka ratifikacije *Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, kako bi se u Republici Hrvatskoj izradio sveobuhvatni okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama, uključujući i žene u partnerskim vezama.

Roditeljska skrb

- 30) Vrednovati svaki slučaj ponaosob i izbjegavati primjenjivanje stereotipne percepcije o majkama kao *a priori* boljim skrbnicama o djeci, bez odgovarajuće stručne procjene neovisno o spolu roditelja.

- 31) Poduzimanje aktivnih mjera, posebice na području socijalne skrbi i obrazovanja, a vezano uz promicanje načela ravnopravnosti spolova na području roditeljske skrbi, uključujući i promicanje ravnopravnog roditeljstva.

Osobe istospolne seksualne orijentacije

- 32) Analizirati uspješnost sustava prikupljanja i obrade podataka o sudskim sporovima koji se na parničnim, upravnim, prekršajnim i kaznenim sudovima vode vezano uz diskriminaciju na temelju seksualne orijentacije.
- 33) Uspostaviti sustav praćenja, prikupljanja i obrade podataka vezano uz zahtjeve istospolnih osoba za izdavanje boravišnih dozvola u Hrvatskoj u svrhu spajanja obitelji.
- 34) Uspostaviti sustav praćenja, prikupljanja i obrade podataka vezane uz zahtjeve istospolnih osoba za azilantskom ili supsidijarnom zaštitom zbog straha od progona radi seksualne orijentacije.
- 35) Razviti sustav edukacije stručnih osoba u upravnim tijelima koja će biti zadužena za provedbu novog zakonodavnog okvira, kojim će se urediti položaj istospolnih zajednica u Hrvatskoj.
- 36) Razviti program stručnog usavršavanja za suce/sutkinje koji odlučuju u anti-diskriminacijskim sporovima.

Problemi rodno-disforičnih osoba

- 37) Ustrojiti sustav skrbi i tretmana rodno-disforičnih osoba na način da je isti usmjeren brzom i efikasnom rješavanju problema pojedinaca/ki koji podnose zahtjeve za promjenom spola, odnosno rodnog identiteta kako bi se zaštitilo njihovo dostojanstvo i ljudska prava.
- 38) U slučaju administrativnih, pravnih, odnosno medicinskih nejasnoća u postupanju, teret i rizik trebaju podnijeti nadležna tijela, a ne osobe pogođene ovim problemom. Brza, efikasna, susretljiva i ekonomična usluga ustavni su i upravni temelji i načela funkcioniranja javne vlasti i tijela državne uprave u Republici Hrvatskoj.
- 39) *Nacionalno zdravstveno vijeće* započeti s izdavanjem mišljenja sukladno Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu.

Rizici višestruke diskriminacije

- 40) Daljnje sustavno osnaživanje žena u ruralnim područjima s obzirom na njihov značajan društveni potencijal.
- 41) Izraditi *Akcijski plan za promicanje i unaprjeđivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima*.

- 42) Osnovne škole trebaju uložiti posebne napore kako bi spriječile odustajanje Roma/Romkinja od završavanja osnovno-školskog obrazovanja.
- 43) Svi relevantni dionici, uključujući i same romske zajednice, trebaju poticati veće uključivanje Romkinja u sustav srednjoškolskog obrazovanja.
- 44) Potpunu dekriminalizaciju pružatelja/ica seksualnih usluga i dosljedno kazneno sankcioniranje korisnika/ca tih usluga, bez obzira na okolnosti u kojima je djelo počinjeno.
- 45) Donijeti *Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu*.

Područje obrazovanja

- 46) Integrirati *Građanski odgoj i obrazovanje* kao obvezni nastavni predmet u osnovne škole i srednje škole.
- 47) Pri izradi novih kurikuluma u okviru reforme koju trenutno provodi Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta dosljedno uvrštavati sadržaje vezane za područje ravnopravnosti spolova.
- 48) Visoka učilišta i druge obrazovne ustanove kod izdavanja dokumenata konkretnim osobama trebaju, prilikom navođenja naziva strukovne kvalifikacije, zvanja ili zanimanja, upotrebljavati odgovarajući rod ovisno o spolu primatelja/ice dokumenta.
- 49) Studentski zborovi u suradnji s visokim učilištima i studentskim pravobraniteljima/cama trebaju poduzeti odgovarajuće mjere u svrhu povećanja njihove vidljivosti i dostupnosti studentima/cama.

Područje medija

- 50) Izbjegavati senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji.
- 51) Osvještavati javnost o opasnostima dijeljenja vlastitih podataka, a posebno fotografija preko društvenih mreža.
- 52) Izbjegavati seksizam i spolne stereotipe u javnom prikazivanju žena i muškaraca.
- 53) Osigurati više medijskog prostora temama vezanima za položaj žena u ruralnim područjima, prostituciju i trgovanje ljudima, reproduktivno zdravlje i višestruku diskriminaciju.

Politička participacija

- 54) Sve političke stranke prilikom sastavljanja kandidacijskih lista za sljedeće izbore članica/ica trebaju voditi računa o omjeru zastupljenosti žena i muškaraca na listama i ispoštovati obvezu uravnotežene rodne zastupljenosti imajući u vidu zakonsku odredbu o najmanje zastupljenosti jednog spola od 40%.
- 55) Političke stranke trebaju ustrajno raditi na osnaživanju i poticanju žena na aktivniju participaciju u djelovanju unutar samih stranaka kako bi se to odrazilo i na ravnopravnu zastupljenost u vrhu hijerarhije političkog odlučivanja, čime bi se žene

potaknulo i na preuzimanje društvenih uloga od jednake važnosti u političkom i javnom životu.

Reproduktivno zdravlje

- 56) Nadležna tijela trebaju poduzimati sve mjere u njihovoj nadležnosti kako se dostupnost legalno induciranog pobačaja ni na koji način ne bi ograničavala ženama.

Tražitelji/ce azila - Migracijska politika

- 57) Osigurati nesmetan i siguran pristup teritoriju i sustavu azila svim osobama kojima je potrebna zaštita, posebno najranjivijim skupinama žena (žrtve trgovanja, seksualnog i obiteljskog nasilja) te uspostavljanje mehanizama prepoznavanja i uvođenje državnog i civilnog monitoringa najranjivijih skupina žena kako bi se zaštitila njihova prava.
- 58) Osigurati dosljedno poštivanje načela ravnopravnosti spolova u sustavu azila te kontinuirano provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o pojavama i neprihvatljivosti diskriminacije, kao i sustavu zaštite od diskriminacije, provoditi kampanje s ciljem osvještavanja javnosti o problemima s kojima se tražitelji/ice azila, azilanata/ice i stranci/kinje pod supsidijarnom zaštitom susreću te razbijanja stereotipa i predrasuda.
- 59) Osigurati cjelovitu zdravstvenu zaštitu tražitelja/ica azila, azilanata/ica i stranaca/kinja pod supsidijarnom zaštitom, posebno za trudnice i roditelje te dodatnu edukaciju medicinskih radnika u smjeru senzibiliziranja prema potrebama navedenih skupina.
- 60) Unaprjeđivati primjenu međunarodnih, europskih i domaćih standarda u sustav azila.
- 61) Kontinuirano i dugotrajno educirati i senzibilizirati sve osobe koje dolaze u doticaj s azilantima/icama prilikom prihvata, smještaja i integracije.
- 62) Uvesti praksu provođenja medicinskog vještačenja ako navodi tražitelja/ice azila ukazuju da se radi o potencijalnoj žrtvi mučenja ili nečovječnog i nehumanog postupanja, trgovanju ljudima i seksualnom nasilju.

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova

- 63) Osigurati dostatna financijska sredstva za kontinuiranu provedbu svih mjera.

Nacionalni akcijski plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325(2000)

- 64) Nakon cjelovite analize provedbi mjera iz dosadašnjeg NAP-a, izraditi, usvojiti i objaviti *Nacionalni akcijski plan za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325(2000) o položaju žena, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija za sljedeće razdoblje.*

VI.

FINANCIJSKO POSLOVANJE

Sredstva za rad Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u cijelosti su bila osigurana iz Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2014., razdjel 122 glava 05., za razdoblje od 01.01.-31.12.2014., od planiranih 2.529.805 kn ostvareni su rashodi i izdaci u iznosu od 2.309.892,23 kn (91,3%)⁵²⁷.

Rashodi se odnose na aktivnost „*Zaštita i promicanje ravnopravnosti spolova*“ :

- primanja zaposlenih – 1.687.761,00 kn,
- materijalni rashodi – 594.121,86kn,
- financijski rashodi – 1.799,20 kn,
- nabava nefinancijske imovine – 26.210,13 kn.

Plan financiranja ukupno je bio manji u odnosu na 2013. za 114.257 kn. Stoga su bili razmjerno manji rashodi za 2014. u odnosu na izvršenje plana za 2013. Primanja zaposlenih rashodovana su manje za 3,8%, materijalni rashodi manje za 13,9%, a nabava nefinancijske imovine manje za 13% u odnosu na izvršenje za 2013.

Rashodi se odnose na redovnu aktivnost Pravobraniteljice, i to:

- **rashodi za zaposlene:** odnose se na naknade troškova zaposlenima, od toga 1 dužnosnici i 1 dužnosniku te za 9 službenika/ca. Temeljem Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u državnoj službi,⁵²⁸ Pravobraniteljica je donijela novi *Pravilnik o unutarnjem redu Ureda pravobranitelja/ice*, 08.08.2014., radi usklađivanja naziva radnih mjesta sukladno novom propisu. Tim činom stekli su se uvjeti za raspored savjetnika/ca raspoređenih kod Pravobraniteljice na radna mjesta po nazivu i koeficijentu složenosti poslova izjednačenim kao kod drugih pravobraniteljskih ureda, što od osnivanja institucije nije bio slučaj. Prilikom usvajanja *Smjernica ekonomske i fiskalne politike za razdoblje 2015.-2017.*, nadležna tijela nisu uzela u obzir da je Vlada Republike Hrvatske 30.07.2014. naprijed navedenom Uredbom povećala koeficijente složenosti poslova savjetnicima/ama kod Pravobraniteljice i nisu joj osigurali Proračunom RH dodatnih 281.702,00 kn za plaće zaposlenima za 2015. i naredne godine kao što je osigurano ostalim pravobraniteljskim uredima. Pravobraniteljica se s tim u vezi pismeno očitovala 10.11.2014. i u očekivanju je da će nadležni o tome voditi računa do kraja godine prilikom izrade izmjena/dopuna ili rebalansa Proračuna za 2015.

U 2014. je 1 radno mjesto popunjeno u Uredu temeljem javnog natječaja za prijam u državnu službu u Ured pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova iz 2013.,⁵²⁹ potom je realiziran 1 sporazumni premještaj unutar državne službe, a na 1 radno mjesto je raspoređena polaznica stručnog osposobljavanja za rad bez zasnivanja radnog odnosa.

⁵²⁷ Podaci se temelje na knjigovodstvenoj bruto bilanci Pravobranitelja/ice za ra ravnopravnost spolova za 2014. Eventualne razlike sa podacima iz Državne riznice proizlaze kao prikaz troškova u 2014., a plaćenih u 2015.

⁵²⁸ NN 94/14

⁵²⁹ NN 150/13, koje je ostalo upražnjeno zbog odlaska službenice u mirovinu.

- **materijalni i financijski rashodi, kao i nabava nefinancijske imovine**, odnosili su se za redovne rashode održavanja i rada Ureda (rashodi za materijal, energiju, komunalne i druge usluge, službena putovanja, nabavu licenci i informatičke opreme) koji su realizirani uz velike uštede zbog nedostatka sredstava potrebnih za rad Ureda.

Osim redovnih aktivnosti, Pravobraniteljica je provodila projekt financiran sredstvima Europske unije:

- Po prijavi na natječaj „Support for national action for equality between women and men, in particular in economic decision-making“, Europska komisija u Brüsselsu Pravobraniteljici je odobrila 203.502 EUR-a za provedbu projekta **JUST/2012/PROG/AG/GE/4157** - „*Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia / Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj*“, od kojih je u 2014. raspolagala iznosom od 101.751 EUR-a (774.908,45 kn) i utrošila 62,7% (485.745,66 kn). Projekt se provodi do kraja listopada 2015.

U okviru projekta, Pravobraniteljica je provela dva od četiri predviđena istraživanja:

- „Zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“, na uzorku od 500 (javnih i privatnih) trgovačkih društava; i
- „Zastupljenost žena i muškaraca na upravljačkim i rukovodećim pozicijama u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“, na uzorku od 100 (javnih i privatnih) trgovačkih društava.

PRAVOBRANITELJICA ZA
RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Višnja Ljubičić, dipl. iur.